

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE'DE BİZANS TARİHÇİLİĞİ'NİN GENEL
DURUMU VE BİR BİBLİYOGRAFYA DENEMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tunay KARAKÖK

**Enstitü Anabilim Dalı: Tarih
Enstitü Anabilim Dalı: Ortaçağ Tarihi**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mahmut KIRKPINAR

HAZİRAN-2010

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

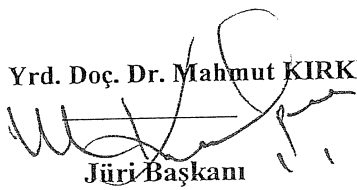
TÜRKİYE'DE BİZANS TARİHÇİLİĞİ'NİN GENEL
DURUMU VE BİR BİBLİYOGRAFYA DENEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

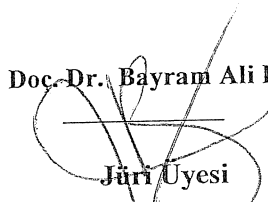
Tunay KARAKÖK

Enstitü Anabilim Dalı: Tarih
Enstitü Anabilim Dalı: Ortaçağ Tarihi

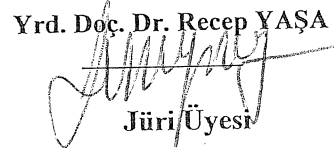
Bu tez 30 / 06 /2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Mahmut KIRKPINAR

Jüri Başkanı

Kabul
 Red
 Düzeltme

Doç.-Dr. Bayram Ali KAYA

Jüri Üyesi

Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd. Doç. Dr. Recep YAŞA

Jüri Üyesi

Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversite deki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Tunay KARAKÖK

30 / 06 / 2010

ÖNSÖZ

Türkiye’de modern tarih yazıcılığı başlangıcından günümüze önemli değişimler ve gelişmeler göstermiştir. Tarihçiliğin gelişimi üzerine özellikle yakın zamanlarda birçok araştırma yapılmıştır. Fakat belirli bir alanda tarih araştırmalarının gelişimi üzerine yapılmış derli toplu çalışmalar yok denecek kadar azdır. Mevcut incelemelerin çalışmaların çoğunluğu ise Osmanlı tarihi araştırmalarına yöneliktir.

Bir tarih yazımı çalışması olmaktan ziyade ortaçağ tarihi alanının önemli ve müstakil meselelerinden biri olan Bizans Tarihçiliğinin durumu üzerine bir inceleme olan bu çalışmanın amacı Cumhuriyet döneminde Bizans Tarihi araştırmalarının Türk tarihçiliği içinde nasıl bir konumda bulunduğunu ortaya koymaktır. Tezimiz dünya ve Türkiye’deki Bizans Tarihi alanlarında yapılan akademik çalışmalar ışığında; Dünya ve Türkiye’de Bizans Tarihçiliğinin teşekkülü, gelişimi, bu alanda önem arz eden bilim adamları ve eserlerinin incelenmesi şeklinde sınırlandırılmıştır. Dünya’da Bizans Tarihçiliği’nin doğuşu ve gelişiminin ana hatları çizildikten sonra Türkiye’de ortaçağ tarihi araştırmalarının teşekkülü, gelişimi ve bu alanda araştırma yapan bilim adamlarının eseleri ile birlikte değerlendirilmesi yapılmaktadır. Son olarak ise Bizans Tarihçiliği noktasında Türkiye’deki bilimsel yayın, toplantı, sempozyum ve kongreler ele alınarak, bunların bu alandaki çalışmalar kattıkları ele alınmıştır.

Türkiye’de Bizans Tarihçiliği’nin Genel Durumu ve Bir Bibliyografya Denemesi adını taşıyan yüksek lisans tezime Türk Tarihçiliğimizde Bizans Tarihi ve tarihçiliğinin yeri, önemini ve bu alanda yaşanan değişme ve gelişmeleri ortaya koymak istedim. Bu tür bir çalışma Türkiye’de Bizans Tarihi ve Tarihçiliği alanındaki gelişmelerin, değişimlerin ve eksikliklerin farkında olunmasını sağlamak bakımından hiç şüphesiz yararlı olacaktır.

Devamında ise Türkiye’de Bizans Tarihçiliği alanındaki çalışmaların gelişerek ve detaylandırılarak artması, Bizans Tarihi çalışmak isteyenlerin ve çalışan tarihçilerin eksik ve taraflı yönlerinden haberdar ve sorunlarının farkında olmalarını sağlaması açısından da çalışmamın bilim dünyasına katkı sağlayacağı kanısındayım.

1923 – 2008 yılları arasında dünyada ve Türkiye’de Bizans Tarihçiliğinin durumunu ve Türkiye’de bu alanda çalışma yapan akademisyenleri ve çalışmalarını ele alan tezimiz; giriş, üç bölüm, sonuç ve bir bibliyografyadan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde; Tezin konusu, amacı, araştırma yöntemi ve sınırlamalar, konunun hazırlanmasında kullanılan temel kaynaklar ve araştırmalar ele alınırken, birinci bölümde ise Bizans İmparatorluğu'nun kökeni, kısa bir siyasi tarihçesi, Devlet İdaresi, Din, Para, Toprak, Ekonomi, Ordu - Donanma ve Türkler ile olan ilişkileri hakkında bilgiler verilmektedir.

Çalışmamızın İkinci bölümüne bakıldığında ise Bizans Tarihi Araştırmaları ve Bizans Tarihçiliği noktasında Dünya'da ve Türkiye'de yapılmış olanlara ve yapılanlara dair bilgiler bulunurken, Kâtip Çelebi'nin 17. yüzyılda *Chalkokondyles Tarihi*'nin çevirisi ile başlayan ve önemli evrelerden geçerek 2000'li yıllara kadar gelmeyi başaran Bizans Tarihi Araştırmalarının Türkiye'deki doğuşu ve gelişimine yer verilirken, Türkiye'de Bizans Tarihi Araştırmalarının Başlaması, Türkiye'de Bizans Çalışmalarının Genel Durumu ve Türkiye'deki Bizans Tarihi Alanındaki Tercüme Çalışmaları hakkında bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise bilimsel araştırma, çalışma ve eserleri ile Türkiye'de Bizans Tarihçiliği'nin teşekkülünü, bu alandaki araştırmaların başlamasını ve bugüne kadar gelişerek devam etmesini sağlayan Türk akademisyenler, Bizans Tarihi ve Tarihçiliği ile ilgili çalışmaları ve bu alanda ortaya koydukları katkıları anlatılmaktadır. Diğer bir ifade ile Türkiye'deki Başlıca Bizans Tarihçileri ve Çalışmaları ele alınmaktadır.

Bizans Tarihi konusu Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı'nın konusu olmakla birlikte tez danışmanı hocam ile birlikte Türkiye'deki üniversitelerin Fen Edebiyat ve Edebiyat Fakülteleri bünyesindeki Tarih Bölümleri bünyesinde yaptığımız araştırmaların sonucunda Türkiye'de Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı mensubu olup bu konu ile ilgilenen akademisyenlerimizin sayısı on üç olarak tespit edilmiştir. Bu akademisyenlerimiz (adlarının baş harfleri ve ünvanları esas alınarak) Prof. Dr. Akdes Nimet KURAT, Prof. Dr. Fahameddin Başar, Prof. Dr. Fikret Işıltan, Prof. Dr. Işın Demirkent, Prof. Dr. M. Fuat KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. Melek Delilbaşı, Prof. Dr. Nevra Necipoğlu, Prof. Dr. Semavi EYİCE, Prof. Dr. Şerif BAŞTAV, Doç. Dr. Ebru Altan, Doç. Dr. Levent Kayapınar, Doç. Dr. Mustafa Daş ve Yrd. Doç. Dr. Muharrem Kesik şeklinde olup, Bizans Tarihi ve Tarihçiliği konusundaki çalışmaları ve bu alanda ortaya koydukları ışığında ayrı ayrı değerlendirilmişlerdir. İşte bu nenden dolayı çalışmamız

Bizans Tarihçiliğinin durumu üzerine bir inceleme olmanın yanında bu konu üzerine bir bibliyografya derlemesi olmayı amaçlamıştır.

Ülkemizde bu alandaki eksikliği görerek verdikleri bu tez konusu ile beni bu ilmi mesainin bir parçası yapan, çalışmam sırasında bana çok kıymetli zamanlarını ayırarak yapıcı önerileri ile bana yol gösteren, saygıdeğer Tez Danışmanı hocam Yrd. Doç. Dr Mahmut KIRKPINAR'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç biliyorum. Bu uzun ve yorucu süreçte her zaman yanımda olan ve maddi – manevi desteklerini esirgemeyen ailemin tüm fertlerine ve teknik yardımlarından dolayı yakın dostum, meslektaşım Öğr. Gör. Özgür ZEYDAN beyefendiye de ayrı ayrı şükran borçlu olduğumu ifade etmek isterim.

Tunay KARAKÖK

30 / 06 / 2010

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
ÖZET	vii
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: BİZANS İMPARATORLUĞU	18
1.1. Bizans'ın Kökeni.....	22
1.2. Bizans Devleti Siyasi Tarihi.....	23
1.3. Devlet İdaresi	62
1.4. Din.....	63
1.5. Para.....	65
1.6. Toprak	66
1.7. Ekonomi	67
1.8. Ordu ve Donanma	68
1.9. Türk Bizans İlişkilerinin Başlaması	68
1.9.1. Türklerle Bizanslıların Karşılaşması	68
1.9.2. Selçuklu – Bizans İlişkileri	70
1.9.3. Osmanlı – Bizans İlişkileri.....	72
BÖLÜM 2 : BİZANS TARİHİ ARAŞTIRMALARI VE BİZANS TARİHÇİLİĞİ	76
2.1.Dünya’da Bizans Tarihi Araştırmaları ve Bizans Tarihçiliği	76
2.2.Türkiye’de Bizans Tarihi Araştırmaları ve Bizans Tarihçiliği	83
2.2.1.Türkiye’de Bizans Tarihi Araştırmalarının Başlaması	84
2.2.2.Türkiye’de Bizans Çalışmalarının Gelişimi ve Bugünü	89
2.2.3.Türkiye’de Bizans Tarihi Alanında Tercüme Çalışmaları	97

BÖLÜM 3: TÜRKİYE’DEKİ BAŞLICA BİZANS TARİHÇİLERİ VE ÇALIŞMALARI	103
3.1.Prof. Dr. Akdes Nimet KURAT.....	103
3.1.1.Eserleri:	104
3.1.1.1.Kitapları ve Makaleleri	104
3.2.Prof. Dr. Fahameddin BAŞAR.....	105
3.2.1.Eserleri	106
3.2.1.1.Kitapları ve Makaleleri	106
3.2.1.2.Kitaplarda Bölüm Yazarlığı	109
3.2.1.3.Tezler	111
3.2.1.4.Biyografi Yazıları	111
3.2.1.5.Ansiklopedi Maddeleri.....	111
3.2.1.6.Yayımlanmış Bildiri Metinleri.....	112
3.2.1.7.Kitap Tanıtma ve Haber Yazıları.....	114
3.2.1.8.Elektronik Yayın	114
3.2.1.9.TV Konuşması	114
3.3.Prof. Dr. Fikret İŞILTAN	115
3.3.1.Eserleri	117
3.3.1.1.Kitapları ve Makaleleri	117
3.4.Prof. Dr. Işın DEMİRKENT	118
3.4.1.Eserleri	130
3.4.1.1.Kitapları ve Makaleleri	130
3.4.1.2.Prof. Dr. Işın Demirkent'in Danışmanlığında Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri	139
3.4.1.3.Prof. Dr. Işın Demirkent'in Katılmış Olduğu Sempozyum, Kongre ve Seminerler	140
3.4.1.4.Prof. Dr. Işın Demirkent'in Katılmış Olduğu Konferanslarda Yaptığı Konuşmaların Başlık ve Tarihleri	143
3.5.Prof. Dr. M. Fuat KÖPRÜLÜ	145
3.5.1.Fuad Köprülü'nün Tarih Anlayışı.....	150

3.5.2.Eserleri	154
3.5.2.1.Kitapları ve Makaleleri	154
3.6.Prof. Dr. M. Şerif BAŞTAV	155
3.6.1.Eserleri	157
3.6.1.1.Kitapları ve Makaleleri	157
3.7.Prof. Dr. Melek DELİLBAŞI.....	157
3.7.1.1.Kitapları ve Makaleleri	158
3.8.Prof. Dr. Nevra NECİPOĞLU	162
3.8.1.Eserleri	164
3.8.1.1.Kitapları ve Makaleleri	164
3.8.1.2.Ansiklopedi Maddeleri.....	168
3.8.1.3.Konferanslara ve Panellere Sunduğu Metinler	168
3.9.Prof. Dr. Semavi EYİCE.....	172
3.9.1.Eserleri	174
3.9.1.1.Kitapları ve Makaleleri	174
3.9.1.2.Ansiklopedi Maddeleri.....	188
3.9.1.3.Kitap Tanıtımları	190
3.9.1.4.Çevirileri	191
3.9.1.5.Yazdığı Önsözler.....	192
3.9.1.6.Semavi Eyice'nin Hayatı ve Eserleri Hakkında	192
3.9.1.7.Semavi Eyice Hakkında Gazete ve Dergilerde Çıkan Ropörtajlar, Çeşitli Haberler.....	194
3.10.Doç Dr. Ebru ALTAN.....	194
3.10.1.Eserleri	195
3.10.1.1.Kitapları ve Makaleleri	195
3.11.Doç. Dr. Levent KAYAPINAR	197
3.11.1.Eserleri	198
3.11.1.1.Kitapları ve Makaleleri	198
3.12.Doç. Dr. Mustafa DAŞ.....	201

3.12.1.Eserleri	201
3.12.1.1.Kitapları ve Makaleleri	201
3.12.1.2.Çeviriler	202
3.12.1.3.Yayımlanmak üzere çeşitli kurumlara gönderilen çalışmalar.....	202
3.12.1.4.Yayım kararı olan uluslar arası bilimsel toplantılarda sunulmuş bildiriler.....	202
3.12.1.5.Diğer ulusal bilimsel toplantılarda sunulmuş bildiriler.....	203
3.13.Yrd. Doç Dr. Muharrem KESİK.....	203
3.13.1.Eserleri	204
3.13.1.1.Kitapları ve Makaleleri	204
3.13.1.2.Kitap İçinde Bölüm Yazarlığı	204
3.13.1.3.Bildiriler	205
SONUÇ	206
KAYNAKÇA	210
EKLER	224
ÖZGEÇMİŞ.....	239

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser.
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.mad.	: Adı geçen madde
A.Ş.	: Anonim Şirketi
a.y.	: Aynı yer
ABÜ	: Abant İzzet Baysal Üniversitesi
AUA	: Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi (Görsel Yayınları)
AÜEF	: Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
b.	: Bin, İbn.
Bil.	: Bilimler
bkz.	: Bakınız
bs	: Baskı
bsm.	: Basımevi
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DBİA	: Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DTCF	: Dil - Tarih ve Coğrafya Fakültesi
ed.	: Editör
Enst.	: Enstitü
H.	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
İ.S.	: İ sa'dan sonra
İA	: T.C. Milli Eğitim Bkaanlığı İslam Ansiklopedisi
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
KTİA	: T.C. Milli Eğitim Bkaanlığı Küçük Türk İslam Ansiklopedisi

M.	: Miladi
n.	: Numara
nşr.	: Neşreden
OA	: Osmanlı Ansiklopedisi: Tarih, Medeniyet, Kültür (Ağaç Yayınları)
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Sos.	: Sosyal
T.K.A.E.	: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü
t.y.	: Tarihi Yok
TA	: Türk Ansiklopedisi
TA	: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Türk Ansiklopedisi
Tr	: tercüme
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Üniv.	: Üniversite(si)
v.	: Volume
vd.	: Ve diğerleri
yay.	: Yayınları
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

Tezin Başlığı: Türkiye’de Bizans Tarihçiliği’nin Genel Durumu ve Bir Bibliyografya Denemsi

Tezin Yazarı: Tunay KARAKÖK **Danışman:** Yrd. Doç Dr. Mahmut KIRKPINAR

Kabul Tarihi: 30/06/2010

Sayfa Sayısı: viii (ön) + 211 (tez) + 16(ek)

Anabilimdalı: Tarih

Bilimdalı: Ortaçağ Tarihi

Tarih, bize medeniyetin daima doğudan batıya gittiğini göstermektedir. Bu bağlamda Doğululara en yakın olan kavimler teknik zanaatları, para kullanmasını, alfabe yazısını, mimari ve heykelciliği öğrenmişlerdir. Tüm bunlar ile birlikte tahkim edilmiş köylerde yaşama alışkanlığı edinmişler ve “Medeni – şehirde oturan” hale gelmişlerdir. İşte bunun en güzel örneklerinden biride Bizans İmparatorluğudur.

IV. yüzyılın başlarında içte köleler ile birlikte kolanların başlattıkları devrimci dalga; dışta ise barbar saldırıları Roma İmparatorluğu’nun ekonomik bir bunalıma girmesine ve bu bunalım sonucu devletin siyasal merkezi olan Romanın önemini yitirmesi sonucu eski bir Megara Kolonisi olan Byzantion’un üstüne Yeni Roma ya da Konstantinopolis adında yeni bir başkent inşa edilmiştir. İşte bu yeni başkent daha sonra bir ortaçağ İmparatorluğuna ad olacaktır. İşte o adla anılacak olan imparatorluk *Bizans İmparatorluğu*’dur. Bu çalışmada bu imparatorluk ile ilgili Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de yapılan belli başlı çalışmalar ışığında “*Türkiye’de Bizans Tarihçiliği’nin Genel Durumu*” ele alınacaktır.

Konu; kuruluşundan yıkılışına kadarki süreci ele alan kısa bir Bizans İmparatorluğu Tarihçesi, Kâtip Çelebi’nin 17. yüzyılda Chalkokondyles Tarihi’nin çevirisi ile başlayan ve önemli evrelerden geçerek günümüze ulaşan Bizans Tarihi Araştırmalarının Türkiye’deki gelişimi ile birlikte Prof. Dr. Akdes Nimet KURAT, Prof. Dr. Fahameddin Başar, Prof. Dr. Fikret Işıltan, Prof. Dr. Işın Demirkent, Prof. Dr. M. Fuat KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. Melek Delilbaşı, Prof. Dr. Nevra Necipoğlu, Prof. Dr. Semavi EYİCE, Prof. Dr. Şerif BAŞTAV, Doç. Dr. Ebru Altan, Doç. Dr. Levent Kayapınar, Doç. Dr. Mustafa Daş ve Yrd. Doç. Dr. Muharrem Kesik gibi Türkiye’deki belli başlı Bizans Tarihçileri ve çalışmalarının konu edinildiği üçüncü bölümün ardından bir sonuç bölümünden oluşmaktadır.

Elde edilen bilgiler ışığında ise Türkiye’de; Türk Tarihi ve Tarihçiliği için önemli sayılabilecek ama hala yeterlim seviyede olmayan Bizans Tarihi ve Tarihçiliği ile ilgili çalışmalarda; dil gibi önemli bir zorluk, uzmanlaşmış bir kurumun olmayışı, yazılı belgelerin eksikliği ve bir süreli yayının bulunmaması gibi eksikliklere rağmen, çoğu son dönem Bizans tarihi hakkındaki yayınlar sayesinde son yıllarda önemli bir artış görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Bizans, Bizans Tarihçiliği, Ortaçağ, Osmanlı İmparatorluğu, Selçuklu İmparatorluğu.

Title of the Thesis: The General Condition of Historiography of Byzantium in Turkey and A Bibliography Study	
Author: Tunay KARAKÖK	Supervisor: Assis. Prof. Dr. Mahmut KIRKPINAR
Date: 30 / 06 /2010	Nu. Of pages: viii(pre) + 211 (main body) + 16(app)
Department: History	Subfield: The History of Middle Ages
<p>History demonstrates to us that civilization has invariably moved from the east to the west. In this context,clans who lived closest to the Orient had their own technical crafts,currencies,alphabets,architecture and sculpture.Furnished with all these,they formed the habit of living in villages and became “civilized or civil”One of the best examples of this is The Roman Empire.The revolutionary wave initiated by clans together with slaves at home and barbarian attacks abroad plunged the Roman Empire into an economic recession. Consequently, Rome lost its importance as the political centre and a new capital called New Rome or Constantinapolis was built on the site of Byzantium which was a former Megara colony.This new capital was to be the name of a medieval empire called The Bizantine Empire.This paper deals with “<i>the General Condition of the Byzantine Histogramy in Turkey</i>” in the light of main studies carried out in Turkey covering the period from The Foundation of The Turkish Republic to the 2000s.</p> <p>The first two parts of this study include a concise History of the Byzantine Empire and the development of Byzantine studies (Byzantinology) in Turkey which started with a translation by Katip Çelebi of Chalkokondyles History ,went through great and important stages and has managed to survive up to the present time.The third part is concerned with studies conducted by such prominent Byzantine historiographers such as Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat, Prof. Dr. Fahameddin Başar, Prof. Dr. Fikret Işıltan, Prof. Dr. Işın Demirkent, Prof. Dr. M.Fuad Köprülü, Prof. Dr. Melek Delilbaşı, Prof. Dr. Nevra Necipoğlu, Prof.Dr. Semavi Eyice, Prof. Dr. Şerif Baştav, Assis. Prof. Dr. Ebru Altan, Assis. Prof. Dr. Levent Kayapınar, Assis. Prof. Dr. Mustafa Daş, and Assoc. Prof. Dr. Muharrem Kesik followed by a conclusion.</p> <p>It can be concluded in the light of the data collected that in recent years there have been a considerable increase in studies on the Byzantine History and Historiography which is the cornerstone of The Turkish History and Historiography owing to publications related to Byzantium in spite of some drawbacks such as language difficulties and a lack of a specialized institution, sufficient written documentation and periodicals.</p>	
Key Words: Byzantine, The Historiography of Byzantium, The Middle Ages, The Ottoman Empire, The Seljuk Empire.	

GİRİŞ

İlk hristiyan devlet olma özelliğine sahip olan Bizans İmparatorluğu her şeyden önce, Mezopotamya'nın güneyi ve Arap Yarımadası hariç olmak üzere büyük Osmanlı coğrafyasının tamamında, bazı küçük sahil şeritleri hariç tüm Akdeniz havzasında, Balkanlar'da, Doğu Avrupa'da ve Kafkaslar'da uzun yıllar hakimiyet kurmuş, tüm Slav dünyasını, Doğu Avrupa'yı ve Orta Doğu'nun büyük bir kısmını Hristiyanlaştırmış, o zamanların barbar, bugünün modern Avrupa'sını terbiye etmiş ve netice olarak bu geniş coğrafyanın her köşesinde aradan geçen yüzyılların silemediği derin izler bırakmıştır. Böyle olmakla birlikte ülkemizde Bizans Tarihçiliği gelişmemiştir.

Uzun yıllar Anadolu topraklarında yaşamış olan ve bu topraklarda kendi kültürlerini yüzyıllarca yaşatmayı başarmış olan Bizans İmparatorluğu'nun Osmanlı Beyliği tarafından 1461 tarihinde; Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'u fethetmeyi başaran Padişahı Fatih Sultan Mehmed Han tarafından IV. Haçlı Seferi sonrasında yerine kurulan mirasçlarından biri olan Trabzon Rum İmparatorluğu'na son vermesi ile tarihin tozlu sayfalarında yerini almasını sağlaması sonucunda adı geçen topraklar olduğu gibi Osmanlı hâkimiyetine girmişti. Bu topraklarda yasayan eski kültürlerin, uygarlıkların nasıl mirasçısıysak, nasıl onları sahiplenmeye çalışıyorsak, aynı eğilimi Bizans üzerinde de göstermemiz gerekir. Bugünkü kimliğimizi daha iyi anlamak istiyorsak Bizans'a, onun tarihin derinliklerinde kalmış toplumsal ve yönetsel yaşamına daha çok eğilmeliyiz. Bizans bizim dikey tarihimizin büyük bir parçası sayılır. Uzun tarihinin hemen hemen tamamında Bizans'ın sürekli olarak ilişkide bulunduğu tek millet Türkler olmuştur. Bu açıdan kendimizi ve tarihimizi gerçekçi bir biçimde değerlendirmenin yollarından biri de hiç kuskusuz hala idari, sosyal, ekonomik ve kültürel tarihi yeterince incelenmemiş, siyasi tarihini bile tam olarak aydınlatılamamış olan Bizans İmparatorluğu'ndan geçmektedir.

Tezin Konusu ve Önemi

Bu tez çalışmasında, Türkiye'de bulunan Üniversitelerin Tarih Bölümlerinin Ortaçağ Anabilim Dallarında olup genel olarak Bizans Tarihi alanında çalışmalar yapmış, yapmakta olan Öğretim Üyelerinin hayat hikayeleri, alanları ile ilgili yaptıkları bilimsel çalışmalar, Türkiye'de Bizans Tarihi alanındaki çalışmaların nasıl başladığı, kökeninin

nerelere dayandığı, bu alanda ne gibi faaliyetlerin yapıldığı, bilimsel toplantı, sempozyum, kongre ve süreli yayınlar açısından Türkiye’de Bizans Tarihçiliğinin gelişimi ve kurumsallaşabilmesi için nelerin yapıldığı ve daha nelerin yapılması gerektiği geniş bir şekilde ele alınmıştır.

Çalışmamızda Türkiye’deki Bizans Tarihi üzerine çalışmaların Katip Çelebi’nin Chalkakondyles’in yazmış olduğu ve Chalkakondyles Tarihi adı verilen çalışmanın tercümesi ile başladığı ifade edilerek, 1923 yılından bugüne kimlerin bu alanda çaba sarfettikleri kolayca anlaşılabilir.

Bizans Tarihçiliği noktasında Dünyada yapılanlar ele alındıktan sonra Türkiye’de bu konuda yapılan bilimsel toplantılar, çıkartılan süreli yayınlar, basılan kitaplar, yayınlanan makaleler ve bu alanda uzmanlaşmış Türk bilim adamlarının söylemlerinden yola çıkılarak, Türkiye’deki Bizans Tarihçiliği bütün yönleri ile ele alınmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın sonunda ise ülkemizde Bizans Tarihçiliğinin çeşitli nedenlerden dolayı istenilen düzeyde olmadığı ifade edilirken, bu durumun iyileştirilmesi konusunda önerilerde de bulunulmaktan kaçınılmamıştır.

Amacı

Bizans Tarihi araştırmalarının gelişimi ve metodolojisi üzerine Avrupa’da yapılan çalışmalar ciddi boyutlara ulaşırken maalesef ülkemizde bu alanda yapılan çalışmalar istenilen düzeyde olmadığı yapılan araştırmalar sonucu ortaya konulmuştur. Hazırlanan bu çalışmada Türkiye’de Bizans Tarihi çalışmak isteyen araştırmacıların ve tarihçilerin; Bizans Tarihi ve tarihçiliği alanlarında ortaya çıkmış eksiklikler, bunların nedenleri ve giderilmeleri için ortaya konan öneriler ortaya koyabilme düşüncesinden yola çıkılarak oluşturulmuştur.

Araştırmamız, Türkiye’de tarihi çalışmaları içerisinde Bizans Tarihi araştırmalarının ağırlığı ve bu alana verilen önemi açıklama gayretindedir. Türkiye’deki Bizans tarihi konusunda çalışmış ve çalışmakta olan başlıca akademisyenlerin ortaya koydukları çalışmalar, içeriklerindeki yenilikler, farklılıklar ve çalışmalarında takip ettikleri metodları ortaya koymaya çalışmıştır.

Türkiye’de Bizans Tarihçiliği, Cumhuriyet dönemi tarih araştırmaları neticesinde hayat bulmuş ve hemen hemen her dönem Türk tarihçiliğine yardımcı olmaktan geri kalmamıştır. Fakat her ne kadar Bizans Tarihçiliğinin Türkiye’de Cumhuriyet dönemi ile başladığını belirtsek te genel olarak cumhuriyet öncesi bu alanda yapılan araştırmalar ile de sıkı bağlantısı olduğu unutulmamalıdır.

Sonuç olarak; *Türkiye’de Bizans Tarihçiliğinin Genel Durumu ve Bir Bibliyografya Denemi*” adını taşıyan yüksek lisans tezimize Türk tarihçiliğimizde Bizans Tarihi ve tarihçiliğinin yerini, önemini ve bu alanda yaşanan değişme ve gelişmeleri ortaya koymak istedim. Bu tür bir çalışma Türkiye’de Bizans Tarihi ve Tarihçiliği alanındaki gelişmelerin, değişimlerin ve eksikliklerin farkında olunmasını sağlamak bakımından hiç şüphesiz yararlı olacaktır.

Araştırma Yöntemi ve Sınırlamalar

Tezimiz Dünya ve Türkiye’deki Bizans Tarihi alanlarında yapılan akademik çalışmalar ışığında; Dünya ve Türkiye’de Bizans Tarihçiliğinin doğuşu, gelişimi, bu alanda çalışmalar yapmış ve yapmakta olan on üç Türk akademisyen ve eserlerinin incelenmesi şeklinde sınırlandırılmıştır. Dünya’da Bizans Tarihçiliği’nin doğuşu ve gelişiminin ana hatları çizildikten sonra Türkiye’de Bizans Tarihi araştırmalarının doğuşu, gelişimi ve bu alanda araştırma yapan akademisyenlerin eseleri ile birlikte değerlendirilmesi yapılmaktadır. Son olarak ise Bizans Tarihçiliği noktasında Türkiye’deki bilimsel yayın, toplantı, sempozyum ve kongreler ele alınarak, bunların bu alandaki çalışmalara kattıkları ele alınmıştır.

1923 – 2008 yılları arasında Türkiye’de Bizans Tarihçiliğini çalışma alanı olarak seçmiş bulunan Türk akademisyenleri ve çalışmalarını (kitap, makale, tez, kongre – sempozyum bildirileri, demeçler, röportajlar, önsözler, tanıtım yazıları) ele alan tezimiz; giriş, üç bölüm, sonuç ve bibliyografyadan oluşmaktadır. Giriş bölümünde; Tezin konusu, amacı, araştırma yöntemi ve sınırlamalar, konunun hazırlanmasında kullanılan temel kaynaklar ve araştırmalar ele alınırken, birinci bölümde Bizans İmparatorluğu’nun kuruluşundan yıkılışına kadarki kısa siyasi tarihi, ekonomik ve kültürel yapısı anlatılmıştır.

İkinci bölüm ise Dünya’da Bizans Tarihçiliğinin teşekkülü ve gelişimi konularına dair bilgiler içermekle birlikte, Kâtip Çelebi’nin 17. yüzyılda *Chalkokondyles Tarihi*’nin çevirisi ile başlayan ve önemli evrelerden geçerek 2000’li yıllara kadar gelmeyi başaran Bizans Tarihi Araştırmalarının Türkiye’deki doğuşu ve gelişimine yer verilirken, Türkiye’de Bizans Tarihi Araştırmalarının Başlaması, Türkiye’de Bizans Çalışmalarının Genel Durumu ve Türkiye’deki Bizans Tarihi Alanındaki Tercüme Çalışmaları hakkında bilgiler içermektedir.

Üçüncü bölümde ise bilimsel araştırma, çalışma ve eserleri ile Türkiye’de Bizans Tarihçiliği’nin teşeklülünü, bu alandaki araştırmaların başlamasını ve bugüne kadar gelişerek devam etmesini sağlayan Prof. Dr. Akdes Nimet KURAT, Prof. Dr. Fahameddin Başar, Prof. Dr. Fikret Işıltan, Prof. Dr. Işın Demirkent, Prof. Dr. M. Fuat KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. Melek Delilbaşı, Prof. Dr. Nevra Necipoğlu, Prof. Dr. Semavi EYİCE, Prof. Dr. Şerif BAŞTAV, Doç. Dr. Ebru Altan, Doç. Dr. Levent Kayapınar, Doç. Dr. Mustafa Daş ve Yrd. Doç. Dr. Muharrem Kesik’in Bizans Tarihi ve Tarihçiliği konusundaki çalışmaları ve bu alanda ortaya koyduklarını ele almaktadır.

Konunun Hazırlanmasında Kullanılan Temel Kaynaklar

Tarihi konuları incelerken ilk başvurulacak kaynaklar genelde dönemin tarih kitapları ve kroniklerdir. İşte bu araştırma içerisinde dikkate alınan eserler özellikle tarihçiler tarafından kaleme alınan veya alanında oldukça önemli görülen çalışmalardır. Türkiye’de Bizans Tarihi araştırmaları üzerine yazılmış, Bizans Tarihi araştırmalarına yönelik incelemelerden her ne kadar yararlanmaya çalışmış olsam da bu tarz araştırmalar yok denecek kadar azdır. Dünya’da ve özellikle Avrupa’da ise Bizans Tarihi ve tarihçiliği üzerine birçok makale ve kitap yayımlanmış, pek çok bilimsel toplantı düzenlenmiştir.

Bunlar içinde, Işın Demirkent tarafından çevrilen *Mikhail Psellos’un Khronographia’sı*, Bilge Umar tarafından çevrilen *Anna Komnena’nın Alexiad* adlı eseri, Fikret Işıltan tarafından çevrilen *Niketas Khoniates’in Historia’sı* basta gelen eserlerdir. Yine Orhan Duru tarafından çevrilen Prokopius’un *Bizans’ın Gizli Tarihi* adlı eseri kendi dönemiyle ilgili olarak kırsal kesim hakkında bilgi vermektedir.

Bu eserlerin yanında Galip Üstün tarafından tercüme edilen Paul Lemerle'nin *Bizans Tarihi (Histoire De Byzance)*¹, Bizanslı bir tarihçinin doğrudan doğruya Bizans hakkında olmayan bir yapıtı şeklindeki *Kritovulos*'un Karolidi tarafından çevirilip, Muzaffer Gökman tarafından sadeleştirilen ve 1967 yılında İstanbul'da Akşam Kitapçılık tarafından yayımlanan *İstanbul'un Fethi – Tarih-i Sultan Mehmet Han-ı Sani* adlı eseri; Erdoğan Berktaş tarafından çevrilen M. U. Levçenko'nun *Bizans* isimli eseri; Mete Tunçay tarafından Türkçeye çevrilen G. L. Seidler'in *Bizans Siyasal Düşüncesi*, A. A. Vasiliev'in A. Müfit Mansel tarafından Türkçeye kazandırılan *Bizans İmparatorluğu Tarihi* adlı eseri, V. Mirmiroğlu tarafından tercüme edilen Dukas'ın *Bizans Tarihi*, Bilge Umar tarafından tercüme edilen Donald M. Nicol'un Tarih Vakfı Yurt Yayınlarından çıkan *Bizansın Son Yüzyılları (1261 – 1453)*² adlı eseri, Ernest Barker imzalı ve Mete Tunçay tarafından tercüme çevrilmiş olan *Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüşü*, M. Fuad Köprülü tarafından yazılmış olan *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*³, İsmail Tokalak'ın *Bizans – Osmanlı Sentezi: Bizans*

¹ Başkenti Bizans olan İmparatorluğu ana çizgileri ile anlatan bu eser; başlangıç noktası olarak, I. Konstantinos'un Bosforos kıyılarında, törenle, imparatorluğun yeni başkentinin açılışını yaptığı 11 Mayıs 330'u, bitiş noktası olarak da son Bizans İmparatorluğu'nun surlarda savaşırken öldürüldüğü ve Türklerin kente girdiği, 29 Mayıs 1453 gününü kabul etmektedir. Sekiz bölümden oluşan eserde; Hristiyan ve Doğu Monarşisi, Constantinus'un Din Sapkınlıkları ve Barbarlar ile mücadelesi, Justinianos dönemi, Herekleios Hanedanlığı dönemi ve Roma İmparatorluğu'nun sonu, İsauria'lılar Hanedanlığı ve Amor Hanedanlığı dönemleri, Makedonya Hanedanlığı ve İmparatorluğun Doruğa Çıkışı, Komnenoslar, Angeloslar, Latin Devletleri ve Nikaia İmparatorluğu ile son olarak Bizans İmparatorluğunun yıkılması ve Palailogoslar Dönemi ele alınmaktadır (Lemerle, 1994: 5, 10).

² Kitap, 1972 yılındaki ilk basımı ile, sadece, 1261'den 1453'e kadar geçen dönemin bir tarihsel çerçevesini ortaya koyarken, olan biteni anlatmak ile yetiniyor, imparatorların egemenlik dönemlerini zaman içindeki sırası ile ele alırken, sonradan yapılan ve 1999 yılındaki basımı ile dipnotlarındaki eklemeler ile, bazı bölümlerin eklenip, bazılarının çıkartılması ile Bizans Tarihi araştırmalarına temel kaynaklık etme noktasında daha çok tercih edilen bir eser haline gelmiştir. 1999 basımında eser; dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde IV. Haçlı Seferi sonrası Yeniden Kurulan İmparatorluğun Sorunları ve VIII. Mikhail Palailogos'un Saltanatı (1261 – 1282), ikinci bölümde İkinci Derecede Bir Devlet Olarak Bizans: II. Andronikos Palailogos'un Saltanatı (1282 – 1321), üçüncü bölümde Bizansın Ölümcül Hastalığı: İç Savaşlar Çağı (1321 – 1354) ve son bölümde ise Osmanlıların Vasalı Olarak Bizans: Son Yüzyıl (1354 – 1453) ele alınmıştır (Donald, 1999: 5, 9).

³ Prof. M. Fuat Köprülü'nün bu eserinin aslı, 1931'de onun yönetiminde yayın hayatına başlayan Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası'nda (Türkiyat Enstitüsü Yayınları arasında yer alan bu mecmuanın sadece iki sayısı çıkmış olup, ilki 1931'de, ikinci sayısı ise 1939'da yayınlanmıştır.) uzun bir yazı halinde çıkmış ve bu önemli çalışma Avrupa'da büyük yankılar uyandırmıştır. Daha sonra oğlu Dr. Orhan F. Köprülü tarafından bazı notlar ve ekler ile 1981 yılında kitap halinde yayınlanmıştır. Köprülü, bu çalışması ile Osmanlı müesseselerinin İstanbul'un fethinden sonra Bizans'tan alındığını savunan ve bu görüşleri zamana kadar bir önerme gibi kabul edilmiş olan tanınmış Bizans araştırmacılarının ve ünlü

Kültür ve Kurumlarının Osmanlı Üzerindeki Etkisi, Maide Selen tarafından çevrilen M.V. Levçenko'nun *Kuruluşundan Yıkılışına Bizans Tarihi*, Fikret Işıltan tarafından çevrilen G. Ostrogorsky'nin *Bizans Devleti Tarihi*, Haluk Şaman çevirisi olan Auguste Bailly'nin *Bizans Tarihi I ve IIsi* ile A. Göke Bozkurt tarafından tercümesi yapılan Charles Diehl'in *Bizans İmparatorluğu Tarihi* adlı eser ve Fahameddin Başar tarafından hazırlanan Ahmet Refik'in¹ 1924 yılında yayınlanan *Bizans Karşısında Türkler: 699 – 857 / 1299 – 1453*² ve Doç. Dr. Mustafa Daş³ tarafından kaleme alınan *Bizans'ın Düşüşü*⁴, Doç. Dr. Mehmet Çelik tarafından kaleme alınan *Siyasal Sistem Açısından Bizans İmparatorluğu'nda Din-Devlet İlişkileri (Kuruluşundan X. Yüzyıla*

tarihçilerin bilimsel dayanaktan yoksun hükümlerini sağlam bir metoda dayanarak büyük ölçüde değiştirmiştir. Bilimsel değeri kabul edilmiş bu incelemenin 1953'te İtalyanca'ya çevrilerek bir kitap halinde yayınlanmış olması da Köprülü'nün görüşlerinin daha geniş bir çevrede yayılmasını sağlamıştır (Köprülü, 2002: 7).

¹ Osmanlı Devleti'nin son zamanları ile Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında yaşamış olan Ahmet Refik Altınay'ın tarihi konularda ve özellikle de Osmanlı Tarihi hakkında yayımlanmış çok sayıda kitap ve makalesi vardır. Onun ilk çalışmaları, I. Dünya Savaşı sonlarında Ermeni mezalimini yerinde incelemek üzere yabancı gazetecilerden kurulan heyetin başında gittiği Doğu Anadolu'daki gözlemlerini topladığı *İki Komite İki Kıtıl* (İstanbul 1919) ile *Kafkas Yollarında Hatıralar ve Tahassüsler* (İstanbul 1919) adlı kitaplardır. Daha sonra İstanbul Darülfünunu Osmanlı Tarihi Kürsüsüne müderris olarak tayin edilen Ahmet Refik, 1925'te son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Bey'in ölümü ile boşalan Türk Tarih Encümeni Başkanlığı'na getirilmiş, 1933'te Üniversite'nin yeniden teşkilatlandırılması ile Darülfünundaki hocalığı sona ermiştir. Bundan sonraki hayatının geri kalan kısmını *Cumhuriyet* ve *Akşam* gazeteleri ile *Milli Mecmua* ve *Hayat Mecmuası*'nda yazılar yazmakla ve kitap ve makale neşretmekle geçiren Ahmet Refik Altınay'ın belli başlı eserlerinin arasında altı ciltlik *Büyük Tarih-i Umumi* (İstanbul 1328), ile "Geçmiş Asırlarda Osmanlı Hayatı" serisi içerisinde 1915–1927 yılları arasında yayımlanmış olduğu *Lale Devri 1130 – 1143* (İstanbul 1331), *Tarihi Simalar* (İstanbul 1331), *Köprülüler* (2 cilt, İstanbul 1331), *Felaket Seneleri 1094–1110* (İstanbul 1332), *Âlimler ve Sanatkârlar 900–1200* (İstanbul 1924), *Sultan Cem, Sokullu, Kabakçı Mustafa, Samur Devri ve Tesavir-i Rical, Memalik-i Osmaniyye'de Demirbaş Şarl* (İstanbul 1332), *Türkiye'de Mülteciler Meselesi* (İstanbul 1926), *Anadolu'da Türk Aşiretleri 966–1200* (İstanbul 1930), *Hicri 13. Asırda İstanbul Hayatı 1000–1100* (İstanbul 1931), *Osmanlı Devrinde Türkiye Madenleri 967–1200* (İstanbul 1931), *H. 13. Asırda İstanbul Hayatı 1200–1255* (İstanbul 1932), *16. Asırda Rafizilik ve Bektaşilik* (İstanbul 1932) ve *10. Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı 961–1000* (İstanbul 1933) adlı eserleri yer alır. Eserlerinin sayısı yüz, makalelerinin sayısı bine yakın olan Ahmet Refik Altınay'ın ilmi mahiyetteki yazıları *Tarih-i Osmani*, *Darülfunun Edebiyat Fakültesi Mecmuası* ve *Türkiyat Mecmuası*'nda yayımlanmıştır (Refik, 2005: 8, 9).

² Ahmet Refik Altınay'ın yazdığı bu eser; Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren Bizans İmparatorluğu ile olan münasebetler ve nihayet İstanbul'un fethi ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Cumhuriyetimizin kuruluşundan hemen sonra, 1924 yılında tamamlanan bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin kuruluşu, devlet teşkilatı, Anadolu'nun o dönemdeki siyasi, sosyal ve ekonomik durumu ile Bizans İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu şartları ilk Osmanlı kronikleri, belgeler ve çağdaş Bizans kaynaklarını kullanarak geniş bir şekilde ele alınmış ve akıcı bir üslup ile anlatılmıştır (Refik, 2005: 8).

³ Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

⁴ Bizans'ın çöküşünün ele alındığı bu çalışmada, askeri ve siyasi olaylar da göz ardı edilmeden İmparatorluğu yıkıma sürükleyen faktörlerin neler olduğu sorusuna cevap aranmaktadır (Daş, 2006: 8, 9).

Kadar) ve Fikret Işıltan tarafından Türkçeye tercüme edilen Ernst Honigmann'ın *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı* adlı eserleri de Türkiye'de Bizans Tarihi araştırmalarında tarihçilere temel kaynaklık yapmaktadırlar.

Tüm bunlar ile birlikte Bizans Tarihi ve Tarihçiliği konularında hem Bizans Tarihi araştırmacıları için hemde bu çalışma için ana kaynak niteliği taşıyan önemli eserler de vardır. Sırası ile bu eserler şunlardır.

Mikhail Psellos; Khronographia

976 – 1077 yılları arasındaki Bizans tarihini kapsayan eser, daha çok Bizans'ın iç dünyasına ve bilhassa saraya ait bilgiler içermekte ise de az da olsa eserde Bulgarlara, Peçenek, Oğuz ve Selçuklulara ait de bilgi bulmak mümkündür. Ayrıca bu eserde Malazgirt Savaşı hakkında da bilgi verilmiştir. Savaş sonunda İmparator Romanos Diogenes'in Selçuklu hükümdarı Alp Arslan tarafından esir edilmesinden başlayarak, Malazgirt sonrasında İstanbul'da yaşanan olaylar ve İmparatorun serbest bırakılışından sonra kaybettiği tahtını ele geçirmek için Anadolu'da giriştiği mücadele, kısaca alt üst olan Bizans dünyası gözler önüne serilmiştir.

Eseri İngilizce çevirisinden dilimize aktarmış olan Demirkent, bu İngilizce çeviriyi, Grekçe metin ve eserin Fransızca tercümesi ile de karşılaştırmıştır. Her iki çeviride verilen notların tarihi açıdan eksik olduğunu gören Demirkent, İslam kaynaklarını da kullanarak Türk dünyasını yakından ilgilendiren olaylar hakkında dipnotlarda açıklamalar yapmış ve eserin sonunda İngilizce ve Fransızca tercümelerde bulunmayan geniş bir bibliyografya ilave etmiştir (Özaydın, 2008: 9).

Anna Kommena; Alexiad

Anna, 20 Aralık 1083 tarihinde İmparator Alexios Kommenos ile eşi Eirene Kommena'nın ilk çocuğu olarak, başkent İstanbul'da doğdu. Sekiz yaşına geldiğinde Konstantinos Doukas ile nişanlandı. 1092 yılında ise bu nişan bozulmuş ve 1097 yılında Anna, babasının isteği ile bir diğer Rum soylusu ile Nikephoros Bryennios ile evlendi. 40 yıl bu kişi ile evli kalan Anna, 54 yaşında dul kaldı. Anna, çağına göre çok iyi öğrenim görmüştü ve araştırmaya, öğrenmeye, bilgiye, yazmaya düşküdü. Anna, 1118'de babasının, 1123'de annesinin ve 1137'de eşinin ölümünü gördükten sonra kendi küçük dünyasına kapandı; kendini okumaya, araştırmaya, yazmaya verdi. İşte

Alexiad bu dönemde, yıllarca süren bir çalışmanın ürünü olarak ortaya çıktı. Anna, 1148'de 65 yaşında iken bile bu yapıt üzerinde çalışıyordu. Hangi yıl tamamladı, kaç yaşında iken öldü bilinmiyor ama 1153'de öldüğü sanılıyor (Kommena, 1996: 5, 6).

Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexias Kommenos Döneminin Tarihi olan bu kitabı; İmparator Alexios Kommenos'un, çağına göre olağanüstü eğitilmiş ve bilgili kızı Anna Kommena, akıp giden zamana karşı bir yengi anıtı dikmek için yazmıştır. Anna bu eserinde Türk, Bizans ve Haçlılar tarihlerinin kesişme dönemini (1071 – 1118) anlatmaya girişirken, öncelikli amacının, İmparator babasının başarılarını çağlar ötesine duyurmak olduğunu saklamıyor. Eser, döneminin olaylarını, entrikalarını, savaşlarını, ünlü kişilerini, İstanbul'daki sarayı ve oradaki yaşantıyı, zamanın toplumsal kurumlarını, geleneklerini anlatıyor, sık sık önemli kişilerin ayrıntılı portresini büyük başarı ile çiziyor, o dönemdeki İstanbul üzerine bize bilgi veriyor. Özellikle; Emir Çaka'nın öyküsünü, Ortodoks Kilisesinin sapık saydığı Bogomil tarikatının önderi Basileios'un İstanbul'da Dikilitaş dibinde diri diri yakılmasını, Haçlıların Anadolu'dan geçişini, Türkler ile yapılan savaşları, Büyük Selçuklu Sultanlığı ile Anadolu Selçukluları arasındaki ilişkileri, sürtüşmeleri, çatışmaları çok ayrıntılı olarak anlatıyor (Kommena, 1996: 570).

Prokopios; Bizans'ın Gizli Tarihi

Tarihçi Prokopios, Kaisereia (Filistin'de Romalılarca kurulan bir kent) kentinde doğdu. Prokopios'un doğum tarihi bilinmiyor ama İ.S. 500'de ya da bu tarihten az önce doğduğu sanılıyor. İ.S. 527'de Komutan Belisarios'un özel yazmanı ve hukuk danışmanı oldu. Görev nedeniyle Komutan Belisarios ile birlikte İran, Afrika ve İtalya'daki seferlere katıldı, İranlılara, Vandallara ve Gotlara karşı yapılan savaşları yakından izledi. 542 yılında Prokopios Bizans'a döndü. Buradaki başkenti ve bütün imparatorluğu silip süpüren büyük veba salgının gördü ve yazdığı kitaplardan birinde ayrıntılı olarak buna yer verdi. Daha sonraki yıllarda Prokopios'un İmparator İustinianos'a yaklaştığını görüyoruz. Teodora'nın ölümünden sonra İustinianos'la iyi ilişkiler kurabilen Prokopios'a 560 yılında *Illustres* ünvanı verildi. “*Seçkin ya da aydın*” anlamına gelebilir bu söz. O çağda yüksek devlet görevlilerine *illustres, spectabiles* ya da *clarissimi* gibi ünvanlar veriliyordu. *Illustres* ünvanı ise çok az sayıda kişiye uygun görülmüştü. Demek ki Prokopios en yüksek düzeyde bir görevli durumuna gelebilmişti.

Prokopios burada da kalmadı, 562 yılında Bizans kenti yöneticisi ya da Latince deyimiyile *praefectur*'u oldu. Bu görevin çok önemli olduğu modern tarihçiler tarafından belirtiliyor. Prokopios'un İmparator İustinianos ile aynı yılda, yani 565 yılında öldüğü sanılıyor (Prokopios, 2008: 5,).

Prokopios'un o döneme göre klasik bir eğitim aldığını biliyoruz. Onun yaşadığı dönemde Bizans İmparatorluğu hem eski Roma'nın hem de Grek uygarlığının etkileri altında bulunuyordu. Prokopios'un eski tarihçilerden esinlendiği, yazdığı resmi tarihlerde Herodotos ve Thukidides'in yöntemlerini izlediğini görüyoruz. Yer yer Aristofannes'in oyunlarından yaptığı alıntılar nedeni ile klasik yazar ve düşünürlerin etkisi altında kaldığı sonucuna varıyoruz. Prokopios, *Gizli Tarih* dışında sekiz kitaplık *Savaşlar Tarihi* yazdı. Bunlarda Bizans ordularının Vandallar, Gotlar ve İranlılarla yaptığı savaşları anlattı. *Savaşlar Tarihi*'nin üç cildi *De Bello Gothico*, yani “*Gotlarla Savaş Üzerine*” adını taşıyor, iki cildi *De Bello Persico*, yani “*İranlılarla Savaşlar*”, iki cildi de *De Bello Vandalico*, yani “*Vandallarla Savaş*”, Sekizinci cildin ise bunlara sonradan eklendiği bildiriliyor. Prokopios ayrıca İmparator İustinianos'un emri ile onun zamanında yaptırılan kilise, köprü ve başka yapıları içine alan altı ciltlik bir kitap yazdı. Bunun adı ise *De Aedificiis*, kısacası “*Yapılar*”. Yazar bu kitanında ise o dönemdeki mimariyi ortaya koyan çok değerli bilgiler veriyor (Prokopios, 2008: 5, 6).

Prokopios'un *Gizli Tarihi* 550 yılında yazdığı saptandı. Teodora 548 yılında kanserden öldüğüne göre, onun ölümünden iki yıl sonra yazıldı demek. Yazar en başta kısa bir girişle, kitabın yazılış amacını anlatıyor. Üstü kapalı geçilmiş gerçeklerin iç yüzünü anlatacağını belirtiyor. Kitabın ilk bölümünde danışmanı olarak yanında çalıştığı Komutan Belisarios ile eşi Antonina'nın yaşamlarına yer veriyor, ikinci bölümde İustinianos'tan önceki İmparator İustinos dönemini ele alıyor. İustinianos'un nasıl tahta çıktığını anlatıyor. Aynı bölümde, Teodora'nın doğumu, gençlik yılları ve fahişeliği sergileniyor. Üçüncü bölüm İustinianos'un kötü yönetimine, dördüncü bölüm Teodora'nın işlerine ayrılıyor. Beşinci bölümde yazar, İustinianos'un “*insan kılığına girmiş bir şeytan*” olduğunu ilan ediyor, bu yüzden imparatorluğun başına gelen felaketleri sıralıyor. Altıncı bölümde İustinianos ile Teodora'nın toplumun çeşitli sınıflarını nasıl ezdiklerini dile getiriyor. Yedinci bölümde ise İustinianos'un para düşkünlüğünü anlatıyor. *Gizli Tarih*'in Avrupa'daki ilk baskısı 1623 yılında Alemannos

tarafından Lyon’da yapıldı. Ancak Alamannos töreye aykırı bulduğu için kitabın bir bölümünü çıkarttı. Daha sonra 1663 yılında Paris’te, Maltretos tarafından eksiksiz bir baskısı yayınlandı (Prokopios, 2008: 5,6).

Niketas Khoniates; Historia

Niketas Khoniates kesin olmamakla birlikte 1115 yılında Denizli yakınlarında Honaz’da doğmuştur. Dokuz yaşında İstanbul’a giden Khoniates burada iyi bir devlet idaresi eğitimi almıştır. 1204 yılında İstanbul’un Latinlerce işgali ile İznik’e kaçmıştır. Tahminen 1220 yılına kadar yaşamıştır. 1206 yılına kadar Latin hâkimiyetini yazdığı Bizans ve Selçuklu tarihi açısından önemli olan (Delilbaşı, 1999: 341) ve 21 kitaptan oluşan eserini 1185 yılında yazmaya başlamıştır. 1180–1206 yılları arası geçen olayları konu almış olan bu eserin (Khoniates, 2004: 25, 27) çalışmamızda Fikret Işıltan tarafından Türkçe’ye tercüme edilmiş olan “*Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*” ile Işın Demirkent tarafından Türkçe’ye tercüme edilen “*Historia (1195–1206)*” adlı kısımlarından faydalanılmıştır.

Ioannes Kinnamos; Historia

12. yüzyılda Bizans’ta hüküm süren Komnenos hanedanının iki imparatoru, II. Ioannes (1183–1143) ve oğlu I. Manuel (1143 – 1180)’in saltanat dönemlerinin tarihini kaleme alan Ioannes Kinnamos, kendi ifadesine göre, İmparator II. Ioannes’in (8 Nisan 1143) ölümünden kısa süre sonra doğmuştur. Yine kendisinin belirttiği üzere “*daha delikanlılık çağına ulaşmadan*” yani çok genç yaşta imparatorluk sekreteri “*basilikos grammatikos*” görevi ile Manuel’in hizmetine girmiş ve imparatorun Anadolu’da Türklerle, Balkanlar’da Macarlar ve Sırlara karşı yaptığı savaşlara katılmıştır. Bunun dışında onun özel hayatı ve ailesi hakkında fazla bir şey bilmiyoruz (Demirkent, 2001: 19).

Onun 1118 – 1176 yılları arasını kapsayan eseri İmparator Ioannes Komnenos’un saltanatı ile Manuel komnenos devrinin büyük bir kısmını hikâye etmektedir. Eserinin başlığından da anlaşılacağı üzere, esas ağırlık Manuel devrine aittir. Ioannes Komnenos’un saltanat dönemi özet halinde oldukça kısa bir şekilde ele alınmış olup 29 sayfadan oluşan Birinci Kitapta bitirilmiştir. Esasen Kinnamos görgü tanığı olmadığı bu dönemi özet olarak ele alacağını belirtmiştir (Demirkent, 2001: 21,22).

Aslında Manuel'in ölümüne kadar gelmesi beklenen Kinnamos'un tarihi, 1176 yılında Sultan II. Kılıç Arslan kumandasındaki Türkiye Selçuklularına karşı yapılan Miryokefelon Savaşı'nın anlatımının başladığı yerdeki sayfanın sonunda ve bir cümlelerin ortasında kesilivermiştir. Ne yazık ki bundan sonraki sayfalar kayıptır. İyi ve sade bir Grekçe ile yazılmış olan eserin cümleleri öz ve açıktır. Özellikle Manuel döneminde anlatımı akıcıdır (Demirkent,2001: 22,24).

Dukas; Historia

Dukas, çağdaşı olan diğer tarihçiler arasında Türkler hakkında en fazla bilgi veren tarihçi sıfatını kazanmıştır. Hayatı hakkında eserinde verdiği kayıtlar dışında fazla bir bilgi sahibi değiliz. Hatta, küçük adı, doğum ve ölüm tarihleri de kesin olarak bilinmemektedir. Eserinden öğrendiğimize göre, büyük babası Mikhael Dukas, İstanbul'un ileri gelen ailelerinden birine mensup olup, İoannes Kantakuzenos ile V. İoannes arasında vuku bulan mücadeleye Kantakuzenos taraftarı olarak katıldığından, kaybedince hapse atılmış ve daha sonra 1345 yılında Aydın Emiri İsa Bey'e sığınmıştır. Kendisi hem âlim hem de tabip olduğu için geri kalan ömrünü Aydın Emirinin himayesinde geçirmiştir. Dukas da büyük bir ihtimalle büyük babasının sığındığı Ephesos civarında doğmuştur. Ailesinin daha sonra Efes'ten göç ederek Cenovalılarla münasebet kurduğu, Dukas'ın 1421 yılında Foça'da Cenovalı Adorno ailesinin kâtibi olmasından anlaşılmaktadır. Nitekim II. Murad tahta çıktığı zaman Yeni Foça'daki Cenova Podestası Giovanni Adorno'nun kâtibi sıfatıyla padişaha ve vezirlere yazılan mektupları kendisi kaleme almıştır. Bilindiği üzere, Cenovalılarla II. Murad'ın yakın ilişkisi olmuş, hatta Avrupa yakasına geçmesinden bu Cenova Podestasının yardımı olmuştur. Daha sonra Dukas, Midilli adasının hükümdarı Gateluzi'nin hizmetine girerek bu ailenin diplomatik faaliyetlerini yürütmüştür. Hayatının en faal yıllarını burada geçiren tarihçi, 1452'de Türklerin Dimetoka'da İstanbul'u almak için yaptıkları hazırlıklara da şahit olmuştur. 1455'te Rodos üzerine gönderilen Türk filosunu burada karşılayarak amirale armağanlar takdim etmiştir. Bu arada yıllık vergiyi Sultan'a takdim etmek görevi de Dukas'a verildiğinden Türklerle çok sıkı teması olmuş, onları tanımak ve dillerini öğrenmek fırsatını bulmuştur. 1462'de Midilli'nin Türkler tarafından zaptından sonra bir süre daha yaşadığı anlaşılan tarihçinin nereye sığındığı ve nerede öldüğü kesin olarak bilinmemektedir. Tarihi olayları tarafsız bir şekilde nakletmeye

çalışan tarihçi, bir Hristiyan ve Grek olması nedeniyle de Müslümanlara ve Türklere karşı olan düşmanlığını da gizlemeye gerek duymamaktadır. Mesela, Kantakuzenosu destekleyen tarihçi, onun Orhan Bey'den yardım istemesini kesinlikle tasvip etmemekte ve Orhan Bey'in yardımını sağlayabilmek için ne kadar alçaldığını yazmaktadır. Ayrıca, Türklerin yabancı kadınlara olan düşkünlüklerini en ağır ifadelerle yazmak suretiyle düşmanlığını çok ağır bir şekilde ifade etmektedir. Bütün bunlara rağmen Türklerin ve Türk hükümdarların meziyetlerini de zaman zaman övebilmektedir. Eserinde, her hadisenin bir nutukla başlamasına ve yer yer bilgi hatalarına rastlanmasına -mesela, Orhan Bey'i Osman'ın torunu sanması gibi ve kronolojik hataların bulunmasına- rağmen bu eser, Türk tarihi açısından diğer Türk ve Bizans kaynaklarını tamamlayan son derece önemli bir kaynak niteliğindedir (Delilbaşı, 1999: 16,17).

Yazarın eserinde kullandığı dile gelince, eserini zamanın konuşulan Yunancası, yani halk Yunancası (*dimotiki*) ile yazmıştır. Dukas çağdaşı olan diğer tarihçiler arasında da anlatımı en sade ve samimi olanıdır. Duygularını son derece açık bir şekilde ifade etmektedir. Örneğin, Aydın Bey'i İsa'ya sığınan dedesinin yeni yurdunda huzura kavuştuğunu, Bizans'ın uğradığı musibetlere karşılık, Türklerin her gün genişleyerek kuvvetlendiklerini üzümlere seyretmiş olduğunu kaydeder. Netice itibarıyla, Dukas'ın eseri, 14. ve 15. yüzyıl Türk ve Bizans tarihi için diğer Bizans ve Türk kroniklerini tamamlayan son derece önemli kaynak niteliğindedir. Eserde ayrıca Osmanlı müesseselerinden bahsedilmiş Sırp, Rumen ve Macar tarihlerine değinilmiştir (Delilbaşı, 1999: 17).

V. Mirmiroğlu tercümesinin ilk kısmında Dukas hakkında verdiği bilgilerde, onun Midilli'nin fethinden sonra İstanbul'a getirilerek hapsedildiğini ve hapisten kurtulmak için İslam dinini kabul ettiğini, fakat sonra yay ile boğdurulmuş olduğunu yazmaktadır (Dukas, 1956: 2).

Historica adını taşıyan eserini 1453 ile 1462 yılları arasında kaleme aldığı anlaşılmaktadır. 45 bölüme ayrılmış olan eserde yazar, Bizans tarihçilerinden gelenek haline gelmiş olan dünya tarihini anlatmakla başlamakta, Adem'den Palaeologoslar'a kadar olan olayların sadece çok kısa bir özetini vermektedir. Anadolu Beylikleri'nin kurulması da çok kısa olarak kaydedildikten sonra, 1359'a kadar Osmanlılar'ın Bizans toprakları üzerinde yerleşmelerini anlatmaktadır. Eserde olaylar 1389 yılında I.

Bayezid'in hükümdarlığından sonra çok tafsilatlı bir şekilde anlatılmakta ve 1462'de Midilli'nin Türkler tarafından fethi hadisesine kadar getirilmektedir. Dukas'ın eserinin, tamamıyla XIV. ve XV. Yüzyılda Bizans-Türk münasebetlerinin bir tarihi olduğunu söyleyebiliriz. Türkçe ve Latince bilen yazar, Franklar ve özellikle Türkler hakkında ilk elden kaynakları toplamış ve özellikle Batı Anadolu sahilleri, İzmir Foça ve çevredeki adalar hakkında önemli bilgiler vermiştir. Dukas tutucu bir Hristiyan olduğundan, kitabının bir çok yerlerinde Türkler hakkında dinsizler tabirini kullanmış, aleyhlerine bir çok hakaretlerde bulunmuştur. Dukas kiliselerin birleşmesi taraftarı olup bunu eserinde vurgulamıştır. Eser, ilk olarak 1649'da Paris'te Latince'ye tercüme edilmiş, 1834'de ise Bonnae serisinde I. Bekkerus tarafından neşredilmiştir. Eser V. Mirmiroğlu tarafından Türkçe'ye çevrilmiş olup biz de bu çeviriden faydalandık.¹

Laonikos Khalkokondyles: Historiae

Atina'nın tanınmış ailelerinden birine mensuptu. Hayatı hakkında eserinde kendisi ile ilgili verdiği dağınık bilgiler dışında fazla bilgiye sahip değiliz. 1430 yılı civarında doğduğu 1490 sıralarında öldüğü tahmin edilmektedir. Babası, Atina'da cerayan eden taht mücadeleleri yüzünden Mora'ya göç ederek orada Mistra Despotu'nun hizmetine girmiştir. Antik çağ kültürünü çok iyi bir şekilde öğrendi. 1449 yılında Laonikos'un daha önce Mora despotu olan İmparator XI. Konstantinos ile İstanbul'a gitmesi kuvvetle muhtemeldir. Fakat eserinden de anlaşılacağı üzere İstanbul'un fethi sırasında kendisi şehirde bulunmamaktaydı. *Historiae* adını taşıyan eseri 10 kitaba ayrılmış olup, 1298-1463 yılları arasındaki olayları kapsamaktadır. Eser, Lemnos'un Türkler tarafından fethi ile sona ermektedir. Bununla birlikte bazı olaylar 1487 yılına kadar uzamaktadır. Buna

¹ Hayatı ve eseri hakkında bkz: Miller, W. (1926), "The Historians Dukas and Sphrantzes", *Journal of Hellenic Studies*, 46; Moravcsik, G. (1983), *Byzantinoturcica*, I, s. 126-128; Ostrogorsky, George (1999), *Bizans Devleti Tarihi*, s. 431, 440; Kurat, Akdes Nimet (1935), "Bizans'ın Son ve Osmanlıların İlk Tarihçileri", *Türkiyat Mecmuası*, Sayı: 3, s. 185; Baştav, Şerif (1965), "Türk Tarihi Bakımından Dukas'ın Eserinin Değeri", *Türk Kültürü Araştırmaları*, II, s. 177-194; Delilbaşı, Melek (1999), "Türk Tarihinin Bizans Kaynakları", *Cogito (Bizans)*, S. 17, s. 342, 344; Eserin Türkçeye çevirisi: Dukas (1956), *Bizans Tarihi (Dukas)*, Çev. V. Mirmiroğlu, İstanbul; Eserin yayını: Grecu, V. (1958), *Historia Turco-Byzantina (1341-1462)*, Bükreş; Eserin İngilizce çevirisi: Magoulias, J. H. (1975), *Decline and Fall of Byzantium to the Ottoman Turks by Dukas*, Detroit.

göre bu tarihten kısa bir süre sonra 1490 yılı civarında öldüğü sanılmaktadır (Delilbaşı, 1999: 17).

Khalkokondyles, eserinde Grekler merkez olmak üzere, dünya tarihinin kısa bir özetini yapmakla başlar. Bizans'ın çöküşü sebebiyle yazılan eserin ana konusu ise, Türklerin o zamana kadar yaşayan kavimler arasında nasıl kuvvetlenerek Grekleri mağlup edip geri çekilmeye zorladıkları, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve gelişmesi, Anadolu ve Balkanlar'da ilerlemeleri teşkil etmektedir. 10 kitaba ayrılmış olan *Historiae*'nin birinci kitabı Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1389 I. Kosova muharebesine kadar; ikinci kitap Timur'a kadar olan Bayezid'in hâkimiyet dönemi; üçüncü kitap 1402 Ankara Savaşı'na kadar Timur tarihinden bahsetmektedir.¹ Tezimizle alakalı olan ilk üç kitabın çevirisi ve değerlendirmesi Doktora tezi olarak Londra'da yapılmış olup daha sonra kitap halinde Atina'da basılmıştır. Bizde bu çeviriden faydalandık. Bu çalışmanın V. ve VIII. bölümleri ise Ankara Üniv. Sos. Bil. Enst. Ortaçağ Anabilim Dalında Ferhan Kırıldökme Mollaoğlu tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır.

Konunun Hazırlanmasında Kullanılan Temel Araştırmalar

Tezimiz kapsamında faydalandığımız araştırmaların büyük bir bölümü Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinin Sosyal Bilimler Enstitülerince hazırlanmış olan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri ile birlikte Nevra Necipoğlu'nun 14. yüzyılın sonları ile 15. yüzyılın başlarında Bizans Manastırlarını ve Osmanlı İmparatorluğunu ele alan Osmanlı Araştırmaları kapsamında yayınladığı bir makelesidir.

Semavi Eyice'nin Türk Sanatı ve Türk Sanatı Tarih noktasındaki durumunu ele alan ve Yasemin AKÇAOĞLU tarafından Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü için hazırlanmış olan *Türk Sanatı ve Tarihine Katkılarıyla Semavi Eyice (Hayatı ve Eserleri)* adlı Yüksek Lisans Tezi; 1991 yılında Fahamaddin BAŞAR tarafından İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü için hazırlanan ve temelde

¹ Laonikos Chalkokondyles'in Hayatı ve Eserleri için bkz: Ferhan Kırıldökme Mollaoğlu (2005), Laonikos Chalkokondyles'in Kroniği ve Değerlendirilmesi (V.- VII. Bölümler), *Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniv. Sos. Bil. Enst., Tarih (Ortaçağ Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara.

Osmanlı kroniklerine ve temel kaynaklarına göre 13. yüzyılın ortalarından başlayarak 15. yüzyılın sonlarına kadarki *Osmanlı – Bizans İmparatorluğu arasındaki siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel ilişkilerin anlatıldığı Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı- Bizans Münasebetleri* adlı Doktora Tezi; 2001 yılında Ali BAYAZIT tarafından Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü için hazırlanan ve Son Dönem Bizans ve Kuruluş Dönemi Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ilişkilerini ele alan *Osmanlı Bizans Münasebetleri* adlı Yüksek Lisans Tezi; 1998 yılında Abdullah KAYA tarafından Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü için hazırlanmış olan *Anadolu Selçuklu- Bizans İlişkileri* adlı Yüksek Lisans Tezi; Murat KEÇİŞ'in 2003 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanmış olan *Aydınöğulları Beyliği – Bizans Devleti İlişkileri (1308 – 1390)* adlı Yüksek Lisans Tezi; Ferhan Kırıldökme MOLLAOĞLU'nun 2005 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanmış olan ve bir Bizans Kroniğinin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi olan *Laonikos Cholkokodyles' in Kroniği ve Değerlendirilmesi (V-VII-Bölümler)* adlı Doktora Tezi ve İlker SEVER'in 2006 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanmış olan ve Türkiye'de Ortaçağ Tarihçiliği'nin teşekkülü, ne durumda olduğu ve bu çalışma çerçevesinde incelenen Selçuklu, Bizans ve Osmanlı tarihçiliğinin Türkiye'de hangi durumda olduğu ve o alanlarda yaşanan gelişmelerin ele alındığı *Türkiye'de Ortaçağ Tarihçiliği; Dünü, Bugünü ve Sorunları* adlı Yüksek Lisans Tezi tezimiz kapsamında yararlandığımız araştırmalar içerisinde yer alan tezlerdir.

Tüm bunlar ile birlikte Nevra NECİPOĞLU tarafından 1995 tarihinde yazılıp, Osmanlı Araştırmaları Dergisinde yayınlanmış olan yazılan ve 14. yüzyıl sonları ile 15. yüzyıl başlarında Selanik ve İstanbul'da yer alan Bizans Kiliseleri'nin ve bu kiliselerin sahip olduğu gayrimülklerin durumunu inceleyen *"Byzantine Monasteries and Monastic Property in Thessalonike and Constantinople during the Period of Otoman Conquest (Late Fourteenth and Early Fifteenth Centuries)"* adlı araştırma makalesi; 1995 yılında İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı bünyesinde ve

Işın Demirkent'in önsözü ile başlayıp, Prof. Dr. Fikret Işıltan'ın talebeleri ve meslektaşlarından kendisi için farklı konularda kaleme aldıkları makalelerinden oluşan *Armağan Kitap*¹ şeklindeki **Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı** adlı derleme eser ile 2008 yılında yine İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı bünyesinde Işın Demirkent'in meslektaşları, öğrencileri ve dostlarının çeşitli konularda hazırladıkları makalelerinden oluşan bir anı kitabı şeklinde hazırlanmaya başlanan ama daha sonra Demirkent'in vefatı üzerine Armağan Kitap şekline dönüştürülen **Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına** (In Memory of Prof. Dr. Işın Demirkent)² adlı eserler de tezimiz kapsamında başvurduğumuz araştırmalardır.

¹ *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı* adlı eserde makalesi bulunanlar ve makalelerinin adları şu şekildedir: Erdoğan Merçil - *Muhtaçoğulları*, Işın Demirkent – Prof. Dr. Fikret Işıltan'ın *Hayatı ve Eserleri ve 1101 Yılı Haçlı Seferleri*, Enver Konukçu – *Katalon Kekaumenos'dan Saltuklular'a Theodosiopolis*, Ali Sevim – *İlk Anadolu Beyliklerinde Kültür, İmar ve Ekonomik Etkinliklere Genel Bir Bakış*, Ramazan Şeşen – *Yazma Kitapların Tavsiye Edilmesi ve Tespit Fişinin Hazırlanması*, Ahmed Ağırakça – *Abbasi Devri Türk Kumandanlarından Ebu'l Vefa Muzaffer Tüzün Et-Türki ve Emirü'l Ümeralığı*, Remzi Ataoğlu – *Selçuklu – Artuklu Münasebetlerine Toplu Bir Bakış*, Abdülkerim Özaydın – *Sultan Berkıyark Devrinde (1092 – 1104) Batniler ile Yapılan Mücadeleler – İbnü'l Esir'e Göre Selçukluların Tarih Sahnesine Çıkışı – Ahmed Yesevi'nin Yaşadığı Dönemde Bölgenin Siyasi Durumu*, Necdet Öztürk - *II. Bayezid Devri Tarihçilerinden Sarıca Kemal*, Fahameddin Başar – *Fetret Devrinde Osmanlı Bizans Münasebetleri (1402 – 1413)*, Zerrin Günel Öden – *Anadolu Beyliklerinde Velihaht Tayini*, Ali Öngül – *Emir Ayaz*.

² *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına (In Memory of Prof. Dr. Işın Demirkent)* adlı eserde makalesi bulunanlar ve makalelerinin adları şu şekildedir: Abdülkerim Özaydın – *Hocamızın Ardından – Büyük Selçuklular'da Ünvan ve Lakaplar*, Fahameddin Başar – *Prof. Dr. Işın Demirkent'in Hayatı ve Eserleri*, Yusuf Halaçoğlu – *Türkiye Kıymetli Bir İnsanı, Biz Ablamızı Kaybettik*, Melek Delilbaş – *Işın Hoca Görevini Tam Anlamıyla Yerine Getirmişti*, Nevra Necipoğlu – *Prof. Dr. Işın Demirkent Türkiye'de Haçlı Tarihi Alanındaki Çalışmaların İlk Temsilcisi İdi*, A. Vedat Çelgin – *Işın Demirkent'i Tanımak ve Geç Kalmış Bir İtiraf – Az Tannan Bir Geç Antikçağ / Erken Bizans Dönemi Pamphylia Kenti ve Piskoposluk Merkezi "Lobia"*, M. Taner Tarhan – *Büyük İskender'den Zülkarneyn'e, Sedd-i İskender'den Ergenekon'a*, Oktay Belli – *Doğu Anadolu'nun En Eski Aşk Öyküsünü Yansıtan Sulama Tesisi: Menua (Semiramis / Şamram) Sulama Kanalı / The Water Facility Which Reflects the Oldest Love Story of Eastern Anatolia The Menua (Shamiram / Samiramis)*, Mustafa H. Sayar – *Perinthos – Herakleia – Marmara Ereğlisi, Roma İmparatorluk Devrinde Thrakia Eyaletinin ve Geç Antik Devirde Europa Eyaletinin Başkenti*, Bedi Demiriş – *Ammianus Marcellinus'un Tarih Eserinde Konu Dışı Anlatımlar*, İrfan Şahid – *Ammianus and Julian The Ambivalence of the Historian Towards his Imperial Hero*, Mehmet Çelik / Şükran Yaşar – *İmparator Julianus ve Paganizmi Yeniden Diriltme Teşebbüsü*, Turhan Kaçar – *IV. Yüzyıl Constantinopolis Kilisesi'nde Aryanizm'in Yükselişi ve Düşüşü*, J. D. Frenco – *The Turkish Factor in Byzantine – Iranian Relations*, İsmail Mangaltepe – *VI. Yüzyılın İkinci Yarısında Avar – Bizans Münasebetleri*, Birsnel Küçükspahioğlu – *Bizans'ın Karanlık Günleri: İmparator Phokas Devri (602 – 610)*, Casim Avcı – *Abbasi Halifesi Me'mun Döneminde (813 – 833) Bizans İlişkileri*, Mualla Uydu Yücel – *İlk Rus Yıllığı "Povesti Vremennih let"'e Göre X. Yüzyılda Rus – Bizans – Türk Münasebetleri*, Esin Ozansoy – *Basileios Digenis Akritas Destanı Üzerine Not*, Gülgün Köroğlu – *İstanbul'daki Bizans Sarayları*, Semavi Eyice – *Fetihten Önceki ve Fetihten Az Sonraki İstanbul'un İki Gravürü*, Asnu Bilban Yalçın – *İstanbul ve Boğaziçi Üniversitelerinde Bulunan Bazı Bizans Mimari*

Plastik Eserler, Ali İpek – *Dvin’de İslam Hakimiyeti ve Müslüman Ermeni Münasebetleri*, Ebru Altan – *Ortaçağ’da Antakya (969 – 1098)*, Mehmet Ersan – *Bizans İmparatorluğu - Antakya Haçlı Prinkepsliği Siyasi İlişkilerine Bir Bakış*, Ralph Johannes Lilie – *Die Kreuzfahrerstaaten in der Auseinandersetzung mit ihren chistlichen und muslimischen Nachbarn*, Jonathan Philips – *King Conrad III of Germany and Failure of the Siege of Damascus 1148*, Jason T. Roche – *Niketas Choniates as a source for the Second Crusade in Anotolia*, Jonathan Riley – Smith – *An ignored meeting of a Templar chapter - general*, Brigitte Pitarakis – *Lead flasks and pilgrimages after the Crusades*, Saadetin Gömeç – *Şadapıt Ünvanı Hakkında*, Cihan Piyadeoğlu – *Büyük Selçuklu Devleti Emiri Atabeg Gümüştekin Candar*, Ali Sevim – *İbnü’l Kalanisi’nin Zeylü Tarihi Dımaşk Adlı Eserinde Sultan Alparslan ile ilgili Verilen Bilgiler*, Selim Kaya – *Büyük Selçuklular Döneminde Bağdat*, Murat Öztürk – *Selçuklu Emiri Hasbeg b. Belengiri*, Salim Koca – *Ahilerin Türkiye Selçukluları Devrindeki Rollerini*, Emine Uyumaz – *Türkiye Selçuklu Devleti’nde Atabeglik Müessesesi*, Muharrem Kesik – *Danishmend Beylik – Byzantine Emipire Relations (1071 – 1178)*, Meryem Gürbüz – *Reşidüddin Vatvat’a Ait “Umdetü’l Bülega” ve “Umdetü’l Fusaha”da Harizmşahlar’ın Mehdi İçin Yazılmış Arapça Kasideler*, Altan Çetin – *Memlüklüler Devrinde Mısır – Anadolu İktisadiyatında Yollar*, Cüneyt Kanat – *Memlük Devleti’nde İktidar Değişikliği: Bahri Memluklar’dan Burci Memluklar’a*, Haşim Şahin – *Tarih Kaynağı Olarak Evliya Menakıbnameleri*, Feridun M. Emecen – *Kosava 1389: Kimin Zaferi?*, Ş. Nezihi Aykut – *Fetret Devri Sikkeleri: II. Mehmed Çelebi’nin Akçe ve Mangırları*, Abdüsselam Uygur – *İdris-i Bitlisi ve Eserleri Üzerinde Yapılan Bazı Bilimsel Araştırmalara Tenkidi Bir Yaklaşım*, İsmail E. Erünsal – *A Report From an Oroman Ambassador to the Court of August II, King of Poland*, Atilla Çetin – *Adapazarı Ayanı Kara Osman Ağa ve Kardeşlerinin Mal Varlığı*, Mahir Aydın - *Tatarpazarcığı*, Ali Arslan – *Yahudilerin Cemaat Vergisi Gabele’ye Karşı Osmanlı Yönetiminin Tavrı*, Cezmi Eraslan – *Türkiye’de Demokratik Düşüncenin Gelişimi ve 1912 Seçimleri Üzerine Düşünceler*, Abdülkadir Donuk – *Kırgız Türkçesi ile Türkiye Türkçesi’nde Müşterek Akrabalık İsimleri Üzerine*, Ali Ahmetbeyoğlu – *Aleksey Nikolayeviç Kuropatkin’in Türkistan’ın İstilasına Dair Eseri*, Metin Tuncel – *Türkiye Haritacılığında Dönüm Noktası: Kiepert Haritaları*.

BÖLÜM 1: BİZANS İMPARATORLUĞU

İlkçağ'ın son yüzyıllarında Atlas Okyanusu'nun kıyılarından Basra Körfezi'ne kadar uzanan Roma İmparatorluğu, esas olarak Akdeniz çevresinde ulaşabileceği doğal sınırlarına dayanmış, MS 3. yüzyıldan başlayarak da bu geniş coğrafyada ciddi sorunlarla karşılaşmış ve zaman içinde imparatorluğun yönetsel, ekonomik ve kültürel ağırlık merkezi kaçınılmaz olarak Doğu'ya kaymıştır. Bu eğilim daha Diocletianus döneminde (285-305) başlamışsa da, ilk gerçekçi adımlar Roma İmparatoru I. Constantinus (Büyük Konstantin) tarafından atılmıştır. O, bu zorlukları aşmak için öncelikle Doğu'da yeni bir din olarak güçlenen Hristiyanlığı, 313 yılında, imparatorluğun "eşit" dinlerinden birisi olarak tanıdı. Bu bir bakıma, yıpranan Roma yönetimi için yeni, güçlü ve dinamik bir dayanak, bir toplumsal destek bulma çabasının sonucuydu. Çünkü yeni din, özellikle Doğu topraklarında görmezden gelinemeyecek denli güçlü bir toplumsal tabanı, daha 3. yüzyılda edinmişti ve bu diri güç, çökmekte olan Roma İmparatorluğu'nu tekrar diriltecek toplumsal dinamiği sağlayabilirdi. Bu gerçeği gören I. Constantinus, daha 312'de, Ortak İmparator Maxentius'u yenerek saf dışı bıraktığı *Milvian Köprüsü Savaşı*'nda, savaştan önce gördüğü bir rüyayı yorumlayarak askerlerinin kalkanlarına ve labarumun üzerine İsa Mesih'in (Jesus Xristos) baş harflerinin üst üste getirilmesinden oluşan *khristogramı* koydurmuş ve zaferini de buna bağlamıştır. Kendisinin Hristiyan olup olmadığı kuşkuluydu da, imparatorluğun özellikle Doğu topraklarındaki Hristiyan cemaatler arasında sempati ve destek kazandığı muhakkaktı. Artık imparatorluğun Roma kentinden yönetilmesinin zorlukları da ortadaydı. Başkent kendisi güven altında değildi. *Milvian Savaşı*'ndan sonra imparatorluğa tek başına egemen olan I. Constantinus, başkenti de kademeli olarak daha güvenli gördüğü Doğu topraklarına taşıdı. Küçük bir Roma kenti olan Byzantion, yoğun bir imar faaliyetinden sonra 330 yılında imparatorluğun "ikinci başkenti" olarak kutsandı. Constantinus'un bu yoğun imar çabası, onun "yeni bir Roma yaratma" vizyonunun bir göstergesidir. Yeni başkent, Roma kenti model alınarak neredeyse baştan inşa edilmiş; imparatorluk sarayı, büyük kamu hamamları, geniş meydanlar (forum), revaklı caddeler, zafer takları inşa edilmiş, hipodrom genişletilerek işlev kazandırılmıştı. Bu yeni merkeze, yeni rolünü perçinlemek amacıyla imparatorluğun dört bir köşesinden önemli heykeller, mimari parçalar getirilmiş, bunlar kentin yeniden inşasında önemli semboller olarak kullanılmıştır (Akyürek, 2009).

Bu süreç, 395 yılında İmparator I. Theodosius'un ölümüyle Roma İmparatorluğu'nun resmen Doğu ve Batı diye iki ayrı yönetsel birime ayrılmasıyla devam etmiş, Theodosius'un oğullarından Arcadius, Doğu Roma'nın, Honorius ise Batı Roma'nın imparatoru olmuştur. Roma İmparatorluğu bir süre iki başkentli ve iki eş imparatorlu bir devlet olarak yönetildi. Doğu ve Batı arasındaki sınırı ise, bugünkü Ortodoks dünyanın batı sınırı oluşturmaktaydı. Aynı yıl Hristiyanlık Doğu Roma İmparatorluğu'nun “devlet dini” olarak ilan edilmiştir. İzleyen yüzyıllarda Batı Roma İmparatorluğu kuzeyden gelen kavimler tarafından yıkılmış, Doğu topraklarındaki Roma İmparatorluğu ise varlığını, başkenti Konstantinopolis olmak üzere, 1453 yılına kadar yaklaşık 11 yüzyıl sürdürmüştür. Modern tarihçilerin “Bizans¹” olarak adlandırdığı uygarlık, işte bu, Doğu'da süren Roma İmparatorluğu'dur (Akyürek, 2009).

¹ Bizans İmparatorluğu Tarihi hakkında detaylı bilgi için bkz: Diehl, Charles (2006), *Bizans İmparatorluğu'nun Tarihi*, İlgı Yay., İstanbul; Hill, Barbara (2003), *Bizans İmparatorluğu'nun Kadınları (İktidarı Himaye ve İdeoloji)*, Tarih Vakfı ve Yurt Yay., İstanbul; Brown, Peter (2000), *Genç Antikçağda Roma ve Bizans Dünyası*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul; Ernest Barker Ernest (1995), *Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşüncüsü*, Çev. Mete Tunçay, İmge Kitapevi, Ankara; Daş, Mustafa (2006), *Bizans'ın Düşüşü*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul; Mango, Cyril (2008), *Bizans Yeni Roma İmparatorluğu*, YKY, İstanbul; Nicol, Donald M. (1999), *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, Tarih Vakfı Yurt. Yay., İstanbul; Seidler, G.L. (1980), *Bizans'ın Siyasal Düşüncesi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara; Dalby, Andrew (2004), *Bizans'ın Damak Tadı (Kokular, Şaraplar, Yemekler)*, Kitap Yayınevi, İstanbul; Ostrogorsky, George (1999), *Bizans Devleti Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara; Tokalak, İsmail (2006), *Bizans- Osmanlı Sentezi (Bizans Kültür ve Kurumlarının Osmanlı üzerindeki etkisi)*, Gülerbay Yay., İstanbul; Tekeli, Sevim (1975), *Modern Bilimin Doğusunda Bizans'ın Etkisi*, Kalite Matbaası, Ankara; Bailly, Auguste (1970), *Bizans Tarihi 1 - 2*, Kervan Kitapçılık, İstanbul; Refik, Ahmet (2005), *Bizans Karşısında Türkler*, Kitapevi Yay., İstanbul; Montesquieu (2001), *Romaluların Yükselişi ve Doğuşu*, Söylem Yayınları, İstanbul; Baskıcı, M. Murat (2009), *Bizans Döneminde Anadolu (İktisadi ve Sosyal Yapı 900-1261)*, Phoenix Yayınevi, İstanbul; Cogito (1999), *Bizans*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul; Prokopios (2008), *Bizans'ın Gizli Tarihi*, Kültür Yayınları, İstanbul; Özkan, Doç. Dr. Haldun (2007), *Bizans Mimarisi*, Atatürk Üniversitesi Ders Notları, Erzurum; Seçtelli, İskender Fahrettin (2006), *Bizans'ın Son Günleri*, Elips Kitap, İstanbul; Cheynet, Jean- Claude (2008): *Bizans Tarihi*, Dost Kitapevi, Ankara; Seidler, G.U. (1999), *Bizans Halk Hareketlerinin İdeolojik Kökeni*, Özne Yayınları, İstanbul; Rice, Tamara Talbot (2000), *Bizans'ta Günlük Yaşam*, Özne Yay., İstanbul; Erdemir, Hatice Palas (2003), *VI Yüzyıl Bizans Kaynaklarına Göre Göktürk- Bizans İlişkileri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul; Kordatos, Yannis (2006), *Bizans'ın Son Günleri*, Akım Yayınevi, İstanbul; Emine, E. (1988), *Bizans Sohbetleri*, Metis Yayınları, İstanbul; Kaegi, Prof. Walter E. (2000), *Bizans ve İlk İslam Fetihleri*, Kaktüs Yayınları, İstanbul; Kaplan, Michel (2006), *Bizans'ın Altınları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul; DİKİCİ, Radi (2008), *Şu Bizim Bizans*, Remzi Kitapevi, İstanbul; Demirkent, Prof. Dr. Işın (2005), : *Bizans Tarihi Yazıları Makaleler- Bildiriler-İncelemeler*, Dünya Kitapları, İstanbul; Harl, Kenneth W. (2002), *Bizans*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul; Refik, Ahmet (2003), *Bizans İmparatoriçeleri*, Oku Yayınları, İstanbul; Nicol, Donald M. (2009), *Bizans'ın Soylu Kadınları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul; Temizkan, Sema (2002), *Bizanslı Yemekler*, Özgür Yayınları, İstanbul; Levçenko, M. V. (1999), *Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi*, Özne Yayınları, İstanbul;

Ancak bu uygarlık hiçbir zaman kendisini Bizans olarak adlandırmamış, ilk imparatoru I. Constantinus'tan, son imparatoru XI. Konstantinos Palaiologos'a kadar tüm imparatorlar “*Roma İmparatoru*” ünvanını kullanmış, imparatorluğun halkına da *Romalılar* denmiştir. *Bizans* ismi, 19. yüzyılda tarihçiler tarafından bu uygarlığa verilmiş olan bir isimdir. Bizans imparatorları Roma'nın halefi ve tek varisi olma hakkına imparatorluğun tarihi boyunca hep sahip çıkmıştır. Bu “*evrensel egemenlik*” iddiasının sürdürülmesi demektir. Geç Antik Çağ'ın bütün uygar dünyası Akdeniz ve çevresindeki topraklardan oluştuğuna göre, bu toprakları yöneten Roma, bütün dünyanın da hakimiydi, yani evrensel bir devlettir. Onun sınırları dışında kalanlar ise, ne konuştukları bile anlaşılmayan, Romalılar'ın “*Barbar*” diye adlandırdıkları kavimlerden ibaretti. Dolayısıyla Roma İmparatorluğu bütün dünyanın tek bir imparatorluk altında birleştirilmesinin sembolüydü. Roma İmparatoru da, bütün dünyanın tek hükümdarıydı. Başka hükümdarların varlığı, ancak Roma İmparatoru'nun bahsettiği ünvanla mümkün olabilirdi. Tek meşru imparatorluk olabileceği ve bunun da tüm dünyayı yöneteceği, Roma'nın olduğu gibi, Bizans'ın da siyasal doktrininin temelini oluşturuyordu. Süreç içinde Hristiyan bir kimliğe bürünen Bizans İmparatorluğu için bu savın anlamına siyasal istemlerin yanı sıra, dinsel amaçlar da yüklenmişti: Nasıl ki evrene hükmeden tek Tanrı vardı, bu dünyaya da onun temsilcisi olarak tek hükümdar hükmetmeliydi ve bu da elbette ki Roma İmparatoru olmalıydı. Tek meşru imparatorluk olan Roma (artık

Mollaoğlu, Ferhan Kırıldökme (2005), Laonikos Chalkokodyles' in Kroniği ve Değerlendirilmesi (V-VII-Bölümler), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Ortaçağ Tarihi) Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Ankara; Lemerle, Paul (2005), *Bizans Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul; Dukas (1956), *Bizans Tarihi*, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul; Vasiliev, A. A. (1970), *History of the Byzantine Empire*, The University Of Wisconsin Press; Honigman, Ernst H. (1970), *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, İÜEF Yayınları, İstanbul; Barker, Ernest (1995), *Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüü*, İmge Kitapevi, İstanbul; Köprülü, M. Fuat (2002), *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Kaynak Yayınları, İstanbul; Çekik, Doç. Dr. Mehmet (1999), *Siyasal Sistem Açısından Bizans İmparatorluğunda Din-Devlet İlişkileri (Kuruluşundan X.yy kadar)*, Akademi Kitapevi, İstanbul; Mango, Cyril (2002), *The Oxford History of Byzantium*, Oxford University Press; Rautman, Marcus (2006), *Daily Life in the Byzantine Empire*, Greenwood Press; HALDON, John (2007), *Bizans Tarihi Atlası*, Kitap Yayınevi, İstanbul; KAYA, Abdullah (1998), Anadolu Selçuklu- Bizans İlişkileri/ Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Bilim Dalı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Konya; Bayazit, Ali (2001), Osmanlı Bizans Münasebetleri, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatlar Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Bursa; Başar, Fahmeddin (1991), Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı- Bizans Münasebetleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı. *Basılmamış Doktora Tezi*, İstanbul.

Bizans demeye başlayabiliriz) evrensel bir devlet olarak tüm Hristiyanları içinde barındırmalıydı; İmparator ise Tanrı'nın bu dünyadaki tek meşru temsilcisi olarak Hristiyanlığın bekçisi ve tüm Hristiyanların koruyucusu olmalıydı. *Tek Tanrı, Tek İmparator, Tek İmparatorluk*. Bu ancak Hristiyan Roma İmparatorluğu, yani Bizans İmparatorluğu ile mümkün olabilirdi. Bu doktrin bütün bir Geç Antik Çağ ve Ortaçağ boyunca Bizans Devleti'nin temel doktrini olmasının yanı sıra, Bizanslılar'ın dışında kalan halk ve kavimler tarafından da bir gerçeklik olarak kabul görmekteydi. Gerek Bizans İmparatorluğu'nun kendi tebaası, gerekse bunun dışında kalanlar için, Bizans İmparatorluğu hukuki ve ideolojik algılanış biçimiyle yeryüzünün tek meşru imparatorluğuymuştu. Öyle ki, bir zamanlar İmparatorluk tebaası olan, ama sonraki yüzyıllarda ayrılarak kendilerini "İmparatorluk" ilan eden, hatta Bizans'ın varlığını tehdit edecek kadar güçlenen bazı uluslar için bile bu algılama değişmiyordu. Onların hükümdarları, Konstantinopolis'teki Roma İmparatoru'nun kendilerine gönderdiği hükümdarlık taçları ile meşruiyet kazanmakta, onun verdiği saray ünvanlarını gururla kullanmaktaydı. Çizmeyi çok aşanlar, VI. yüzyılda Ravenna kenti başta olmak üzere İtalya'nın bir kısmını ele geçiren Teodorik gibi, kendisini Roma İmparatoru ilan edip bu meşruiyeti kendisi kullanmaya çalışıyordu. Ama bu prestij, son yüzyılını neredeyse bir "şehir devleti" olarak yaşayan Bizans'ın 1453 yılındaki sonuna kadar ona ait oldu. 1453'te ise Bizans İmparatorluğu'nun başkentini ele geçiren II. Mehmet, bu ünvana sahip çıkarak kendisini Roma'nın da imparatoru olarak ilan etmiştir. Bizans ile aynı jeopolitiği paylaşan Osmanlı İmparatorluğu da kendi tebaası olan Bizanslılar'ı, "Rum", yani Romalı diye adlandırmaya devam etmiştir (Akyürek, 2009).

İşte bugün bizim "*Bizans İmparatorluğu*" olarak adlandırdığımız siyasi ve kültürel varlık, bu imparatorluktur. Bu imparatorluk için "*Bizans*" adını her ne kadar ilk olarak 16. yüzyılda Hieronymus Wolf (1516-1580) kullanmışsa da, akademik alanda bu adın kullanılması 19. yüzyıl tarihçileriyle başlamıştır. Neden Bizans isminin seçildiği sorusunun yanıtı ise, "Yeni Roma" olarak, Doğu İmparatorluğu'nun yeni başkenti seçilen bugünkü İstanbul kentinin ilk kuruluşuna uzanmaktadır (Akyürek, 2009).

1.1. Bizans'ın Kökeni

Bugün, ilim âleminde *Bizans Devleti* ya da *İmparatorluğu* adı altında tanınan ve İ.S. 330'dan 1453 yılına kadar, bin yıldan fazla süren uzun ömürlü devlet, aslında bir *Doğu*

Roma İmparatorluğu'dur (Delilbaşı,1999:339). Nitekim Bizanslılar kendi devletlerinin adı olarak bunu hiç kullanmamışlardır ve imparatorluğun adına “*Roma Devleti*” ve kendilerine de “*Romalılar*” demişlerdir. İmparatorlar kendilerini *Basileus*, yani *Roma İmparatoru* olarak adlandırmışlar, halka ise *Romaioi* yani *Romalılar* demiştir. Doğu Roma Devleti'nin başlangıcı 330 yılıdır ve *Bizans* adı, modern devirde bu devletin tarihi araştırmaya başlandığı zaman, batı ilim âleminde kullanılmaya başlanmıştır (Baştav, 1989: 5 ve Delilbaşı, 1999: 339).

Çağımız dünyasında yaşayan en büyük Bizans tarihçilerinden biri sayılan, 3 Eylül 1922'de Moskova'da doğmuş, 29 Mayıs 1997 tarihinde hayata veda etmiş olan ve genç yaşında Sovyet Bilimler Akademisi'ne seçilmiş, 55 yaşındayken ise Amerika'ya göç edip batı üniversitelerinde hocalık etmeye başlamış, Oxford'un yayınladığı “*Bizans Ansiklopedisi*” baş mimarı ve Bizans'ı başka bir bakışla ele alan akımın kurucusu olan Alexander Kazhdan¹'a göre; Bizans, eski Roma'nın devamı falan değil başlı başına, apayrı bir kültürdü. Meselâ “*Tekfur Sarayı*” gibi binalarıyla, politikacılarıyla, yazarlarıyla, düşünürleriyle dinamik, değişen ve kendini her an yenileyen bir kültür. ilim dünyasına senelerce işte bu görüşü yerleştirmeye çalışmıştır.²

Bizans İmparatorluğu kavramı tarihçilerin bir icadıdır ve İmparatorluğun hayatta olduğu dönemde hiçbir zaman kullanılmamıştır. İmparatorluğun Yunanca adı *Basileia tön Romania* (*Roma İmparatorluğu*) veya sadece *Romania* idi. Doğu Roma halkı da kendisini Romalı olarak adlandırırdı. Türkler ve Araplar ise Rum kelimesini kullanırlardı. Batı Avrupa'da imparatorluktan “*Bizans*” diye bahsedilmeye başlanması Alman tarihçi *Hieronymus Wolf*'un³ 1557 yılında *Corpus Historiae Byzantine* adlı eserinin yayımlanmasının ardındanır. 1648 yılında *Byzantine du Louvre* (*Corpus*

¹ Alexander Kazhdan hakkında detaylı bilgi için bkz: Cutler, Anthony (1992). "Some talk of Alexander". *Dumbarton Oaks Papers* 46: 1–4. ISSN 0070–7546; Franklin, Simon (1992). "Bibliography of works by Alexander Kazhdan". *Dumbarton Oaks Papers* 46: 5–26. ISSN 0070-7546; Laiou, Angeliki E.; Alice-Mary Talbot (1997). "Alexander Petrovich Kazhdan, 1922–1997". *Dumbarton Oaks Papers* 51: XII–XVII. ISSN 0070–7546.

² Alexander Kazhdan, http://en.wikipedia.org/wiki/Alexander_Kazhdan, 15.04.2010.

³ Alman hümanist ve Bizans tarihçisi Hieronymus (1516 – 1580), Doğu Romayı ifade etmek için Bizans ismini kullanmış ve sonra bu isim giderek yaygınlaşmıştır.

Scriptorum Historia Byzantie) ve 1680 yılında da *Du Cange*'nin¹ *Historia Byzantina* adlı eserlerin yayımlanmasından sonra Montesquieu gibi Fransız yazarların arasında *Bizans* kelimesi popüler hale geldi (Ortaylı, 2006: 44).

1.2. Bizans Devleti Siyasi Tarihi

Roma İmparatorluğu'nun² hâkimiyet merkezini doğuya (Nikomedia, İzmit) nakleden ilk imparator Diokletianos'tur (284–305). Ancak Bizans İmparatorluğu'nun kuruluşunu Büyük Konstantinos'a (306–337) bağlamak gerekir. III. Yüzyılda başlayan iktidar kavgaları, iç savaşlar ve bunu fırsat bilen dış düşmanların saldırıları, artık iyi bir başşehir olma vasfını yitiren Roma'nın yerine, devlet sınırlarına yapılan saldırılar Tuna ve Fırat boylarından geldiğine göre imparatorları daha doğuda, bu iki cepheye de hükmedebilecek bir yerde yeni bir başşehir aramaya yöneltmişti. İtalya'nın doğusunda yeni bir devlet merkezi kurmanın gerekli olduğuna kesinlikle karar veren Konstantinos, bu gayeye en uygun yer olarak, coğrafi konumu kadar siyasi, askeri ve ticari bakımdan da merkez olma özelliğine sahip, Asya ile Avrupa'nın birleştiği noktada bulunan İstanbul'u seçmişti. Yeni başşehirin inşasına 324 yılında başlandı ve 11 Mayıs 330 tarihinde resmi açılışı törenlerle kutlandı. Başşehir *Yeni Roma*, *İkinci Roma* veya kurucusuna izafeten *Konstantinopolis* adıyla tanındı (Demirkent, 1992: 230).

Pagan devletin Hristiyan devlet olduğu ve Roma'nın sahip olduğu üstünlüğü Konstantinopolis'e kaptırdığı, Konstantinos'un saltanatı, pekâlâ, Bizans tarihinin başlangıcıdır. Ama aynı zamanda, Roma tarihi ile Bizans tarihi arasında belirgin bir kesinti olmadığını da unutmamak gerekir. Bizans tarihi, üç yüzyıla yakın bir süre, Justinianos'un imparatorluğun birliğini yeniden sağlamak konusundaki başarısızlığına kadar, Roma imparatorluğunun devamı gibi görünür. Roma'nın ve barbar istilalarıyla karşı karşıya olan Yunanistan'ın mirası, iste bu üç yüzyıl boyunca yavaş yavaş Bizans'a

¹ Fransız Bizans Tarihçisi, dilbilimcisi olan Du Cange; 1610 – 1688 yılları arasında yaşamıştır.

² Roma İmparatorluğu hakkında detaylı bilgi için bkz: Demircioğlu, Halil (1998), *Roma Tarihi*, C. 1, Ankara; Karamuk, Gümeç (2004), “Dağılmış Roma İmparatorluğu'nun Alanında Roma Zihniyetinin İzleri”, *Bellekten*, C.LXVIII, S.253, Ankara; Brown, Peter (2000), *Geç Antikçağ'da Roma ve Bizans Dünyası*, Çev. Turhan Kaçar, İstanbul.

aktarılmış ve derin etkilerle işlenen devlet, Bizans imparatorluğunun temel özellikleri olacak olan özellikleri almıştır (Lemerle, 1994: 9).

IV. yüzyıldan itibaren, Roma İmparatorluğu'nun görünüşteki birliğine rağmen birçok defa imparatorluğun iki kısmı ayrı imparatorlar tarafından idare edilerek birbirinden ayrılmaya başladı. Nihayet 395 yılında imparator Büyük Theodosios (379- 395) ölürken iki oğlu Arkadios ve Honorios'a ikiye bölünmüş bir miras bıraktı. Böylelikle çoktan beri hazırlanmakta olan ayrılık kesinleşmiş oldu. Bundan sonra da Doğu Roma İmparatorluğu kurulmuş bulunuyordu (Diehl, 1939: 12, 13).

395'te tahta çıkan Arkadios ile oğlu II. Theodosios'un (408–450) devirleri, Hz. İsa'nın niteliği konusunda birbirine cephe alan inanç kavgalarının doğurduğu dini mücadeleler ve Hunların devletin varlığını tehdit eden akınları bakımından önem taşır. İmparatorluk ancak Hunların batıya yönelmesi sayesinde ayakta kalabilmiştir. Hunların yarattığı büyük tehlike karşısında İstanbul surlarının bugünkü yerinde inşası (413–447), dini görüş ayrılıklarına son vermek için *III. Genel Konsil*'in Efes'te toplanması (431), Konstantinos'tan kendi devrine kadar Hristiyan imparatorların yayımladığı kanunları içine alan ve Latince yazılmış on altı kitaptan oluşan "*İmparator Kanunları Mecmuası*"nın (*Codex*) nesri (438) ve İstanbul'da Latince-Grekçe olarak hitabet, gramer, felsefe, hukuk derslerinin verileceği yüksek okulun kuruluşu (425), II. Theodosios devrinin en önemli olaylarıdır. Çocuksuz ölen II. Theodosios'un yerine imparator olan Trak asıllı kumandan Markianos'un (450–457) hâkimiyet devrine, dini inanç kavgalarına, özellikle Efes Konsili'nde üstünlük sağlayan monofizit görüşe son vermek amacıyla 451'de Kadıköy'de (Khalkedon) toplanan *IV. Genel Konsil* ile Atilla'nın ölümüyle Hun Devleti'nin dağılması sonucunda imparatorluğun bu tehlikeden kurtulması damgasını basmıştır. Ortodoks inancın kabulü anlamına gelen *IV. Konsil*'in İznik iman formülüne bazı ilavelerle aldığı kararlar günümüze kadar geçerli olmuştur. Ne var ki bu konsilde alınan kararlar Bizans siyasi tarihini olumsuz yönde etkiledi. İstanbul ve Roma piskoposlarının eşitliği prensibini ileri süren bu kararlar, sonraları iki kilise merkezi arasındaki rekabetin başlangıcı olduğu gibi mahkûm edilen monofizit ve Nasturi inanç taraftarlarının yasadığı doğu eyaletleri ile devlet merkezi arasındaki uçurumu derinleştirmiştir. Bu dini görüş ayrılığı, zamanla doğu eyaletlerinin siyasi bakımdan kolayca devletten kopmalarına imkân verecektir. V. yüzyılın ikinci yarısında imparatorluğun Batı yarısı Germen kavimlerin saldırısıyla yıkılırken (476)

Doğu yarısı bu tehlikeyi atlattı, aynı zamanda 491'de tahta geçen İmparator Anastasios'un iç idarede özellikle mali alanda yaptığı reformlarla ekonomik bakımdan kalkınmayı da başarmıştı, Anastasios 518'de ölünce muhafız kuvvetleri kumandanı Justinos kendisini imparator seçti. Onun tahta çıkışı, Bizans tarihinde yeni bir hanedanın kuruluşunu simgeler. Gerek Justinos (518–527) gerekse onu takip eden devrenin tarihine damgasını vuran kişi, yeğeni I. Justinianos'tur (527–565). Kendisini eski Roma imparatorlarının halefi olarak kabul eden I. Justinianos, imparatorluğu yeniden eski sınırlarına ulaştırmayı ve Germanlerin işgal ettikleri devlet topraklarını geri almayı hedef edinmişti. Bu hedef doğrultusunda yapılan savaşlarla Kuzey Afrika Vandallardan (534), İtalya Ostrogotlar'dan (555) geri alındığı gibi İspanya'nın güneydoğusu da devlet topraklarına katıldı. Eski "*Imperium Romanum*" yeniden kurulmuş gibi görünüyordu. Bu fetihlerin yanı sıra bütün sınırlarda geniş bir korunma sistemi kurulmuş ve merkezî idare kuvvetlendirilmişti. I. Justinianos'un saltanatı, hukukun yeniden düzenlenmesi (Codex Justinianos, 529) ve Nika İsyanı (532) sırasında yanmış olan Ayasofya'nın muhteşem bir şekilde yeniden inşası ile (532–537) parlaklık kazanmıştır. Ancak bu parlak devrin yaşanması için kaynakların büyük ölçüde israfı, devletin de gücünü yitirmesine sebep olmuştur. Bu imparator zamanında toplanan V. Genel Konsil (553) İstanbul ve Roma kiliselerini barıştırmış görünmekteyse de bu da sürekli bir sonuç doğurmamıştır. Ayrıca Roma'ya yakınlık İstanbul'a Doğu eyaletlerinin sevgisini kaybettirmişti. Kısa bir süre sonra Müslüman fatihler görüldüğünde Mısır ve Suriye Hristiyanları bu kırgınlıklarını devlet aleyhine takındıkları tavırla belli edeceklerdir (Diehl, 2006: 19, 31; Bailly, 1970, 9, 101).

I. Justinianos batıdaki fetihleri yapabilmek için doğu sınırında barışı İran'a haraç ödeyerek sağlamıştı. Devletin onuruna dokunan bu duruma kendisinden sonra tahta çıkan yeğeni II. Justinianos (565–578) son vermeye çalışınca İran'la savaş yeniden başladı. Bu cephede durumu düzeltmek imparator Maurikios (582–602) tarafından başarıldı. VI. yüzyılın ikinci yarısında imparatorluk için en büyük darbe Langobardlar'ın İtalya'ya girişi (568) oldu. Langobardlar kısa zamanda yarımadayı işgal ettiler (580); İtalya kaybedilmişti. Devletin elinde sadece birkaç kıyı şehri kalmıştı. Aynı sıralarda Tuna'yı aşan Avarlar Slavlarla birlikte Balkanlardaki araziye tahrip ederek Selanik'e kadar indiler. İran ile savaşı bitiren Maurikios 592'da Avarlara karşı uzun sürecek bir savaşa girişti. Sonunda Avarlar Tuna'nın ötesine püskürtüldüler. Fakat

602 yılında orduda çıkan bir isyan, kazanılan başarıları bir anda yok etti. Maurikios öldürüldü. İsyanın elebaşısı Phokas askerler tarafından imparator ilan edildi (602–610). Devri tedhiş ve anarşi içinde geçerken devletin bu durumundan faydalanan İran orduları Suriye, Filistin ve Anadolu'yu işgal ettiler. Balkan yarımadası Avarların istilasına uğradı (Demirkent, 1992: 232).

Phokas'ın başarısız idaresi, Afrika valisinin oğlu Heraklios'un donanmasıyla boğaz içine gelip 610 yılında bu gasıbı devirmesiyle son buldu. Heraklios kendini iki taraflı bir savaşla karşı karşıya buldu. Batıda Avarlar ve Slavlar, doğuda ise Antakya ve Kudüs'ü ele geçirmiş olan İranlılar. Heraklios doğuda rahat hareket edebilmek için Avarlarla barış yaptı ve 622 yılında doğuya hareket etti. 629 yılına kadar süren savaşlar neticesinde Bizans, Suriye, Filistin ve Mısır eyaletlerini geri aldı. Bu arada gerçekleşen İran-Avar güçlerinin İstanbul kuşatması da güçlü bir direnişle atlatıldı. Böylece devlet her iki tehlikeyi de atlatmış bulunuyordu. Fakat Herakleios'un İran'la savaştığı yıllarda, daha güneyde, Arap Yarımadasında yeni bir dinin ve yakın gelecekte çok etkili olacak olan bir siyasi teşekkülün temelleri atılıyordu. Gittikçe güçlenen bu yani teşekkül, sürekli savaşlardan yıpranmış olan iki eski imparatorluğun, Bizans ve İran'ın topraklarını çok geçmeden kendi kontrolüne aldı (Browning, 1980: 22, 23).

Herakleios'un ölümünü kısa bir aile çatışması takip etti. Sonunda duruma torunu II. Konstans (641–668) hâkim oldu. Bu devrede Bizans hızla ilerleyen İslam fetihleri karşısında Tunus içlerine kadar Kuzey Afrika'yı kaybetti. Anadolu'da ise Kappadokia (Kayseri bölgesi) Müslümanların hücumuna uğradı. Kıbrıs ve Rodos adalarının Müslümanlarca zaptından sonra 655'te yapılan ilk büyük deniz savaşını da (*Zâtü's savârî*) kaybeden Bizans'ın Doğu Akdeniz'deki üstünlüğü tamamen sarsıldı. Fakat bu sıralarda İslamiyet içinde çıkan ilk büyük ayrılık Bizans'ın işine yaradı. Çünkü Halife Hz. Osman'ın 656'da şehit edilmesinden sonra Hz. Ali ile Muaviye'nin giriştiği hilafet mücadelesi, 661'de Hz. Ali'nin öldürülmesine kadar Müslümanların hamle gücünü kırmıştı.

II. Konstans'ın oğlu IV. Konstantinos devri (668–685), Bizans ve İslam âlemi kadar dünya tarihi bakımından da olağanüstü önem taşır. Muaviye'nin sahsında başlayan Emevi hilafeti Bizans'a karşı savaşı bütün gücüyle yeniden ele aldı. 663'ten itibaren her yıl Anadolu'ya akınlar yapan Emevi orduları 668'de Kadıköy'e kadar ilerlemiş ve ertesi

yıl gelen takviye kuvvetleriyle Boğazı geçerek İstanbul'u kuşatmıştır. Bütün yaz devam eden kuşatma sonbaharda kaldırılmıştır. Ayrıca Kuzey Afrika'daki fetihler de başarıyla devam ediyordu. Kıbrıs, Rodos, Kos (İstanköy) ve Khios (Sakız) adalarının ele geçirilmesinden sonra Kyzikos (Kapı dağ) yarımadasını zapt eden Muaviye'nin orduları hedeflerinin İstanbul olduğunu açıkça belli etmişlerdi. Büyük taarruz 674'te karadan ve denizden başladı. Yedi yıl süren bu büyük kuşatma Müslüman gemilerinin Grek ateşiyle yakılması ve karadan yapılan hücumun İstanbul surlarını aşamaması yüzünden başarıya ulaşamadı. Böylece Bizans Devleti bütünüyle ortadan kalkmak tehlikesinden kurtulmuştu. Batılı tarih yazarları bu olayı sadece Bizans'ın kurtulması olarak değil özellikle Hristiyan âleminin bütünüyle çökmesini önlemiş olması düşüncesiyle önemli bulmaktadırlar. Bizans 711-717 yılları arasında saray ihtilalleri ve anarşi içinde çırpınıp dururken bundan faydalanan İslam dünyası oldu. Bu devrede bütün Kuzey Afrika arazisi kaybedildiği gibi Müslümanlar İspanya'ya da sızdılar (711). Aynı yıllarda Bulgarlar da Tuna'nın güneyindeki bölgeye yerleşmeye çalışıyorlardı. Anadolu toprakları her yıl yaz ve kış mevsiminde yapılan Müslüman akınlarına sahne oldu. Müslümanlar 715 yılında bütün güçleriyle bir daha İstanbul'u kuşattılar. İki yıl devam eden kuşatma Ömer b. Abdülaziz'in halife olmasıyla kaldırıldı. III. Leon'un (717-741) kurduğu ve IX. yüzyıl başına kadar hüküm süren İsaoria hanedanı Bizans tarihinde ilginç bir rol oynamıştır. III. Leon'un 726 yılında başlattığı "tasvir kırıcılık" (*ikonoklasm*), yani aziz ve Meryem tasvirlerini tahrip etme hareketi yüzyıldan fazla sürmüş ve ancak kanlı mücadelelerden sonra sona ermiştir. Tasvir kırıcılık hareketinin doğuşunu Bizanslılarla daima temas halinde bulunan İslam'ın etkisine bağlamak genellikle kabul edilen bir görüştür. Tasvir kırıcılık hareketiyle, aziz resimlerine ibadetin kaleleri haline gelmiş olan manastırların ve bunlara bağlı keşişlik müessesesinin kudret ve nüfuzu kırılmak istenmiştir. Ancak Roma kilisesi Bizans imparatorunun tasvir kırıcı düşüncesini kabullenmedi. Bu sebeple inanç bakımından doğu ile batı arasındaki zıtlık daha belirgin hale geldi. Bununla beraber papalık, Langobardlar'ın İtalya'da artan baskısına karşı Bizans'ın yardımına muhtaç olduğundan, önceleri bu tasvir kırıcı faaliyeti sadece sert bir şekilde protesto etmekle yetindi. Ancak Batı Hristiyan âleminin Bizans'a kızgınlığı kısa bir süre sonra Germenlerin Batı Roma İmparatorluğunu ilan ederek papalığı da himayelerine almaları ile açıkça su yüzüne çıkacak, bunun sonucunda batı ve doğu Hristiyan dünyası birbirine

düşman hale gelecektir. İstanbul kuşatmasının başarısızlığı, Müslümanların her yıl Anadolu'ya yaptıkları akınlara son vermiş değildi. Doğu cephesinde yıllarca süren savaşlar ancak III. Leon'un Akroinon'da (Afyonkarahisar yakınları) bir Müslüman ordusunu bozguna uğratarak (740) kazandığı başarı ile durdurulabilmiştir. Bu savaş takip eden yıllarda İslam dünyasında çıkan iç karışıklıklar hiç şüphesiz Bizans'ın yararına oldu. Emevi Devleti'nin yıkılışı ve Abbasi hâkimiyetinin kuruluşu ile (750) son bulan iç mücadele devresi İslam fetihlerinin hızını kesmişti. Bu sebeple babasının yerine tahta çıkan V. Konstantinos devri (741–775) doğu sınırında Müslümanlara karşı oldukça başarılı geçmiştir. V. Konstantinos Balkanlar'da tehdit edici bir güç haline gelen Bulgarlara karşı da arka arkaya seferler yaparak bu cephede de başarılar kazanmıştı. Aynı zamanda onun devri tasvir kırıclık hareketinin en şiddetle yürütüldüğü son dönem olmuştur. V. Konstantinos'un Hazar hakanının kızı ile evliliğinden doğmuş olan oğlu IV. Leon (775- 780) ise kısa süren saltanatında her ne kadar babasının ve dedesinin din siyasetini benimseyerek devam ettirdiyse de daha ılımlı davrandı. IV. Leon'un ölümünden sonra oğlu VI. Konstantinos (780–797) imparator oldu; yası küçük olduğu için idareyi annesi İrene eline aldı. İrene İznik'te bir konsil toplayarak (787) tasvir kırıclık hareketine son verdi. Bir süre sonra da ordunun sevgisini kaybetmiş bulunan oğlu VI. Konstantinos'u öldürterek iktidara tek başına sahip oldu (797–802). İrene'nin zamanında kudreti gittikçe artan Abbasi Devleti Hârûn Reşîd'in hilafetinde en parlak devrini yaşamaktaydı. Daha Halife Mehdi-Billâh zamanında İslam orduları Anadolu'ya derinlemesine girmişler ve Thrakesion teması içinde yapılan savaşı kazanarak Kadıköy'e kadar ilerlemiş (782- 783) ve imparatoriçeyi barış istemek zorunda bırakmışlardı. İrene Müslümanlarla imparatorluğun gururunu kıran bir barış antlaşması yaptı. Ne var ki bu antlaşma Abbasi ordularının bir süre sonra yeniden Anadolu'ya girmelerini önleyemedi. İmparatorluk tekrar büyük haraç ödemek suretiyle Abbasilerle anlaşma imzalayabildi (798). Bizans Balkanlar'da da yenilgiye uğradı, fakat batıda yediği darbe daha ağır sonuçlar doğurdu: Papalık, Langobard Devleti'ni ortadan kaldıran Büyük Karl'ın himayesine girdi (774) Ayrıca Karl 787 İznik Konsili'nin kararlarına katılmayı reddetti. Bizans da 800 yılında papanın elinden taç giyen Karl'ın imparatorluk sıfatını tanımadı. Böylece Doğu-Batı devletleri ve kiliseleri arasındaki ikilik açıkça ortaya çıkmış oldu (Demirkent, 1992: 233, 235).

IX. yüzyıl basında I. Nikephoros ile devletin basına yine muktedir bir hükümdar geçmiş bulunuyordu. Eski maliye şefi olan İmparator I. Nikephoros (802–811) da İrene gibi ikonalara hoşgörülü yaklaşıyordu. Fakat keşişlere düşmanlık etmekten geri durmamıştır. İkonalara tapanların ve manastırlardan yana olanların başını çeken, İstanbul'daki Studios manastırının başpapazı Theodoros'u yandaşlarıyla birlikte sürgüne göndermişti (Lemerle, 1994: 73). Yine o, vergi indirimini kaldırarak ve bütün vergi sistemini yeniden düzenleyerek, İrene'nin sebep olduğu mali sıkıntıları gidermeye çalıştı. İrene'nin ihmal ettiği orduyu da güçlendirmeye çalışan imparator Balkanlarda Bizans hâkimiyetini yeniden kurmaya gayret etti. Doğuda hilafet tekrar birleşip güçlenmişti. Halife Hârûn Reşîd 806 yılında Tyana'yı (Niğde yakınlarındaki Kemerhisar) zapt etmiş, Anadolu içlerine doğru baskısını sürdürüyordu (Honigmann, 1970: 44).

İmparator Müslümanlarla küçük düşürücü bir anlaşma yapmak zorunda kaldı. Batıda Büyük Karl Avar Krallığı'nı ortadan kaldırmıştı ve Bulgarlar Bizans'a karşı saldırılarında serbest kalmışlardı. Bulgarlar 809 yılında, aşağı yukarı iki yüzyıldan beri Bizans'ın Slav hududundaki güçlü bir kalesi olan Sardika'yı (Sofya) ele geçirdiler. İki yıl sonra Nikephoros karşı bir saldırıda bulundu. Fakat dönüşünde pusuya düşürülerek ağır bir yenilgi aldı ve hayatını kaybetti (Browning, 1980: 57).

Mali düzenlemelerde I. Nikephoros önce, imparatoriçe İrene zamanında kabul edilmiş olan vergi indirimlerini ortadan kaldırdı. Bundan sonra bütün tebayı yeni baştan vergilendirdi. Manastır ve kiliselerin ve Bizans'ta sayısı pek çok olan hayır müesseselerinin (darülaceze v.b.) paroik'lerine ocak vergisi konuldu. Devlet hazinesini zarardan korumak için İmparator vergi mükelleflerini, hazineye girecek vergi miktarının tümü üzerinde müştereken sorumlu tutuyordu. Bir köy cemaatine toplu bir vergi borcu tahmil ediliyordu; bunu ödemekle köyün bütün sakinleri mükellefler; birisi borcunu ödemediği takdirde onun ödemekle yükümlü olduğu miktar komşusundan tahsil olunuyordu. İmparator ayrıca, tebası için faiz ile para alıp vermeyi yasaklayıp bu suretle faiz almak hakkını sadece devlete hasretmek suretiyle, İstanbul'un zengin gemi inşaatçılarını devletten 12 libre altın borçlanmaya ve bunlar için 1 nomisma başına 4 keratia, yani % 16,66 ölçüsünde faiz ödemeye zorladı. İmparator özel teşebbüsü ortadan kaldırıp faiz ticaretini devletin tekeline vermek ve ikrazlara alışılmamış yükseklikte bir faiz haddi saptamakla devlet hazinesini zenginleştirip güçlendirmek için yeni bir kaynak bulmuş oluyordu. İmparator Nikephoros, esas temelini 7. yüzyıldan beri toprağa bağlı

stratiotes'lerin teşkil ettiği savunma sistemini emniyete almak için çok önemli emirnameler yayınlandı. 10. yüzyıla ait haberlerin bize öğrettiğine göre, stratiotes'lerin iktisadi yaşam temelini teşkil eden asker mülkü en azından 4 libre altın değerini haiz olmalı idi. Kara ordusunun askerleri gibi, 10. yüzyıldan intikal eden haberlere göre denizci askerler de, kendilerine iktisadi temel vazifesi gören arazi mülkiyetine sahiptiler. Burada bahis konusu olan, hiç şüphesiz ilk denizci arazi mülkiyetinin tesisidir. Nikephoros bundan başka, büyük tehlike ile karşı karşıya bulunan bölgelerin korunması gayesiyle tehcir ve iskân siyasetiyle ilgili tedbirler aldı. Umumiyetle İmparator Nikephoros'un faaliyetinde kökten hiç bir değişiklik yoktur. O her şeyden önce, seleflerinin hata ve ihmallerini telafi etmek gayesiyle, mevcut durumu esaslı bir şekilde ıslah ve tedavi etmiştir ve eğer İmparator bu bakımdan bazı yenilikler yapmışsa, bütün bunlar tamamıyla geleneksel Bizans devlet siyaseti çerçevesinde kalmışlardır. Büyük bir isabetle o gözlerini ön planda Bizans devletinin iki temel direğine tevcih etmişti: Devletin maliyesi ve ordusu (Ostrogorsky, 1999: 174, 178).

Bulgarlara karşı savaşta ağır bir yara almış olan Nikephoros'un oğlu Staurikios, birkaç aylık kısa bir saltanattan sonra tahttan feragat etmek zorunda kaldı. Yerine Mikhael Rangabe ordu ve senato tarafından İmparator ilan edildi. I. Mikhael Rangabe (811–813) zayıf bir hükümdardı. Bu dönemde tasarruf siyaseti bir kenara bırakıldı. İmparator kiliseye ve hayır kurumlarına ihsanlarda bulundu. Zaten kiliseyi ve Ortodoks inancını koruyacağına dair söz vererek başa gelmişti. Bu yüzden imparator, hâkimiyeti boyunca tasvirlerle ibadet taraftarı ve kilisenin sadık bir hizmetkârı olarak kaldı. Dış siyasette Bulgarlara karşı müttefik bulmak için çabaladı. Bulgar kralı Krum Karadeniz'in batı sahillerindeki Bizans şehirlerini tek tek ele geçirmeye başlamıştı. Sonunda Bulgarlar üzerine gönderdiği ordu ağır bir yenilgi aldı (Browning, 1980: 58). İmparatorun Bulgarlara karşı müttefik arayışı, batıya karşı izlenen siyasette değişiklik meydana getirdi. I. Nikephoros, Büyük Karl'ın imparatorluk ünvanı üzerinde iddia ettiği hakları görmezlikten gelmiş, hatta onu desteklediği için papalık kurumuna dahi cephe almıştı. Bu arada Büyük Karl'ın kudret ve itibarı durmadan büyümüş ve bazı Bizans nüfuz bölgelerini işgal etmişti. I. Mikhael, işgal edilmiş olan bölgelerin geri verilmesi mukabilinde Büyük Karl'ın imparatorluk ünvanını kabul edeceğini bildirdi ve 812 yılında da elçiler aracılığıyla bu durum kabul edildi. Artık sadece fiilen değil hukuken de iki imparatorluk mevcut olmuş oluyordu. Bununla birlikte Frank hükümdarı Roma

imparatoru değil, sadece imparator olarak kabul edilmişti; büyük Karl da bizzat kendisini her zaman için ve bilinçli olarak Romalıların İmparatoru şeklinde zikrettirmekten feragat etti. Bu sonuncu ünvanı, yani Romalıların İmparatoru ünvanını Bizanslılar kendilerinde muhafaza etmişler ve bu suretle Batı İmparatoru ile İstanbul'da oturan gerçek Romalıların İmparatoru arasındaki farkı vurgulamışlardır (Ostrogorsky, 1995: 185, 186). I. Mikhael'in Bulgarlar üzerine gönderdiği ordu ezici bir şekilde mağlup olmuştu. Böylelikle güvenilirliğini kaybeden İmparator, Anatolikon theması kumandanı ve askeri tecrübe sahibi olan V. Leon'u yerine atayan senato tarafından azledildi (Browning, 1980: 58).

Ermeni V. Leon (813–820), askeri karakteri ve tasvir düşmanı düşünüsüyle öne çıkan bir kişiydi. Büyük asker ve tasvir kırıcılar III. Leon ve V. Konstantinos'u kendine örnek almıştı. Gayesi devletin askeri gücünü yeniden sağlamak ve tasvir kırıcı hareketi canlandırmaktı. Kendisi ve taraftarları, daha önceki hükümetin uğradığı askeri başarısızlıkların, bunların tasvir dostu tutumlarının bir sonucu olduğuna inanıyorlardı (Ostrogorsky, 1995: 187). III. Leon döneminde başlayan ikona kırıcılık hareketinin asıl amacı kiliseyi putperestlikten, fanatizmden kurtarmak ve bu inançta olanların nüfuzunu kırarak, zararlı faaliyetlerini önlemektir. Halkın cehaletinden yararlanmak isteyenler, başta Hz. İsa ve Hz. Meryem olmak üzere, aziz tasvirlerinde mucizeler yaratan kuvvet olduğunu etrafa yayıyorlar, sonrada bundan maddi gelir sağlıyorlardı. Öte yandan manastırlara girip kesiş olanlar, ordunun askerden, tarlalarında çiftçiden mahrum kalmasına sebep oluyorlardı (Yücel, 1970: 71).

V. Leon'un önündeki en önemli sorun Bulgar sorunu idi. Bulgar Kralı Krum İstanbul surları önüne kadar ilerlemiş ve burada ordugâh kurmuştu. Fakat İstanbul surlarını Araplar gibi o da aşamadı. 813 sonbaharında geri çekildi. Ama ertesi yıl ilkbaharda tekrar saldırıya geçti. İmparator Krum ile anlaşmak amacıyla bir görüşme yapmak istemişti. Görüşme sırasında, Bizanslıların hazırladığı suikasttan Krum kurtulmayı başardı ve İstanbul çevresini yağmalayarak geri çekildi. Bizans bu tehlikeden, Krum'un 814 yılında ani ölümüyle kurtulabildi. Başsız kalan Bulgarlar kendi bölgelerine çekildiler. Yerine gelen yeni kral Omurtag, tehlikeli ve pahalıya mal olan bu saldırılardan vazgeçti. Bizans ile otuz yıllık bir anlaşma yapmayı da kabul etti. Böylelikle Bizans batıdaki tehlikeden kurtulmuş, Hârûn Reşid'in ölümünden sonra

hilafetin içine düştüğü karışıklıktan faydalanarak doğudaki sınırlarını da güvenceye almıştı (Browning, 1980: 58).

V. Leon, bu barış halinden, tasvir kırıcı planlarını gerçekleştirmek hususunda faydalandı. Öncelikle İstanbul Patriği değiştirildi ve ardından Ayasofya'da, İznik konsilini mahkûm ederek 754 yılında toplanmış olan tasvir kırıcı konsilin kararlarına bağlılığını bildiren yeni bir konsil toplandı. Bu konsil tasvirleri put saymadığını bildirmekle beraber, yine de bunların imhasını emrediyordu. İmparatorun bu tasvir aleyhtarı hareketi hiçbir zaman önceki devirde olduğu kadar taraftar bulamamış ve imparator sürekli tacını kaybetmek korkusu ile yaşamıştır. Aldığı bütün tedbirlere rağmen 820 yılında, bir zamanki silah arkadaşı Amorion'lu Mikhail'in adamları tarafından, dini ayin esnasında Ayasofya kilisesinde öldürülmüştür (Ostrogorsky, 1999: 189, 190). Yerine geçen II. Mikhael (820–829) ile yeni bir hanedan, Amorion veya Frigya hanedanı, işbaşına gelmiş oluyordu. Genel hatlarıyla öncülünün siyasetini izleyen II. Mikhael'in yönetim döneminde köleler, köylüler ve kentliler birleşerek korkunç bir isyan çıkarttılar. İsyanın başına, kendisinin İrene'nin oğlu Konstantinos olduğunu söyleyen bir komutan, Slav Thomas geçti. Toplumun çeşitli kesimlerinden çok sayıda taraftar topladı. Mevcut iktidarı beğenmeyenleri, devrimin hükümet siyasetini değiştireceğine inananları kendi yanına çekti. Slav Thomas Arapların desteğini de kazandı. Ayrıca, ikona-taparlarla uzlaştı. Yeni hükümetle anlaşmazlığa düşen V. Leon taraftarları da Thomas'ın yanında yer aldılar. Thomas'ın amacı ne olursa olsun, hareket, başından itibaren altsınıfların açıkça tanımlanmış devrimci gösterileri niteliğini taşıdı. Bizanslı tarihçilere göre, Thomas *“köleyi efendisine, askeri subayına karşı ayaklandırmayı”* başardı. Bir Bizans kaynağı, Thomas'ın tutumunu şöyle anlatmaktadır: *“Tüm mültezimleri tutuklattıktan sonra, yasal vergilerin hepsini kaldırdı ve halka para dağıtarak Mikhael'e karşı güçlü bir ordu topladı.”* Bu durumdan, Ön Asya halkının isyanındaki temel nedenin ağır vergi yükü olduğu sonucu çıkartılabilir. Altsınıfların ayaklanması, neredeyse tüm themalara yayıldı; Ön Asya'da Ermeniler, Gürcüler gibi yerli halkların yanı sıra, Slav ve İranlı kolonlar da isyana katıldılar. İki yıldan fazla süren (821–824) iç savaş, kanlı ve çetin geçti. Ama Ortaçağ'daki her köylü hareketi gibi, bu isyan da başarısızlığa uğramaya mahkûmdu. İstanbul hükümeti, isyanı Bulgarların yardımıyla bastırabildi. 823 ilkbaharında Bulgarlara yenilen Thomas, Arkadiopolis'e (Lüleburgaz) çekilerek, hükümete beş ay daha direnmesine karşın tutsak

alınıp idam edildi. Hareketin boyutundan ürken hükümet, geçici bir süre mali baskıyı (vergiler) durdurmak zorunda kaldı. Öte yandan, isyanın başarısızlığı, köylünün ekonomik ve hukuki durumunun ağırlaşmasına katkıda bulundu. II. Mikhael dönemindeki iç anlaşmazlıklar ve yönetimdeki istikrarsızlık, imparatorluğun dış durumu üstünde de olumsuz bir etki yarattı. Bizans 825'te, stratejik ve ticari açıdan önemli Girit Adası'nı, İspanya'dan gelen Arap korsanlara kaptırdı. Arapların burada kurdukları bir tür korsan devleti, X. yüzyıl ortalarına kadar Ege kıyıları için sürekli bir tehdit unsuru haline geldi. Sicilya'nın büyük bir bölümünün kaybı daha kötü sonuçlar doğurdu. Adaya yerleşen Afrikalı Araplar, yavaş, ama kararlı bir şekilde yayıldılar (Levtchenko, 1999: 133, 134). II. Mikhael'in ölümünden sonra yerine oğlu Theophilos (829–842) geçti. Yeni imparator Nikephoros reformlarının sonucunda devletin elinde birikmiş olan parayı kullanarak merkezde ve diğer yerlerde kapsamlı inşaat faaliyetlerine girişti. Bu yapılarda Bağdat'taki İslam mimarisinin tesirleri görülür. Baskent surları onarılıp güçlendirildi. İmparatorun sahip olduğu tek şey para değildi. Slav Thomas'ın sebep olduğu tahribattan geriye kalan orduyu da geri almıştı. Bununla doğu sınırında bazı ilerlemeler kaydedildi (Browning, 1980: 59). Yine bu dönemde Arap sınırında(Honigmann, 1970: 47, 51) Anadolu'nun kuzeyinde ve Kırimda bazı idari düzenlemeler yapıldı. Araplarla olan mücadelede Bizans tam bir varlık gösterememekteydi; aynı zamanda Sicilya'da da savaşmak zorundaydı, çünkü burada Arap fethi bütün savunma tedbirlerine rağmen ilerlemekte olup, daha 831 yılında Palermo düşmüştü. Doğu sınırındaki savaş, başta, karşılıklı sınır ihlalleriyle devam etti.

Fakat durum, halife Mu'tasım'ın iç düzeni sağladıktan sonra, Anadolu'nun en önemli merkezlerine yönelen büyük bir sefere girişince daha da ciddileşti. Arap ordusu 837 yılında bizzat imparatorun kumanda ettiği Bizans ordusunu yendi ve Ankara'yı işgal etti. Daha sonra da idarenin saltanat şehri olan Amorion işgal edildi (Ostrogorsky, 1995: 195). Theophilos döneminde, ikona kırılcılığın egemenliği doğrultusunda son bir girişimde bulunuldu. İmparator 833 yılında, meskûn bölgelerdeki tüm manastırların kapatılmasını emreden bir ferman çıkarttı. Bu ferman, ikona ibadetini bir kez daha yasaklıyor, hatta azizlere saygı gösterilmesine bile karşı çıkıyordu. Ancak bu ikona kırılcılığın son mücadelesi oldu. Bundan sonraki dönemde kesin şekilde Ortodoksluğa ve ikona ibadetine dönüldü (Levçenko, 1999: 134).

Theophilos öldüğünde oğlu ve halefi III. Mikhael (842–867) henüz üç yaşında idi. Bu yüzden iktidarı onun yerine imparatorun dul karısı Theodora ele aldı. Theodora'nın yanında yer alan ve patriğin rızasıyla tasvirler kültürünü yeniden canlandıran naipler kurulunun en önemli üyeleri, imparatoriçenin iki kardeşi Bardas ve Petronas, yine yakın akrabası olan Sergios Niketiates ve gözdesi Theoktistos idiler. Patriklik tahtının Methodios'a tevdi edilmesinden sonra toplanan bir konsil, 843 yılında tasvirler kültürünün yeniden kabulünü yeniden ilan etti. Tasvir kırımcılık hareketinin çöküşü Bizans'ta büyük inanç mücadeleleri devrini kapatmaktadır. Devlet politikasının idaresi kısa zamanda, imparatoriçenin yegâne müşaviri haline gelen Theoktistos'un eline geçti. Onun yürüttüğü akıllıca mali siyaset devlete büyük altın ihtiyatları sağladı. Tasvirler kültürünün tekrar canlandırılmasından sonra derhal Araplara karşı mücadele ele alındı. Theoktistos kuvvetli bir donanma ile Girit'e yelken açtı ve pek kısa bir zaman için dahi olsa burada Bizans egemenliği yeniden kurulmuş oldu (843–844). Doğuda iç mücadeleler nedeniyle duraklayan Arap saldırıları yerine Bizans, Pavlikianlarla mücadele etmek zorunda kaldı. Balkanlarda İslav kabileleri üzerinde de hâkimiyet sağlandı. Bizans devletinin büyük siyasi ve kültürel parlama devri ancak, gene imparator III. Mikhael'e hükümdarlık haklarını kullanmak imkânını veren ve devlet işlerinin idaresini onun dayısı Bardas'ın ellerine tevdi eden 856 yılındaki hükümet darbesinden sonra başladı. Bardas ve Mikhael, Theodora ve Theoktistos tarafından idare olunan rejimden zarar görenler sıfatıyla tabii müttefik idiler. Çünkü bütün iktidarı eline geçirmiş bulunan Theoktistos tarafından bir kenara itilmiş olmak Bardas'a ne kadar acı geliyor idiye, ergin yaşa ulaşmış imparatora da annesinin vesayeti o kadar ağır gelmekteydi. Bardas genç imparatorla anlaşarak imparatoriçenin haberi olmadan saraya döndü. Theoktistos imparatorluk sarayında III. Mikhail'in gözleri önünde öldürüldü. Bundan sonra Mikhail senato tarafından hükümlan olan hükümdar ilan olundu. İdare genel olarak Bardas'ın elindeydi. Bu dönemde Araplara karşı mücadele kararlılıkla sürdürüldü fakat Arap ilerleyişi durdurulamıyordu. Öyle ki III. Mikhael'in saltanatının sonlarına doğru Sicilya'da önemli şehirlerden sadece Syrakusa ve Taormina imparatorluğun elinde kalmıştı. Anadolu'ya yapılan seferler ise daha başarılı geçiyordu. Kuskusuz daha önemli olan hadise 860 yıllarına doğru Rusların İstanbul önlerinde görünmeleridir. Rus kuşatması zorlukla atlatıldı ve Bizans bundan sonra oluşmakta olan Rus devleti içinde Hristiyanlığı yayma politikası izledi. İstanbul patrikliğine getirilmiş olan Photios'un

aldığı kararlarla Roma kilisesi ile olan zıtlık daha da arttı. Bu sıralarda İstanbul'da bir saray ihtilali vuku buldu. III. Mikhael yanına alıp imparatorluğa ortak ettiği Makedonyalı Basileios tarafından 867 yılında öldürüldü. Yerine geçen Basileios ile yönetimde yeni bir hanedan işbaşına gelecek ve Bizans devleti de gücünün doruğuna ulaşacaktır (Ostrogorsky, 1999: 204, 217).

Makedonya hanedanı devrindeki yükseliş başlangıçta yavaş yürüdü. I. Basileios (867–886) Anadolu'da başarılar kazanarak doğu sınırını Fırat'a kadar ileriye götürebildi. Burada Pavlikianlarla mücadele edildi. Ancak İmparator asıl hedefi olan Malatya'yı alamadan mağlubiyete uğradı. Yine de Bizans devletinin, doğu sınırında planlı olarak ilerlemeye başladığı devre açılmış bulunuyordu. Müslümanların batıda elde ettiği üstünlük bozulamadı. Araplar 876 yılında Malta'yı, 878'de Syrakusa'yı ellerine geçirdiler. Bununla beraber Bizans Güney İtalya'da tutunabildi. İmparatorun buradaki mücadelede, papalıktan istediği yardım karşılıksız kaldı. Böylece tahta geçtiği sırada papalıkla arasını düzeltmek için sarf ettiği çabaların da boşa gittiğini anlamış oldu. Oğlu VI. Leon devrinde (886–912), 893'te Bulgar tahtına çıkan Symeon'un idaresindeki Bulgarlar Bizans'ın Balkan hâkimiyetini tehdit eden büyük bir tehlike haline geldiler. Symeon'un Bizans'a saldırması üzerine askeri kuvveti az olan Bizans Macarlardan yardım istedi. Macarların arkadan vurmasıyla mağlup olan Symeon daha sonra Peçeneklerle ittifak yapıp Macarları yendi ve Bizans'ı anlaşma yapmaya zorladı. Yapılan anlaşmayla Bizans her yıl haraç ödemeyi kabul ediyordu. Aynı zamanda Armenia ve Kilikya bölgelerine yeniden giren Araplar doğu sınırında başarılar kazanmaktaydılar. X. yüzyılın ilk yıllarında Ege denizinde üstünlük sağlayan Müslüman donanması adalara, Pelopones ve Tesalya sahillerindeki şehirlere hücum ederek 902'de Demetrias ve 904'te Selanik'i zapt ederek çok sayıda esir ve ganimet ele geçirmişti. Ayrıca 902'de imparatorluğun Sicilya'daki son üssü Taormina da Araplar tarafından zapt edilince Bizans'ın adadaki hâkimiyeti son buldu. Siyasi olaylar dışında VI. Leon devri, daha babası Basileios zamanında başlayan kanunların yeniden düzenlenmesi çalışmalarının tamamlanarak imparatorluğun uzun yıllar kullanacağı kanun koleksiyonunun *Basilika* adıyla yayımlanması bakımından da önem taşır. VI. Leon'un kanunlarında, imparatorun her şeye hâkim kudretinin sağlamlştırılması yanında Bizans aristokrasisinin güçlenmesi de ifadesini bulmaktadır ve bu, müteakip gelişmesinde Bizans devletinin temelini oyacak ve hatta imparatorun mutlakiyetini de sarsacak bir

oluşumdur. Bu gelişmenin başlangıç safhası 8. yüzyıl içlerine kadar uzanır; çünkü daha o zamanlarda Bizans'ta bazı büyük arazi ve servet sahibi aileler görünmeye başlamaktadır (Ostrogorsky, 1999: 203, 217; Lemerle, 1994: 93, 95; Levçenko, 1999: 142, 175).

VI. Leon'dan sonra tahta kardeşi Aleksandros geçti, fakat bir yıl sonra öldü. Bunun üzerine VI. Leon'un küçük yastaki oğlu VII. Konstantinos Porphyrogennetos (913–959) tahta çıkarılarak devlet yönetimi naiplik meclisine verildi. Ancak Bulgar saldırıları yüzünden devletin bu yıllardaki çaresizliği kuvvetli bir askeri idarenin kurulmasını gerektiriyordu. Bu görevi Amiral Romanos Lakapenos üzerine aldı. Romanos kızı Helena'yı genç imparator VII. Konstantinos ile evlendirerek yönetimin başına geçti (919–944). Romanos'un politikası ne derece başarılı olursa olsun devlet birkaç defa İstanbul önlerine kadar uzanan Bulgar saldırılarının meydana getirdiği büyük tehlikeden ancak Symeon'un ölümü (927) ile kurtuldu. Onun oğlu Petro devri ise tam aksine Bulgarlarla iyi ilişkiler içinde geçti. Balkanlarda barış sağlayan I. Romanos, kuvvetlerini Anadolu'ya geçirmek ve doğu cephesinde Araplara karşı savamsak imkânını elde etmişti. X. yüzyıl ortalarında askeri bakımdan iyice kuvvetlenmiş bulunan imparatorluk artık taarruza geçebilirdi. Doğu domestikosu Johannes Kurkuas kumandasındaki Bizans ordusu Fırat'a kadar ilerledi; 934'te Malatya'yı, 943'te Meyyafarikin, Amid, Dara ve Nusaybin'i zapt etti. Kurkuas'a karşı İslam cephesinde savaşları Halep Hamdânî Emirî Seyfüddevle ölümüne (967) kadar sürdürdü. Ne var ki Bizans ordularının ilerleyişi durdurulamadı. Bizans yeniden güçlenmişti. Bundan sonraki yıllarda da Araplar aleyhine topraklarını genişletecekti. Romanos Lakapenos'un devlet adamı olarak büyüklüğü, en açık şekilde, onun küçük arazi sahipliği müessesesini korumak üzere giriştiği kanun koyuculuğu faaliyetinde belirmektedir. Bu dönemde, aristokrasi gittikçe artan oranda arazisini genişletiyordu. Romanos bu konuyla ilgili birden fazla emirname yayınladı. Ancak arazilerin topraklı aristokrasinin eline geçmesine engel olamadı. I. Romanos oğullarının hıyanetine uğrayarak iktidardan uzaklaştırılınca (944) VII. Konstantinos tahtına tek başına sahip oldu. Bu devirde Araplara karşı yapılan savaşları kumandan Nikephoros Phokas yürüttü. İlim ve sanatı destekleyen, bizzat kendisi de birçok eser yazmış olan İmparator VII. Konstantinos'tan sonra oğlu II. Romanos zamanında (959–963) Bizans'ın elde ettiği en büyük başarı, uzun bir kuşatmadan sonra Girit adasının zapt edilmesi (961) olmuştur. II. Romanos

arkasında iki küçük oğul bırakarak ölünce bu çocukların koruyucusu sıfatıyla devrin meşhur kumandanı Nikephoros Phokas dul imparatoriçe Theophano ile evlenerek tahta çıktı. Nikephoros 965'te Kıbrıs'ı Araplardan geri aldığı gibi aynı yıl Tarsus'un zaptıyla Kilikya bölgesini de Bizans hâkimiyetine soktu. Bizans için Suriye yolu açılmıştı. İmparatorluk orduları Kuzey Suriye'de birçok kale ve şehri ele geçirdikten sonra 969'da Antakya'yı zapt ettiler. Aynı yıl bir saray suikastına kurban giden Nikephoros'un yerine Johannes Çimiskes (969–976) İmparator oldu. Saltanat yılları Araplara, Bulgarlara ve Ruslara karşı yaptığı başarılı savaşlarla doludur. Çimiskes'in idaresinde 974'te el-Cezire, 975'te Suriye'ye giren Bizans orduları Dımaşk ve Beyrut'un kuzeyindeki bölgeye kadar ilerlediler. Artık hedef Kudüs idi. Fakat bu teşebbüs gerçekleşemedi. Çünkü Mısır'a yerleşmiş bulunan Fatımi hanedanı Filistin'i de zapt etmiş ve Bizans'ın bu bölgeyi işgalini engellemişti. Çimiskes'in ölümüyle Makedonya hanedanının en büyük hükümdarı II. Basileios'a (976–1025) saltanat yolu açıldı. Kardeşi Konstantinos da kendisiyle birlikte tahta çıktıysa da hiçbir zaman devlet işlerine karışmadı. II. Basileios hâkimiyetinin ilk yıllarında, iktidar kavgasına girişen askeri asalet sınıfının temsilcileri Bardas Skleros ve Bardas Phokas ile mücadele etmek zorunda kaldı. Onun en büyük başarısı, Samuel'in idaresinde yeniden güçlenen Bulgarlara karşı yaptığı ve otuz yıl inatla sürdürdüğü savaşlar olmuştur. Nihayet 1014 yılında kazandığı zaferle Bulgar Devletini yıkarak arazisini imparatorluğa ilhak etti. Ayrıca 1001 yılında Mısır Fatımi hilafeti ile imzaladığı anlaşma Bizans'ın doğudaki sınırını belirledi. Bizans'ın bu devrede Ermenilere karşı güttüğü siyaset çok ilgi çekici ve kesin sonuçlu olmuştur. 1021 yılında II. Basileios doğu sınırına yaptığı seferle Gürcistan'ın bir kısmını ve Vaspurakan bölgesini imparatorluğa ilhak etmişti. Ayrıca Ermeni Kralı Simbat, doğudan gelen Türk akınlarının baskısı altında kendisinden sonra arazisini Bizans'a devretmek üzere II. Basileios ile anlaştı. 1045 yılında bu bölgenin de Bizans'a ilhakı ile imparatorluk Anadolu eyaletlerinin giriş noktalarına hâkim olmuştu. II. Basileios'un Ermeni arazisini ilhak siyaseti, Bizans'ın askeri gücünü yitirmemesi şartıyla yararlı olabilirdi. Fakat bir süre sonra Selçuklu Türkleri taarruza geçtiklerinde Bizans'ın askeri gücü azalmış olduğu gibi doğu sınırında tampon bölge görevi yapan küçük Ermeni krallıkları da ortadan kalkmış bulunuyordu (Ostrogorsky, 1999: 217, 292; Demirkent, 1992: 235, 236 ve Levçenko, 1999: 142, 175).

Erkek bir imparatorun yokluğu nedeniyle 1028'den sonra hanedan Zoe ve Theodora tarafından temsil edilmiştir. Bunlar imparatorluğu kısa bir süre ya kendi adlarına yönetmişler ya da kendileri vasıtasıyla imparator olan biri vasıtasıyla yönetmişlerdir. Bu dönem 1081 yılında I. Aleksios Komnenos'un hanedanlığını kurmasıyla noktalanır. Yani Bizans İmparatorluğu tarihinde Komnenoslar hanedanlığı dönemi başlamış oldu.

Komnenoslar dönemi yalnız Bizans tarihini değil, Avrupa ve İslam dünyasını da yakından ilgilendiren olaylar ile dolu bir dönem olmuştur. Zira bu dönemde gerek meydana geldiği dönemleri gerekse gelecek yüzyılları siyasi - dini ve de ekonomik olarak derinden etkileyen Haçlı Seferleri yaşanmıştır. İşte bu olaylar cereyan ederken, olayların içinde birinci dereceden rol oynayan ve etkilenen Bizans yönetiminde Komnenoslar Hanedanlığı hüküm sürmekteydi. Bu hanedanın ilk temsilcisi Aleksios Komnenos'tur. Aleksios Komnenos(1081- 1118) imparatorluğu Nikephoros Botaniakos'un elinden 14 Şubat 1081'de almış, böylece Komnenoslar dönemi de başlamış oldu (Bailly, 1970: 309). Bundan sonra, uzun sürecek bir saltanat dönemi kendisine sağlanmış oldu. Fakat bu, aynı zamanda İmparatorluğun tanıdığı en facialı saltanatlardan biri olmuş ve bu surette felaketli kaderine doğru yönelmiştir. Gerçekten de bu devrenin ve belki de Bizans tarihinin en önemli olayına, yani Doğu ile Batı arasındaki ilişkilerin tam bir yıkılışına tanık olacağız. Roma İmparatorluğu'nun temsilcisi ve halefi olan Bizans İmparatorluğu, coğrafi ve askeri mecburiyetler ile ve bir çeşit köklü mantığın gereği olarak Akdeniz'in batı havzasından uzaklaşmağa ve gücünün gerçek eksenini Doğu'da yerleştirmeğe sürüklenmişti.

Bununla beraber, İtalya'da Sicilya'da önemli toprakları vardı. Her ne kadar önce Arapların sonra da Normand'ların baskıları altında buralarda gerilemek zorunda kalmış idiyse de Batı uluslarının doğrudan doğruya tehdidine uğramamıştır. Bu da Bizans halkının Batı'ya karşı daha fazla kinlenmesine sebep olmuştu. Batılı Hristiyanlara gelince, onlar, Bizanslıları önceleri düşman değil, asi bir tebaa olarak saymışlardı. Ancak yüzyıllar boyunca, efsanelerle Doğu'nun başarısını uzaktan seyretmekle ve Doğu'nun ölçüsüz zenginliğini büyütüp, zenginliklerini, hesaplamakla yetinmemişlerdi (Bailly, 1970: 310). Doğu'nun bu ekonomik gücüne ulaşmanın planlarını da kendi aralarında yapmışlardı. Zamanla Bizans, ülke içinde çıkan taht kavgaları ve karışıklıklar için Batı'ya yöneldiğinde ise, Batı'nın bu gergin ve ihtiras dolu açgözlülüğüne beklediği fırsatı vermiş ve kendisini de Batı'nın kötü niyetlerine tamamen mahkûm etmiştir.

Bizans hükümdarları ise bunlara aldırmadan, Akdeniz hegemonyasının eski rüyasını akıllarından çıkaramamışlar, politikalarının her yeni yön alışında da, Bizans'ın Batı üzerinde yeniden egemen olabileceği umuduna kapılmışlardır (Bailly, 1970: 311). Bizans, bu amaç için hep Batı'ya yakın olmaya çalışmıştır. Ancak, Roma Kilisesi her seferinde buna izin vermemiştir. Aleksios'un tahta çıkışı ile birlikte, Bizans'ın Roma ile kurmak istediği yakınlık yine kurulamamış, aralarında yeniden soğuk rüzgârlar esmiştir. Papa, Aleksios'u önce İmparator olarak tanımış, ancak daha sonra onu aforet etmişti. Bizans halkı ise, Papayı ağır bir dille eleştirmiş ve sonuçta İstanbul'daki Latin kiliseleri kapatılmıştır, bu olay da Roma'yı iyice sınırlendirmiştir. Artık aralarında iyimser bir ilişki kalmamıştı. Batıda yaşayan halk da bu olaydan ötürü hep Bizans'ı ve Doğu'yu lanetlemiştir. Artık halklar bazında da düşmanlık ve kinlenme iyice artmıştır. Aleksios, iyi bir asker ve iyi biri komutan idi. Ancak İmparatorluğu'nun başından itibaren Normandlar ile mücadele etmeğe mecbur kalmıştır. Bu savaş için Aleksios, yeterli savaş kuvvetine sahip olmadığı için önce Kilise evanjininin rehine verilmesini istemiş ve bununla ücretli askerlerden oluşan bir ordu kurmuştur. Ancak kendinden üstün niteliklerdeki düşman için daha fazla yardım bulmak için, gerek Papa VII. Gregorius'a ve gerekse İmparator Heinrich ile müzakerelerde bulunmuş ve sonuçta Venedik'in yardımını sağlamıştır. Bizans bakımından bu deniz cumhuriyetinin desteği özellikle önemli olmuştu, çünkü Bizans donanması kara ordusunda daha büyük ölçüde çökmüş ve zayıflamıştı. Venedik yardımıyla Normand donanması ağır bir yenilgiye uğratılmış ancak karadan ilerleyerek, Epiros, Makedonya ve Teselya'yı ele geçirmiş, böylelikle, İstanbul'a açılan kapıyı da kırmış oldu. Venedik de yaptığı yardım karşılığında Dyrrhakion'u almıştır (Ostrogorsky, 1999: 331). Bundan sonra Batı'daki istilacıların gözünde, sitelerin Kraliçesi Bizans, kendi prestiji ile korunan ve Tanrısal bir güç tarafından savunulan, alınamaz bir kale görüntüsünden çıkmış, artık onların gözünde gücünü de iyice yitirmiştir. Bundan sonra ise, Bizans artık kolaylıkla ele geçirebilir düşüncesi gelişir olmuştur. Bizans'ın, Batı'nın donanmalarının yardımı karşılığında verdiği bütün imtiyazlar, Batı'nın İstanbul üzerindeki egemenliğini daha da kuvvetlendirmişti. Bütün İmparatorluk üzerinde Venedik tacirleri, aldıkları türlü gümrük muafıkları ile serbestçe ticaret yapabilmişlerdir (Bailly, 1970: 313; Heyd, 1975: 211, 213; Ostrogorsky, 1999: 314). Dostça görünüşlü bu barış yolu ile yapılan istila, Bizans ile gözlerini kamaştırdığı Batı arasındaki ilişkileri tehlikeli biçimde

sıklaştırmıştı.(Bailly, 1970: 314) Bizans, artık zenginliğine şahit olan Batı'nın iştahını kabartmış bu da zayıflamış olan Bizans'ı Batı'ya yem yapmıştı.

Aleksios başa geçtikten sonra başarılı savunma siyaseti sayesinde devletin Avrupa'daki arazisinde en büyük tehlikeler de ortadan kaldırılmıştır. Doğu'da da mücadeleler durdurulmuştu, çünkü Anadolu Selçuklu Sultanlığının parçalanması ve emirlerin birbirine karşı mücadeleye girişmesi Bizans'ın Anadolu'yu tekrar geri kazanmasına imkân çerçevesine sokacak gibi görünmüştür. Ancak Aleksios'un kendisin bu göreve adayabileceği anda bütün planlarını alt üst etmiş, devleti yeni birçok güçlüklerle karşı karşıya bırakan bir hadise vuku bulmuştur; Haçlılar yaklaşmışlardı. Haçlı Seferi düşüncesinde olan Papanın faaliyetleri neticelenmiştir (Ostrogorsky, 1999: 333, 334). Bu bakımdan, Haçlı Seferleri, Papanın manevi yönetimi altında yürüttüğü savaşlardır diyebiliriz (Bailly, 1970: 311). Bu seferler, XI. yüzyılın ortalarında yaşanan en önemli dini-siyasi çekişmelerdendir. Haçlı Seferlerini başlatan ve Doğu'ya yönelten pek çok sebep öne sürülmektedir. Bunlardan ilki, Bizans için; Türk ve Arap saldırılarının özellikle X. yüzyıldan sonra durdurulamayacak dereceye varması olmuştur. Bu saldırılar önü alınmaz dereceye vardığında ise, Bizans İmparatorları Roma'daki Papadan askeri yardım istemişlerdir.

Diğer bir sebep ise, Kudüs ve Hristiyanlık için önemli dini merkezlerin Müslümanların eline geçmiş olmasıdır. İmparator Michael, 1074 senesinde, Papa VII. Gregorie'e başvurarak Türklere karşı yardım istemiş, buna karşılık da Ortodoks Kilisesinin Katolik Kilisesine katıldığını vazedmişti. Bu müracaatı memnuniyet ile kabul eden Papa, bazı Avrupa krallarına ve bütün Hristiyanlara hitap ederek Türklerin İstanbul surlarına adar bütün Doğu İmparatorluğu ülkelerini istila eylediklerini beyanlar onları bir Haçlı Seferine çağırılmış; fakat Papalık İmparatorluk mücadelesi bu davetin ancak yirmi yıl sonra netice vermesine imkân hazırlamış idi (Turan, 1998: 286; Demirkent, 1997: 2). Batı'dan ümidini kesen Bizans ise, Türkler ile bazı anlaşmalar yapmak zorunda kalmıştır.

1095 yılında Bizans'ın bu çağrısına cevap verecek bir Papa olmuş, 1095 yılı başlarken II. Urbanus, artık bütün Batı Hristiyanlığının ruhani efendisi ve hâkimi olmuştur. Urbanus bu arada dikkatini de Doğu Hristiyanlarına çevirmişti. İyiliksever bir tasvip ile Urbanus, Bizans sarayı ile müzakere yolunu açmıştır. 1089 Melfi Konsilinde,

imparatorun elçisinin hazır bulunduğu bir toplantıda, İmparator Aleksios'a karşı alınmış olan aforoz kararını kaldırmıştır. Aleksios da, yapılan bu jeste, aynı ay içinde İstanbul'da bir sinod toplayarak, mukabelede bulunmuş; bu sinod, Papanın adının register'lere “ *kanuni bir karar ile değil, yanlılık ile kaydedilmediğini*” tespit ederek, Papadan bir tavsiye name gelir gelmez kaydın derhal icra edilmesini teklif etmiştir. Sinod, “*kiliseler arasında anlaşmazlık için hiç bir gerçek sebebin mevcut bulunmadığını ilan etmiştir ve bu hususta İskenderiye ve Kudüs patriklerinin fikir ve öğütlerinin alınmasını tavsiye etmiştir*”. Antakya Patriği sinoda şahsen katılmış idi. İstanbul Patriği III. Nikolas, varılan kararlar hakkında aydınlatılmak ve on sekiz ay içinde bir tavsiye name göndermesini rica etmek üzere Urbanus'a bir mektup göndermiştir. Bu yazısında Papaya, İstanbul'daki Latin Kiliselerinin, adet ve geleneklerini uygulamak hususunda en büyük serbestliğe sahip olduklarını temin etmiştir. Teolojik çekişmeyi, çeşitli sebeplerden ötürü bahis bile etmemiştir. Bu husus, İmparatorun İtalya'daki elçileri olan Trani metropoliti Basileios ile Rossano başpiskoposu Romanos'un hoşuna gitmemiştir. Bunlar Papalığın bölgelerine müdahalesinden tedirgin olan Grek ruhanileri olup, Papanın bir takım tarihi mülahazalar ile ruhani dioecesis (hâkimiyet bölgesi)'nin hukuki bakımdan Selanik'i de kapsamı gerektiğini iddia etmesine içerlemişlerdi. Onlar İmparator Aleksios'un mukabil Papayı desteklemesini tercih etmişlerdir (Runciman, 2005: 80; Charanis, 1955: 216, 217).

Urbanus pek muhtemeldir ki, yeni teolojik tartışmalı sorunları ortaya atmamak düşüncesi ile bir tavsiye nameyi İstanbul'a hiçbir zaman göndermemiştir ve onun adı da İstanbul registerlerine hiç kaydolunmamıştır. Fakat yine de iyi ilişkiler tekrardan kurulmuş oldu. İmparator Aleksios'un bir elçi heyeti 1090'da Urbanus'u ziyaret ederek dostane selamlarını tebliğ etmiştir. 1095 yılı başında Papa Urbanus, Roma'dan kuzeye doğru seyahate çıkarak bütün Batı Kilisesi temsilcilerine, Mart ayı içinde Piacenza'da Papalık, simonie (memuriyetlerin para ile satılması), papazların evlenmesi ve kilise içinde parçalanmalar aleyhinde çıkarılan Papalık emirlerini tasdik etmiş ve Clermont'ta toplanmak için Papanın yanına gelmişlerdir (Runciman, 2005: 81; Demirkent, 1997: 5; Le Golf, 2005: 42). Papa II. Urbanus'un topladığı Clermont Konsili'ndeki çağrısı,

Cluny¹ Reform hareketinden beri bu olay, bütün Batı âlemine hâkim olmuş bulunan dini şevk ve heyecan sebebiyle büyük bir yankı bulmuştur (Ostrogorsky, 1999: 334).

Haçlı Seferlerine bu konsilden sonra bir adım daha atılmış oldu. Bu andan itibaren Batı'da, Keltoi (Normandlar), ve Germoni (Almanlar), Galotoi (Galyalıları) ve eski Roma'nın çevresinde kim yaşıyor ise ve Brittio (Britanyalıları) ve Bretanoil (Bretonlar) ve kısaca bütün Batı dünyası harekete geçmiştir. Bunlar Avrupa'dan Anadolu'ya geçip yolda Türklerle savaşmış ve Filistin'deki Kiliseyi tekrar ele geçirip Kutsal yerleri kurtaracakları iddiası gibi çeşitli bahaneler ileri sürmüşlerdir. Fakat gerçekte niyetleri, Romalıların topraklarına saldırıp almak ve önlerindeki her şeyi ezmek idi. Bunların orduları da sayılamayacak kadar büyüktü (Demirkent, 2001: 6). Aleksios, ücretli asker diye beklediği ordular yerine, kocaman orduları görünce bu işten pişmanlık duymaya başlamıştır. Onun Doğu Hristiyanlık dünyasının hamisi sıfatı ile sahip olduğu mevki Haçlılar tarafından zorla elinden alınmış görünüyordu. On beş yıllık sonsuz güçlükler ile yapılan bir savunma mücadelesinden sonra en ciddi tehlikelerden kurtarmış olduğu devleti, yeni ve sonu bilinmeyen güçlüklerle itmiştir. O sırada hiç kimse, Batı dünyasının inançsızlara karşı giriştiği Kutsal Savaşın zaman ile kilise birliğinden ayrılmış Bizans'a karşı bir imha savaşına dönüşeceğini düşünmemiş olmasına rağmen, Batılı inanç kardeşlerine karşı Bizans'ta derin bir güvensizlik duyulmuştu. Daha o zamanlarda bile yeni bir düşman istilası ile karşı karşıya bulunduğu inandırılmış haçlıların davranışı da bu inancı doğrulamıştır (Ostrogorsky, 1999: 335).

İmparatorluk hududuna giren ilk haçlılar, Güney İtalya limanlarından kendi başlarına hareket eden, disiplinsiz birlikler idi ve Aleksios, bunların imparatorluk içinde beslenmelerini sağlama ve her türlü yağmalarına engel olmak maksadı ile elinden gelen bütün önlemleri almıştır. Bu sırada İstanbul, sayısız ve disiplinsiz insanın geçit yeri haline gelmiştir. Bunlardan ilk parti 20 Temmuz 1096'da Gautier Şans Avoir

¹ Cluny, bu hareket doğrudan doğruya papanın himayesi altında inkişaf etmiştir. Bu hareketin gayesi kiliseyi ıslah etmek, ahlak seviyesini yükseltmek, gevşeyen disiplini yeniden kurmak kilise hayatını istila eden sivil, örf ve adetlerini ortadan kaldırmak idi. Cenubi İtalya'da kayda değer terakkiler gösterdi.: Bundan dolayı Doğu Kilisesinde büyük hoşnutsuzluklar gösterdi. (Vasilliev, . A. A. (1952), History of the Byzantine Empire, Çev. Müfid Mansel, Ankara, s. 429; Le Golf, Jacques (2005), "Ortaçağ'da Batı Avrupa", *Doğu-Batı*, Ortaçağ, Ankara, s. 44).

idaresinde, ikinci parti ise, Pierrel'Hermitte idaresindeki ordular Bizans başşehrine varmıştır. İmparator, İstanbul'u yağma etmelerine engel olmak maksadı ile onları acele Anadolu yakasına geçirmiştir (Baştav, 1999: 61; Alptekin, 1989: 225).

Bizanslılar ile Haçlılar arasındaki ilişkiler, başlangıcından itibaren soğuk ve karşılıklı nefret duygularına dayanmıştır (Demirkent, 2003: 83). Batılıların bu seferlerdeki amacı aslında nefret duydukları kendi mezheplerine aykırı inançta olan Doğu Hristiyanlarına yardım etmekten çok, onlar üzerinde kendi hâkimiyetlerini sağlamak idi (Demirkent, 1997: 8). Haçlıların, önce İstanbul'a gelmiş, buradan İmparator tarafından Anadolu'ya geçirilmiş, ancak Haçlı orduları buradan yapılan tüm ihtarlar rağmen, İznik Türklerine taarruz etmişlerse de, hepsi Türkler tarafından kılıçtan geçirilmişleridir. Bunlardan kalanlar ise, tekrar Rumeli yakasına taşınmışlardır (Baştav, 1999: 61). Bu dağınık orduları, muntazam ve tanınmış kumandanlar idaresinde 700.000 kişilik nizami ordu ile Haçlılar takip etmiş ve bunlar 1096 sonu ile 1097 yılının Mayısı arasında İstanbul'a varmışlardır (Nomikos, 2004: 84).

I. Aleksios, bir taraftan bu orduları karşılamak ve onlara erzak temin etmek maksadı ile subaylarını gönderirken, bir taraftan da her türlü uygunsuz hareketlerini vaktinde bastırmak gayesi ile peşlerinden belirli bir uzaklıkta Bizans kıtaları ve özellikle Peçenek birlikleri göndermiştir. Ara sıra yerlilerle Haçlılar arasında kanlı çatışmalar olmuş ve bu çatışmalar iki taraf münasebetlerini çok kötü yönde etkilemiştir (Baştav, 1999: 61). Aleksios da, İstanbul'daki Haçlıları onlara erzak yardımı sözü ile Anadolu'ya göndermişti. Bundan sonra Haçlılar, Doğu'da ilerleyişlerine devam etmişler, ama artık Bizans'ı fazla umursamamaya başlamışlardı. Birinci Haçlı Seferi neticede, Doğu tehlikesini ortadan kaldırarak, İmparatorluğu kalkındırmaya yardım etmiş, ancak Aleksios'un geri alınan yerlerdeki Türklerin Haçlılara değil de kendisine itaat etmesini istemesi Haçlıları oldukça kızdırmış ayrıca Bizans için çok şey yaptıklarını, ancak karşılığını fazla görememekten de şikâyetçi olmaya başlamışlardır. Bu da ortamı iyice germiştir. Bu sebepten dolayı da Haçlılar, Antakya'yı Bizans'a vermemiştir. Yaptıkları anlaşmaya da her iki taraf uymayarak suçu birbirine atmışlar (Levçenko, 1999: 203). Bu olaylar ise, Haçlıları kızdırmış ve onları Bizans'a karşı daha tehlikeli bir hale getirmiştir. Haçlılar, Bizans'ın anlaşmalara uymadığını bahane etmişler ve bu nedenle bazı Haçlı komutanları da bağımsız hareket etmeye başlamışlardır. Bunlardan, Baudouin ve Tankred, Kilikya'yı Selçuklulardan almış, Baodouin de Yukarı

Mezopotamya’da Ermeni şefler ile anlaşmış ve Aleksios ile varılan anlaşmalara bağlı kalmayarak Urfa şehrini ele geçirmiştir (Baştav, 1999: 61, 62).

Bu seferler sonucunda çeşitli yerlerde, Haçlı Prenslikleri kurulmuş ve asıl meseleleri olan Kudüs’ü kuşatıp 1099’da da hücumla zaptetmişlerdir. Müthiş bir talan ve kıyımdan sonra “Kudüs Krallığı” kurulmuş ve Godfory Bouillon, Kral olmuştur (Bailly, 1970: 326). Birinci Haçlı Seferi sonuçta; Bizans’ın Suriye üstündeki otoritesini yeniden kurmak ile kalmamış, aynı zamanda Urfa, Antakya, Trablusşam ve Kudüs’te feodal Latin devletlerinin doğuşuna yol açmıştır. Anadolu’daki Türk topraklarının sınırı iyice Doğu’ya itilmiş, bir asır boyunca saldırıdan vazgeçip savunmaya çekilmişlerdir. Aleksio’un son yılları, daha az tehlikeler ile geçmiştir. Yapılan anlaşmalar neticesinde Antakya da Bizans’ın vassalı olmuştur (Levçenko, 1999: 203).

Aleksios I, Papadan yardım istediğinde bulunduğu, olacakları tahmin etmeden masum bir yardım zannederek sevinmişti ancak bu sevinci, büyük orduların İstanbul’a gelip de beklediği gibi düzenli ordular olmadığını görünce yarım kalmıştır. Saltanat zamanına bütünü ile bakılacak olursa, aslında bu dağınık orduları idare etmeyi başarmış, tehlikeler atlattır; savaş ile diplomasi ile hile ile imparatorluğa kaybetmiş olduğu topraklarının çoğunu geri aldırılmıştır (Bailly, 1970: 327). I. Aleksios, 1118’de hayata gözlerini yumduktan sonra, İmparatorluğu daha şiddetli tehlikelere bırakmıştı; İstanbul’u ve Doğu’nun zenginlikleri görmüş olan Haçlı birlikleri artık Doğu’yu ciddi ciddi akıllarından çıkaramamışlardır. Bundan sonra da artık ardı arkası gelmeyen seferlere girişmişlerdir. Roma kilisesi ile de araları daha fazla açılmıştır.

Aleksios’un ölümünden sonra, büyük oğlu II. İoannis Komnenos babasının yerine tahta geçmiştir. İktidara el koyduktan sonra, II. İoannis, yeni bir hükümet programı gerçekleştirmeye kalkışmadı. Baba eserini sürdürmeyi tek amaç bilmiştir. İstilacı uluslardan, zapt ettikleri toprakları koparıp almayı ve Birinci Haçlı Seferinin korkunç artığını oluşturan Batı Derebeyleri tarafından kurulmuş Prenslıkların tehlikeli davranışlarına karşı durmak istemiştir (Bailly, 1970: 329, 330; Ostrogorsky, 1999: 348). Ancak bu hiç de kolay olmamıştır çünkü Haçlılar, askeri yönden oldukça kalabalık ve güçlü idiler. Yunanlıları dinden dönmüş sayan ve daima onlara kin besleyen Haçlılar hayallerinde, İstanbul’da diğer bir Kudüs yapmayı kurmuşlardır ve bunu

gerçekleştirmeleri an meselesi olmuştur (Bailly, 1999: 331). Giderek büyüyen bu düşmanlık da Bizans'ı tedirgin etmişti. Roma ise, bu dönemde Bizans'la ilgilenmek yerine daha çok kendi iktidar meselelerine dalmış durumda idi.

Batı'da, Roma ve Papa için önemli gelişmeler olmakta idi. Roma'da Papanın yetki kavgası Batı'yı sarmış durumda idi. 1112'de Latran Konsili'nde, Papa I. Pascal, piskoposlar tarafından bir yıl önce imparator V. Henri'ye verdiği imtiyazı iptal etmeye zorlanmıştır. Bu imtiyaz, imparatorun, piskoposluk ve manastır kürsülerine aday olanlara, takdise başlamadan önce yüzük ve asa ile yetki vermesi idi. Böyle bir tedbir, bundan böyle, Almanya özellikle Fransa dışında yeni desteklere de işaret etmişti. Daha sonra bu konu, 1116'da Latran konsilinde de görüşülmüştür. Bütün bunlardan, Papalığın yetki kavgasındaki nihai zaferi tahmin edilebilir. İşte bu durum, 1122'de Worms Konkordato anlaşması ile sonuçlanmıştır. Dünyevi iktidar ile uzun bir kavganın düzenlenmesin karşısında; Batı Hristiyanlığını teskin etmek için Papa, bu anlaşmayı onaylayacak bir Genel Konsil toplamaya karar vermiştir. Bu konsil, muhtemelen 18 Mart-Nisan tarihleri arasında 1123 yılında Latran'da toplanmıştır. Konsilde, din sömürüsü yasaklanmış ve haçlı seferlerine katılanlar ile ailelerine bazı imtiyazlar verilmiş böylece onları koruyan önlemler alınmıştır (Dvornik, 1990: 36).

1130'da iki Papanın seçilmesi ile meydana gelen Roma bölünmesinin sonu, Papa II. İnnocent.'e 11139'da Latran'da karşı Papa olan II. Anaclet'in ölümünden sonra yeni bir genel sinod toplama fikrini ilham etmişti. Bu konsil 4 Nisan'da açılmış ve Nisan sonuna kadar devam etmiştir. Bütün bu yapılanlara rağmen, Worms Konkordato'sunun kabulü sırasında I. Latran konsilinin uyandırdığı ümitlere ve dünyevi iktidarla manevi iktidar arasındaki mücadele I. Frederic Barbarrousse'nin saltanatı altında yeniden başlamıştır (Dvornik, 1990: 37).

Roma'da Papalık kendi otorite işleri ile uğraşır iken, Bizans da, Haçlılar ile uğraşmakta idi. Ancak İmparator İoannes'in, Haçlı siyaseti yarım kalmıştı, çünkü bir avda zehirli bir ok darbesi almış ve ölmüştür. Ölmeden önce de yanında bulunan oğlu Manuel'i taht ve imparatorluğa halef ilan etmiştir. İmparator İoannes, yirmi dört yıl sekiz ay saltanat sürmüştür. Ululuğunu, halka karşı sık sık gösterdiği cömertlikte ve inşa ettirdiği muhteşem kiliselerde ortaya koymaktan kıvanç duymuştu (Bailly, 1970: 332; Runciman, 2005: 45).

İmparator Manuel (1143–1180) tahta çıktığında, enerjik bir yapıda babasının genel politikasını devam etmiştir (Bailly, 1970: 333; Alptekin, 1992: 243; Gill, 1979: 2). Tahta çıkar çıkmaz, Germen İmparatorluğu ile ittifakını geliştirme yoluna gitmiştir. Bunun için de İmparatorun kız kardeşi ile evlenmeyi düşünmüştür. Bu sayede ittifak daha güçlenmiş olacak idi. Ancak bu, ikinci haçlı seferinin dönemine rast geldiğinden evlilik mümkün olmamıştır. Çünkü Batı faktörü, Bizans politikasının git gide daha önde gelen bir elemanı halini almıştı. Bizans bu politikaya adeta kaderinin gereği olarak zorlanmıştı. Lakin yüzlerce yıllık eksenlerinin Batıya doğru yer değiştirmesi, onun için tehlikelerin en kötüsünü oluşturmuştu (Bailly, 1970: 334).

Topraklarının savunulması zorunluluğu Manuel'i İmparatorluğun sınırları ile ilgilenmek zorunda bırakmıştı. Bizans, bazı yerlerde zaferler elde edince, Türklere karşı dostça ve uyşuk bir tavır takınmaya itmiş ve bir süre iyi ilişkiler devam etmişse de, 1176'da Türkler ile yaptığı *Miryokefelon Savaşı*'nda¹ ağır bir yenilgi ile karşılaşmıştır. Bu savaştan sonra, Türklerin, Bizans İmparatorluğu için kaybolmuş olan Anadolu'da kesinlikle yerleştikleri anı işaretlemiştir (Bailly, 1970: 342; Alptekin, 1990: 253; Golden, 2002: 186; Turan, 1998: 296; Gill, 1979: 4).

Kommenoslar Hanedanının iktidarda kaldığı ilk beş yıl içinde, önümüze; karışıklıklar içinde yaşanmış bir devre görüntüsü ortaya çıkmaktadır. Bu dönem, israfın, lüksün sık kullanımının şiddet ve zulmün oldukça arttığı bir dönem olarak yaşanmıştır. Manuel'den sonra oğlu Aleksios, taç giydiğinde ancak, on iki yaşında idi. Bu da saltanatının sadece sözde kaldığını göstermişti. Gerçekte ise, iktidarı elinde bulunduranlar, naib; güzel ve tatlı Antakyalı Mari ile ölen kralın yeğeni Aleksios'tu. Mari, halkın taraftarlığını ve desteğini Manuel'in politikasının tersine davranmakla kazanabileceğini anlamamıştı. Manuel, sarayını ve İstanbul'u Latinler ve Fransızlar ile doldurmuştu. Büyük görevlerin ve önemli makamların çoğunu bu Latinler'in ve Batılıların eline vermişti. Şehrin yarısı da Ceneviz ve Venedikliler ile dolmuş idi. Antakyalı Mari ise, yabancıları bertaraf etmek yerine Sarayda çok güçlü Latin takımının etrafını almasına müsaade etmiştir. Yerli halk ise artık buna zor tahammül etmekteydi.

¹ Miryokefelon, Denizli dolaylarında bir yer, savaş ile ilgili Bkz.: Bailly, 1970: 342.

Bunu gören bazı Yunan takımının elebaşları Bizans milliyetçiliğini bahane ederek halkı isyana kıskırtmış ve neticede, ülkede isyanlarla kargaşalıklar dolu bir dönem başlamıştır. Bu isyanlar ise, başkentini altını üstüne getirmiştir. Bu yaşananlardan sonra, olayları bastırarak ve iktidar edebilecek güçlü bir isim aranmıştır. Yapılan propagandalar ile Andronikos Komnenos'a tüm bakışlar yönelmiştir (Bailly, 1970: 345, 346; Diehl: 2006: 142). Andronikos'un tahtı ele geçirmek için ne ihanetten, ne de cinayetten çekilmeyeceği meydanda idi.

Saltanata sahip olmak için, genç Aleksios'u ortadan kaldırmak gerekli idi ve sonuçta Aleksios'u öldürerek saltanata sahip olmuştu. Saltanatının başlangıcında Latinlere karşı kanlı bir kırım olmuştur (Bailly, 1970: 347; Ostrogorsky, 1999: 365). Bizanslıların Latinlere karşı duyduğu kin korkunç bir katliam ile kendini göstermiştir. Gözleri hiddetten kararmış kitle, İstanbul'da oturan Batılıların evlerine saldırmışlardır. Bunların varı yoğu bütünüyle yağmalanmış, zamanında kaçamayan Batılılar ise, zalimane bir şekilde öldürülmüşlerdir (Ostrogorsky, 1999: 366). Andronikos'un saltanatının kanlı başlangıcını oluşturan Latinler'in kırımı ile Batılıların Bizans'a karşı düşmanlıkları da en yüksek noktaya varmıştı. Vahametini kolayca ölçtüğü böylesine bir tehlike karşısında Andronikos Komnenos, diplomasisinin türlü imkânlarını Batıda ve Doğuda büyük bir acele ile ortaya koymuştu: Ticari imtiyazlarını sağlamlaştırarak ve kuruluşlarının uğradığı zararları ödeyerek Venedik ile barışmıştır (Bailly, 1970: 352; Heyd, 1970: 242, 243). İstanbul'da Latin geleneklerine göre ibadet yapılan bir kilise inşa ettirmeye kadar giderek böylece Papalığa yaklaşmıştır. Nihayet, beraberce Filistin'in ve Konya Selçuklu Sultanı yönetimindeki toprakların bölüşme planını yaparak, Mısır Sultanı Selahaddin'in de ittifakını sağlamıştır. Andronikos bu anlaşma ile sadece bir bağımlılığın kabulü ve yardım karşılığında Kutsal Toprakların Müslümanlara (Selahaddin'e) bırakılmasına razı olmuş oluyordu. Fakat ne yazık ki Kıbrıs valisinin ihanetine uğramıştır. Vali kendisini adanın hükümdarı ilan ederek bu stratejik yeri düşmanın eline vermiştir. Sicilyalıları ise, bu sırada Bizans üzerine şiddetli bir saldırı yapmışlardı. Bu saldırı sonucunda Selanik ele geçirilmiş ve burada İstanbul'da Latinlere yapılan kırımların öcü alınmış ve Selanik halkı da kırılmıştır. Bu başkentte duyulunca bir ihtilal patlamış ve ahaliyi saran zulüm ve dehşete bir de hınc alevlenmesi eşlik etmiştir. Bunların sebebi olarak da İmparator Andronikos görülmeye başlanmıştı. Andronikos'un tüm düşmanları birleşerek ona karşı gelmişlerdir (Bailly,

1970: 353; Ostrogorsky, 1999: 370). Hapishaneler boşaltılmış ve tam bir kargaşalık yaşanmıştır. İsyancılara saraya akın etmiştir.

İmparator kaçmaya çalışsa da yakalanmış, kötü ve de işkencelerle dolu bir yaşamdan sonra dayanamayıp ölmüştür (Bailly, 1970: 354). Andronikos'un tüm çabalarına rağmen, sahip olduğu saltanat ise ancak iki yıl sürecektir. Bir devlet adamının en sağlam niteliklerine sahip bu eşsiz derecede zalim ve despot kişi, iki yıl içerisinde iç teşkilatı düzeltmede öylesine başarılı bir eser vücuda getirmiştir ki; bundan dolayı Andronikos'u en akıllı Bizans İmparatorları arasına yazma gerekir (Bailly, 1970: 350). Andronikos ile birlikte Komnenoslar Hanedanlığı da sona ermiş, sonunda yıkılıp yok olmuştur. Artık bu dönemden sonra, Latinler ve Grek halkları arasındaki kin daha fazla artmıştır. Bu kinin artmasıyla birlikte öç almak düşüncesi de daha fazla büyümüş ve Haçlı savaşlarının yön değiştirmesine kadar varmıştır. İstanbul gibi zengin bir şehrin Greklerin elinden alınması, yakılıp yıkılmasına kadar olaylar varmış ve bu da Bizans'ın sona doğru yaklaştığının bir göstergesi olmuştur. Komnenosların saltanatı parlak olmuştu; yalnız bunun göz kamaştırıcı ve aldatici bir görünüş ifade ettiğinin üstünde durularak, ünlerinin de öyle olduğu söylenebilir (Bailly, 1970: 355; Levçenko, 1999: 218, 219).

Batının tüm saldırılarına rağmen, Bizans'taki Komnenos Hanedanlığının Batı'daki Papalığın korumasını dilemiş olduğunu görmekteyiz. Hanedan, Papalığa karşı ancak tek bir değişim akçasına sahipti; "Kiliselerin birleştirilmesi için, Pazarlıklar ve dogma tartışmaları yapılmış, ayrıca bir konsil projesi ve Basileuslarla ruhani hükümdarlar arasında özel yazışmalar yapılmış; iki taraf arasında heyetler gidip gelmiş, din bilimi konferansları kurulmuştur. İoannis ve Manuel Komnenos zamanlarında bu dini-politik faaliyetler çok daha fazla yoğun olmuştur. Fakat hükümdarlar bu faaliyetlerde bulunurken, nazari nitelikteki tavizleri haklı gösterecek, önemli faydalar sağladıklarını düşünseler de, ne Bizans Kilisesi, ne de inanlar bu telkinlere karşı söz dinler görünmemişlerdi (Ostrogorsky, 1999, s. 325, 329; Bailly, 1970, s. 329, 344; Lemerle, 1994, s. 107, 108; Levçenko, 1999, s. 197, 215).

XII. yüzyılda Bizans ile Roma arasındaki ilişkiler XI. yüzyılda başlayan kötü gidişattan ötürü bir iyileşme kazanmaktan çok, daha da kötüye gitmiştir. Bir de Haçlı Seferlerinin başlaması bu kötü gidişe daha çok yardım etmiştir. Bizans İmparatorlarının Roma ile bir

kilise olma fikirleri de yarım kalmış kabul görmemiştir. XIII. yüzyılda ise, artık Bizans'ın parçalanıp zayıf düşecek ve başkent İstanbul'un Latinlerin eline geçmesi ile gücünü tamamen kaybedecektir. Bu dönemde ise, Bizans'ta Angelos Hanedanı başta olacaktır. Komneneler döneminde Bizanslılar, Batı ile oldukça yakın ilişkiler ve bağlantılara sahipti. Bunlar evlilik ittifakları, diplomatik değişim, seyahat ve Bizans ordusunda büyük miktarda Batılının yer alması ve edebiyatta değişen etkiyi kapsamaktaydı. Bu yakın ilişkilere rağmen düşmanlık birçok politik sahada devam etmekteydi. Bütün bu yaşanan dış gelişmelerle beraber içeride Komnenoslar hükümeti aristokratik merkezileşme ya da feodal otoriterlik olarak tanımlanabilir: Komnenoslar, aristokrasi temeline dayanıyordu. Fakat gücünü, otoriteyi ve merkezi devletin zenginliğini de elinde tutuyordu. Temelde Komnen ailesiyle ittifak yapan aristokrasi gücü elinde bulundururken, devlet ve aristokrasi arasında paylaşıyordu. Politik olaylar, birkaç isyan haricinde uzunca bir süre durgun kaldı. Ordu kuvvetleri temel olarak Türkler, Peçenekler gibi paralı askerlerden oluşmaktaydı. Özellikle I. Manuel zamanında Batılılar Bizans toprağına bağımlı kimselerden bir ordu yaratmak çabalarıyla sonuçlandı. Pronoia müessesesi özellikle askeri hizmetlerin karşılanması şartıyla topraktan elde edilen gelirlerin dağıtılmasından oluşuyordu. Geri alınabilir ancak miras olarak bırakılamazlardı. XI. Yüzyılın sonlarında görülmeye başlanan bu sistem I. Manuel döneminde oldukça yaygınlaştı. İlk dönemlerdeki asker-köylü sisteminden farklı olarak Pronoia sahipleri ayrıcalıklı bir bireydiler ve vergi ödemiyorlardı. Vergiler köylülerden toplanıyordu ve kiralardan gelir elde ediyorlardı (Ostrogorsky, 1999, s. 329, 331; Bailly, 1970, s. 333, 344; Lemerle, 1994, s. 107; Levçenko, 1999, s. 204, 210).

Bizans'ta Komnenoslar dönemi, Andronikos'un 1185 yılındaki ihtilali ile sona ermişti. 1185 ihtilali aristokratik ve ulusal bir hareketti ve Bizans için oldukça tehlikeli bir ihtilal olmuştur. Bundan sonra, II. İsakios(1185–1195) adı altında Basileios ilan edilen kişi ise, imparatorluğun kötü gidişini düzeltecek karakterde biri değildi. Ülkede artık bir anarşi ortamı vardı ve bu ortamda soylular hiçbir zaman bu kadar saygısız olmamışlar idi. Hoşnutsuzluk kısa zamanda son dereceye varmıştı ve zaman zaman bu hoşnutsuzluklar, taht üzerinde yeni iddiacılar ortaya çıkaran ayaklanmalar şeklinde kendini göstermişti. Öbür yandan, dış durum da oldukça ürkütücü olmuş idi. Bulgarlar düşmanlık gösteriyorlar, Türkler ise, Anadolu'daki fetihlerini ilerletmekteydiler. Bunlar,

parçalanışın ilk belirtileri olmuşlardı. Şartlar kendiliğinden ülkede yeni bir ihtilali davet etmiştir. Bu ihtilalin kışkırtıcısı ve bundan faydalananı ise imparatorun kendi kardeşi, Aleksios olmuştur. İmparator İsakios tutuklanmış ve tahttan indirilmiştir. Tahta kardeşi, III. Aleksios (1195–1203) adı altında kendisinin yerine geçmiştir (Ostrogorsky, 1999: 371; Bailly, 1970: 368; Runciman, 2005: 45).

Bizans'ı bu kötü duruma getiren ise, yine Bizans'ın kötü politikası olmuştu. Bunlarda, büyüklük iddiası ve emperyalizmin gururu sonucu olmuştur. Bizans, Latin dünyasında egemenlik kurmak rüyasını bırakmağa karar veremediği içindir ki; Batının bütün güçlerini kendi üzerine çevirmiş idi (Bailly, 1970: 364). Kendisi için değerli müttefikler olabilecek genç ulusların gelişmelerine saygı göstermeyi bilemediği içindir ki, yakın düşmanlarına karşı sonunda yalnız başına kalmıştı. Bizans, Macaristan'da, Rusya'da, Balkanlarda olsun kendisinin bağılılığına boyun eğmeden bu devletlerin devlet halinde oluşumlarını kabul etmemişti. Bu davranışta, Balkan uluslarını Bizans'tan uzaklaştırmıştır. Sonuçta ise Bizans, Müslümanlara karşı, Hristiyanların desteğini kaybetmiştir (Bailly, 1970: 355). Neticede, Bizans artık yakın olmak istediği ama ilişkilerin eskisi gibi olamayacağını anlamadığı; Batı ile bağlarını tamamen koparmıştır. Bir de iç ihtilallerle, kendi içinde de bir kopma ve dağılma yaşamıştır. Bizans bu dönemlerde, bir yandan kendini toparlamak ile uğraşırken bir yandan da Haçlı birliklerini Anadolu'dan uzaklaştırmaya çalışmıştır. Çünkü halk artık ülkelerinde büyük bir huzursuzluğa sebep olan Latinleri ülkelerinde istemiyorlardı.

Bizans kendi iç meseleleri ile uğraşır iken; Batı'da yeni bir haçlı seferi için bir adım daha atılmıştı. III. Haçlı Seferi'nin ilanı 1189'da Sur (Filistin) Başpiskoposu Williams tarafından yapılmıştır. İngiltere'nin Aslan Yürekli Richard'ı, Fransa'nın Philippe Auguste'ü ve Almanya'nın Barbarossa Frederich'i gibi zamanın en güçlü üç hükümdarı yeni Haç şövalyelerinin başına geçmeyi heyecan ile kabul etmişler idi (Nomikos, 2004: 102). Üç ulusu bir araya getiren bu sefer, Hristiyan devletlerin ve özellikle Suriye Emiri Nureddin'in ve Mısır Hükümdarı Selahaddin'in (Eyyubi) saldırılarına karşı duramayan Antakya ve Kudüs'tekilerin savunulmasını hedef tutmuş idi. Aynı doğrultulara yönelen bu üç sefer ordusundan, Hristiyanlık ile Müslümanlık arasındaki bu mücadelede, Bizans'ın kendi durumunu ve konumunu tespite zorlamıştır (Bailly, 1970: 370; Ostrogorsky, 1999: 376).

Frederich Barbarossa'nın oğlu, Sicilya'daki iki Normand Kralılığının varisiyle evlenmesi sonucunda bu durum, Bizans'ta, hoşnutsuzluk ve kuşku uyandırmıştı; İsaakios Angelos, durumun ciddiyetini anlamış, buna karşılık olarak Selahaddin Eyyubi ile kesin bir ittifak etmeyi uygun görmüştür. Bu ittifakla İsaakios Angelos, Andrinikos'un daha önce Eyyubilerle uyguladığı ittifak politikasını sürdürmekten başka bir şey yapmamıştır. Ancak bu ittifak işe yaramamıştır. Çünkü yaptığı Sicilya ittifakından sonra, Frederich Barbarossa'nın orduları üçüncü bir sefer için İstanbul'a doğru harekete geçmiştir. Orduları İstanbul'dan görünecek bir yere geldiğinde, dehşete düşen halk, derhal hücum etmesini beklemiş idi. İsaakios ise, böyle bir zamanda uzlaşıcı görünmeyi çalışmıştır. Bizans, burada Alman İmparatorunun üstün kudretine boyun eğmek zorunda kalmıştır. Haçlı ordularını Boğazın (Hellepont'un) öbür yakasına geçirtmeğe, hatta onların yiyeceğini saklamağa razı olmuştur. Orduların geçişi, 1190 yılının son üç ayında yapılmıştır. Fakat aynı devrede Aslan Yürekli Richard, seferi sırasında geçerken Kıbrıs'ı zapt etmiş ve hükümdarı yaptığı Fransız Guy de Lusignan'a emanet etmişti (Bailly, 1970: 370). Bu değerli üs böylece, Bizans için kesin olarak kaybedilmiş ve bundan böyle Batı politikasının amaçlarını desteklemeğe hizmet eder olmuştur.

Bu sırada, Frederich Barbarossa, Kilikya'da boğulmuştur, fakat oğlu, VI. Heinrich, Bizans'a karşı daha da düşman bir tavra bürünmüştür. 1195'deki, İsaakios Angelos'un yerine kardeşi III. Aleksios'u geçiren hükümet darbesi, ihtiraslarını ve fetih isteklerini arttırmaktan başka bir şey yapmamış, İmparatorluğun içinde bulunduğu anarşi ortamı, VI. Heinrich'e uygun bir fırsat sunmuştur. Doğu işlerine doğrudan doğruya karışmaya bahaneyi elde etmek için, kardeşi Philippe von Souabe'ı, tahttan indirilen ve kör edilen imparatorun kızı prenses İrini ile evlendirmiştir, bu sayede Bizans iç işlerine daha yakın olmuştur. Aynı zamanda Doğu'ya karşı, IV. Haçlı Seferinin de hazırlığını yapmaktaydı. VI. Heinrich'in ihtirasları, Papalığı bile ürkütmüştü. Almanya'yı Sicilya'nın büyük bir bölümünü ve bütün Doğu'yu içine alacak bir imparatorluğun tehdidi ile haklı olarak, ona, Bizans'ın gücünden sonsuz derecede daha korkunç görünmüştür. Şüphesiz ki, VI. Heinrich'in imparatorluk tahtına çıkışı, kiliselerin birleşmesini sağlayacak gibiydi; fakat ruhani kaygılar ile maddi kuşkular arasında kalınca Papalık, politikasına, bu sonuncunun etkisi altında yön vermiştir (Bailly, 1970: 371).

Papa, bu tehlikeli yardımcıyı, düşüncelerini bırakmaya yöneltmek ve Almanya ile Bizans arasında barışmayı düzenlemek için diplomasisinin bütün esnekliğini kullanmış ve bunu da başarmıştı. Bizans, bir haraç ödeme karşılığında, VI. Heinrich'den barış teminatı elde etmiştir. III. Aleksios, bu haracı ancak tebaasına bir ek vergiyi, Alman vergisini yüklemek sureti ile ödeyebilmişti. Bu bedel ile 1197'de yerinden kımıldanan, Dördüncü Haçlı Seferinin İstanbul'a yöneltilmesini sağlamıştır. Fakat öyle görünüyordu ki, rastlantı ile VI. Heinrich aynı yıl içinde ölmemiş olsa idi, Alman vaatlerinden hiç biri tutulmamış olacak idi. Bu ise, Doğu İmparatorluğu ve Papalık için gerçek bir kâbusun sonu olmuştur (Bailly, 1970: 372; Levçenko, 1999: 226).

Bizans'ın güçten düşmesi ile birlikte Batı'da da İmparatorluğun bu durumu çok iyi takip edilmekteydi. İmparatorluğun dağılmasını, uzun süreden beri, Bizans'ı ortadan kaldırıp topraklarını ve hazinelerini paylaşmayı düşünen Batılı komşularının gözünden kaçmamış idi. Latinlerin "ayrılığı" ve Yunanlılara duyduğu bağnaz hınç, Haçlıların, kendi başarısızlıklarını örtmek için Bizans'ı hainlikle suçlamalarında yatan öfke, çağlar boyu birikmiş, Bizans hazinelerini ele geçirme hırsı ile beslenmişti. Ayrıca, 1182'de İstanbul'da Latinlere karşı girişilen katliam ile III Aleksios'un kardeşine uyguladığı şiddet, birçok kişi için Haçlıların, Bizans'a saldırısını haklı kılmakta idi.

III. Aleksios döneminde, Bizans'ta süregelen kargaşalık sırasında, Batılı devlet adamlarının en ağır başlıları bile aynı düşünceyi paylaşmış idi. Bazı Batılılar, ayrılıkçı Bizans İmparatorluğu'nun yıkılmasını, Türklerle yapılan Haçlı mücadelesinin başarıya ulaşmasında bir ön koşul olarak görmüşlerdi. Bazıları ise, Venedik-Bizans ticaretini geliştirme umudunu beslemiş idi. Bizanslılara karşı artan düşmanlık ve diğer İtalyan kentlerinin rekabeti ile bir asırdır Doğu ticaretinin efendileri olan Venediklileri endişelendirmişti. Çünkü XII. yüzyılda imtiyazlarını savunmak için silaha sarılmak zorunda kalmışlardı. O nedenle Venedikli siyaset adamları, Venedik'in siyasal ve ekonomik gücünü arttırmada en uygun yöntemin, çökme sürecindeki Bizans İmparatorluğunun fethi olduğu sonucuna ulaştılar. Koşullar içerisinde bu tasarının hayata geçirilmesini kolaylaştırmakta idi

Bizanslıların can düşmanı Enrico Dandolo ticari bir alışverişte bulunmak için Haçlıların saflığından yararlanmaya karar vermiştir. Venedikli yöneticiler, IV. Haçlı Seferi için toplanan ve o sırada Venedik'te konaklayan dev ordu aracılığı ile Bizans'ın işini

bitirmeyi düşündüler. Dandolo, tasarılarını gerçekleştirmek için, gözlerine mil çekilip hapsedilmiş olan İmparator İsakios Angelos'un genç veli-ahtı Aleksios'u 1203'te konuk eden, Almanya İmparatoru Philipp von Shelweben'e güvenebilir idi. (Levçenko, 1999: 224) Philipp von Schwaben, İsakios'un kızı Eirene ile evli olduğundan, akrabasının Bizans tahtını ele geçirmesi için yardıma hazırды. Papanın çağrısı ile Fransızlar, Flamanlar, İtalyanların yeni bir Haçlı Seferine çıkmak üzere oluşturdukları ordu, bu amaca uygun düşüyor idi.

İlk seferlerin acı tecrübelerinden ders almış olan Haçlılar, açlıkla karşılaşacakları Suriye yerine, kâfirleri Mısır'da ezmek için Venedik'te toplanmışlardı. Venedikliler ile doksan beş bin (95,000) gümüş mark karşılığında Haçlıları Mısır'a taşımaya söz vermişlerdir. Ama aynı zamanda da Mısır seferini engellemek için tedbirler almışlardı. Çünkü Mısır ile yapılan ticaretten büyük kazanç sağlıyorlardı ve İsa Mezarı'na yeniden kavuşma gibi soyut bir amaç uğruna maddi avantajlarını kaybetmek istememişlerdi. Ancak Haçlı komutanları belirlenen parayı toparlayamamışlar bu da ilk başta Venediklilerin amaçladıkları planlarını gerçekleştirmesine fırsat vermiş görünüyordu, fakat Papa III. İnoocentius, Venediklilerin planını fark etmiş (anlaşmaya varılan rakamın çok yüksek olduğunu Dandolo'nun bu parayı veremeyen Haçlıları kandırmayı ve onları Venedik'in fetihlerinde kullanmayı düşündüğünü anlamış), ancak Hristiyanlara el sürmemek şartı ile buna izin vermiştir.

Papanın, Macar topraklarına dokunulmasını yasaklanmasına rağmen Haçlıların ilk askeri hamleleri, Venediklilerin kışkırtması ile Zara önüne yönelmiştir ve Zara kenti zapt edilmiştir (Levçenko, 1999: 225). Kentin fethinden on beş gün sonra, Phlipp von Shchwaben de işe karışmıştır, Venedik'ten ve Haçlılardan, tahtını tekrar elde etmesi için, düşürülmüş olan İmparator İsaakios'a yardım etmelerini istemiştir. Venedik Doge'si (ticari yönetici), ise bu isteğin kendisine sunduğu imkânını hemen görmüştür. İmparatoru ve oğlunu Bizans tahtına geçirmeyi önermişler, karşılık olarak da Aleksios Angelos ve babası ile Haçlılara iki yüz bin gümüş Mark verme, Filistin'e destek birlik gönderme, Doğu Kilisesini Papalığa bağlama gibi konuları kapsayan bir anlaşma imzalanmıştır (Levçenko, 1999: 226 ve De Clari, 1994: 6).

Böylelikle, İstanbul üzerine yürümek için bir bahane bulmuş idi. Ve Haçlıları bu doğrultuya yönleltmek için hiç zahmet çekmemişti. Hareketlerin ilk hedefi ilan olunan

Mısır, ikinci sıraya geçmiş idi. Haçlıların donanması 1203 Haziranı sonunda (13–23 Haziran 1203) İstanbul önünde görünmüşlerdi (Bailly, 1970: 371; De Villhardin vd., 2001: 64; De Clari, 1994: 5) Bizans yönetimi, Haçlı armadasını denizden durdurmak için hiçbir teşebbüste bulunmamıştır.

III. Aleksios, Heraklios ve III. Leon dönemlerinde İstanbul’u koruyan güçlü surlarına güvenerek başkentine çekilmiş idi. Ancak bu defa, o güne dek yaşananların aksine, İstanbul denizden saldırıya uğruyordu ve Aleksios’un güçsüz yönetimi, Haçlılara denizden karşı koymak hiçbir güce sahip değildi. Ordusunun çekirdeği paralı Anglosaksonlardan, Danimarkalılardan, müttefik Pisalılardan oluşmakta idi. Onların da canla başla savaşması beklenemezdi. Belki ücretleri ödenirse savaşırlandı, ancak III. Aleksios, pasif savunmayı seçmişti. Ama bu taktik, etkisini hemen kanıtlamış olan kuşatma gereçleri ile donatılmış Venedik filosu karşısında hızla iflas etmiştir (Levçenko, 1999: 226). Bizans halkının şaşkın bakışları altında, Haliç girişini kaplayan zinciri kırarak surlara doğru hücumla geçen Haçlılar, şehir halkının canla başla direnişine rağmen kente hâkim olmayı başardılar (Demirkent, 2003: 82).

İlk saldırıda yirmi beş kule Haçlıların olmuş, daha sonra ise kentteki evleri yakmışlardır (Levçenko, 1999: 226). Galata Kulesi ve Konstantinopolis limanı zorla ele geçirilmiştir. Burada da Haçlılar boş durmamışlar ve başka saldırılarda da bulunmuşlar, saraylar, yalılar ve köprüler ele geçirilmiştir (De Villhardin, 2001: 72). Bizans’ta bu saldırılar karşısında boş durmamıştı ve Haçlılara karşı ufakta olsa çatışmalarda bulunmuşlardı. Bu çatışmalara III. Aleksios da bizzat katılmasına rağmen Bizans her seferinde başarısız olup, geri çekilmiştir (De Villhardin, 2001: 72). İmparator Aleksios, bunlara karşı gelemeyeceğini anlayınca, alabildiği kadar hazinesini beraber gelmek isteyen adamları ile yola çıkmış, kaçarak şehri terk etmişlerdir. Kenttekiler ise bu duruma şaşır kalmışlardır (De Villhardin, 2001: 73). Haçlıların İstanbul’a girmesini engellemek için Bizanslılar, kör olan İsaakios’u Haçlı ordugâhında apar topar tahta oturtmuşlardır. Haçlılar adına sefer amacına ulaşmıştır.

İstanbul hazinelerinin düşünüyünce Haçlılar, İsaakios’un Zara’da oğlu ile imzalanan antlaşmayı onaylamasından sonra, savaşı gönülsüzce bırakmışlardı. Ancak, yaptıkları anlaşmadaki parayı İsaakios da ödeyememiştir. Çünkü hazine boştu, Aleksios kaçarken boşaltmıştı. Bunun üzerine ülkede müsadere yapılmış; birçok kilisenin değerli eşyaları

ödemede kullanılmıştır. İlk kısmını ödemişler ancak İsaakios, ikinci yarıyı tekrar ödeyememiştir (Levçenko, 1999: 226). İstenilen para bulunamayınca kiliselerin mallarına el konulması ise, halktaki Latin düşmanlığını artırmıştır.

Bunun üstüne, İstanbul halkının düşmanlığı, Latinler için ülkeyi soyan İmparator İsaakios ile oğluna yönelmiştir. Şubat 1204'te din adamları soylular ve İstanbul halkı, yeni imparatoru seçmek üzere Aya Sofya'da toplanmışlardır. Büyük Kiliseye doğru inanılmaz bir akın olmuştur, senato, başpiskoposlar konsili ve ruhban sınıfı, yeni imparator seçimi için bu toplantıya katılmışlardır. İmparator ailesinin bir akrabası, Murtzuphlos (bitişik başlı) diye anılan V. Aleksios imparator seçilmiştir. Aleksios IV. zindan boğdurulmuştur (Levçenko, 1999: 227).

Haçlıların kente (İstanbul'a), ikinci saldırısı 12 Nisan 1204'te başlamıştır (Levçenko, 1999: 228). Haçlılar bu saldırılarda yine üstün gelmiş ve 12–13 Nisan 1204'te İstanbul'u zaptetmişlerdir (Levçenko, 1999: 228; De Villhardin, 2001: 93; De Clari, 1994: 6; Runciman, 2005: 46). Artık tamamen İstanbul Latinlerin eline geçmiştir. Bunun ardından İstanbul'da Ortaçağ yıllıklarında başköşeyi tutan anısı tüm Doğu'nun belleğinden uzun süre silinmeyen bir yıkım başlamıştır. Haçlılar kenti sistemli bir biçimde yağmalamışlardır. Kent üç gün boyunca, aç gözlü ve uzun süren kuşatmanın çığına çevirdiği başıboş askerlerin talanına bırakılmıştır.

İstanbul'u ele geçiren Latinlerin şehri bölüşmesi tam bir yağma oldu. Başkentini kendi bile bölünmeye uğradı. İmparator yarısından biraz fazlasını aldı; artanı Aya Sofya ile beraber Venedik'e kalmıştı; Bundan böyle, Patrik bir Latin olmuş oluyordu. İmparatorluğa gelince, derebeylik kuralları gereğince, bir yığın küçük devletlere bölünerek toz haline gelmiştir. Bunlar; dukalıklar, markilikler, senyörlükler, bir Thessalonika Krallığı idi ki; bunlara Venedik'e verilmiş olan ve imparatora karşı bir bağımsızlık içinde bulunan topraklar ekleniyor idi. Bu sebep ile Venedik doge'ları XV. Yüzyıla kadar Yunan İmparatorluğunu dörtte bir buçuğunun senyörü azametli unvanını haklı olarak taşıyabildiler. Latinlerin elde ettikleri ganimetler bunlar idi. Fakat Bizans Devletinin parçalanışı, birçok Yunan Devletlerinin kuruluşuna da meydan vermiştir. Komnenoslar ailesinden iki büyük senyör; David ve Aleksios, Karadeniz kıyılarında kendilerine Trabzon İmparatorluğu adı altında bir hükümdarlık kurmuşlardı. Keza Epir Despotluğu, Alaşehir ve Rodos Prenslikleri ve nihayet İznik İmparatorluğu, Yunan

derebeylerine ait bulunmakta idi. 1261'de Paleogoslar, İstanbul'u geri almaya ve imparatorluğu yeniden kurmaya teşebbüs ettikleri zaman, İmparatorluğa eskiden sahip olduğu toprakların yarısını bile geri getirmeyi başaramamışlardı. Bu devletçiklerin bağımsızlığa alışması için, zaman gerekmişti ve artık halk kesinlikle kimseye boyun eğmek istememişti (Bailly, 1970: 379, 380; Ostrogorsky, 1999, s. 387, 402; Lemerle, 1994, s. 107, 118; Levçenko, 1999, s. 232, 239).

İznik Yunan İmparatorluğunun kurucusu olan, Theodoros Laskaris, aile bağları ile hem Komnenoslara hem de Angeloslara hısım sayılmaktaydı. III. Aleksios devrinde, kiliseye sempatik, cesareti ile ün salmış bir ordu komutanı olan General Laskaris'in daha o zamandan, günü birinde Bizans İmparatorluğu üzerinde saltanat sürmesinin kaderinde yazılı olduğu görünüyordu. İstanbul'un Latinlerin eline geçmesi bu umudu kırmış idi. O zaman İznik'e sığındı, orada bir hükümdar gibi yerleşti ve başkentte Latinlerin boyunduruğuna boyun eğmek istemeyen bütün mültecilere, çok sayıda soylulara, subaylara, hemen bütün yüksek rütbeli Kilise mensuplarına iyi kabul göstermişti. Böylece İznik hiç olmaz ise, manen, eski Bizans'ın bir görüntüsü haline geliyor idi. Yunan Doğu Medeniyetinin değerli hazinesini de o koruyacaktı (Bailly, 1970: 382, 383).

İznik'te devlet teşkilatı kurulmaya başlanmıştı. Bizans Devletinin imparatorluk ve Patriklik müesseselerinde sembolik olarak belirlenen, devlet ve kilise gelenekleri İznik'te yeniden hayata kavuşmuştur. Theodoros, o zamana kadar sahip olduğu Despotes unvanını bırakarak imparator unvanını almıştır. Âlim Mikhail Autoreianos, Patrikliğe yükseltilerek Theodoros'un imparator olarak taçlandırılması ve takdisini icra etmiştir. Theodoros, elbette kendisini bu tarihten önce imparator olarak hissetmiş ve adamları tarafından da bu göz ile görülmüş idi; ama ancak Patrik eli ile ve tören ile taç giyip takdis olunması makamının tam anlamı ile bütün Bizansca tanınan bir öneme ulaşmasını sağlamış idi (Levçenko, 1999, s. 233, 239; Lemerle, 1994, s. 116, 118; Ostrogorsky, 1999, s. 390, 401).

İstanbul'un Latinler tarafından alınışı ile Rumların kullandığı, Basileios ve autokrator'u sıfatı İznik'te yeniden kullanılmış ve İstanbul'daki Bizans İmparatorlarının da halefi olarak yeniden ortaya atılmıştır. Aynı şekilde İstanbul ökümenik Patriği unvanını taşıyan ve İznik'te hüküm süren patrik de Grek Kilisesinin yegâne meşru başkanı

addolunmuştur. İstanbul'un Latin İmparator ve Patriğine karşı İznik'te bir Bizans İmparatoru ve bir Ortodoks patrik çıkarılmış idi. İznik, İstanbul'dan kovulan Bizanslılığın devlet ve kilise merkezi olmuştu (Ostrogorsky, 1999: 395, 396). İstanbul'un alınışından beri geçen birkaç yıl içinde ve Latin İmparatorluğu varlığını sağlama çarelerini güçlük ile bulmaya çalıştığı sırada, Theodoros Laskaris, zaman zaman Trabzon hükümdarlarına, sonra da Selçuklu Türklerine karşı giriştiği sert savaşlar ile iktidarı kuvvetlendirip, genişletmişti.

1222'de İmparator olarak, Theodoros Laskaris'in yerine geçen damadı, İoannis Vatatzes, onun izlerinde yürümüş ve Anadolu'yu müreffeh, güçlü, takdire değer biçimde yönetilen bir devlet haline getirmiştir (Bailly, 1970: 383).

İoannes Vatatzes, Batı dünyasının sözleri geçen iki büyük kudreti, Papa ve Alman İmparatoru ile sıkı bir ilişki halinde iki hükümdardan birisinin Papalığa diğerinin ise, Latin İmparatorluğuna karşı mücadele halinde bulunuşları bunları birbirine yaklaştırmış ve müttefik etmiş idi. Aradaki ittifak, İoannes Vatatzes'in ilk zevcesi Iréne Laskaris'in vefatından sonra imparator Frederich'in(Alman) genç kızı Konstanze ile evlenmesi sureti ile tamamlanmıştır. Bu ittifak, her ne kadar Bizans açısından somut neticeler vermemişse de, hiç şüphesiz İznik İmparatorluğunun itibarını arttırmıştı (Ostrogorsky, 1999: 407, 408).

Vatatzes, İznik İmparatorluğu arazisini iki misline çıkarmış idi. Anadolu'daki mülkü sağlama alınmış idi. Balkan yarımadasının büyük bir kısmı tekrar onun hâkimiyeti altındaydı. İznik devletinin bir zamanki rakipleri ya ortadan kalkmış veya zayıflamışlardı. Latin İmparatorluğuna gelince, sadece İstanbul civarına münhasır kalmıştı. İstanbul İmparatorluğu öylesine büyük bir sefalet inde bulunuyor idi ki, İmparator Baudouin II, biricik oğlu Philippe'i bir istikraz akdedebilmek için Venedik tacirlerine rehine olarak vermek zorunda kalmış idi. İmparatorluk şehrini zaptederek yenileme işini ikmal etmek için son bir gayret göstermekten başka iş kalmamıştı. Fakat bu son başarı başka bir imparatora mukadderdir. Ancak bunun bütün şartlarını İoannes Vatatzes yaratmış idi. Bizans İmparatorluğunu yeniden ihya etmek şerefi de aslında her şeyden önce ona aittir (Ostrogorsky, 1999: 408).

Bizans, devlet olarak, XIII. Yüzyılda oldukça zor bir döneme girmiştir. Latinlerin Dördüncü Haçlı Seferi ile İstanbul'u ele geçirmeleri ile birlikte Bizans hemen pes

etmeyip tüm çabaları ile İznik'te imparatorluğu yeniden diriltmeye çalışmıştır. Ama bu çabalar artık sadece sonu geciktiren çabalar olmuştur. İmparator Vatatzes 1254 yılında öldüğü zaman, güçlü ve müreffeh, İznik İmparatorluğu, yok oluşunu tamamlamış kolay görünen, Latin İmparatorluğu adlı hayalin karşısına dikilmiştir (Bailly, 1970: 384).

İoannes Vatatzes'ten sonra, yerine geçen II. Theodoros Laskaris, Batılılara karşı daima saldırgan politikasını sürdürmüş ve bununla Bulgarlara karşı yeni zaferler kazanmıştır. Laskaris'ten sonra, 1258'de saltanatı gasp ederek başa Mihail Paleologos geçmiştir. Mihail Paleologos'a, İstanbul'u geri almak, Bizans İmparatorluğunu yeniden kurmak ve tahta yeni bir hanedan oturtmak şerefi ait olmuştur. Şiddeti, zulmü, hilesi kendisini en yüksek iktidar mevkiine getiren bir maceracı kişiliğinde Bizans'ın bir hükümdar bulması ilk defa vaki olmamıştı. II. Theodoros'un ölümünden sonra meşru halefi, o zaman ancak sekiz yaşında bulunan oğlu IV. İoannes Laskaris idi. Ancak çocuk imparatoru korumak, hükümet otoritesini ve kendi tecrübesini sunarak yardım etmek bahanesi ile General Mihail Paleologos o zaman devlet içinde söz sahibi olmayı ve bir mevki almayı başarmıştı. Mihail'in, yardım bahanesiyle yaptığı bu davranışı halkın da hoşuna gitmişti. Ayrıca Mihail, Kilise mensuplarını da hoşnut etmiş ve İoannes Vatatzes'in uzak bir hımsı olmak ile övünüp kendini beklenen kurtarıcı gibi takdim etmişti (Bailly, 1970: 384; Levçenko, 1999: 237).

Mikhail Paleologos, İstanbul'u Latinlerin elinden almaya kararlı idi. Bu amaç doğrultusunda Bizans'ın Cenevizliler ile yaptığı anlaşma ile birlikte, donanmasını da Bizans'ın emrine vermişti. *24 Temmuz 1262'de*, alınan ordu desteği ile Mihail Paleologos'un başkentini hemen çevresinde ordugâh kurmuş olan birlikleri kımıldandılar ve hücumla geçtiler. İstanbul'u kolaylıkla zapt ettiler. Şehir hiçbir zaman bu kadar kötü korunmamış idi. Zaten Latin baskısı İstanbul'da hüküm sürümeye başladıktan sonra, şehri düşmanlarından yeterince koruyamamış ve vassal devletlerin isyanları ile zayıf düşmüşlerdi. İmparator Baudoin de bu yüzden, mücadeleyi bile denememiş ve kaçmıştır (Ostrogorsky, 1999: 414, 419; Levçenko, 1999: 238, 241; Lemerle, 1994: 119, 124).

Sonuç olarak; İstanbul 1261'de İoannes IV. Laskaris ile İznik İmparatorluğu'nu yöneten sözde imparator Mikhael Paleologos tarafından ele geçirildi. İstanbul'un ele geçirilmesinden hemen sonra IV. İoannes'in gözlerine mil çekilerek tahttan

uzaklaştırıldı. Son Bizans hanedanı Palaeologoslar, İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethedilmesine kadar Bizans'ı yönettiler.

Batılıların İstanbul'u tekrar ele geçirme planları 1311'den sonra güçlerini kaybettikten sonra vazgeçmek zorunda kaldıkları bir politika oldu. Parçalanmış toprakları bir araya toplama politikası, VIII. Mikhael ile II. Andronikos (1282–1328) ve III. Andronikos (1328–41) tarafından ısrarla takip edildi. Bu politikanın bir sonucu olarak Epir Despotluğu 1340'ta Bizans hâkimiyetine girdi. Peloponnesos'daki Bizans hâkimiyeti 1349'da Mora Despotluğu olarak organize edildi. İmparatorluğun geri kalan toprakları parçalanırken bu kısmı en bütünlük oluşturan kısmı olarak kaldı. Diğer taraftan Küçük Asya'da bir felaket diğerini takip etti. Osmanlı Türkleri XIII. Yüzyılın sonunda yayılmacı bir beylik olarak ortaya çıkarken kıyı beylikleri Ege'de korsanlık faaliyetleriyle meşgul oluyordu. Bizans'ın 1302'de Bapheus kuşatmasında yenilmesinden sonra ve II. Andronikos ve İH. Andronikos'un bütün çabalarına rağmen Küçük Asya hızla Türklerin kontrolüne girdi. Bursa (1326), İznik (1331) ve Güney'deki şehirler- Efes, Tralles (Aydın), İzmir, Milet ve Sardes (Manisa) XIV yüzyılın ilk on yılında Selçuklu emirleri tarafından fethedildi. Yalnız Philadelphia (Alaşehir) 1390'a kadar Bizans'ın elinde kaldı (Lemerle, 1994: 119, 129; Levçenko, 1999: 224, 247; Ostrogorsky, 1999: 456, 463).

Palaeologoslar devleti XIV. Yüzyıl ortalarına kadar diri bir şekilde dayandı. Kiliseye ve bazı ayrıcalıklı kimselere imtiyazlar sağlanmasına rağmen devletin doğal kaynakları hala zengindi. Ancak geçmişle karşılaştırıldığı zaman bütün her şey küçük ölçekteydi; devletin sınırları, gelirleri ve ordu küçülmüştü. Tüm bunlarla birlikte yüzyıl ortalarında birincisi; II. Andronikos ve III. Andronikos arasında 1321 ile 1328 arasında, ikincisi ve diğerine göre daha yıkıcı olanı (1342–54) İoannes Kantakuzenos ve genç V. İoannes arasında meydana gelmiş olan ve merkezdeki gücü ele geçirmek amacıyla başlayan iç savaşlar kısa sürede devletin tamamına yayıldı ve toprak sahibi aristokrasi büyük bir sosyal üstünlük elde etmek için Kantakuzenos'u desteklerken, tüccarlar ve denizciler onun en büyük rakibi Aleksios Apokaukos'u desteklediler. Sivil savaş Kantakuzenos ve aristokrasinin zaferiyle sonuçlandı: fakat 1354'te John V İstanbul'daki tahta geri döndü ve Kantakuzenos tahttan zor yoluyla uzaklaştırıldı. Sivil savaşta her iki tarafta zararlı oldular fakat bunlardan en önemlisi yabancı güçlerden yardım isteyen

Kantakuzenos oldu (Lemerle, 1994: 129, 133; Levçenko, 1999: 249, 257; Ostrogorsky, 1999: 464, 471).

Sivil savaşın bitiminden sonra Bizans sadece ismiyle bir imparatorluktu. Topraklar çok azalmıştı. İstanbul'un dışında, Selanik ve hinterlandı kuzey Ege adaları, Mora Despotluğu elinde kalmıştı. 14. Yüzyılın ikinci yarısı güney Akdeniz için de kritik bir dönemdi. Kara Ölüm (Veba) Bizans'ı, İtalyan şehir devletlerini ve bütün Avrupa'yı sarsarak demografik krize neden oldu. Politik alanda Venedik-Ceneviz çekişmesinin sonuçları Doğu Akdeniz'de ortaya çıktı. 1377-81'deki Bizans'ı karıştıran Tenedos (Chioggia) savaşı da bu çekişmelerden biriydi. Bizans kaynaktan yoksun birkaç askeri birliği ile ve daima hanedan kavgaları içinde bağımsız bir dış politika izleyemez durumdaydı. Osmanlılar, Venedikliler ve Cenevizliler imparatorluk ailesinden farklı fraksiyonları destekliyorlardı. Bu sırada Osmanlı ilerlemesi devam etti. Dimetoka 1361'de Philippopolis (Filibe) 1363 ve Osmanlıların Avrupa'daki ilk başkenti olan Edirne 1369'da Osmanlıların eline düştü. Sultan Bayezid tarafından 1391–1402 yılları arasında hemen hemen aralıksız İstanbul kuşatması neredeyse Bizans'ın sonu oluyordu. Şehir Batı tarafından değil, Doğu tarafından kurtarıldı. Bayezid Ankara Savaşı'nda Timur tarafından bozguna uğratıldı (1402), ve bu Bizans'ın ömrünü yarım yüzyıl daha uzattı. Gerçekten de Ankara Savaşı Bayezid'in oğlu Süleyman'ın Bizans ile bir anlaşma imzalamasını sağladı. Bu anlaşmaya göre Bizans haraç veren (tribute) devlet olmaktan çıkarıldı (Ostrogorsky, 1999: 471, 513; Levçenko; 1994: 250, 254; Bailly, 1970: 404, 420).

Tüm bunlarla beraber 15.yüzyılda devletin yapısı çözülmekte ve merkez ile eyaletler arasındaki bağlar durmadan gevşemekteydi. Artık, eyaletler sadece valinin şahsına göre merkezi iktidar ile birlikteydi. Bundan dolayı da valiliklere çoğunlukla imparatorun akrabaları ve en yakın çevresindeki adamları atanmaktaydı. Bunlara duyulan güven sürekli olmadığı için sık sık değişirlerdi. Bizans devletinin gururu ve belkemiğini oluşturan idarî sistem, ciddi merkezîyetçi karakterini ve hiyerarşik yapısını yitirmiş bulunmaktaydı.

15.Yüzyıl başında Bizans İmparatoru II. Manuel idi. II. Manuel 1391–1425 yılları arasında Bizans'ın tahtında kalmıştı. Bu dönemde Bizans imparatorluğunun sınırları surlar arasında kalan İstanbul ile sınırlıydı (Koçu, 1934: 72).

Osmanlıların. 1402 Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilmesiyle Anadolu'da Moğolların hâkimiyeti başladı. Yıldırım Bayezid Timur'a esir düştü. Bundan sonra kardeşler arasında başlayan taht mücadeleleri Bizans'ın işine yaradı. II. Manuel, müzakereler yoluyla Selanik ve civarı ile Marmara ve Karadeniz kıyılarını geri aldı (Levçenko, 1999: 253, 254; Bailly, 1970: 420, 421).

II. Manuel, Çelebi Mehmet'in gütmüş olduğu barışçı siyaset sayesinde Bizans imparatorluğunun mevcut sınırlarını korumuştur. Çelebi Mehmet zamanında, Bizans imparatorluğunun sınırları Silivri'den Varna'ya kadar olan Rumeli kıyıları ile Selanik, Teselya ve Mora eyaleti, imparatorun oğulları ve yakınlarının idaresindeydi. Bu topraklar arasında kalan yerler Osmanlı devletinin elinde bulunuyordu (Hayrullah Efendi, 1971: 241).

II. Manuel. 1421'de devletin başına müşterek imparator olarak oğlu VIII. İoannes'i geçirmiştir (Demirkent, 1992: 241).

I. Manuel'in VIII. İoannes'ten başka altı oğlu daha vardı. Bunlardan Teodoros'a Mora'daki Isparta'yı, Teselya ve Selanik'i Andronikos'a; Karadeniz sahilindeki Ahyol ve Misivri'yi Konstantin'e, Silivri'yi Andreas'e vermiştir. Henüz küçük yaşta olan Dimitriyos ile Tomas'ı yanında alıkoymuştur. Dimitriyos ile Tomas, Konstantin'in imparatorluğu zamanında Mora'da bulunmuştur ve birbirleriyle mücadele etmişlerdir (Uzunçarşılı, 1988: 150).

II. Manuel'in ölümünden sonra tahta geçen oğlu VIII. İoannes (1425–1448) ilk iş olarak II. Murad ile sulh yaptı. II. Murad'la iyi geçinerek devletin sınırlarını korumaya çalıştı (Bailly, 1970: 422; Demirkent, 1992: 242).

İmparator VIII. İoannes 31 Ekim 1448'de evlat bırakmadan öldü. İmparatorluğun içindeki taht mücadelesi Bizans'ın gücünü iyice zayıflatmıştı. Bu taht mücadeleleri esnasında devletin ileri gelenlerinin desteğiyle Mora despotu Konstantinos XI Dragazes (1448–1453) tahta geçti. 1448'den itibaren Bizans'ın yıkılış tarihi olan 1453 yılına kadar Konstantinos XI. Dragazes Bizans imparatorluğunun başında kalmıştır (Levçenko, 1999: 255; Uzunçarşılı, 1988: 151; Demirkent, 1992: 242).

1.3. Devlet İdaresi

Bizansın devlet politikaları heterojen bir karakter göstermiştir. Hükümdarın otoritesi ilahi karakterini korudu. Roma-Helen hükümdar kültürü, Hristiyan Bizans imparatorluğunda yaşadı. İmparator; tanrı'nın seçilmiş kuludur. İmparatorun en önemsiz tebaasına kadar bütün Bizanslılarda bu anlayış hâkimdir. Konuşmalarda, yazılı belgelerde, tebaaya sürekli bir düşünce anlatılır. Devlet binalarıyla, sokakları süsleyen anıtlarda, elden ele dolaşan mühürlerle sikkelerle hep bu düşünce yansıtılır (Ostrogorsky, 1999: 52, 64).

İmparatorun alametleri ve kaftanı kutsal anlamlarla donatılmıştır. İmparatorun kaftanlarını normal olarak kıvılcık renkte ve ağır altın süslerle bezeli olur. Bu kaftanla beraber şeref ve asaletin simgesi olan dia dem'i takip, kırmızı ayakkabılar giyer. Teokratik eğilimler devlette gitgide daha göze çarpar. 900 Yıllarında kayda geçmiş bir geleneğe göre imparator “oniki havari örneğini izleyerek” Noel yemeğine 12 kişiyi davet etmiştir. Hiyerarşi içinde her bir hükümdar ve ülkenin konumu zaman içinde büyük değişimler geçirebilirdi. Erken dönemlerde Germen kabilelerini kralları, Bizans imparatorunun oğulları add ediliyordu. Bizans'ın ilk döneminde imparatorun kardeşi unvanına İran almış bunu daha sonra Şarlman, imparatorluk statüsünü tanınması ile birlikte imparatorun kardeşi unvanını aldı. Bizans hem eski Roma'nın hem de Grek uygarlığının etkilerinde bulunuyordu (Prokopius, 2008: 11). İmparator sadece ordunun başkumandanı, en yüksek hâkim veya kanun koruyucu olarak kalmaz, aynı zamanda kilisenin de birinci derecede başkanı sayılırdı. İmparator, Tanrının seçtiği ve Tanrının devleti emanet ettiği yaşayan bir sembol gibi düşünülürdü. Devlet içerisinde yaşayan bütün insanlar imparatorun kölesi sayılırdı. Bizans'ta bugünkü anlamda hükümet yoktu. Merkez yönetimi imparatorun seçtiği saray memurları, sivil ve askeri memurlardan oluşan aristokrat kesimdi. Danışma organları olarak *Senato* ve *Mukaddes Şura* (Meclis) vardı (Karaköse, 2002: 295).

Merkezi idarede bulunan memurlar başkentte bulunurdu bu memurlar içerisinde en kıdemlisi Daireler Amiri olarak ifade edilirdi. Bugünkü İçişleri Bakanlığına ait işleri yürütmektedir (Demirkent; 1992: 240). I. Leon'dan (470) İmparatorluğun çöküşüne dek İmparatorların yazışmalarında Erguvan rengi mürekkep kullanılırdı. Bu mürekkep; *incire'nin vermillion* ve *cimabre* adındaki çeşitlerinden yapılıyordu (Gibbon, 1995:

328). Justinianus'un kötü muamelesi mevkiye ondan sonra gelenler tarafından da uygulanıyordu. Magister dairesinden Privatava Patrimonium denilen kasalara bakmakla görevli devletin mali işlerini yöneten saray memurları arasında da sürüp gidiyordu (Prokopius, 2008: 129). Justinianus tek kelimeyle değerli kuruluşların yıkıcısı oldu. Heraklios hanedanı döneminde yapılan reformlar sonucunda devlet idaresinde bazı değişiklikler olmuş devlet idaresindeki memuriyet sayısı artırılmıştır. Bu dönemin önemli uygulamalarından biri de Thema'lardır. Bu önlemi İran ülkesi VI. yüzyılda almış ve Bizans'ta onu örnek almış olabilir. VII. Yüzyılda bu sistem gelişti. Başlangıçta Kolordu anlamına gelen Yunanca "thema" sözcüğü sonuçta bu birliğin yerleşik olarak bulunduğu yeri belirtti. Doğu Roma'da askeri ve idari bölümdür. Armenikan themasi ile Küçük Asya'yı Arap tehlikesinden korumak için kurulan Anatolikan theması ilk themalardır. Themalar VII. ve VIII. Yüzyılda imparatorluğa yeni bir görünüm kazandırdı (Lemerle, 1994: 77, 78). Sarasenlerin ilerleyişi, Slav ve Bulgarların saldırıları, bütün imparatorluğu bir sınır eyaleti haline dönüştürmüştü. Bu durumla başa çıkabilmek için VII. Yüzyılda *THEMA* denilen bir sistem uygulandı. Eyalet yönetimi yeniden düzenlendi. Kendi topraklarını işleyen, vergilerini ödeyen ve gerekirse orduda hizmet eden bağımsız köylüler Bizans'ın kırsal toplumunun baş ögesi haline geldiler. Onlar, devletin savunmasını üstlenerek, ona yeni, bir güç verdiler ve en sonunda Doğudaki yerini yeniden kazanmasını sağladılar (Demirkent, 1992: 238).

1.4. Din

Constantinus'tan önce Roma pagan bir imparatorlukta bu dönemde Hristiyan bir imparatorluk oldu. Constantinus doğudaki Hristiyan devleti kurmuştu. Justinianus hanedanlığının başlangıcına kadar Hristiyanlığı din sapkınlıklarına ve doğuyu istilalara karşı korumuştur. Hristiyanlığı bir devlet dini yapmak, lehine vaaz edilen imtiyaz ve istisnaları çoğaltmak onu delalete karşı müdafaa etmek ve her fırsatta himayesine mazhar kılmak sureti ile Konstantin imparatorluk otoritesine başka bir vasıf vermiş oldu (Diehl, 1939: 11). Constantinus Hristiyanlığın ve kilisenin işbirliğini sağlamaya çalıştı (Lemerle, 1994: 19, 20, 39). Ayrıca İznik'te I. Genel Konsül toplanmak suretiyle Hristiyanlıktaki anlaşmazlıkları gidermeye çalıştı. İmparator merkezîyetçi bir idare kurdu. Devlet-Kilise arasındaki bağlılığı artırdı ve kilisenin hâkimi durumuna geldi. Hristiyanlık Teodosius(457) zamanında resmi din oldu (Karaköse, 2002: 282; Ağaogulları, Köker, 2004: 72). Justinianus döneminde devletin her yerinde din

yolundan sapan mezhepler vardı. Montanizm, Sabattanizm vs. Justinianus kilise mallarına da el koydu. Oysaki pek çok kişi kiliseden ekonomik destek almakta idi. Birçok insan o zamana kadar dayandıkları kaynaktan yoksun kaldılar (Prokopius, 2008: 83).

VII. yüzyılda keşişlerin aşırı güçlendiği görüldü (Lemerle, 1994: 82). Bizans dine yapılacak hizmetin onu kuzeyde beklediğini gördü. O artık doğu ile batı arasında köprü olamazdı. Ama doğmakta olan Slav dünyasının koruyucusu olabilirdi. O halde en önemli hedef eski Hristiyan Helen kültürünü yenilere aşılardı. Venedik'e aşılacak ve öte yandan gelecekte Bulgarları Hristiyanlığa kazandıracak olan Aziz Kirilve Aziz Metodiy'in geçeceği yolları açmak olacaktı (Berl, 1999: 57). Din Bizans'ta imparatorluk ve Kilise Eusebiosun kuramı uyarınca imparatorun şahsında birbirleriyle özdeşleştirilmiştir. Batıda ise imparatorluk ve Kilise ayrı kurumlar olarak kalmış daha sonra Kilisenin ruhani-dinsel alanı ilgilendiren işlerde dâhil her alanda imparatora üstün olduğu görüşü geliştirilmiştir. 590 yılında Papa olan Büyük Gregorius batıda Hristiyanlığın üstün olmasını sağlamış "*Hristiyan Monarşi*" idealini geliştirip Kilisenin mutlak üstünlüğü, Kilisenin Batı (Roma-Katolik) ve Doğu (Bizans-Ortodoks) Kiliseleri diye yarıldığı XI. Yüzyılda, VII. Gregorius adıyla (1073–1085) yıllarında da Papa olan Hildebrand tarafından kuramsal temellerine de kavuşturulacaktır (Ağaoğulları- Köker, 2004: 151, 167, 168). Kısa Pepin'in Kilise tarafından kral ilan edilmesi Katolik Kilisesinin güçlü olmak için gerek duyduğu bir müttefiki de kazanması anlamını taşıyordu. Bizans imparatorlarını Kiliseyi kendi denetimleri altına alma anlayışlarına karşılık, Roma'daki Kilise özerk olmayı amaçlıyordu. Bu nedenle VI. Yüzyılda Iustinianus'un İtalya'yı Cermenlerden temizleme Roma'yı kurtarma girişimindeki başarıları Kilise tarafından pekiyi gözle görülüyordu. Ancak Doğu Roma'nın başarısı uzun vadeli olmamıştır. Frank krallarıyla Papa arasındaki ittifak 768–814 yılları arasında hüküm sürmüş olan Charlemagne döneminde de sürer (Ağaoğulları- Köker, 2004: 176). X. yüzyıla gelindiğinde Kilise, Batı Avrupa'nın ekonomik bakımdan güçlü kurumlarından biri olmuştu. İtalya topraklarını çoğunu elinde tutan Kilise, diğer ülkelerde de büyük mülklere sahipti ve bu niteliği ile en büyük toprak sahibi kurumdu (Seignobos, 1960: 94; Ağaoğulları- Köker, 2004: 192).

1.5. Para

İmparatorlar, ideolojik propaganda aracı olarak madeni paralardan da büyük ölçüde istifade ederler. İmparatorluğun sınırları içerisinde kullanılan ve hatta ötesinde kullanılan Bizans paraları dönemin küçük reklâm panoları gibidir. Üzerlerine bezenmiş yazılar ve resimlerle imparatorluğun içerdiğini ileri sürdüğü değerleri ve özellikleri yineleyip dururlar (Ağaoğulları- Köker, 2004: 77). Bunun güzel örneğini bazı sikkeler üzerinde görebiliriz. İstanbul'un başkent oluşundan sonra 339 sikkelerinde her iki kent: İmparatorluk Harmonili (simgesi), defne çelenkli ve başlıklı büstler biçiminde görülür. Fakat imparatorluk esası Konstantinus'un elindedir (Lemerle, 1994: 30).

VI. yüzyılda İmparator Justinianus devrinde "Solidus" denilen altın para kestirildi. Justinianus ve eşi Teodora'nın adlarını taşıyordu. 4.48 gramdı. 72 solidus yarım kilo ağırlığında geliyordu. 7.200 solidus yani 50 kg ağırlığındaki paraya da "Centenarium" denilir (Prokopius, 2008: 239). Nüfus ve gelirler arttıkça, insanlar değişimde daha çok para kullanmaya başladıkça paraya olan talep arttı. Paranın madeni değerindeki bozulmanın nedeni hükümet harcamalarını artışı, enflasyondan menfaat sağlayan sosyal grupların baskısı ve ödemeler dengesindeki açıklar diğer nedenleri oluşturuyordu (Güran, 1988: 58). Ticari malların alışverişi değişik mallardan yapılabiliyordu. Levanten ticaretinde kullanılan Bizans ve İtalyan paraları kullanılmakta idi. Batı Anadolu'daki çeşitli pazarlarda geçerli olmuştu. Gigliato, Stavraton, Venedik dukası ve Florin gibi adlara sahip olan bu paralar, XIV. yüzyıl Yakındoğu ticaretinde sıkça kullanılmaktadır (Çiftçi, 1999: 401). Florin bir İtalyan devleti olan Floransa parasıdır.

Venedik Dukası, Doğu ticaretinde en çok kullanılan bir paradır. Girit'teki hyperpyron ile ortak bir geçerlilik içerisinde olan bu para XIV yüzyılın sonlarına doğru, hyperpyron'un ½ si kadar olmuştur. Eskiden kent ekonomisinde devletin sıkı ve merkezi bir durumda kontrolü söz konusu iken, şimdi bu sistem çözülmüştür. İlk önce Venediklilere ardından da Cenevizlilere ticaret ile ilgili birçok imtiyaz ve serbestlikler verilmek zorunda kalınmış. Bizans'ta süregelen parasal kriz atlatılamıyor ve yüzyıllarca dünya pazarına hâkim olan *Nomisma*, Venedik Dukası karşısında eriyip gidiyordu.

1.6. Toprak

İmparator Justinianus devrinde (550) egemenliği süresince gelenekleri ve özellikle büyük arazi sahiplerinin güçlerini kırmaya çalıştı. Lâtifundia denilen büyük çiftlik sahiplerinin merkezi yönetime bağlamaya çalışmıştır (Prokopius, 2008: 12). Çiftlik sahipleri herkesin ödemesi gereken vergiye dayanarak Bizans ordusunu beslemeye zorlanıyordu. Çiftçiler askerler için erzak, atlar için yem bulmak üzere başka yerlere gitmek zorunda kalıyorlardı. El koyma çiftlik sahiplerini iflası demektir. Çoğu zaman Bizans'a buğday taşımak gibi ek bir görevle karşı karşıya kalıyorlardı. Roma ekonomisi, yavaş olmakla birlikte sürekli bir gelişim göstermekte idi. M.Ö. III. yüzyıl sonlarından başlayarak yaygın bir biçimde para kullanan Roma, dışarıda fetih politikasına dayanan Roma, içeride köle emeğine dayanan bir ekonomi oluşturdu. Kölelerin çalıştığı ve üzüm ile zeytin üretmeye yönelik büyük çiftlikler (Lâtifundia) kuruldu (Ağaoğulları- Köker, 2004: 23). Küçük köylü üreticiler gerek uzun askerlik süreleri boyunca toprakları ile ilgilenemediklerinden gerekse lâtifundialarla rekabet edemediklerinden çiftliklerini ellerinden çıkarmak zorunda kalıyorlardı. Büyüyüp genişleyen Roma bir yandan çeşitli halkların zenginliğini kendinde toplarken, öte yandan yurttaşlarını bir bölümünün yoksullaşmasına neden oluyordu. İlk dönemlerde daha çok güvenliğini sağlamak amacıyla savaşın sınırlarını genişleten Bizans daha sonraları fetihlere özellikle ekonomik nedenlerden dolayı devam etmiş ve gücü yettiğince bu politikayı uygulamıştır. Savaşlarda yenik düşen halkların yığın halinde köleleştirilmesi ile lâtifundia sistemi hızla geliyordu. Bu sistemin rekabeti karşısında küçük köylüler topraklarını ellerinden çıkarmak zorunda kalıyorlardı. Bunun sonucunda köylülerin sayısı azalmakta ve tahıl üretimi düşmektedir. Buda tahıl gereksinimi bakımından dışarıya bağımlı duruma gelmesine neden oluyordu. Ayrıca kölecilik sistemi, özellikle sanayi alanında üretim tekniklerinin ve emeğin üreticiliğinin gelişmesini önlemekteydi. Roma boyunduruğu altındaki Akdeniz halklarını sömürüsü ile sağlanan zenginlikler küçük bir azınlığın elinde toplanıyordu (Zeytinoğlu, 1971: 55, 56; Ağaoğulları, Köker, 2002: 40).

Roma'nın doğu-batı diye ikiye ayrılması belki çöküşü geciktirdi, ama engelleyemedi. Her şeyden öte imparatorluğun ekonomik sistemi, yani kölecilik üretim tarzı çökmüştü. Çevredeki "barbar ulusların" baskısı sonucunda, ucuz köle kaynakları kurumaya başladı ve tırmanan köle fiyatları karşısında köle emeğinin verimsizliği ortaya çıktı.

Ayrıca lâtifundialar parçalanarak kendi kendine yeterli olmayan özgür köylülerden ve azat edilmiş kölelerden oluşan kolonlara kiraya verildi (Ağaoğulları, Köker, 2002: 71).

Costantinus döneminde colonusların topraklarını terk etmeleri yasaklandı. Bunlar ortaçağ serflerini habercileri oldular. Buna karşılık eski lâtifundialar yerini Ortaçağ *manor*'unun *demesne* ya da domain denen bölümünün çekirdeksel boyutunu meydana getiriyordu. XI. yüzyılın ikinci yarısındaki imparatorlar tarafından terk edilmiş toprakları canlandırmak, toprak gelirleri ile askeri sınıfı yeniden kurmak ve taraftarlarını ödüllendirmek için kullanılmıştır. Pronoia belli bir süre, kişilere yaşam boyu verilirdi. Bundan beklenen sonuç, aristokrasinin güç ve etkinliğini azaltmak ve merkezi hükümeti kırsal kesim üzerindeki etkinliğini artırmaktır. Asker köylüleri korumak için alına tedbirlerin başarısızlığa uğraması ve aristokrasiye çeşitli imtiyazların verilmesi, büyük mülkleri XI. Yüzyılın, Bizans'ın kırsal görünümünün başlıca özelliği haline gelmiştir (Charanis, 1984: 529, 531). Bizans'ın nüfusu tamamen kırsal değildir.

İmparatorluğun ekonomik yaşamında hiçte küçümsenmeyecek, İstanbul ve Selanik gibi, hemen akla gelen kentlerde vardı.

1.7. Ekonomi

Merkezi yönetimin en üst görevlileri, büyük dairelerin yöneticileri *logothetes* diye adlandırılıyordu. Maliyeye ilişkin diğer üst düzey görevliler, imparatorun mal varlığı ile özel hazinesinden sorumlu sakellion khartularios'u; imalathanelere ve tersanelere bakan *eidikoz* ile bir çeşit maliye denetçisi olan *sakellrios* idi. başkentteki düzenin korunmasından ve iâşesini sağlanmasından sorumlu *eparkhos* ya da İstanbul valisi, zanaat loncalarıyla tüccarları denetliyordu (Levçenko, 1999: 145, 146). Hükümet harcamalarını karşılamak için ticaret ve sanayiden gelen önemli tahsilâta, dolaylı vergilere ve gümrük resimlerine, devlet imalathaneleri ve atölyelerine, tekellere, görevlerin ve unvanların satışına güvenmektedir. Halkı ezen ağır vergiler, ticaret ve sanayi gelirleri, IX. Yüzyılda Bizans bütçesini dengeleme, dışa karşı parasını koruma, hazinede yüklü miktarda kullanıma hazır para bulundurma olanağı sağlamıştı (Levçenko, 1999: 146).

1.8. Ordu ve Donanma

Bizans doğuda Arap ve Sasani saldırılarına karşı Roma döneminden gelen foederati sistemi getirdi. Buna göre sınır bölgesindeki güçlü Arap kabile veya emirlikleri ile ittifak anlaşması yapılmakta böylece bunlardan gelebilecek tehlike önlenmekte hem de diğer düşmanlara karşı tampon bölge oluşturulmaktadır (Avcı, 2003: 24). Bizans donanmasının boyutu küçüktü fakat ülkeyi düşmandan koruyabiliyordu. Aynı zamanda da Venedik ve Cenevizlilerin ticaret filoları Akdeniz’de güç dengelerini bozana kadar ticaret filosunun Akdeniz’e egemen olmasını sağlayarak ülkenin savunmasında önemli idi (Rice, 2000: 115).

1.9. Türk Bizans İlişkilerinin Başlaması

Türkler, Bizans İmparatorluğu’nun bin yılı askın süresi içinde temas etmiş olduğu pek çok millet arasında zaman açısı ve ilişki yoğunluğu bakımından ilk sırayı almaktadırlar. Çünkü Bizans İmparatorluğu kuruluşundan yıkılışına kadar devamlı şekilde, değişik isimler altında da olsa, Türklerle siyasi, askeri, ticari, kültürel bağlarını sürdürmüştür ve bu temas sadece sınır ötesinde kalmayıp, V. yüzyılın ilk yarısından itibaren önce Hunların daha sonra Avarlar, Oğuzlar, Peçenekler, Kumanlar gibi Balkanlar yoluyla gelen Türklerin Bizans topraklarında yerleşmesiyle de çok daha yakın iliksilerin kurulmasına neden olmuştur. Böylece geniş kitleler halinden gerçekleşen bu yerleşmeler sonucunda, Türklerin, imparatorluğun çeşitli etnik kökene mensup halkı arasında, belki de en büyük grubu oluşturduğunu söylemek, hiç de yanlış bir yorum olmaz (Demirkent, 2000: 145).

1.9.1. Türklerle Bizanslıların Karsılılaşması

Türklerle Bizanslıların ilişkisi 1071’de Türklerin Bizans ordusuna karşı Malazgirt Savaşı’nı kazanmasından, 1300 yılı başlarında Osmanlıların tarih sahnesine çıkması ve 1453 yılında Konstantinopolis’in istila edilmesi sürecinde geçen ortalama 350 yıllık bir süre ile sınırlı değildir. Aslında Bizanslılarla Türklerin ilişkisi 1071 yılından çok daha gerilere gider. Bizanslıların Türklerle ilişkileri Orta Asya’daki bazı Türk boylarının İslamiyet’le tanışmasından çok daha önce başlamıştı. “Anadolu’ya ilk gelen Türkler Bulgar Türkleridir. 530 yılında Bizans orduları tarafından bozguna uğratılan Türklerin

bir kısmı Bizans tarafından Anadolu'ya geçirilerek Trabzon havalisi ile Çoruh, yukarı Fırat bölgelerine yerleştirildiler (Ekincikli, 1998: 76).

Bizanslılarla Türklerin ilk diplomatik ilişkileri VI. yüzyılın ortalarında başlamıştı. İmparator Justinianos dönemi tarihçisi Prokopios 552 – 558 yılları arasını ele alan Hyperton Polemon (Savaşlar) adlı sekiz kitaptan oluşan eserinde Vandal, Got ve İran savaşlarını anlatırken kendilerini yakından etkileyen Hunlar ve Avarlar gibi kavimlerin özelliklerinden bahsetmektedir. Türklerin VI. yüzyıldan çok önce Orta Asya'da yaşadıkları bilinmektedir. Ancak 552 yılında ilk kez Göktürk Kağanlığı'nın ortaya çıkmasına kadar Bizans kaynaklarında “*Türk*” adı geçmemiştir. Türklerin bu sahada önceleri belki bir boy veya bir kabile halinde yaşamalarına karşılık daha sonra büyük bir devlet haline gelmelerinin ve ticaret (ipek) yolunun güvenliğini sağlama görevini üstlenmiş olmalarının adlarının duyulmasında önemli bir etken olduğu söylenebilir. VI. yüzyılın ikinci yarısında Bizans İmparatorluğu'nun da önemli bir meselesi olan Türkler böylece tarihi kaynaklarda yer almışlardır (Erdemir, 2003: 6, 7). Bizans İmparatorluğu özellikle 540'lardan sonra doğudan Samaniler, batıdan Franklar, Gotlar gibi barbar kavimlerin tehdidi altındaydı. Bizans, usta olduğu diplomasi sanatını kullanarak dışarıdan gelen saldırıları durdurmaya çalışıyordu. Bu dönemde Bizans İmparatoru olan II. Justinos'un Türklerle işbirliği yapması için bir fırsat doğdu. Bu işbirliğinin sağlanması her iki tarafın da yararındaydı, 568–569 yılı bu işbirliğinin dönüm noktası oldu (Duru, 1999: 369).

X. yüzyıl ortalarından itibaren Orta Asya'dan İran yoluyla Doğu Anadolu Bölgesi'ne göç edip imparatorluk topraklarında yerleşmiş Türk toplulukları da vardı ve bunlar daha o sıralarda Bizans ordularında görev almaya başlamışlardı. Nitekim bu dönemde kaleme aldığı *De Cerimoniis* adlı eserinde İmparator VII. Konstantinos Porphyrogennetos, saray muhafızları arasında Ferganalı Türklerin bulunduğunu yazmıştır.

Ayrıca XI. yüzyıl başlarında İmparator II. Basileios devrinde yurtları Orta Asya steplerini terk ederek batıya göç etmiş ve Anadolu'da Bizans topraklarına yerleşerek imparatorluk hizmetine girmiş Türk kabilelerinin varlığından da haberdarız. Hatta bu Türkler arasından İmparator III. Romanos Argyros'un saltanat döneminde 1029 yılında protospatharios unvanıyla taltif edilen ve sahip olduğu üstün meziyetlerle orduda en yüksek mevkilerden birine kadar ulaşan kumandan Georgios Maniakes'i belirtmek

gerekir. XII. ve XIII. yüzyıllarda ise, Bizans ordularında çok sayıda Peçenek Türkü görev yapmaktaydı. Her ne kadar bunların sayısını tam olarak bilmek mümkün değilse de, bu döneme ait eserlerde, Bizans'ın giriştiği bütün savaşlarda ve Haçlılara karşı halkın güvenliğinin sağlanması amacıyla teşkil olunan bütün birliklerde, hatta Anadolu'nun birçok kalesindeki garnizonlarda Peçenek subay ve askerlerinin bulunduğu dair kayıtlar görmekteyiz (Demirkent, 2000: 145, 146).

1.9.2. Selçuklu – Bizans İlişkileri

Bizans İmparatorluğu, XI. yüzyılda Selçuklu Türklerinin Anadolu'ya girişleri ve kısa sürede Ege ve Marmara Denizi kıyılarına kadar ulaşan akınları sonucunda Türkler ile yoğun bir ilişki içine girdi. İmparatorluğun yabancıları bünyesinde toplama politikasına uygun olarak Türkler de, çeşitli milletlerden gelenler gibi, ya göç etmek ya da esir alınıp getirilmek suretiyle Bizans dünyasına katıldı. Bunlar arasında birçok kişinin, saray unvanları bahsedilerek aristokrat sınıf içinde yer aldığını ve özellikle askeri alanda yüksek mevkilere çıktığını görüyoruz (Demirkent, 2003b: 93).

Anadolu'da devlet kurmuş, belli bir uygarlık seviyesine ulaşmış Anadolu Selçukluları (1040 – 1246) XI. yüzyılın ortalarından XIII. yüzyılın ortalarına kadar Bizanslılarla sınır komsusu olarak iç içe yaşamıştı. Bizans kurumlarına ve Bizans halkına hiç de yabancı değildi. Anadolu Selçukluları bile Anadolu'da Türkler arasında bir birlik sağlayamamıştı. XII. yüzyılın sonlarında Konya şehri etrafında görünen merkezi idare henüz yoktu. Sadece Bizans'la değil Anadolu'daki çeşitli güçler kendi aralarında mücadele etmekteydiler. Bu arada Anadolu'daki asıl büyük güç Danışmendliler olup, bu iki Türk gücü zaman zaman çatışıyordu (Baykara, 2004: 72). Selçuklu Türkleri Anadolu'ya geldiklerinde Anadolu'daki Türklerden öğrenecekleri bir şey yoktu. Saygı duyup örnek alacakları sadece Bizans uygarlığı vardı. Selçuklular Anadolu'ya geldiklerinde sağlamca oturmuş toplumsal ve siyasal düzenlemeler buldular. Bizans'ın topraklarını ele geçiren Selçuklular onların devlet düzenini de almışlardı (Gordlevski, 1988: 340). Anadolu Selçukluları Bizanslılarla savaşmasına rağmen ilişkilerini, savaştan çok kültür ve ticaret alış veriş üzerine geliştirdiler. İki devlet arasında dikkate değer bir politik ve kültürel alışveriş vardı. Ayrıca Bizans İmparatorluğu'nda Müslüman tüccarların ticaret yapmalarına izin veriliyordu. Bizans devlet kademelerinin önemli mevkilerinde özellikle Aksoukh ailesinden Türkler, Selçuklu devlet kademelerinde de

Bizanslılar yer alıyordu. Manuel, Selçuklu kültürüne hayranlığını en somut şekilde Büyük Saray'ın içinde oymalı tavanlı, Selçuklu tarzında bir salon inşa ettirerek göstermiştir (Ash, 2005: 151).

Gerçekten de, Bizans İmparatorluğu bütün ortaçağ boyunca geri kalmış Batı toplumuna ilgi duymamış, buna mukabil Doğu'nun kültürüne her zaman açık olmuş ve etkisinde kalmıştır. Selçukluların Anadolu'ya yerleşmesinden önceki yüzyıllarda, Balkanlar yoluyla alınan Türk kültürünün yanı sıra, Bizans dünyasında İslam sanatının etkileri de bilinen bir husustur. Bu devir için bir iki örnek vermek istersek, IX. yüzyılda Tasvir Kırıcı dönemin son imparatoru olan Theophilos (829–842)'un şehrin dışında (Küçükyalı semtinde) inşa ettirdiği Bryas Sarayı'nı gösterebiliriz. Bir Bizans tarihçisi eserinde, Bryas Sarayı'nı “essiz güzellikteki bu saray, Bağdat Abbasi saray mimari tarzı ve desenlerinin taklit edilerek inşa olunmuş bir kopyası idi” sözleriyle tarif etmiştir. X. ve XI. yüzyılın ilk yarısında hüküm süren Makedonya hanedanı devrinde, İslam maden işleme sanatının Bizans'ta moda olduğunu, imparator IX. Konstantinos Monomakhos devrine ait bir tacın etrafındaki motiflerde Samarra'daki sarayın sanat temasının taklit edildiğini, hatta bazı değerli eşyaların üzerinde İslam süslemeleriyle yarı kufi yazıların bulunduğunu belirten günümüz sanat tarihçileri, ayrıca bu zaman bölümü içinde gerek İstanbul'da gerekse İstanbul dışında yapılmış binaların yüzlerinde görülen tas oymacılığının da İslam sanatını yansıttığını söylerler (Demirkent, 2000: 147, 148).

X. yüzyılda Türk boylarının Anadolu'ya gelmesiyle başlayan karma evliliklerde daha çok Türkler Bizanslı kadınlarla evleniyordu. Bugün kısırlaştırılmış anlamında kullanılan “iğdiş” ortaçağda Selçuklulardaki, yabancılarla evlenen Türklerden türeyen melez kuşağı ifade ediyordu (Umar, 1998: 254). Temel olarak kozmopolit yapıdaki Osmanlı Devleti'nin oluşumuna doğru giden yol kozmopolit bir ortamda oluşacaktı. Osmanlıyı oluşturan temel ilke bugüne kadar hep ön plana çıkartılan din uğruna savaşıma kısaca gaza düşüncesinden çok, o dönemde Anadolu'da var olan sosyal yapının gereği olan uzlaşmacı felsefe ve bu arada Bizans mirasından mümkün olduğu kadar faydalanmak olacaktı. Osmanlı iste bu uzlaşmacı felsefe ve Bizans kurumları üzerinde Osmanlı Devleti'nin temellerini atacaktı. Bunun da birleştirici gücü basta İslam dini ve Anadolu'daki değişik kültürlerin ve ırkların sentezi oldu. Bu kompleks sentez Osmanlıyı yarattı. Bu sentez oluşumu içinde yalnız savaşları ve İslam dinini öne çıkartarak, Bizans'ın etnik, kültürel, kurumsal katkısını inkar edersek Osmanlı'nın

oluşumunu Türk kültürünün ve kimliğinin kökenlerini tam olarak anlamamız mümkün olmaz. Anadolu'daki Müslüman ve Hristiyan gruplar birkaç yüzyıl içinde yan yana yaşamayı öğrenmişler, karşılıklı evliliklerle ve Anadolu Hristiyanlarının Müslümanlığı seçip Türklerin arasına katılmalarıyla birkaç yüzyıl içinde Anadolu Türk kimliğine yeni bir etnik boyu yeni bir fiziksel görünüm yeni bir kültürel sentez katmışlardır. Yalnız Osmanlı değil biz de bugün bu sentezin uzantısıyız (Tokalak, 2006: 192).

1.9.3. Osmanlı – Bizans İlişkileri

1300'lü yıllarda yeni yeni ortaya çıkan, henüz devlet olma aşamasından uzak olan Osmanlıların Selçuklulardan alacağı bir model kalmamıştı. 1243 yılından sonra, Selçuklular Anadolu'da ağırlığını hissettirmekten uzaktı. Selçuklu sultanları Moğolların bir kuklası haline gelmişti. “Anadolu'nun büyük bir bölümü Moğolların İran'da kurdukları İlhanlılar Devleti tarafından yönetiliyordu. Osmanlılar dâhil Anadolu Türkmen beylikleri İran'dan atanan İlhanlı valilere vergi vermeye başladılar. Ancak İlhanlılar kendilerine biraz daha uzak olan Orta ve Batı Anadolu'da uzun vadeli siyasi yapılar oluşturamadılar (Pamuk, 1999: 21).

Osmanlıların Bizans'tan etkilendiği gibi Selçuklulardan, İran- Sasani İmparatorluğu'ndan da etkilendiği bir gerçektir. Ancak bu etkileşim hiçbir zaman Bizans kadar etkili olmamıştır. Türkler önlerinde duran büyük bir uygarlığın kültür mirasına sırt çevirmeyecek kadar pratik zekâyâ sahip insanlardı. Nitekim onlar da bu mirası reddetmeyerek, bir sentez yaparak aldıkları mirası geliştirdiler. Osmanlı Devleti bu sentez üzerinde oluştu. Bu sentezin oluşumunda Türklerin uyum sağlama yetenekleriyle Bizans'ın katkısı büyük rol oynadı. Osmanlı İmparatorluğu Bizans İmparatorluğu ile birleşerek doğmuştur. Asya'da büyük bir güç olmadan evvel Avrupa'da önemli bir güç olmuştur. Osmanlılar Müslümanlardan olduğu kadar Selçuklu Moğol rejiminden de örnek almışlardır. Fakat Selçuklu Devleti daha küçük alanları kapsamıştır. Genelde yöresel geleneklerin ve komsu Bizans'ın etkisi altında kalmıştır. Tarihi süreç içinde ağırlıklı olarak Selçuklulardan çok Bizans ile olan ilişkileri Osmanlı Devleti'nin kurumları için bir model oluşturdu. Osmanlı Bizans modelini, kültürünü, devlet kurumlarının işleyiş şeklini, Müslüman olmuş Bizanslılardan öğrendiler (Tokalak, 2006: 196).

Osmanlılar, devamlı güçlenmesini çoğunlukla savaş kazanmakla değil, hâkim olduğu yerlerdeki insanlara iyi davranmasıyla, onları kendi sistemiyle adil bir şekilde uzlaştırmasıyla sağlamıştı. Osmanlıların bu politikası istimalet politikası olarak adlandırılır. Bu toleranslı yaklaşım Roma İmparatorluğu'nun da başlıca politikasıydı. İstila ettikleri bölgelerde bir düzen ve uzlaşma sağlamak için oldukça politik ve toleranslı yaklaşırlardı. Genelde Roma'nın sağlamaya çalıştığı düzene Roma barısı anlamında Pax- Romana deniliyordu. Osmanlı, Roma/Bizans düzenin birçok uygulamasını kolayca kendine adapte etti. Osmanlılardan çok daha önce hem Roma hem de Bizans'ta kullanılan, Osmanlıların sadece ismini değiştirerek uyguladığı toprak rejimi ve çeşitli yasaları temel alarak devlet olma aşamasına doğru ilerlemişlerdi. Dolayısıyla, Osmanlılar zaten var olan ekonomik sistemi fazla değiştirmeyerek, bu sistem içinde köylünün eskiye oranla durumunu daha da iyileştirdi.

Osmanlıların nüfusu tıpkı Bizans'ta olduğu gibi kırsal ağırlıklıydı, ekonomisiyse tarıma dayalıydı. Bizans, kırsal bölgedeki köylü üretimini ünitelere ayırmış, buna göre üretimi takip ederek vergilendirme yapıyordu. Bu ünite bir ailenin is gücü üzerine şekillenmişti. Bu da bir karı kocanın bir çift öküzle bir günde sürebileceği toprak miktarıydı. Bizans'ta buna oike/zeugarion deniyordu. Osmanlılardaki adıyla çift hane sistemi oldu. Çift hane sistemi, Osmanlı sosyal ekonomik yapısını, onu belirleyen belli başlı kurum ve kanunları, tahrir sistemini, miri arazi rejimini, köylü ekonomisini, sosyal ekonomik sorunları kucaklayan ve açıklayan bir teoridir. Roma İmparatorluğu dönemine kadar inen bu sosyal, ekonomik, mali sistem Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarının kuruluşunu ve uzun ömrünü açıklayan temel rejimi ifade eder (İnalçık, 2005: 120).

Bizans'ın en yakın sınır komsusu olan Osmanlılar ileride kalıcı bir devlet sistemi kurmayı, Bizans kurumları ve Bizanslılardan öğrendiklerini kendilerine uyarlayıp, bir sentez yaparak başarmışlardı. Osmanlı adı verilen Türk boyu doğru zamanda doğru yerde bulunuyordu. Karsılarında gittikçe gücünü kaybeden büyük bir imparatorluk ve onun bin yıldan fazla bir zamanda oluşturduğu devlet modeli vardı. Bizans devlet modelini tanımak için Osmanlı'nın önünde yüz elli yıllık süresi olacaktı. Aslında Osmanlı'nın devlet olma aşamasındaki engel Bizans değil, daha çok Türk beylikleriydi. Bütün bu bilgilerin ışığı altında Osmanlı Devleti'nin oluşumu incelendiğinde, Osmanlı Devleti'nin oluşumuna Anadolu Selçuklu Devleti'nin değil, Bizans İmparatorluğu'nun model olduğu görülür. Zaten Anadolu Selçukluları da, ondan önce kurulan Müslüman

devletler de Bizans ve İnan - Sasani modellerini örnek almışlardır. Osmanlılar ile Bizans uzun süre iç içe yaşamış, Bizans'tan Osmanlılara kültür ve bilgi aktarımı çok çeşitli yollardan olmuştur. Kültür ve bilgi aktarımında etkili olan yollar şöyle sıralanabilir:

- 1- Karşılıklı evlilikler yoluyla (özellikle Müslüman erkeklerle Bizanslı kadınların evlenmesi),
- 2- Yerli Hristiyan halkın din değiştirmesi, ele geçen Bizanslı esirler yoluyla ve uzun yıllar iki toplumun yan yana yaşaması sonucu,
- 3- Ticaret yapma ve karşılıklı politik çıkarlar nedeniyle ilk yıllardan başlayarak aralıklarla 1450 yılına kadar süren politik askeri işbirliğiyle,
- 4- Çoğunlukla Türklerin Ordudan ve yönetimden tasfiye edilerek kozmopolit kurumlaşmanın oluşturulması,
- 5- Konstantinopolis'in 1453 yılında ele geçirilmesiyle Bizans idari kurumları ve ele geçen Bizans bürokratları sayesinde Bizans mirasının özümsemesi (Tokalak, 2006: 201).

29 Mayıs 1453 Salı günü Türk fethiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun payitahtı olarak İslam dünyasına kazandırılan İstanbul, 1123 yıl önce yine bir Mayıs günü Roma İmparatorluğu'nun yeni başkenti ilan olunmuş ve bütün ortaçağ boyunca dünya tarihindeki üstün mevkisini korumuştur. Coğrafi konumunun özelliği yüzyıllarca siyasi, askeri ve ticari açıdan hep önem taşımıştır. Mevkinin önemi yanında sahip olduğu tabii güzellikler cazibesini daha da arttırmış, ona "Şehirlerin Kraliçesi" unvanını kazandırmıştır. Doğu ve Batı milletlerinin hayranlığını çeken, zenginliği ve zarafetiyle adeta yabancıları büyüleyen bu muhteşem şehir, İslam dünyasını da cezp etmişti. Bunu, henüz Arabistan sınırlarının dışına çıkmamış Müslüman ordularına, İstanbul'a sahip olmanın sağlayacağı üstünlüğü anlatmak gayesiyle Peygamberimizin söylediği "İstanbul mutlaka fethedilecektir. Onu fetheden kumandan ne güzel kumandan ve o ordu ne güzel ordudur" şeklindeki hedef gösteren sözlerinden biliyoruz (Demirkent, 1997b: 32). Fatih'in İstanbul'u fethiyle Osmanlı'nın Bizans mirasını özümsemesine son nokta konuldu. Klasik Osmanlı düzeni bu miras üzerine inşa edildi. Lüks saray yaşamı, lüks giyim kuşam, hadımlar, törenler, sultanların çoğunun şarap içmesi, kendilerinin yeryüzünde Allah'ın gölgesi olduklarını ifade etmeleri gibi uygulama ve anlayışın

hiçbiri İslam'ın temel ilkeleriyle örtüşmüyordu. Bütün bunlar Osmanlıya özellikle Bizans'tan geçmişti.

BÖLÜM 2: BİZANS TARİHİ ARAŞTIRMALARI VE BİZANS TARİHÇİLİĞİ

2.1.Dünya’da Bizans Tarihi Araştırmaları ve Bizans Tarihçiliği

Bizans tarihi üzerine yapılan araştırmaların kökeni çok eski dönemlere kadar uzanmaktadır. Bu ilk çalışmalar daha çok çeşitli devletlerin kendilerine bir köken yaratma ihtiyaçlarından doğmuştur. Bununla birlikte Bizans üzerine yapılan çalışmalar XX. yüzyılın başından itibaren tarih üzerine ortaya çıkan modern bakış açılarından da etkilenerek daha entelektüel bir hava kazandı. Bu araştırmalarda Bizans İmparatorluğu’nun şimdiki Balkanlar ve Doğu Avrupa’ya olan din, ekonomi ve sosyolojik etkilerinin görülmesi ve Batı medeniyetinde önemli bir safhayı oluşturduğunun ortaya konulması üzerine bu konudaki ilmi mesailer gittikçe arttı. Özellikle çeşitli Avrupa ülkelerinde bu konuda enstitüler ve vakıflar kurulmayla da yapılan çalışmalar çeşitli yönlerden desteklendi. Bugün sadece Dumbarton Oaks isimli araştırma merkezinin yaptığı yayınlar dikkate alınacak olsa dahi Bizans Araştırmalarının Dünyanın en yoğun araştırma sahalarından biri haline geldiği anlaşılabilir. Bizans tarihi araştırmalarına gönül veren bilim adamları yaptıkları çalışmaları arkeoloji, filoloji ve diğer sosyal bilim dalları ile işleyerek Bizans Tarihini her yönüyle araştırmaktadırlar.

Bizans Tarihi Araştırmalarına gönül vermiş olan bilim adamları arasında yer alan George Ostrogorsky, Igor Shevchenko, Cyrill Mango, Gyula Moravcsik, Vladimir Vasilievsky, Alexander Kazhdan, Andreas Stratos ve Charles Diehl yaptıkları genel ve özel çalışmalarla Bizans tarihi araştırmalarında unutulmaz izler bırakan bilim adamından sadece birkaçıdır. Bizans Tarihinin geneli ile ilgili olarak yapılmış en iyi çalışma kuşkusuz ki George Ostrogorsky’nin *Bizans Devleti Tarihi* ismi ile 1981 yılında Fikret Işıltan çevirisi ile Türk Tarih Kurumundan yayımlanmış eseridir. Yazar eserinin ana konu başlıklarında kaynaklarla ilgili bilgiler vermektedir. Bunun yanında eser konu ile ilgili çok geniş bir bibliyografyaya sahiptir. Bu bakımdan eser hem Bizans İmparatorluğu için temel başvuru eseri haline gelirken diğer taraftan da araştırmacılara yol gösteren önemli bir eser haline gelmiş ve haklı bir ün kazanmıştır. Ostrogorsky’nin çalışmasının yanında A.A. Vasiliev’in *History of the Byzantine Empire* isimli iki ciltlik eseri mühimdir. 1964 yılında yayımlanan eserinde yazar Bizans İmparatorluğu’nun

özellikle Balkanlar tarafına daha çok yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Bazı dış politika konularında Ostrogorsky'den daha çok eğilen bilim adamı bazı iç problemleri çok kısa ve genel bilgiler vererek geçmiştir. Bu durum eserine Ostrogorsky'nin eserine göre daha akıcı bir hava katmıştır. Bu genel çalışmaların yanı sıra daha özel bazı hacimli çalışmalar da vardır. Bunlardan birisi Bizans İmparatorluğu'nun ilk dönemleri ile ilgili olarak şu ana kadar yapılmış en iyi çalışmalardan biri Akatarina Christophilopoulou'nun *Byzantine History, 324–610* isimli eseridir. Amsterdam'da 1986 yılında yayımlanan bu çalışmanın ilk kısmında yazar, dönemle ilgili kaynakları ve geniş bir bibliyografyayı da araştırmacılara sunmaktadır. Siyasi tarihin yanında bazı kültürel ve dini konuların da eklenmesi ile çalışma oldukça kıymet kazanmıştır. Bizans İmparatorluğu'nun karmaşa içinde geçen VII. yüzyılı ile ilgili Andreas Stratos'un 1968–1974 yılları arasında dört cilt halinde yayınladığı *Byzantine Empire in the Seventh Century* isimli eseri Bizans tarihinin en karmaşık yıllarını incelemektedir. Çalışmasını coğrafyalara bölerek yapan Stratos aynı zamanda ekonomik ve sosyal tarihi de siyasi tarihin içine karıştırarak konuları bütünlükleri içinde ele almamızı sağlamaktadır. Bu yönü ile eser Bizans Tarihi araştırmalarında önemli ve haklı bir yer kazanmıştır. Bunun yanında J.F. Haldon'un 1990 yılında yayımlanan *Byzantium in the Seventh Century: The Transformation of a Culture* isimli eseri de aynı derecede kıymetlidir. Bizans İmparatorluğu'nun ekonomisi ve dış politikası ile ilgili olarak D. Obolensky'nin *Byzantine Commonwealth* isimli eseri konusunda en önemli eserdir. 1971 yılında yayımlanan eserde verilen bilgiler ve yorumlar son derece orjinaldir. Bunun yanında titizlikle hazırlanmış çok sayıda harita ve resim de okuyucuların ilgisini celbetmekte ve incelemeleri kolaylaştırmaktadır. Genel mahiyette yazılmış bu eserlerin yanında, Bizans Tarihi Araştırmaları, üç ve ya altı ayda bir çıkan Bizans Tarihi ile ilgili dergilerde yayınlanan makaleler ve yılda birkaç defa toplanan sempozyumlarda sunulan tebliğlerle önemli bir bilim muhiti olma özelliğini sürdürmektedir (Baştav, 1989: 7 – 24).

Bizans ismi, XVI. yüzyılda Alman hümanist Hieronymus Wolf¹ (1516 – 1580) tarafından Doğu Roma'yı ifade etmek için kullanılmış, sonra bu isim giderek yaygınlık kazanmıştır.

Avrupa'da XVI. yüzyılda başlayan Bizans araştırmaları, XVII. Yüzyıl başlarında Fransız Kralı XVI. Louis'in desteğiyle daha da gelişmiş, 1892 yılında Almanya'nın Münih şehrinde bir Bizans Araştırma Enstitüsü kurulmuş, Rusya, Balkan ülkeleri ve Avrupa'daki üniversitelerde Bizans tarihi, sanatı, dili her yönden incelenmeye başlanmıştı. Washington'da bulunan Dumbarton Oaks, 1930'lardan, özellikle 1940 yılından itibaren dünyada Bizans araştırmalarının en kapsamlı yapıldığı merkez haline gelmişti. Bugün Fransa'da Bizans'la ilgili yüzü aşkın dernek, vakıf ve kurum bulunmaktadır. 1924 yılından itibaren aralıklarla Bizans'la ilgili konferanslar düzenlenmeye başlamış, 1955 yılında da benzer bir konferans İstanbul'da yapılmıştır (Bizantinoloji, 1955: 87-88; Işıltan, 1995: 279).

Coğrafi konum olarak dünyanın önemli bir yerinde stratejik bir öneme sahip olan ve uzun yüzyıllar dünya siyasetinde yer alan Bizans Devleti, yönetimiyle, kültürüyle, sosyal hayatı ile her zaman ilgi çekmiş ve araştırma konusu olmuştur. Özellikle konu başlığı olan Bizans Sarayları, döneminde komsu devletleri hayran bırakan ihtişamı, mimarisi, debdebeli yaşamı, entrikaları ve yönetimin merkezi olması açısından incelenmeye değerdir.

Yıkılışıyla birlikte Batı'nın nazarında önemsenmeyen ve göz ardı edilen Bizans uzunca bir süre bu konumunu korudu. Rönesans ile birlikte Batılı bilginler, Klasik Grek ve Latin eserleri incelemeye başladıklarında Bizans yazınına, amaca, yani Antik kaynağa ulaşmak için bir araç olarak değerlendirmeye aldılar. Bizans tarihini incelemeye değer gören ve önemseyen ilk bilgin 16. yüzyılda yaşamış olan Alman Hieronymus Wolf (1516–1580) idi. Zonaras ve 12. yüzyılda yaşamış Bizanslı tarihçi Niketas Khoniates'in eserlerini yayınlayan Wolf'un çalışmaları birbirinden bağımsız ve bireysel yayınlar da olsa Bizans tarihinin tanınması ve ilgi görmesi bakımından önemli bir adımdı.

¹ Hieronymus Wolf'un fotoğrafı için bakınız: Ek K.

Almanya’da Wolf’un yanı sıra W. Holzmann, D. Hoeschel, J. Leunclavius, Fransa’da D. Petau, Hollanda’da B. Vulcanius, J. Meursius, İtalya’da ise Yunan asıllı N. Alemannus ve L. Allatius tarafından Bizans tarihi ve hukuk metinleri Latinceye tercüme edilmiş fakat ötesine gidememiştir. Ayrıca Bizans arkeoloji üzerine çalışmalar da bu dönemde başlamış, Fransız Seyyah Pierre Gylli (Gyllius, 1490–1555) Bizans döneminde İstanbul üzerine *De Topographia Constantinopoleos* ve *De Bosporo Thracio* (Lyon, 1561) adlı iki eser yayınlamıştır. Avrupa’da başlangıcı 16. yüzyıla kadar uzanan Bizans tarihi çalışmalarının en önemli dönemeci ise 17. yüzyılda Fransa kralı XIV. Louis ve maliye bakanı Colbert’in himayesinde ve önce Labbe (1607–1667) ve sonra Fransız Bizans Tarihçisi, dilbilimci Du Cange¹ idaresinde kaynak çevirilerinin neşriyle alınmıştır (Bizantinoloji, 1955: 90; Işıltan, 1995: 28; Necipoğlu, 2003: 112).

Kardinal ve devlet adamı Richelieu tarafından teşkil edilen Louvre kraliyet matbaasında 1645–1711 yılları arasında Bizans tarihi kaynakların çevirileriyle başlayan, *Byzantinae Historiae Scriptores Varii* adıyla 42 ciltte² toparlanan Bizans kaynakları külliyyatı Bizantinolojinin temelini oluşturmuştur. Louvre küllüyyatı olarak da bilinen bu çalışma Labbe, Du Cange ile birlikte J. Goar, Ch. A. Fabrot, L. Allatius, P. Poussine, C. Maltrait, F. Combéfis ve A. Banduri’nin uğraşlarıyla oluşturulmuştur (“Bizantinoloji”, 1955: 90; Işıltan, 1995: 281; Necipoğlu, 2003: 72, 77).

Bizans külliyyatının oluşturulmasının yanı sıra bu alanda birçok eser vermiş ve Batı’da Bizantinolojinin kurucusu olarak görülen kişi 17. yüzyıl bilim adamlarından Charles Du Fresne sieur Du Cange (1610-1688)’dır. Bizans tarihine en büyük katkıda bulunmuş modern Bizans tarihi araştırmalarına öncülük yapmış Du Cange; Bizans tarihi alanında *Histoire de l’Empire de Constantinople sous les Empereurs Français* (Fransız Hükümdarlar İdaresinde İstanbul İmparatorluğu, Paris, 1657), *Historia Byzantina* (Paris, 1680) adıyla toplanan *Familiae Augustae Byzantinae* (Bizans Aileleri) ve *Constantinopolis Christiana* (Hristiyan İstanbul) adlı eserlerinin yanı sıra gerek Bizans

¹ Charles du Frense du Cange (1610 – 1688) fotoğrafı için bkz: Ek L.

² F. Işıltan bu sayıyı 34 olarak vermektedir. Bu farklılığın nedeni Bizans kaynakları külliyyatının birkaç kez tekrar basılması ve bunların farklı ciltlenmeleridir. Örneğin aynı külliyyat 1721–1733 yılları arasında Venedik’te 23 cilt olarak basılmıştır (Işıltan, 1995: 281; “Bizantinoloji”, 1955: .90, 91).

tarihi gerekse ortaçağ tarihi alanında kullanılmak üzere hazırladığı *Glossarium ad Scriptores Mediae et Infimae Graecitatis* adlı ortaçağ Grek ve Latin Dili sözlükleri Du Cange'ın önemli eserleridir (“Bizantinoloji”, 1955: 90; Işıltan, 1995: 282).

Bizans tarihine olan bu ilgi ve olumlu gelişmeler Fransız Aydınlanmasının önemli düşünürlerinden büyük bir darbe aldı. Batı düşün hayatının önemli isimleri Montesquieu (1689–1755), Voltaire (1694–1778) gibi dönemin birçok düşünürü Bizans'ı ve tüm ortaçağı küçümseyen ve değersiz olarak niteleyen önyargılarla değerlendirmişlerdi. Bu durum Bizans'a karşı kötü bir önyargının oluşmasına ön ayak oldu. Montesquieu, askeri, toplumsal, dini ve sosyal yapılarıyla Bizans'ı kokuşmuş bulurken, Voltaire de Bizans tarihini değersiz olarak kabul etmiştir. “*Bizans tarihi insan ruhunu aşağılayan bir şey, Türkler hiç olmazsa daha makuldürler. Bunlar yemişler, keyif çatmışlar ve şükürler olsun çok az yazmışlar*” ifadesiyle Voltaire'in Bizans'ı ne derece kötü bir gözle değerlendirdiği net bir şekilde görülmektedir. Aslında bu durum, adı geçen aydınların Bizans ile birlikte tüm ortaçağı da değerlendirmeleri ve ortaçağa atfettikleri olumsuzlukların Bizans'a da yansımından ibaretti. Aydınlanma döneminin Montesquieu ve Voltaire gibi filozoflarının yanı sıra Bizans araştırmalarına bir diğer kötü etki İngiliz tarihçi Edward Gibbon'dan¹ gelmiştir (“Bizantinoloji”, 1955: 91; Işıltan, 1995: 282).

Voltaire ile de tanışmış olan Gibbon, hemen hemen tüm Avrupa dillerine çevrilen *History of The Decline and Fall of The Roman Empire* (Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi) adlı eseriyle, Bizans tarihini uzunca bir süre hak etmediği bir boşluğa ve değersizliğe hapsedmiştir. Gibbon'un 1776–1788 yılları arasında kaleme aldığı eserinde, Bizans tarihinin en zayıf yönlerini, şahsiyetlerini ve durumlarını ön plana çıkartarak ortaya koyduğu Bizans tasviri ve filozofların Bizans tarihi üzerine yorumları Bizans tarihine gösterilen ilgiyi önemli ölçüde kırmıştır (Işıltan, 1995: 282; “Bizantinoloji”, 1955: 91). Öyle ki bu eserinde Gibbon, mümkün olduğu kadar tarafsız kalmaya çalışmışsa da bu büyük tarihçi Bizans yozlaşmış entrikalarla dolu bir imparatorluk olarak göstermiştir (Tokalak, 2006: 57). İlk genel Bizans tarihi çalışması

¹ Edward Gibbon (1737 – 1794) fotoğrafı için bkz: Ek M.

da bu dönemde Ch. Lebeau tarafından oluşturulmuştur. Yazarın 1757–1784 yılları arasında 30 ciltte toplanan ve olayları kronolojik bir şekilde sıralayarak naklettiği *Histoire du Bas-Empire* adlı eseridir (“Bizantinoloji”, 1955: 91). *Byzantinae Historiae Scriptores Varii* külliyyatı, 19. yüzyılda hazırlanacak olan Bizans kaynakları basımlarına da temel oluşturmuştur. Bu yönde yeni bir gelişme Almanya’da meydana gelmiştir. 1828–1897 yılları arasında B. G. Niebuhr, I. Bekker, L. Schopen ve W. Dindorf’un idaresinde Bizans metinlerinin Latince tercümeleri ve ekleriyle birlikte Bonn külliyyatı olarak da bilinen *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae* adıyla 50 cilt olarak yeniden basılmıştır. 19. yüzyıl kaynakların yeniden basılmasıyla Bizans tarihi üzerine doğrudan veya dolaylı olarak birçok eser kaleme alınmaya başlanmıştır. Yayınların kimi romantik, milliyetçi akımlarla ve yanlışlıklarda dolu da olsa Bizans çalışmaları artmıştır. Bu dönemde Bizans’ın dini, toplumsal yapıları, siyasi ve diplomatik tarihi veya belirli yer ve konuları üzerine çeşitli eserler yayınlanmıştır. Örneğin Bizans tarihlerinin yanı sıra Bizans epigrafisi, ikonografisi ve benzeri konularda eserler verilmiştir. De Mortreuil tarafından 1845- 1847 tarihleri arasında Bizans hukuk tarihi, 1870 yılında da E. A. Sophokles tarafından bir Bizans terimleri sözlüğü yayınlanmıştır. Böylece Bizans tarihi 19. yüzyıl sonlarında akademik anlamda bir tarih disiplini halini almaya başladı. Öncelikle Avrupa üniversitelerinde Bizans filolojisi derslerinin öğretim programlarında yer almıştı. Leipzig üniversitesinde 1888 yılında Bizans filolojisi dersleri mevcuttu. A. Rambaud’un Bizans imparatoru Constantinos VII Porphyrogenetos üzerine araştırması (Paris,1870) ve K. Krumbacher’in Bizans edebiyatı tarihi (Münih, 1891) vb. çalışmaların yayınlanmasının ardından Avrupa’nın çeşitli üniversitelerinde Bizans üzerine dersler vermeye başlanmıştır. Ardından üniversitelerde Bizans kürsüleri kurulmuş ve bunu Bizans üzerine yayınlar izlemiştir. Avrupa’da ilk Bizantinoloji kürsüsü K. Krumbacher’in tarafından 1892 yılında Münih üniversitesinde kurulmuştur. Krumbacher’in başkanı olduğu bu kürsünün ardından, aynı yıl Sorbonne, 1893 senesinde Leiden ve Petrograd, 1895’te de Budapeşte üniversitelerinde Bizantinoloji kürsüleri kurulmuş ve Bizans üzerine dersler vermeye başlanmıştır. İlk Bizans tarihi kürsüsü ise 1899 Sorbonne üniversitesinde kurulmuştur. Günümüzde birçok üniversitede Bizans tarihi ve sanatı üzerine dersler verilmektedir (“Bizantinoloji”, 1955: 90 - 93).

1924 yılından itibaren ise uluslar arası Bizans kongreleri düzenlenmeye başlamıştır. Sadece 1939 yılında Cezayir’de düzenlenmesi planlanan ve Dünya savaşı nedeniyle yapılamayan kongre dışında bu organizasyonlar düzenli olarak devam ettirilmiştir (Eyice, 1973: 376).

Bizantinoloji araştırmaları artmaya bařladıķça bu alanda ortaya konulan çalışmalar önce başka alanlara yönelik dergilerde yayınlanmıştır. Daha sonraları ise Bizantinolojiye zel dergiler yayınlanmaya başlanmıştır. Bizans ile ilgili ilk ve yayınına uzun süre devam edilen dergi Krumbacher tarafından, Bizantinoloji kürsüsünü 1892’te kurması sonrası önce Leipzig’te yayınlanmaya başlanan ve yayınına daha sonra Münih’te devam eden *Byzantinische Zeitschrift*’tir. 1894 yılında V. G. Vasilyevsky yönetiminde Petrograd’da yayınlamaya başlanan 1928’den 1947’e kadar basımına ara veren *Vizantiysky Vremennik* de Bizans araştırmalarına yer veren diğer bir dergidir. 1939 yılında Atina’da basılan *Byzantis* ise ancak iki fasikül yayınlanabilmiştir. Bunlardan başka N. Bees tarafından 1920’de Berlin’de yayınına başlanan 1926’da Atina’da ve 1940’ta basımı sona eren *Byzantinisch- Neugriechische Jahrbücher*; Atina’da Bizans Araştırmaları kurumunun yayınladığı *Epeteris tes Hetaireias Byzantinon Spoudon*; H. Gregoire tarafından Brüksel’de yayınlanan *Byzantion*; 1925-1940 yılları arasında Roma’da çıkan *Studi Byzantini e Neoellenici*; Çekoslovakya’da yayınlanan *Seminarium Kondakovianum* ve *Byzantino-Slavica*; yine Atina’da *Arkheion ton Byzantinon mnemeion tes Hellados*; Amerika’da 1941’den beri yayınlanan *Dumbarton Oaks Paper*; American Bizans araştırmaları enstitüsü tarafından 1946’dan beri yayınlanan *The Bulletin of the Byzantine Institute* nemli dergiler arasındadır (“Bizantinoloji”, 1955: 93).

16. yüzyılın sonlarından 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar geçen süreçte Bizantinoloji bir tür hazırlık döneminden geçmiş ve bu dönemde Bizans tarihi kaynaklarının çeşitli batı dillerine çevirileri yapılmıştır. 19. yüzyılda Bizans tarihi üzerine yoğunlaşan çalışmalar genellikle klasik filoloji uzmanı kişilere aittir. Uzmanlık alanları Grekçe ve Latince olan bu kişiler modern Bizans tarihçiliğinin öncüleri olmuşlardır.

19. yüzyılın sonlarından itibaren yeniden Bizans kaynaklarının yayınlanmasına ihtiyaç duyulmamış, ara sıra kimisi yeni Bizans metinleri basılmıştır. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde birçok ülkeye dağılmış bulunan Bizans yazmalarının tasnifleri, katalogları

hazırlanmış ve bazıları tıpkıbasım halinde imparatorluk belgeleri Seeck ve F. Dölger tarafından, İstanbul Patrikhanesinde bulunan belgeler ise 1945 yılında V. Grumel¹ tarafından yayınlanmıştır (“Bizantinoloji”, 1955: 91).

2.2. Türkiye’de Bizans Tarihi Araştırmaları ve Bizans Tarihçiliği

Günümüzde Bizans Uygarlığı insanlık tarihinin önemli bir parçası olarak tüm dünyada bilim adamları tarafından incelenmektedir. Doğal olarak, Bizans İmparatorluğu ile aynı coğrafyayı paylaşan ve bu uygarlığın etkilerini halen hissetmekte olan ülkeler ve uluslar için bu konu ayrı bir önem taşır. Bizans coğrafyasının büyük bir kısmını kapsayan ve bu uygarlığın tarihteki başkentini de içeren Türkiye’de, Bizans’ın günümüze dek süregelen izleri ve bırakmış olduğu tarihsel miras kuşkusuz inkâr edilemez.

Bu bağlamda Türkiye’de Ortaçağ tarihçiliğinin bir parçası olarak cumhuriyet dönemi tarih araştırmaları neticesinde gelişme gösteren Bizans Tarihçiliği, büyük ölçüde politik ve idari tarihin dışına yönelmekle birlikte Bizans tarihçilerinin de sadece devletin gelişimini değil, aynı zamanda küçük sosyal grupları ve genel olarak toplumun kendisini ve gelişimini incelemekle daha ilgili hale gelmişlerdir.

Türkiye, Bizans eserlerini en çok barındıran ülke ve Bizans tarihinin merkezi olmasına rağmen Türkiye’de hiçbir üniversitede Bizans Tarihi Kürsüsü kurulmamıştır. Bizans tarihi çalışmaları Türk üniversitelerinde anabilim dalı olarak bağımsız bir akademik disiplin olarak varlık gösterememiştir. Günümüzde Bizans tarihi dersleri ortaçağ tarihi anabilim dalının bir alt bölümü olarak birkaç üniversitede verilebilmektedir. 1990 – 1991 yıllarında Prof. Dr. Nevra Necipoglu’nun Amerika’dan dönüp Boğaziçi Üniversitesi’nde göreve başlamasıyla, bu üniversitedeki tarih derslerine ilk defa Bizans tarihi alınmış, ancak o da Bizans’ın geç dönem sosyal ve ekonomik tarihiyle ve “*Bizans – Osmanlı İtalyan İlişkileri*”yle sınırlı kalmıştır. Bunun yanında ise İstanbul Üniversitesi’nde Ortaçağ Tarihi Anabilim Başkanı Prof. Dr. Işın Demirkent, Prof. Dr. Semavi Eyice, Ankara Üniversitesi Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi’nde Prof. Dr. Şerif

¹ Grumel, V., 1945, “Au seuil de la deuxième croisade: deux lettres de Manuel Comnene au pape”, *Etudes Byzantine*, S. 3.

Baştav, Prof. Dr. Fikret Işıltan, Prof. Dr. Melek Delibaşı, Prof. Dr. M. Fuad Köprülü, Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ta bu alanda çalışmalar yapmış veya yapmaktadırlar. Bu kişilere son dönemlerde Levent Kayapınar, Ebru Altan, Mustafa Daş ve Muharrem Kesik gibi yeni isimlerde eklenmişlerdir.

2.2.1. Türkiye'de Bizans Tarihi Araştırmalarının Başlaması

Avrupa'da görülen klasik filolojiden Bizans tarihine geçiş, köklü bir klasik filoloji geleneğinden yoksun olunması nedeniyle Türkiye'de benzer bir şekilde olmamıştır. Bizans üzerine ilk çeviri 17 yüzyılda Kâtip Çelebi tarafından Chalkokondyles tarihinin çevirisidir. Fakat bu çeviri günümüze ulaşmamıştır. 1912 yılında ise P. Karolides, Tarihi Osmanî Encümeni için Kritobulos tarihini tercüme etmiştir. Türkiye'de Bizans üzerine çalışmalar İstanbul tarihi ve arkeolojisinin araştırılmasıyla başlamıştır. Patrik Konstantios'un *Heyet-i Sabika-ı Konstantaniyye* adlı eseri ve G. Schlumberger'den çevrilen çeşitli kitaplardan başka Ahmet Muhtar Paşa *Feth-i Celili Konstantiniyye* (1898-1899), Ahmet Refik'in *Bizans İmparatoriçeleri* (1915), *Bizans Karşısında Türkler* (1927), Reşat Ekrem Koçu'nun *Bizans Tarihi (Şarki Roma İmparatorluğu) 395-1453* (1934), C. Esat, Mehmet Ziya ve Mehmet Raif'in İstanbul'un fethi, Türk-Bizans ilişkileri ve İstanbul arkeolojisi üzerine çeşitli telif eserler yayınlanmıştır.¹ Bu yıllarda Türkiye'de, Bizantinoloji alanında verilen çalışmaların yer aldığı önemli dergiler yayınlanmıştır. Bunlardan biri İstanbul Rum Edebiyat Cemiyeti tarafından 1861'den 1921'e kadar yayımlanan *Hellenikos Philologikos Syllogos* adlı dergidir. Bir diğeri F. I. Uspensky idaresinde İstanbul Rus Arkeoloji Enstitüsü yayını olarak 1895 yılında çıkarılmaya başlayan *İzvestiya Arheologičeskago İnstituta v Konstantinopole*'dür. Yayın hayatı boyunca Bizantinolojiye geniş yer veren derginin basımı 1914'te son bulmuştur. Önemli Bizans araştırmalarının yer verildiği ve hemen hemen bir Bizans araştırmaları yayınına dönüşen *Echos d'Orient* ise İstanbul'da Assomption rahipleri tarafından 1897'den itibaren yayınlanmaya başlanmış ve Bükreş'e

¹ Bu eserlerden bazıları: Ahmet Muhtar Paşa (1899), *Feth-i Celil-i Konstantiniyye*, İstanbul; Refik, (Altınay), Ahmet (2003), *Bizans İmparatoriçeleri*, Oku Yay., İstanbul; Refik, (Altınay), Ahmet (2005), *Bizans Karşısında Türkler*, Kitapevi Yay., İstanbul; Koçu, R. Ekrem (1934), *Bizans Tarihi (Şarki Roma İmparatorluğu) 395-1453*, Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul ("Bizantinoloji", 1955: 93).

taşınmasının ardından 1943 yılında *Etudes Byzantines*, 1946'dan itibaren de *Revue des Etudes Byzantines* adıyla yayınlanmaya devam etmiştir (Bizantinoloji", 1955: 93).

Türkiye'de bir Türk tarihçisi tarafından Bizans alanında yayınlanan ilk bilimsel çalışma Prof. Dr. M. Fuat Köprülü'ye aittir. Kendisinin çıkartmakta olduğu *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*'nda 1931 yılında yayınlanan "Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri Hakkında Bazı Mülahazalar" makalesiyle Türkiye'de Bizans tarihi araştırmaları için önemli bir adım atmıştır. Bu makalesiyle Köprülü, Türk-İslam devletlerinin kurumları ile Osmanlı kurumları arasındaki sürekliliği ön plana çıkartarak, oryantalistlerin Osmanlı'nın Bizans kurumlarını devraldığı iddialarını çürütmüştür (Köprülü, 1931: 165, 313). Köprülü'nün akabinde 1932'de Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Bizans ve Selçukilerle Germiyan ve Osman oğulları zamanında Kütahya Şehri*, 1954'de A. Adnan Adıvar'ın *İstanbul'un Fethi Sırasında Bizans ve Türk Kültür Vaziyeti*, 1962'de Metin And'ın *Bizans Tiyatrosu*, 1963'te Hamid Dilgan'ın *Bizans'ın Matematik Kültürü*, 1971'de Semavi Eyice'nin *Malazgirt Savaşını Kaybeden IV. Romanos Diogenes (1068-1071)*, 1975 yılında S. Tekeli'nin *Modern Bilimin Doğuşunda Bizans'ın Etkisi*, 1982'de Nezahat Baydur'un *İmparator İulianus*, 1990'da Şahin Uçar'ın *Anadolu'da İslam Bizans Mücadelesi*, Özkan Ertuğrul'un *Bizans Kültürü*, 1996'da Doğan Kuban'ın *İstanbul. Bir Kent Tarihi: Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul*, 1999'da Prof. Dr. Mehmet Çelik'in *Siyasal Sistem Açısından Bizans İmparatorluğu'nda Din-Devlet ilişkileri* adlı çalışmaları ayrıca 2002 yılında *İstanbul Seçme Yazılar*, 1996'da F. Türe'nin hazırladığı *İstanbul'un 4 Çağı* adlı telif eserler yayınlanmıştır.¹ Bizans tarihi alanında yayınlanan en son araştırma eserlerden bir tanesi

¹ Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1932)., *Bizans ve Selçukilerle Germiyan ve Osman oğulları zamanında Kütahya Şehri*, Devlet Matbaası, İstanbul; Adıvar, A. Adnan (1954), *İstanbul'un Fethi Sırasında Bizans ve Türk Kültür Vaziyeti*, İstanbul; And, M. (1962), *Bizans Tiyatrosu*, Ankara Forum Yay., Ankara; Dilgan, H. (1963), *Bizans'ın Matematik Kültürü*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yüksek Matematik Kürsüsü Yay., İstanbul; Eyice, S. (1971), *Malazgirt Savaşını Kaybeden IV. Romanos Diogenes (1068-1071)*, 2 cilt, TTK Yay., Ankara; Baydur, N. (1982), *İmparator İulianus*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul; Uçar, Şahin (1990), *Anadolu'da İslam Bizans Mücadelesi*, İşaret Yay., İstanbul; Kuban, Doğan (1996), *İstanbul; Bir Kent Tarihi: Bizantion, Konstantinopolis*, İstanbul, Çev. Z. Rona, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul; Ertuğrul, Ö. (t.y.), *Bizans Kültürü (Genel Bakış)*, Troya Yay., İstanbul; Çelik, M. (1999), *Siyasal Sistem Açısından Bizans İmparatorluğu'nda Din – Devlet ilişkileri (Kuruluşundan X.Yüzyıla Kadar)*, 3.b., Akademi Kitapevi, İzmir; Türe, F. (1996), *İstanbul'un 4 Çağı*, YKY, İstanbul; Anonim (2002), *İstanbul Seçme Yazılar*, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul..

ise Türk-Bizans ilişkileri alanında Mustafa Daş tarafından kaleme alınan *Bizans'ın Düşüşü* adlı eseridir.¹

Türkiye’de akademik anlamda Bizans tarihi ve sanatının üniversiteye girişi İstanbul Üniversitesinde batılı bilim adamları aracılığıyla olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında İstanbul’daki *British Council* kurumu, dünyanın seçkin Bizans tarihçilerinden biri olan Steven Runciman’ı Türkiye’ye getirtmesinin ardından İstanbul Üniversitesi’nin daveti üzerine Runciman, 1941-1944 yılları arasında Edebiyat Fakültesi’nde Bizans tarihi ve Bizans sanatı dersleri vermiştir. İngiliz tarihçi Runciman’ın ardından, 1948–1949 yılları arasında ise Bizans Sanat tarihçileri Ernest Diez ve 1950–1954 yılları arasında da Philip Schweinfurth gibi Avrupalı bilim adamları Edebiyat Fakültesi’nde Bizans tarihi üzerine de dersler vermişlerdir (Eyice, 1973: 408, 410, 411).

İstanbul Üniversitesinde başlatılan Bizans Sanatı Sertifikası programında yer alan ilk bilim adamımız, Türkiye’de Bizans çalışmalarının öncüsü ve uluslararası platformda Bizantinoloji alanında da Türkiye’nin adını duyuran Prof. Dr. Semavi Eyice’dir. Sanat tarihi kürsüsü dâhilinde yürütülen Bizans Sanatı Sertifikası, Eyice’nin çabalarıyla kendisinin başkanlığında bağımsız bir kürsü olarak düzenlendi. 1982 yılında Üniversiteler Kanunundaki değişiklikle kürsü sisteminin ortadan kalkmasıyla da Bizans Sanatı kürsüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi bölümüne bağlı bir anabilim dalı haline geldi. Günümüzde de halen başta İstanbul Üniversitesi olmak üzere Türkiye’deki birkaç üniversitede Sanat Tarihi bölümlerinde Bizans sanatı anabilim dalları bulunmakta ve söz konusu bölümlerde Bizans sanatı dersleri verilmektedir (Necipoglu, 2003: 72, 73).

Türkiye’de Bizans Sanatı üzerine olan bu gelişmeler Bizans tarihi çalışmalarında görülmemiştir. Türkiye’de Bizans tarihi bağımsız akademik bir disiplin haline getirilmemiştir. Ne 1982 Üniversite Kanunu değişikliği öncesi bir Bizans tarihi kürsüsü ne de sonrasında tarih bölümlerine bağlı bir Bizans tarihi anabilim dalı üniversitelerimizde görülmemektedir. Fakat günümüzde Bizans tarihi dersleri birkaç

¹ Daş, Mustafa (2006), *Bizans'ın Düşüşü*, Yeditepe Yay., İstanbul.

üniversitemizde ortaçağ tarihi anabilim dallarında verilmektedir (Necipoğlu, 2003: 73). 1953 yılında Türk Dışişleri Bakanlığı, Selanik'te düzenlenen IX. Uluslar arası Bizans Araştırmaları Kongresi'ne gönderdiği davetiye ile bir sonraki kongrenin İstanbul'da yapılması temennisini kongresi komitesine iletmiş ve olumlu yanıt alınmıştı. Bunun üzerine İstanbul Üniversitesi'nde, Arif Müfit Mansel'in başkanlığında bir hazırlık komitesi çalışmalarına başladı ve 15-21 Eylül 1955 tarihleri arasında *X. Uluslar arası Bizans Araştırmaları Kongresi* İstanbul'da düzenlendi. Yunanlı Bizantinistlerden hiçbirisi bir hafta önce yaşanan 6-7 Eylül olayları nedeniyle kongreye katılmazken, bu alanda dünyanın yetkin Bizantinistlerini yetiştiren Sovyetler Birliği'nden, kalabalık bir akademisyen grup katıldı. Kongrenin ardından sunulan bildiriler ve özetleri, Milli Eğitim Bakanlığı finansmanıya İstanbul Üniversitesi Edebiyat öğretim üyeleri tarafından derlenerek yayımlandı.¹ İstanbul Üniversitesinde Bizans tarihi dersleri uzunca bir süre Prof. Dr. Fikret Işıltan tarafından yürütülmüştür. Işıltan, Tarih bölümünde Bizans tarihi derslerini yürütmesinin yanı sıra Bizans tarihini önemli kimi kaynak ve temel eserlerini Türkçeye çevirmesi Bizans tarihinin daha iyi algılanması ve tanınmasında etkili olmuştur. Bizanslı tarihçi Niketas Khoniates'in 1118-1216 yılları arasındaki olayları kaleme aldığı *Historia* adlı eserinin kısmi tercümesinin yanı sıra ünlü Bizantinist George Ostrogorsky'nin *Bizans Devleti Tarihi*, E. Honigmann'ın *Bizans İmparatorluğunun Doğu Sınırı* ve Steven Runciman'ın üç ciltlik *Haçlı Seferleri Tarihi* adlı eserler Işıltan tarafından Türkçeye kazandırılmıştır.² Prof. Işıltan'ın ardından İstanbul Üniversitesi Ortaçağ Tarihi anabilim dalı başkanlığını da yürüten Prof. Dr. Işın Demirkent ise 11. ve 12. yüzyıllarda Bizans tarihine ışık tutan Bizanslı tarihçiler Mikhaıl Psellos'un *Khronographia* ve Ioannes Kinnamos'un *Historia* adlı eserlerin tercümelerinin ardından Işıltan'ın bıraktığı yerden Khoniates'in *Historia*'sının çevirisini tamamlamıştır. Ayrıca Demirkent, Bizans tarihiyle ilgili kaleme aldığı makaleleri ve ulusal, uluslararası bildirileri 2005 yılında biraya getirmiştir.³ Bizans tarihi

¹ *X. Milletlerarası Bizans Tetkikleri Kongresi Tebliğleri*, İstanbul 15-21 Eylül 1955 (*Xe Congrès International d'Etudes Byzantines-Istanbul 1955*), İstanbul, 1957 (Eyice, 1973: 412).

² Ostrogorsky, George (1981), *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. F. Işıltan, TTK Yay., Ankara; Honigmann, Ernst (1970), *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, Çev. F. Işıltan, İÜEF Yay., İstanbul.

³ Demirkent, Işın (2005), *Bizans Tarihi Yazıları*, Dünya Yay., İstanbul.

kaynaklarının tercümelerinin yanı sıra uzmanlık alanı olan Haçlı seferleri ve Haçlı devletleri konularında birçok makale ve kitap kaleme almıştır (Necipoğlu, 2003: 73).

Türkiye’de Bizans tarihi konusunda önemli tarihçilerden bir diğeri Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi’nde görev yapan Prof. Dr. Şerif Baştav’dır. Ünlü Macar Bizantinist Gyula Moravsik’in öğrencisi olan Baştav, 1979 yılında 16. yüzyıla ait Grekçe bir anonim Osmanlı kroniğinin yanı sıra Bizans’ın son yüzyıllarına ait olan *Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devir (1216-1461)* adlı eserini yayınlamıştır.¹ Ankara Üniversitesi’nde Bizans tarihi konusunda çalışmalarını sürdüren bir diğeri isim Prof. Dr. Melek Delilbaşı’dır. Prof. Delilbaşı özellikle Bizans ve Osmanlı’nın “devamlılık mı yoksa değişim mi” sorunsalı üzerine araştırmalarda bulunmuş ve bu alana en önemli katkısı Bizans kaynakları ve Osmanlı kaynaklarının birlikte kullanımıyla yeni bakış açılarını ortaya koyması olmuştur. Bunların yanı sıra Sultan II. Murad’ın Selanik fethine şahitlik etmiş olan Ioannes Anagnostes’in kroniğini Türkçeye kazandıran Prof. Delilbaşı, 15.yy. Bizans tarih yazıcılığının önemli kaynaklarından biri olan Georgios Sphrantes’in *Chronikon Minus* adlı eserinin tercümesini sürdürmektedir. Bizans ve Ortaçağ Balkan tarihi alanında araştırma faaliyetlerini sürdüren Delilbaşı, 1989 yılında kurulan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim dalının da kurucusudur (Necipoğlu, 1973: 73).

Boğaziçi Üniversitesi’nde ise Bizans tarihi dersleri müfredata ilk kez 1990- 1991 ders yılında Prof. Dr. Nevra Necipoğlu tarafından, kendisinin üniversitenin tarih bölümüne atanmasıyla konulmuştur. Necipoğlu’nun araştırma alanı ise son yüzyıllarında Bizans’ın sosyal ve ekonomik tarihi ve Bizans-Osmanlı-İtalyan (Venedik ve Ceneviz) ilişkileri olmuştur. Özelden ele alınan araştırma konularından biri ise Bizans’ın son yüzyıllarında toplumunda Osmanlı fetihleri ve Latinlerin etkisi neticesinde şekillenen Latin veya Osmanlı yanlısı tavırlar ve bunların oluşmasında rol oynayan etmenlerdir. Prof. Dr. Necipoğlu aynı zamanda, daha önce sistematik bir araştırma yapılmayan 13.-15.yy.larda Bizans İmparatorluğu’nun kent ve kırsal nüfusunu oluşturan sosyal gruplar politik

¹ Baştav, Şerif (1989), *Bizans İmparatorluğu Tarihi: Son Devir (1261-1461)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara.

eğilimleri hakkında, imparatorluğun bu yüzyıllarda siyasi tarihine ve dış ilişkilerine ilişkin birçok kitap yayınlanmıştır (Necipoğlu, 2003: 73, 74).

2.2.2. Türkiye'de Bizans Çalışmalarının Gelişimi ve Bugünü

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında Türk tarihçiliği esas itibarıyla Fransız pozitivistizminin etkisi altında idi ve bilimsel tarih çalışmaları ancak 1923'te modern Türk Devleti'nin kuruluşundan sonra başladı. Kısaca, modern tarih çalışmaları batılılaşma ve çağdaşlaşma ile paralel gelişti; imparatorluktan cumhuriyete geçişle birlikte Osmanlı kronik yazıcılığı yerini modern tarih yazıcılığına bıraktı. Burada, Genç Cumhuriyetin ilk nesil tarihçileri üzerinde Annales Okulunun dikkate değer bir etkisinin olduğunu da belirtmek gerekir¹.

Ahmet Mithat Efendi, Necip Asım ve Mehmed Arif gibi son Osmanlı tarihçilerinden bazıları umumî Osmanlı tarihi kitaplarına, başlıca kaynakları Gibbon *The Decline and Fall of the Roman Empire*, Pierre Grenier *L'empire Byzantine* ve Louis-Philippe Comte de Segur *Historie du Bas Empire* olmak üzere Bizansa ayrılmış bölümleri dahil ettiler. Ahmet Mithat Efendi "Doğu Roma İmparatorluğu Antik Yunan'dan çok Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte ele alınmalıdır, çünkü İstanbul İmparatorluğu, Antik Yunan tarihinden daha çok Osmanlı tarihi ile ilgilidir" (Demirkent, 1992: 240, 243).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk millî bir devleti tarihi esaslara ve coğrafi bir birliğe dayandırmak tezine uygun olarak Orta Asya'dan başlamak üzere Türklerin kökenleri, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve Anadolu'nun eski medeniyetleri ile ilgili araştırmaları teşvik etti. Bu amaçla, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu devletten bağımsız araştırma kurumları olarak 1931-1932'de kuruldu. 1935'de kurulan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde sosyal bilimlere dair bölümler ve Farsça, Arapça, Rusça, Çince, Latince ve Klasik Yunanca gibi dil bölümleri açıldı. Bu Fakültede eğitim-öğretim başladığında, buradaki öğretim mensupları da Bizans tarihi ile meşgul oldular.

¹Ayrıntılı bilgi için bkz. Berktaş, Halil (1983), *Cumhuriyet İdeoloji ve Fuat Köprülü*, İstanbul.

Ülkemizde modern anlamda bilimsel tarih çalışmalarının kurucusu Fuat Köprülü olmuştur. *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri Hakkında Bazı Mülahazalar* başlıklı çalışmasında Bizans ve Osmanlı müesseselerinin mukayesesinde ilk defa olarak bilimsel metotları kullanmıştır.¹

Türkiye'de Yunan kaynaklarını kullanan ilk tarihçi Köprülü'nin öğrencisi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Başkam Akdes Nimet Kurat idi. Kazan Türklerinden olan Kurat, *Die türkische Prosopographie bei Laonikos Chalkokondyles* başlıklı doktora tezini 1933'de Hamburg'da tamamlamıştır. Anna Comnena'nın *Alexiad'mi* esas alarak bir *Peçenek Tarihi* yazan Kurat daha sonraki çalışmalarında Türk-Rus ilişkilerine yoğunlaşmıştır.²

Doktorasını, Gyula Moravcsik'm danışmanlığında Macaristan'da tamamlamış olan Şerif Baştav, Türkiye'deki Bizans çalışmalarının kurucusu olarak kabul edilmektedir. 1947'de Budapeşte'de yayınlanmış olan doktora tezi *Ordo Portae: Description Grecque de la Porte et de l'armée du Sultan Mehmet II - (Sultan II. Mehmed'in Saray ve Askerî Organizasyonu Hakkında bir Metnin Tercüme ve Değerlendirilmesi)*, Bizans tarihi üzerinde son derece saygın bir çalışmadır. Baştav, 16. yüzyılda yazılmış bir *Anonim Osmanlı Tarihini* Yunanca'dan Türkçe'ye tercüme etmiştir. Bu çalışmasında, kroniğin II. Mehmet'in saltanatına kadar olan dönemle ilgili kısmında geniş ölçüde Yunanca, Osmanlıca ve İtalyanca kaynaklardan ve en son yayınlardan istifade etmiştir. Baştav ayrıca Bizans tarihçileri Dukas ve Chalkokondiles hakkında da makaleler kaleme almıştır ve bir elkitabı olan *Son Devir Bizans İmparatorluğu Tarihi* 1989'da yayınlanmıştır.³

¹ Köprülü, M. Fuat (1931) "Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri Hakkında Bazı Mülahazalar", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, c. I, İstanbul (Yeni baskı Ötüken yayınları İstanbul 1981).

² Kurat, A. Nimet (1933), *Die türkische Prosopographie bei Laonikos Chalkokondyles* Hamburg, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*; (*Peçenek Tarihi*, İstanbul 1933).

³ Baştav, Şerif (1974), *Ordo Portae, Description Grecque de la Porte et de l'armée du Sultan Mehmed II.*, Budapest.; (1973), *16. Yüzyılda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*, Ankara; (1958), "Die Türkischen Quellen des Laonikos Chalkokonyles", *Akten des XI. Int. Byz. Kongress*, München; (1989), *Bizans İmparatorluğu Tarihi, Son Devir (1261-1461)*, Ankara 1989; *Şerif Baştav'a Armağan Kitabı*, Ankara 1976.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Şerif Baştav ve Akdes Nimet Kurat'm öğrencisi olan bu makalenin yazarı J. Anagnostis'in *Diigisis Peri Tis Telefteas Aloseos tis Thessalonikis'ı* başlıklı doktora tezi üzerinde Selanik Üniversitesi'nde çalışmalar yaptı ve doktorasını 1973'de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde aldı. Öğrencilik yıllarında Klasik Yunanca öğrendi ve 1970'in ilk yıllarında Prof. Dr. Karayannopoulos'un seminerlerini izleme imkânı oldu. Nitekim 1982 yazında Dumbarton Oaks'da Prof. Dr. N. Oikonomides'in verdiği Grekçe Paleografya seminerine katılma olanağı bulması onun kariyerinde dönüm noktası oldu.

1430 yılında Selanik'in Sultan II. Murad tarafından fethinin görgü tanığı olan J. Anagnostis'in kroniğinin Yunanca'dan Türkçe'ye tercümesi ve diğer Bizans, Osmanlı ve Venedik kaynakları ile mukayeseli değerlendirilmesi *Selanik'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih* adı altında 1989 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlandı. Türk Sultanlarına ait ahitnameler ve mektuplar üzerine çeşitli makaleler yazdıktan sonra, erken dönem Osmanlı ve geç dönem Bizans tarihi hakkında son derece değerli bilgiler sunan en eski Osmanlı tahrir defterleri üzerinde yoğunlaştı. Yanya ve Selanik hakkında ve Bizans'tan Osmanlı'ya geçiş dönemi hakkındaki makalelerini, Prof. Dr. Muzaffer Arıkan ile birlikte hazırladıkları 1454 / 55 tarihli Tırhala Mufassal Tahrir Defteri izledi. Bu ortak çalışma 2001'de Ankara'da yayınlandı.¹

İstanbul'da Bizans sanatı ve tarihi üzerine çalışmalar 1940lı yıllarda başladı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin daveti ile ünlü İngiliz Bizantolog Steven Runciman, 1941'den 1944'e kadar Bizans sanatı ve tarihi üzerine dersler verdi. Runciman'dan sonra davet edilenler arasında en ünlü bilim adamı Alman sanat tarihçisi Philipp Schweinfurth

¹ Delilbaşı, Melek (1989), *Johannis Anagnostis, Selanik'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih (II. Murad Dönemine Ait Bir Bizans Kaynağı)*, Ankara; (1987), "Selânik ve Yanya'da Osmanlı Egemenliğinin Kurulması", *Bellekten* 21/199, 75-106; (1991), "1564 Tarihli Mufassal Yanya Livası Tahrir Defterine Göre Yanya Kenti ve Köyleri", *Belgeler* XVTI/21; 1-40; (1983), "Ortaçağda Türk Hükümdarlarının Ahidnamelerle Batılılara Verdikleri imtiyazlara Genel Bir Bakış", *Bellekten* XLVII/185, 95-103; (1996), "The Via Egnatia and Selânik (Thessalonica) in the 16th Century" *The Via Egnatia Under Otoman Rule (1380-1699)*, ed. E. Zachariadou, 67-84; (1990), "History of Preveza in the XVIth Century", *Symposium on the History of Preveza*, Preveze; "Some Cases on the Tolerance among the South East Europe People (XIV-XVth centuries), *Sud Est Europeen Bulletin*: 131-137; (2001), *H.859 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Tırhala*, C. I-II , Ankara.

idi. Schweinfurth, 1950-1954 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Bizans sanatını öğretti. Kendisi aynı zamanda Semavi Eyice'nin Berlin'de hocasıydı ve Semavi Eyice de İstanbul'da Schweinfurth'un asistanı idi.

1954'de İstanbul'da Schweinfurth'un ölümünden sonra, Bizans sanatının öğretimini Semavi Eyice üstlendi. Daha sonra, 1960'larda Bizans Sanat Tarihi Kürsüsü kurulduğunda Semavi Eyice 1980'e kadar bu kürsünün başkanlığını yapmıştır. Antalya, Side ve Silifke'de kazılar yürüten Eyice, ayrıca Sümela Manastırı, Aya Sofya ve Türkiye'de Bizans sanatının çeşitli alanlarında önemli yayınlar yapmıştır.¹ Klasik Filolojinin 1940'lardan beri öğretildiği İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Bizans sanatı üzerine çalışmalar bu şekilde başlamıştır. Bugün İstanbul Üniversitesi'nin dışında, Hacettepe Üniversitesi'nde, doktorasını Almanya'da yapmış olan Prof. Dr. Yıldız Ötügen araştırmalarını İznik ve Derme üzerine yoğunlaştırmıştır. Uzun yıllar İstanbul Arkeoloji Müzesi müdürü olan Nuşin Asgari, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Engin Akyürek, Ege Üniversitesi'nde Zeynep Mercangöz, Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nde Ebru Parman ve Topkapı Sarayı Müzesi'nde Hülya Tezcan sanat tarihi ve arkeoloji alanlarında çalışmaları bulunan bilim adamları arasında bahsedilmesi gereken isimlerdir.

Bizans tarihi çalışmalarına dönecek olursak, bunlar ilk olarak, yakın zamanlarda kaybettiğimiz Prof. Dr. Fikret Işıltan tarafından yürütülmüştür. Özellikle, Bizans tarihiyle ilgili önemli batılı eserlerin Türkçeye çevirileri Bizans çalışmaları sahasında büyük katkılar sağlamıştır. Tercüme ettiği çalışmalardan bazıları şunlardır: Ernst Honigmann, *The Eastern Border of the Byzantine State* (1970), George Ostrogorsky'nin Bizans çalışmalarında klasik bir eseri *The History of Byzantine State* (1987); Steven Runciman, *The History of the Crusades* (1987) ve Niketas Khoniates, *Historia* (1995).²

¹ Semavi Eyice'nin bibliyografyası için bkz: "Türkiye'de Bizans Sanatı Araştırmaları ve İstanbul Üniversitesi'nde Bizans Sanatı", *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, İstanbul 1973; *S. Eyice Armağanı*, İstanbul 1992, 11-38; Eyice, Semavi (1996-99), "Cumhuriyet Dönemi Bizans Çalışmaları", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3/5, 27-41.

² Honigmann, *Ernst* (1970), *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, çev. Fikret Işıltan, İstanbul; Ostrogorsky, George (1999), *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara; Runciman, Steven (1986), *Haçlı*

Türkiye'de Bizans Tarihi üzerine seçkin kitapların tercümeleri, bilimsel tarih çalışmalarının başladığı yıllara kadar inmektedir. 1938'de Tevfik Bıyıklıoğlu, Charles Diehl'in *The History of Byzantine State* ve 1943'de Arif Müfit Mansel, A. Vasiliev'in *The History of the Byzantine Empire* adlı eserlerini Türkçe'ye tercüme etmişlerdir. Türkiye'de yaşayan Yunanlar da önemli eserleri Türkçe'ye çevirmek suretiyle Bizans çalışmalarına katkıda bulunmuşlardır. 1959'da Mirmiroğlu, Doulcas'm Tarihini tercüme ederken İstanbul Milletvekili Karolidi ise Kritoboulos'un Tarihini çevirmiştir.¹ Bailly'nin *The History of the Byzantine State* (Bizans Devleti Tarihi), Levçenko'nun *Byzantine History* (Bizans Tarihi), Seidler'in *Byzantine Political Thought* (Bizans'ın Siyasal Düşüncesi) ve Balcer'in *Byzantine Social and Political Thought* (Bizans'ın Toplumsal ve Siyasal Düşünüşü) gibi önemli eserlerin de Türkçe'ye çevirileri mevcuttur. Yapı Kredi tarafından yayımlanan *Cogito* dergisinin 1999 yılı "Bizans" sayısı entelektüeller arasında Bizans'a olan ilgiyi artırmıştır.

Son zamanlarda, İstanbul Üniversitesi'nde Bizans tarihi dersleri Fikret Işıltan'ın öğrencisi ve Haçlı Seferleri tarihi konusunda uzman olan Prof. Dr. Işm Demirkent tarafından verilmektedir. Demirkent'in Urfa Kontluğu ve Haçlılar üzerinde yapmış olduğu çalışmalar bu dönem hakkında Türkiye'de yapılmış ilk çalışmalardır. Işm Demirkent ayrıca Mikhail Psellos'un *Khronographia*'sini de batı dillerinden Türkçeye çevirmiş ve bu kaynağı Türk tarihi açısından değerlendirmiştir.²

Boğaziçi Üniversitesi'nde Prof. Dr. Nevra Necipoğlu doktora ile ilgili çalışmalarını Harvard Üniversitesi'nde Prof. Laiou'nun danışmanlığında yürütmüş ve *Byzantium between the Ottomans and the Latins: A Study of Political Attitudes in the Late Palaiologan Period 13/0-1460* başlıklı doktora tezini 1990 yılında tamamlamıştır.

Seferleri Tarihi, I-III, çev. Fikret Işıltan, Ankara; Khoniates, Nikethas (1995), *Historia*, çev. Fikret Işıltan, Ankara. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı, İstanbul 1995.

¹ Diehl, C. (1938), *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Tr. Tevfik Bıyıklıoğlu, İstanbul; Vasiliev, A. A. (1943), *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Tr. A. M. Mansel, İstanbul; Dukas (1956), *Bizans Tarihi*, Tr. Mirmiroğlu, İstanbul; Kritovoulos (1910), *Tarih-i Sultan Mehmed Han Sani*, Tr. Karolidi, İstanbul.

² Demirkent, Işm (1990), *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1146)*, 2 cilt, Ankara; (1992), Mikhail Psellos'un *Khronographia*'sı, Ankara; (1997), *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997.

Necipoğlu'nun basım aşamasında olan doktora tezi, Osmanlı'nın yayılma sürecinde Bizans nüfusunun farklı kesimlerinde ortaya çıkan siyasî tutumu konu almaktadır. Necipoğlu'nun geç Bizans döneminde sosyal ve ekonomik tarih hakkında yazılmış makalelerinden bazıları şunlardır: "*Otoman Merchants in Constantinople*", "*Byzantine Monasteries and Monastic Property in Thessalonika and Constantinople during the Period of Otoman Conquest*", "*Byzantines and Italians in the fifteenth Century*", "*Constantinopolitan Merchants and the Question of their Attitudes towards Italians and Ottomans in the Late Palaiologan Period*".¹

Aynı zamanda, son zamanlarda Bizans tarihi ile ilgili iki önemli bilimsel toplantı yapılmıştır. İlki *Balkanolojinin Dünü, Bugünü ve Yarın* Sempozyumu Ankara Üniversitesi'nin ellinci kuruluş yıldönümü vesilesiyle Prof.Dr. Melek Delilbaşı ve Prof. Dr. Özer Ergenç tarafından düzenlendi ve açılışı o zamanın Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından yapıldı. Bu sempozyuma, Oikonomides, Laiou, Zachariadou ve İnalçık gibi Bizantoloji ve Türkoloji sahasının saygın bilim adamları katıldılar.² İkincisi 1999 yılında *Byzantine Constantinople: Monuments, Topography and Everyday Life* başlığıyla Nevra Necipoğlu tarafından Boğaziçi Üniversitesi'nde düzenlendi ve aralarında Oikonomides, Laiou, Mango ve Alice-Mary Talbot'un da bulunduğu pek çok seçkin Bizantinist tarafından yürütülen oturumlar şeklinde takdim edildi. Bu konferans Türkiye'de Bizans çalışmaları için ileri doğru önemli bir atılıma işaret etti ve bu oturumlardaki sunumlar J. Brill tarafından yayınlanan bir ciltte Bizantinistlerin

¹ Necipoğlu, Nevra (1992), "Otoman Merchants in Constantinople during the First Half of the Fifteenth Century", *BMGS* 16, 58-69- Türkçe çevirisi: "15. Yüzyılın İlk Yansında Konstantinopolis'te Osmanlı Tacirleri", *Cogito* 17 (Kış -1999), 235-246; (1995), "Economic Conditions in Constantinople during its Seige of Bayezid I (1394-1402)", *Constantinople and its Hinterland*, eds. C. Mango - G. Dagron, London, s. 157-167; (1995), "Byzantine Monasteries and Monastic Property in Thessalonike and Constantinople during the Period of Otoman Conquest (Late Fourteenth and Early Fifteenth Centuries)", *Osmanlı Araştırmaları/ The Journal of Otoman Studies* 15, s. 123-135; (1995), "Byzantines and Italians in Fifteenth Century Constantinople: *Commercial Cooperation and Conflict, New Perspectives on Turkey*, 12, s. 129-143; (1999), "Sources for the Social and Economic History of Late Medieval Thessalonike and their Significance for Byzantine and Otoman Studies, *Tarihte Güney-Doğu Avrupa: Balkanolojinin Dünü, Bugünü ve Sorunları*, Ankara, 97-107.

² *Tarihte Güney-Doğu Avrupa: Balkanolojinin Dünü, Bugünü ve Sorunları/ South East Europe in History: The Past, the Present and the Problems of Balkanology*, Düzenleyenler: Prof. Dr. Melek Delilbaşı ve Prof. Dr. Özer Ergenç, Ankara Üniversitesi 1999.

hizmetine sunuldu.¹ Ayrıca, 2001'de Türk Tarih Kurumu himayesinde Millî Bizans Komitesi'nin kuruluşu şüphesiz Türkiye'de Bizans çalışmalarına hız kazandırdı. Paris'te toplanmış olan 20. Bizans Kongresi'nde Türkiye'yi başkanlığa² seçilmiş olan Işın Demirkent ve sekreterliğe seçilmiş olan Nevra Necipoğlu temsil ettiler. Bu makalenin yazarı ve yukarıda adı geçen Türkiye'de Bizans çalışmaları ile meşgul olan bilim adamları da millî komitenin üyeleri olarak kabul edildiler.

Türk tarihi açısından Bizans çalışmalarının önemi nedir? Bizans ile en sık teması olan ve İslam, Slav ve Batı dünyaları ile yakın ilişkiler kuran kavim ve devletler şüphesiz Türk kavim ve devletleridir. Dördüncü yüzyılda Hunlar, daha sonra Avarlar, Sabirler, Bulgarlar, Peçenekler, Selçuklular ve nihayet Osmanlılar, bir şekilde, bazen müttefikleri olarak fakat daha çok güçlü düşmanları olarak Bizanslılar ile karşılaştılar. Dolayısıyla, Bizans kaynakları 4.-15. yüzyıllar arasında Türk tarihinin aydınlatılmasında başlıca kaynaklardan birini oluşturmaktadır. Vereceğimiz birkaç örnek dahi bu ifadeyi kanıtlamak için yeterlidir: 448 yılında Maximos'un elçisi olarak Atilla'yı ziyaret etmiş olan Priskos'un eseri mesela Hunların tarihi için temel kaynaklardan biridir. 7. yüzyılda Mauricius *Strategikon* adlı eserinde sadece Bizans mücadeleleri hakkında değil aynı zamanda Avarlar ve diğer Türk kavimleri hakkında da bilgi vermektedir. Diğer taraftan Anna Komnena'nın *Alexiad'i* Peçenek tarihi için ana kaynaktır. 11. yüzyıl tarihçileri Psellos ve Skylitzes, 12. yüzyılın tarihçileri Zonaras ve Kinnamos ve 13. yüzyılın erken dönem yazarı Niketas Khoniates'in eserleri Selçuklular hakkında çok önemli bilgiler içermektedir. Yine, 14. yüzyıl tarihçileri Pachymeres, Nikephoros, Gregoras ve Kantakouzenos Selçuklular ve Osmanlı devletinin ilk yılları hakkında son derece kıymetli bilgiler sunmaktadırlar (Delilbaşı, 1999: 339, 351).

Osmanlı devletinin ilk yılları ve Balkanlardaki olağanüstü yayılışı hakkında 15. yüzyılın geç dönem Bizans tarihçileri Doukas, Chalkokondyles, Sphrantzes ve Kritoboulos'tan çok şey öğrenilebilir. Burada, konumuz çerçevesi dâhilinde, Türk tarihi için önemli bir

¹ Necipoğlu, Nevra (2001), *Byzantine Constantinople: Monuments, Topography and Everyday Life*, Leiden.

² Türkiye Millî Bizans Komitesi Başkanlığı'na 21 Haziran 2006 tarihinde Prof. Dr. Melek Delilbaşı Seçilmiştir.

kaynak ortaya koymuş olan tarihçilerin sadece adlarını zikrettik. Aslında, Türk tarihçileri için, Anadolu'da bin yıl gibi önemli bir evreyi içine alan Bizans tarihi ve kültürünü araştırmak neredeyse zorunludur; Türkler ve Bizanslılar aynı toprakları paylaşmış, aynı halkları yönetmiş ve yüzyıllar boyunca birbirileri üzerinde karşılıklı etkileşimleri olmuştur. Ancak maalesef, Bizans ve Türk kültür ve tarihi birbirine böylesine karışmış olmasına rağmen Türkiye'de Bizantinist sayısı olması gereken sayıda değildir. Benim kanaatime göre bunun sebebi klasik dillerin okutulmadığı ortaöğretim okullarından gelen Türk öğrenciler için Üniversite seviyesinde Grekçe ve Latince öğrenmenin hiç de kolay olmamasıdır.

1935'de Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kuruluşunu izleyen yıllarda, Klasik Yunanca ve Latince Bölümleri kurulmuştur. Bununla birlikte, her iki bölümün müfredat programı klasik dünya ile sınırlı kalmıştır ve Ortaçağ Yunanca ve Latincesinin önemi her nasılsa dikkate alınmamıştır. Burada belirtilmesi gerekir ki 1990'da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nde Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı'nın kuruluşundan sonra öğrencilerin Bizantolojiye ilgileri dikkate değer ölçüde artmıştır. Çağdaş Yunanca ile birlikte Klasik Filoloji derslerini de takip eden öğrencilerin Bizans metinlerini kolaylıkla okuyabildiklerini ifade etmekten kıvanç duyuyorum; bu aynı zamanda Bizantoloji sahasında iyi yetişmiş yeni bir neslin oluşmakta olduğu anlamına gelmektedir. Prof. Dr. Delilbaşı'nın danışmanlığında iki öğrenci doktora tezlerini hazırlamaktadırlar; bu öğrencilerden Ferhan Kırıldökme Chalkokondyles hakkında bir araştırma yaparken Richard Dietrich Digenes Akritas üzerinde çalışmaktadır.¹

Son on beş yirmi yıldır, özellikle Bryer ve Lowry'nin Dumbarton Oaks'da düzenledikleri *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Otoman Society* sempozyumundan sonra Bizantinistlerin dikkati Osmanlı tahrir defterleri üzerinde

¹ Ferhan Kırıldökme ve Richard Dietrich'in Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Ortaçağ Tarihi) Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Melek Delilbaşı'nın danışmanlığında hazırladıkları doktora tezleri 2005 yılı içinde tamamlanmıştır. Mollaoğlu, Ferhan Kırıldökme (2005), *Laonikos Chalkokondyles'in Kroniği ve Değerlendirmesi (V.-VII. Bölümler)*, Ankara; Dietrich, Richard C. (2005), *Digenes Akritês Destanında Hristiyan-Müslüman Sınır Kültürünün Yansımaları*, Ankara.

yoğunlaştı.¹ Bu defterler, demografi, toponomi ve vergilendirme konusunda değerli bilgiler içeriyor olmaları sebebiyle Geç Dönem Bizans'ının sosyal ve ekonomik yapısına ışık tutmaktadır. Bizans ve Osmanlı kaynaklarını mukayeseli çalışabilecek genç bilim adamlarının varlığı ve dolayısıyla bu sahada bilimsel anlamda önemli katkılar yapılıyor olması Türkiye'de Osmanlı çalışmalarına paralel olarak Bizans çalışmalarının geleceği konusunda bizi daha umutlu kılıyor. Bizans ve Osmanlı kaynaklarından aynı zamanda faydalanma imkânının, sadece bilim adamlarının kendileri için bir avantaj olmayıp aynı zamanda Bizantolojiye büyük fayda sağlayacağından hiç şüphe yoktur.

2.2.3. Türkiye’de Bizans Tarihi Alanında Tercüme Çalışmaları

Türkiye’de Avrupa’daki Bizans tarihi araştırmalarından farklı olarak Bizans tarihine ilişkin birinci el kaynaklar genelde klasik filoloji uzmanları değil de bizzat ilgi alanı Bizans tarihi olan tarihçiler tarafından tercüme edilmiştir. Bu tercüme de kaynakların Avrupa dillerine yapılmış çevirileriyle karşılaştırılarak ve orijinalleri esas alınarak yapılmıştır.

Türkçeye tercüme edilen ilk Bizans kaynağı Chalkokondyles’in tarihidir. Fakat 17. yüzyılın önemli tarihçisi Kâtip Çelebi’nin Chalkokondyles çevirisi günümüze ulaşmamıştır. İkinci çeviri 1912 yılında Kritobulos’un P. Karolides tarafından yapılmıştır (Bizantinoloji”, 1955: 93).

Birincil kaynakların çevirisi yakın dönemde önemli bir şekilde artmıştır. Üniversitelerimizde Bizans tarihi derslerinin başlamasıyla birlikte ilk tercüme eser Fikret Işıltan tarafından Niketas Khoniates’in *Historiasının* İmparator Ioannes ve Manuel Komnenos kısmının çevirisidir. Khoniates’in tarihinin geri kalan kısmı ise Işın Demirkent tarafından tamamlanmıştır. Mikhail Psellos’un *Khronographia* ve Ioannes Kinnamos’un *Historiası* yine Demirkent’in Türkçeye kazandırdığı diğer kaynaklardır. Georgios Sphrantès’in *Chronikon Minus* adlı eserinin tercümesini sürdüren Melek

¹ Bryer, A. and Lowry, H. (1986), *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Otoman Society*, Birmingham, Washington.

Delilbaşı ise Ioannes Anagnostes'in kroniğini Türkçeye tercüme etmiştir. Ayrıca 1956'da Dukas'ın *Bizans Tarihi V.* Mirmiroğlu, 1962'de *Urfalı Mateos Vekayinamesi ve Papaz Grigor'un Zeyli* Hrant Andreasyan, 1976 yılında Nicolo Barbaro'nun *Konstantaniyye Muhasarası Ruznamesi* Şemsettin Talip Diler, 1996'da Bizans Prensesi Anna Komnena'nın babası İmparator Alexios Komnenos için kaleme aldığı *Alexiad* Bilge Umar, 2001'de Prokopius'un *Gizli Tarih*'i Orhan Duru ve yine *Gizli Tarihle* birlikte Prokopius'un diğer eserleri 2002 yılında Adil Calap tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bizanslı tarihçi Francis'in *Şehir Düştü* yapıtı ise Kriton Dinçmen tarafından tercüme edilmiştir. 2004'de Panaret'in *Hronikası*'nı A. Hahanov'un Rusçaya çevirisinden tercüme eden ise Enver Uzun'dur.¹

Bizans tarihi alanında yukarı bahsetmiş olduğumuz kaynak çevirilerden başka dünyaca ünlü Bizans tarihi uzmanlarının araştırma eserlerinden bir kısmı da Türkçeye tercüme edilmiştir. 1937'de Charles Diehl'in *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Tevfik Bıyıklıoğlu, 1943'te A. A. Vasiliyev'in *Bizans Tarihi* A. Müfit Mansel, 1979'da M. V. Levchenko'nun *Bizans* adlı eseri Fatmagül Berktaş, Auguste Bailly'in *Bizans İmparatorluğu Tarihi* Haluk Şaman, 1980'de G. I. Seidler'in *Bizans Siyasal Düşüncesi* ve 1982 yılında E. Barker'in *Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşüncesi* adlı çalışması Mete Tunçay, 1994'te Paul Lemerle'in *Bizans Tarihi* G. Üstün, yine aynı yıl Edward Gibbon'un *Bizans Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi* Asım Baltacıgil, 1998'de Tamara Talbot Rice'in *Bizans'ta Günlük Yaşam*'ı B. Altınok, 2000 yılında

¹ Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, çev. F. Işıltan, TTK Yay., Ank., 1995; *Niketas Khoniates'in Historiası (1195-1206) İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması*, Çev. I. Demirkent, Dünya Yay., İst., 2004; *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı*, Çev. I. Demirkent, TTK Yay., Ank., 1992; *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Çev. I. Demirkent, TTK Yay., Ank., 2001; *Johannis Anagnostis, "Selanik (Thessaloniki)'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih" (Sultan II. Murad Dönemine Ait Bir Bizans Kaynağı)*, Çev. M. Delilbaşı, TTK Yay., Ank., 1989; Dukas, *Bizans Tarihi*, Çev. V. Mirmiroğlu, İstanbul Fetih Derneği İstanbul Enstitüsü Yay., İst., 1956; *Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Çev. H. D. Andreasyan, TTK Yay., 3.b., Ank., 2000; Nicolo Barbaro, *Konstantaniyye Muhasarası Ruznamesi*, Çev. Ş. T. Diler, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İst., 1976; *Alexiad Anna Komnena Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi Malazgirt'in Sonrası*, Çev. B. Umar, İnkılap Kitabevi, İst., 1996; Prokopius, *Bizans'ın Gizli Tarihi*, Çev. O. Duru, Türkiye İş Bankası Yay., İst., 2001; Prokopius, *İstanbul'da İsyan ve Veba*, Çev. A. Calap, Lir Yay., İst., 2002; Francis, *Şehir Düştü!*, 600'lü Yıllardan 1461'e, Çev. K. Dinçmen, Arion Yay., İst., 2004; Hahanov., A., *Panaret'in Trabzon Tarihi*, Çev. E. Uzun, Trabzon, 2004.

Peter Brown'un *Geç Antikçağda Roma ve Bizans Dünyası* Turhan Kaçar ve Michel Kaplan'ın *Bizans'ın Altınları* İ. Batur tarafından, Donald M. Nicol'un *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261–1453)* 1999 yılında Bilge Umar, *Bizans'ın Soylu Kadınları On Portre 1250-1500* adlı eseri Özden Arıkan, 2001'de *Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine* adlı araştırması Gül Çağlalı Güven, 199'da M. V. Levçenko'nun *Bizans Tarihi* M. Selen, 2000 yılında Walter E. Kaegi'nin *Bizans ve İlk İslam Fetihleri* Mehmet Özay, tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. 2002 yılında Alain Ducellier ve Michel Balard'ın *Konstantinopolis Hristiyanlığın Başlı Latinlerin Avı Yunan Başkenti 1054–1261* adlı derleme eseri, 2004'te de Andrew Dalby'in *Bizans'ın Damak Tadı: Kokular Şaraplar Yemekler* isimli çalışması dilimize tercüme edilmiştir.¹

Son yıllarda Bizans İmparatorluğu ile ilgili yayınların sayısında bir artış görülmektedir ve bu yayınların büyük bir kısmını Bizans'ın son yüzyılları oluşturmaktadır. Türkiye'de Bizans tarihi üzerine araştırmalarının yoğunlaştığı konular Türklerin Anadolu'yu yurt edinmelerinin ardından Bizans ile olan ilişkileridir. Özellikle Bizans'ın son dönemleri Bizans tarihi araştırmalarının odaklandığı konulardır. Bu açıdan Bizans tarihi incelemelerinde Türk-Bizans paralelliği göze çarpmaktadır. Profesör Işın Demirkent ve öğrencilerinin hazırlamış olduğu Türkiye'de Bizans tarihi üzerine yapılmış tek

¹ Diehl, C. (1937), *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. Çev. T. Bıyıklıoğlu, Vakıf Neşriyat, İstanbul, 1937; Diehl, C. (1939), *Bizans İmparatorluğu Tarihi* Çev. C. R. Yularkıran, Kanaat Kitapevi, İstanbul; Vasiliev, A. (1932), *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. Çev. A. Müfit Mansel, Maarif Matbaası, Ankara; Levchenko, M.V. (1979), *Bizans*, Çev. F. Berktaş, İstanbul; Bailly, Auguste (1970), *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul; Bailly, Auguste (2006), *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Nokta Yayınları, İstanbul; Seidler, G. I. (1980), *Bizans Siyasal Düşüncesi*, Çev. M. Tunçay, Ankara.; Barker, E. (1982), *Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşüncesi: I. Justinianos'tan Son Palaiologos'a kadar*, Çev. M. Tunçay, Ankara; Lemerle, P. (1994), *Bizans Tarihi*, Çev. G. Üstün, İstanbul; Gibbon, E. (1994), *Bizans Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, Çev. A. Baltacıgil, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul; Rice, T. T. (1998), *Bizans'ta Günlük Yaşam Bizans'ın Mücevheri Konstantinopolis*, Çev. B. Altınok, Özne Yay., İstanbul; Brown, P. (2000), *Geç Antikçağda Roma ve Bizans Dünyası*, Çev. T. Kaçar, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul; Kaplan, M. (2000), *Bizans'ın Altınları*, Çev. İ. Batur, YKY, İstanbul; Nicol D. M. (1999), *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, Çev. B. Umar, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul; Nicol D. M. (2000), *Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, Çev. G. Ç. Güven, Dost Kitabevi Yay., Ankara; Nicol D. M. (2001), *Bizans'ın Soylu Kadınları: On Portre 1250-1500*, Çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul; Kaegi, W. E. (2000), *Bizans ve İlk İslam Fetihleri*, Çev. M. Özay, Kaknüs Yay., İstanbul; Ducellier A. ve Balard M. (2002), *Konstantinopolis Hristiyanlığın Başlı Latinlerin Avı Yunan Başkenti 1054-1261*, Dünya Şehirleri Dizisi 6, İletişim Yay., İstanbul; Dalby, A. (2004), *Bizans'ın Damak Tadı: Kokular Şaraplar Yemekler*, (çev. A. Özdamar), Kitap Yay., İstanbul.

bibliyografya çalışması¹ da bu durumla benzer bir şekilde koşut zamanlıdır. Türkiye’de Bizans araştırmaları alanında herhangi bir süreli yayının olmaması bu alandaki eksiklerden biridir. Gerek Bizans araştırmalarını yürüten bir kurumun olmaması gerekse bu alana ilginin az olması nedeniyle Bizans üzerine herhangi bir süreli yayında bulunmamaktadır. 1897’den itibaren İstanbul’da yayınlanan *Echos d’Orient*’in, 1943 yılında Bükreş’e taşınmasının ardından Türkiye’de Bizans alanında yetkin bir süreli yayın kalmamıştır. Yalnızca kamuoyunda veya bilim çevrelerinde Bizans gündeme geldiğinde çeşitli dergiler bu alanda makale yayınlamaya veya özel sayı çıkartmaya özen göstermektedirler. Türkiye’de Bizans hakkında yayınlanan iki özel sayı bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1998 senesinde yayınlanan *Sanat Dünyamız* dergisinin "Bizans Özel Sayısı", ikincisi ise aylık düşünce dergisi *COGITO*’nun 1999 yılında yayınlanan "*Bizans Özel Sayısı*"dır. Ayrıca Nisan 2003’de *Toplumsal Tarih* dergisi de Bizans dosyası yayınlamıştır.²

Türkiye’de siyasi tarih yazmayı tercih eden Bizantinistlerin bulunmasının yanı sıra Bizantinistlerden bir kısmı Batı tarih metotlarının görece yeni akımlarını örnek almışlardır. Bu sayede siyasi tarih yazımından uzaklaşan Bizantinistler de görülen ortak eğilim ise çalışmalarında Bizans toplumu ve onu oluşturan birey ve gruplara daha çok önem vermeleridir. Türk Bizantinistlerin, bu alana en büyük katkısı, Osmanlıca bilmeleri sayesinde bu dile hâkim olmayan batılı Bizantinistlerin kullanamadığı belge ve kaynakları inceleyerek ortaya koydukları çalışmalardır. Böylece batılı bizantinistlerden farklı olarak sadece Avrupa ve Bizans kaynaklarından elde edilen verilerden farklı olarak Osmanlı kaynaklarının kullanımıyla Türk Bizantinistler, Selçuklu, Osmanlı ve Bizans çağdaş dönemlerini birlikte araştırarak bu toplumların tarihlerini birbirlerinden tamamen bağımsızmış disiplinlermiş gibi gören araştırma geleneğinden uzaklaşmada aşama kaydedilmesini sağlamışlardır (Necipoğlu, 2003: 74).

¹ *Son Dönem Bizans İmparatorluğu Tarihi Bibliyografyası (1261–1453)*, Haz. I. Demirkent, F. Başar, E. Altan, M. Kesik, H. Kortel, İÜEF Yay., İstanbul, 2003.

² Bizans Özel Sayısı, *Sanat Dünyamız*, 1998: 69, 70; Bizans Özel Sayısı, *COGITO*, YKY, 1999: 17; "Bizans Dünyası", *Toplumsal Tarih*, Nisan 2003: 112.

Türkiye’de Bizans tarihçiliği yeterince gelişmemiş olmakla birlikte son yıllarda önemli gelişmeler göstermektedir. Fakat günümüze Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, İtalya ve birçok Balkan ülkesinde Bizans tarihine gösterilen ilgi Türkiye’de aynı oranda değildir. Özellikle adı geçen birçok ülkede Bizans araştırmaları enstitüleri kurulmuşken ve aktif faaliyet gösterirlerken bin yıldan fazla Bizans İmparatorluğu’na başkentlik yapmış İstanbul’da benzeri bir enstitünün bulunmaması buna yerinde bir örnektir.

Türkiye’de Bizans araştırmaları alanında kurumsallaşma sorunun yanı sıra bu alanda uluslar arası kuruluşlara üyeliği ise oldukça yenidir. 2001 yılında Türk Tarih Kurumu bünyesinde *Bizans/Doğu Roma İncelemeleri Ulusal Komitesi* kurulmuştur. Bu komite aynı yıl Paris’te düzenlenen XX. Uluslar arası Bizans Araştırmaları Kongresi’nde, Association Internationale des Etudes Byzantine’e (*Uluslararası Bizans Çalışmaları Birliği*) 37.üye olarak kabul edilmiştir (Necipoğlu, 2003: 75).

Bizans tarihi alanında çalışanların karşılaştıkları veya bu alanda çalışmak isteyenlerin karşılaçacakları çeşitli zorluklar vardır. Başlıca zorluklardan ilki dil sorunudur. Bizans tarihi alanında çalışma yapmak öncelikle Bizans kaynaklarının yazılı olduğu Gerekçe ve Latince dillerini iyi derece bilmek ayrıca birkaç tane modern dile de hâkim olmayı gerektirmektedir (Necipoğlu, 2003: 75). Bu alana gösterilen ilgisizliğinin bir diğer nedeni önyargılardır.

Ülkemizde Bizans tarihi çalışmalarının yetersiz olmasının önündeki diğer bir sorun ise Türkiye’de Bizans tarihi konusunda uzmanlaşmış bir kurumun, bir kütüphanenin ve yazılı belgelerin eksikliğidir. Bu durum kaynağa ulaşmada zorluğu ve beraberinde maddi engeli de getirmektedir. Özellikle İstanbul’da Bizans elyazmaları yok denecek kadar az olmakla birlikte Topkapı Sarayı ve Fener Rum Patrikhanesinde az sayıda belge bulunmaktadır. Ayrıca 1971 yılında kapatılan Heybeliada Ruhban okulunda da bazı örnekler mevcuttu (“Bizantinoloji”, 1955: 93; Necipoğlu, 2003: 75). Rus Enstitüsü ve Assomption rahiplerinin İstanbul’dan taşınırken kütüphanelerinin de İstanbul’dan ayrılmasının ardından Türkiye’de Bizantinoloji alanında yayınları barındıran zengin kitaplıklar ve bu alanda çalışan kurum da kalmamıştır.

Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte herhangi bir alanda çalışan meslektaşlarla ve o alanın meraklılarının diyalog içerisinde kalmalarını, onların ilgi alanlarındaki yeni

gelişmelerden haberdar olmalarını sağlayan sanal araştırma merkezleri de kurulmaya başlanmıştır. Bunlardan biri de *Bizans Araştırmaları Merkezi*'dir (www.bizans.org, son erişim tarihi 13.04.2010). 2003 yılında kurulan sanal merkez özelde Bizans tarihi alanında kısmen de Ortaçağ tarihi araştırmalarındaki yenilikleri ve faaliyetleri üyelerine ve bu alanın meraklılarına bildirmektedir. Bunun yanı sıra kuruldukları yıldan itibaren Bizans tarihi alandaki çalışmalara verdikleri ödüllerle bu alandaki araştırmaları teşvik etmektedir. Ayrıca Bizans tarihi alanında çalışmak isteyen araştırmacıları yurtdışı ve yurtiçinde devlet, üniversite veya özel kuruluşların burslarından haberdar etmektedir.

BÖLÜM 3:TÜRKİYE'DEKİ BAŞLICA BİZANS TARİHÇİLERİ VE ÇALIŞMALARI

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk milli bir devleti tarihi esaslara ve coğrafi bir birliğe dayandırmak tezine uygun olarak Orta Asya'da başlamak üzere Türklerin kökenleri, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve Anadolu'nun eski medeniyetleri ile ilgili araştırmaları teşvik etti. Bu amaçla Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu devletten bağımsız araştırma kurumları olarak 1931 – 1932'de kuruldu. 1935'de kurulan Ankara Üniv. Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi'nde sosyoloji bilimine dair bölümler ve Farsça, Arapça, Rusça, Çince, Latince ve Klasik Yunanca gibi dil bölümleri açıldı. Bu Fakültede eğitim – öğretim başladığında, buradaki öğretim mensupları da Bizans Tarihi ile meşgul oldular (Delilbaşı, 2005: 63 – 72).

3.1.Prof. Dr. Akdes Nimet KURAT¹

Büyük Türk Tarihçisi Akdes Nimet Kurat 1903 tarihinde günümüzde Tataristan'ın bir şehri olan Berkete' de doğmuş ve 1971 yılında İstanbul'da yaşama veda etmiştir. Ortaöğrenimini Rusya'da yaptıktan sonra 1924'te İstanbul'a gelerek Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne giren Akdes Nimet Kurat, 1928'de bu bölümü bitirince bir süre Konya Erkek Muallim Mektebi'nde tarih öğretmenliği yaptı. Almanya'da Bizans tarihi üzerine doktora çalışmasını gerçekleştirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde ders verdi.

1937'de buradan ayrılarak bir süre İsveç'te Uppsala Üniversitesi'nde çalıştı, daha sonra Almanya, Avusturya, İngiltere'de araştırmalar yaptı. 1938'de yurda dönerek Denizli Lisesi'nde ve Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü'nde öğretmenlikte bulundu.

1941'de Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde doçent, 1944'te aynı fakültenin Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde profesör oldu. Daha sonra Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'ne geçen Akdes Nimet Kurat 1953–1955 yılları arasında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin

¹ Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat hakkında detaylı bilgi için bkz.Kurat, Akdes Nimet, *Türk Kavimleri ve Devletleri*, 2002, Murat Kitap Yayınevi; Kurat, Akdes Nimet, *Peçenek Tarihi*, 1937, Kubbealtı Sahaf; Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi: Başlangıcından 1917'ye Kadar*, 1999, TTK Yay.

dekanlığını da yaptı.

Türkiye'de Yunan kaynaklarını kullanan ilk tarihçi Köprülü'nin öğrencisi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Başkam Akdes Nimet Kurat idi. Kazan Türklerinden olan Kurat, *Die türkische Prosopographie bei Laonikos Chalkokondyles* başlıklı doktora tezini 1933'de Hamburg'da tamamlamıştır. Anna Komnena'nın *Alexiad'ini* esas alarak bir *Peçenek Tarihi* yazan Kurat daha sonraki çalışmalarında Türk-Rus ilişkilerine yoğunlaşmıştır.¹

3.1.1.Eserleri:²

3.1.1.1.Kitapları ve Makaleleri

- 1- Akdes Nimet Kurat, "Bizans'ın Son ve Osmanlıların İlk Tarihçileri", *Türkiyat Mecmuası*, Sayı: 3, (1935).
- 2- Akdes Nimet Kurat, *Die Türkische Prosopographie bei Laonikos Chalkondyles*, Hamburg 1933, (*Basılmamış Doktora Tezi*).
- 3- Ortazaman Tarihi İçin Kısa Bir Bibliyografya (Hazırlayan: Dr. Akdes Nimet Kurat), 1934, VIII+71 sayfa, İstanbul.
- 4- Rusya Tarihi (Başlangıcından 1917'e Kadar) Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat, 1987 (2. Baskı), 537+ sayfa, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, XIII: 17a.

¹ A.N. Kurat, *Die türkische Prosopographie bei Laonikos Chalkokondyles*, Hamburg 1933, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*; *Peçenek Tarihi*, İstanbul 1933.

² Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz.Kurat, Akdes Nimet, *Türk Kavimleri ve Devletleri*, 2002, Murat Kitap Yayınevi; Kurat, Akdes Nimet, *Peçenek Tarihi*, 1937, Kubbealtı Sahaf; Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi: Başlangıcından 1917'ye Kadar*, 1999, TTK Yay.Yazarlarının Ad/Soyadlarında KURAT / kurat <http://www.oncu.com/tallib/search.php?AKURAT>, son erişim tarihi, 04. 04. 2010.

3.2.Prof. Dr. Fahameddin BAŞAR

9 Kasım 1960 tarihinde Artvin ili Şavşat ilçesi Atalar Köyü'nde doğdu. İlkokulu Atalar Köyü İlkokulu'nda (1965–1970), Orta ve Lise öğrenimini Kars'ın Susuz ilçesinde bulunan Kâzım Karabekir Öğretmen Lisesi'nde (1970–1976) tamamladı. Yüksek öğrenimini 1976–1980 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde yaptı. 30 Temmuz 1981 tarihinde Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nde Asistan olarak göreve başladı. 1983–1986 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisans eğitimi yaptı. 1986–1991 yılları arasında “*Osmanlı-Bizans Münâsebetleri (1299–1453)*” konulu Doktora tezini tamamlayarak “*Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı'nda Doktor*” unvanını aldı.

1992 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda Yardımcı Doçent olarak görev yapmaya başladı. 29 Kasım 1999 tarihinde Doçent unvanını aldı ve 14 Ağustos 2000'de Doçentlik kadrosuna atandı. 7 Aralık 2006 tarihinde Profesör oldu. 1995–1998 yılları arasında Fakülte Kurulu'nda Yardımcı Doçent Temsilcisi olarak görev aldı. 2004–2008 yılları arasında Bölüm Başkan Yardımcılığı yaptı. 15 Şubat 2008 tarihinde ise Bölüm Başkanı olarak atandı. 22 Ekim 2008 tarihinde Dekan Yardımcılığı görevine getirildi. Aynı zamanda Fakülte Kurulu ve Fakülte Yönetim Kurulu üyesi olan Prof. Dr. Fahameddin Başar halen aynı görevlerini sürdürmektedir.

Son Dönem Osmanlı-Bizans Münasebetleri, Anadolu'da Kurulmuş Olan Beylikler ve Osmanlıca Gramer ve Metinleri'ni çalışma alanı olarak belirlemiş olan Prof. Dr. Fahameddin Başar'ın başlıca eserleri aşağıdaki gibidir.

3.2.1.Eserleri¹

3.2.1.1.Kitapları ve Makaleleri

- 1- *Osmanlı Eyâlet Tevcihâtı (1717-1730)*, TTK Yayınları, II. Dizi- Sayı 35, Ankara 1997 (359 sayfa + 1 harita + 11 sayfa metin).
- 2- *100 Soruda Osmanlı Devleti Tarihi, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yıldönümü Armağanı*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1999 (236 sayfa).
- 3- *Osmanlı İmparatorluğu Döneminde İstanbul (1453-1923)*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1999 (16 sayfa).
- 4- *The Era Of The Ottoman Empire Istanbul (1453-1923)*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1999 (16 sayfa).
- 5- *İstanbul'un Fetih Günlüğü, (Mahmut Ak ile birlikte), İstanbul'un Fethinin 550. Yıldönümü Armağanı*, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2003 (VIII +159 sayfa).
- 6- *Son Dönem Bizans İmparatorluğu Tarihi Bibliyografyası (1261-1453)*, (Prof. Dr. Işın Demirkent, Yrd. Doç. Dr. Ebru Altan, Yrd. Doç. Dr. Muharrem Kesik ve Yrd. Doç. Dr. Haluk Kortel ile birlikte), İstanbul'un Fethinin ve İstanbul Üniversitesi'nin Kuruluşunun 550. Yıldönümü Armağanı, İÜEF Yayınları, İstanbul 2003 (XII + 228 sayfa).
- 7- Ahmet Refik, *Bizans Karşısında Türkler, 699-857/1299-1453*, (haz. Fahameddin Başar), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005 (X + 298 sayfa).
- 8- *L'histoire ottomane du temps du Sultan Mehmed I Çelebi (1413-1421)*, Forum Rhenanum, Literatur und Kunst am Hochrhein, Band 11, (Herausgegeben von Manfred Dietenberger - Horst Boxler), Jahrgang 2005, Waldshut-Deutschland (XXV + 185 sayfa).

¹ Prof. Dr. Fahameddin BAŞAR'ın eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz. http://www.istanbul.edu.tr/edebiyat/kisisel_sayfalar/kisisel_fbasar.html#yayinlar, 05.04.2010.

- 9- Prof. Dr. Işın Demirkent, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1195). Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri*, (Yayına Hazırlayanlar: Doç. Dr. Fahameddin Başar - Doç. Dr. Bedia Demiriş), Dünya Kitapları, İstanbul 2006 (XXI + 306 s. + 2 harita + 25 resim).
- 10- *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılı: Etkinlikler ve Bibliyografya*, İÜEF Yayınları, Fakülte Yayın No: 3445, İstanbul 2008. (VIII + 611 s. + 27 resim).
- 11- “Çirmen Savaşı'nın Balkan Tarihindeki Yeri”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* (Prof. Dr. Cengiz Orhonlu Hatıra Sayısı), Sayı 12 (İstanbul 1998), s. 25-29
- 12- “Osmanlı: Bir Devletin Kuruluşu”, *Yeni Türkiye*, (701 Osmanlı Özel Sayısı I), Yıl 6, Sayı 31 (Ocak-Şubat 2000), Ankara 2000, s. 85-96.
- 13- “Osmanlılar'ın Menşei ve Kayıplar'ın Anadolu'ya Gelişi Hakkında”, *İÜEF Tarih Dergisi* (Prof. Dr. Fikret Işıltan Hatıra Sayısı), 1995-2000, Sayı 36 (1995-2000), İstanbul 2000, s. 69-80.
- 14- “Osmanlı Devleti'nin Kuruluş ve Yükseliş Dönemi Siyasî Tarihi Üzerine Cumhuriyet Döneminde Yapılan Çalışmalar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* (Türk Siyaset Tarihi / Tanzimat'a Kadar), Cilt 1, Sayı 2, İstanbul 2003, s. 25-56.
- 15- “Osmanlı Devleti'ni Beylikten İmparatorluğa Yükselten Dinamikler”, *Sosyoloji Yıllığı*, Kitap 12: Semavi Eyice'ye Saygı. Tarihte Doğu-Batı Çatışması, İ.Ü. Sosyoloji Araştırma Merkezi Çalışması, (yay. haz. Ertan Eğribel - Ufuk Özcan), Kızılelma Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 333-342.
- 16- “Prof. Dr. Işın Demirkent'in Hayatı ve Eserleri”, *İÜEF Tarih Dergisi*. Prof. Dr. Işın Demirkent Hatıra Sayısı, Sayı 42 (2005), İstanbul 2006, s. 1-25.
- 17- “Türklerin Anadolu'ya Yerleşmelerinin Türk ve Dünya Tarihi Bakımından Önemi”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Yıl 2, Sayı 14 (İstanbul 1988), s.15-16.
- 18- “Osmanlıların Anadolu Birliğini Kurma Yolundaki Çalışmaları”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Yıl 2, Sayı 18 (İstanbul 1988), s. 2-4.
- 19- “600. Yıldönümü Münâsebetiyle Birinci Kosova Meydan Muhârebesi (10 Ağustos 1389)”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Yıl 3, Sayı 32 (Ağustos 1989), s.22-26.

- 20- “Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Döneminde Hizmeti Görülen Akıncı Aileleri (I): Mihaloğulları”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Yıl 6, Sayı 63 (İstanbul 1992), s.47-57.
- 21- “Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Döneminde Hizmeti Görülen Akıncı Aileleri (II): Evrenosoğulları”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Yıl 6, Sayı 64 (İstanbul 1992), s.147-57.
- 22- “Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Döneminde Hizmeti Görülen Akıncı Aileleri (III): Turahanoğulları”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Yıl 6, Sayı 65 (İstanbul 1992), s. 47-50.
- 23- “Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Döneminde Hizmeti Görülen Akıncı Aileleri (IV): Malkoçoğulları”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Yıl 6, Sayı 66 (İstanbul 1992), s. 47-50.
- 24- “Niğbolu’nun Haçlılar’a Mezar Olduğu Gün: 25 Eylül 1396 (600. Yıldönümü Dolayısıyla Niğbolu Savaşı)”, *Tarih ve Medeniyet*, Sayı 30 (İstanbul 1996), s. 17-21.
- 25- “Ertuğrul Gazi’nin Yaşadığı Dönemde Anadolu’nun Siyasî Durumu”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı 123 (İstanbul 1997), s. 39-44.
- 26- “İstikbâl Uçlarda”, *Tarih ve Medeniyet*, Sayı 34 (İstanbul 1997),s.28-31.
- 27- “Üsküp’te Bir Anadolu Türküsü”, *Tarih ve Medeniyet*, Sayı 36 (İstanbul 1997), s. 19-22.
- 28- “Osmanlı Tarih Kaynakları (I): XV. Asır Osmanlı Müverrihleri ve Eserleri”, *Tarih ve Medeniyet*, Sayı 37 (İstanbul 1997), s. 37-44.
- 29- “Osmanlı Tarih Kaynakları (II): XVI. Asır Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri”, *Tarih ve Medeniyet*, Sayı 38 (İstanbul 1997), s. 33-40.
- 30- “Osmanlı Tarih Kaynakları (III): Osmanlı Tarih Yazıcılığında Kâtip Çelebi Asrı”, *Tarih ve Medeniyet*, Sayı 39 (İstanbul 1997), s. 41-49.
- 31- “Osmanlı Tarih Kaynakları (IV): Ünlü Vekayinameci Naima ve Muasırları”, *Tarih ve Medeniyet*, Sayı 40 (İstanbul 1997), s. 38-46.
- 32- “Evliya Çelebi: Seyahat Ya Rasulallah”, *Tarih ve Medeniyet*, Sayı 48 (İstanbul 1998), s. 57-63.
- 33- “XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu”, *Tarih ve Medeniyet*, Sayı 41 (İstanbul 1997), s. 61-63.

- 34- “Kuruluş Devri Osmanlı Hükümdarlarında Adalet ve Hoşgörü”, *Türk Edebiyatı / Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, Yıl 27, Sayı 312 (Ekim 1999), İstanbul 1999, s. 15-19.
- 35- “Malazgirt’ten Dumlupınar’a Ağustos Zaferleri”, *Popüler Tarih*, Sayı 24 (Ağustos 2002), İstanbul 2002, s. 28-33.
- 36- “Fatih Dönemindeki Devletler ve Hükümdarlar”, *Popüler Tarih* (550. Yıl Özel Sayısı), Sayı 33 (Mayıs 2003), s. 38-43.
- 37- “Fatih’e Dayanan İstanbul Üniversitesi (Fatih ve İlim)”, *Popüler Tarih* (550. Yıl Özel Sayısı), Sayı 33 (Mayıs 2003), s. 85-86.
- 38- “Osmanlı Devleti’nin Temelinin Atıldığı Belde: Söğüt’te Yörük Bayramı”, *Popüler Tarih*, Sayı 63 (Kasım 2005), s. 54-59.
- 39- “İstanbul’un Fethinin Türk ve Dünya Tarihindeki Yeri”, *Kültür; Üç Aylık Kültür Sanat ve Araştırma Dergisi* (555. Yılında Fetih Özel Sayısı), Sayı 11 (Yaz 2008), İstanbul 2008, s. 18-25.

3.2.1.2.Kitaplarda Bölüm Yazarlığı

- 1- "Fetret Devrinde Osmanlı-Bizans Münâsebetleri (1402-1413)", *Prof. Dr. Fikret İşıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, “Globus” Dünya Basınevi, İstanbul 1995, s. 247-360.
- 2- “Karamanoğulları Beyliği / The Karamanoğlus”, *Türk Dünyası Kültür Atlası - Selçuklu Dönemi / A Cultural Atlas Of The Turkish World - The Seljuk Period*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, I, 222-230.
- 3- “Menteşe Beyliği / The Menteşe Emirate”, *Türk Dünyası Kültür Atlası - Selçuklu Dönemi / A Cultural Atlas Of The Turkish World - The Seljuk Period*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, I, 242-245.
- 4- “İnançoğulları (Ladik) Beyliği / The İnançoğlus (Ladik Emirate)”, *Türk Dünyası Kültür Atlası - Selçuklu Dönemi / A Cultural Atlas Of The Turkish World - The Seljuk Period*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, I, 246-247.

- 5- “Dulkadiroğulları Beyliği / The Dulkadiroğlus”, *Türk Dünyası Kültür Atlası - Selçuklu Dönemi / A Cultural Atlas Of The Turkish World - The Seljuk Period*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, I, 266-269.
- 6- “Germiyanoğulları Beyliği / The Germiyanoğlus”, *Türk Dünyası Kültür Atlası - Selçuklu Dönemi / A Cultural Atlas Of The Turkish World - The Seljuk Period*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, I, 270-273.
- 7- “Ramazanoğulları Beyliği / The Ramazanoğlus”, *Türk Dünyası Kültür Atlası - Selçuklu Dönemi / A Cultural Atlas Of The Turkish World - The Seljuk Period*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, I, 293-295.
- 8- “Osmanlı Başşehirleri / Ottoman Capitals”, *Türk Dünyası Kültür Atlası - Osmanlı Dönemi / A Cultural Atlas Of The Turkish World - The Ottoman Period*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s. 326-365.
- 9- “Fatih Dönemi Öncesinde Osmanlı-Bizans Münasebetleri / The Ottoman Byzantium Relations Before Fatih Era”, *Fatih ve Dönemi / Mehmed II and his Period*, (Editör: Prof. Dr. Necat Birinci), *İstanbul’un Fethinin 550. Yılı Armağanı*, T.C. İstanbul Valiliği ve Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, s. 1-21, 501-505.
- 10- “Fatih Sultan Mehmed Dönemi Kronolojisi / Chronology of Sultan Mehmed Period”, (Mahmut Ak ile birlikte), *Fatih ve Dönemi / Mehmed II and his Period*, (Editör: Prof. Dr. Necat Birinci), *İstanbul’un Fethinin 550. Yılı Armağanı*, T.C. İstanbul Valiliği ve Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, s. 481-499; 665-681.
- 11- “Osmanlı Eyâlet Teşkilâtı”, *Sosyoloji Yıllığı*. Kitap 15: Sosyoloji ve Coğrafya. Süha Göney ve Sabahattin Güllülü’ye Saygı, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Araştırma Merkezi Çalışması, (Yay. haz. Ertan Eğribel - Ufuk Özcan), Kızılelma Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 508-514.
- 12- Başar, Fahameddin, Prof. Dr. Işın Demirknet’in Hayatı ve Eserleri, *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*, İÜEF Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, Şubat 2008, 3-24.

3.2.1.3.Tezler

1- Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı-Bizans Münâsebetleri (1299-1451), *Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, Danışman: Prof. Dr. Erdoğan Merçil, İstanbul 1991, XXI + 327 s.

3.2.1.4.Biyografi Yazıları

1- “Prof. Dr. Işın Demirkent’in Ardından”, *Popüler Tarih*, Sayı 67 (Mart 2006), s. 22-24.

2- “Kaybettiğimiz Büyük Değer: Prof. Dr. Işın Demirkent”, *Tarih ve Toplum*, Yeni Yaklaşımlar, Sayı 3 (Bahar 2006), s. 7-16.

3- “Prof. Dr. Işın Demirkent’in Hayatı ve Eserleri”, *İÜEF Tarih Dergisi*, Prof. Dr. Işın Demirkent Hatıra Sayısı, Sayı 42 (2005), s. 1-25.

4- “Prof. Dr. Işın Demirkent’in Hayatı ve Eserleri”, *İÜEF Tarih Dergisi*. Prof. Dr. Işın Demirkent Hatıra Sayısı, Sayı 42 (2005), İstanbul 2006, s. 1-25.

5- “Prof. Dr. Işın Demirkent’in Hayatı ve Eserleri”, Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına / In Memory of Prof. Dr. Işın Demirkent, (Yayına Hazırlayanlar: Abdülkerim Özaydın, Fahameddin Başar, Ebru Altan, Birsnel Küçüksipahioğlu, Muharrem Kesik), “*Globus*” Dünya Basınevi, İstanbul 2008, s. 3-24.

3.2.1.5.Ansiklopedi Maddeleri

1- “Osmanlı Tarihi: Siyasî Tarih (1299-1481)”, *OA*, İstanbul 1993, I, 2-263, II, 6-121.

2- “Kuruluş Devrinde Osmanlı”, *OA*, İstanbul 1993, I, 264-267.

3- “İlk Osmanlı Parası”, *OA*, İstanbul 1993, I, 68-69.

4- “Ertuğrul Gazi”, *DİA*, Cilt 11 (İstanbul 1995), s. 314-315.

5- “Evrenosoğulları”, *DİA*, Cilt 11 (İstanbul 1995), s. 539-541.

6- “Fetret Devri”, *DİA*, Cilt 12 (İstanbul 1995), s. 480-482.

7- “Malkoçoğulları”, *DİA*, Cilt 27 (Ankara 2003), s. 537-538.

8- “Mihaloğulları”, *DİA*, Cilt 30 (İstanbul 2005), s. 24-25.

9- “Mûsâ Çelebi”, *DİA*, Cilt 31 (İstanbul 2006), s. 216-217.

10- “Mustafa Çelebi, Düzme”, *DİA*, Cilt 31 (İstanbul 2006), s. 292-293.

3.2.1.6.Yayımlanmış Bildiri Metinleri

1- “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu ve Kuruluşta Rol Oynayan Âmiller”, *IV. Osmanlı Sempozyumu (Söğüt 1989), Bildiriler*, Ertuğrul Gazi’yi Anma ve Söğüt Şenliği Vakfı Yayınları, Ankara 1991, s. 9-14.

2- “Birinci Kosova Savaşı Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi”, (Zerrin Günal ile birlikte), *I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu (26 Nisan 1989), Bildiriler*, TTK Yayınları, Ankara 1992, s. 51-54.

3- “Ertuğrul Gazi’nin Yaşadığı Dönemde Anadolu’nun Siyasî Durumu”, *X. Osmanlı Sempozyumu (Söğüt 1996), Bildiriler*, Ertuğrul Gazi’yi Anma ve Söğüt Şenliği Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 15-25.

4- “Çirmen Savaşı’nın Balkan Tarihindeki Yeri”, *International Scholarly Meeting on 600 Years Anniversary of King Marko’s Death (Kral Marko’nun 600. Ölüm Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu (Pirlepe-Makedonya, 23-25 Haziran 1995) Bildiriler Kitabı*, (İngilizce Özet’le birlikte Makedonca; Makedonca’ya çev. Muzaffer Tufan), Prilep 1997, s. 87-91.

5- “Niğbolu Meydan Muhârebesi ve Haçlı Seferleri Tarihindeki Yeri”, *Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri (26-27 Mayıs 1997), Bildiriler*, İÜEF Tarih Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul 1998, s. 117-132.

6- “Osmanlı Beyliği’nin Kuruluş Yıllarında Anadolu”, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Şeyh Edebâli'nin Rolü Sempozyumu (Eskişehir, 16-17 Kasım 1996), Bildiriler*, İstanbul 1999, s. 37-47.

7- “Kuruluş Devri Osmanlı Hükümdarlarında Adalet ve Hoşgörü”, (Abstracts), *International Congrees on Learning & Education in the Ottoman World*, İstanbul, 12-15 April 1999, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) Yayınları, İstanbul 1999, s. 21-22.

- 8- “Osmanlıların Karacahisar’ı Fethi ve Eskişehir Civarına Hâkim Olmaları”, *Tarihte Eskişehir Sempozyumu (Eskişehir, 2-4 Kasım 1998), Bildiriler*, (Düzenleyen: Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2001, s. 115-127.
- 9- “Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Devrinde Meydana Gelen Şehzâde İsyanları ve Bu İsyanlarda Bizans İmparatorluğu’nun Rolü”, *XIII. Türk Tarih Kongresi* (Ankara, 4-8 Ekim 1999), Kongreye Sunulan Bildiriler, III. Cilt - I. Kısım, TTK Yayınları, Ankara 2002, s. 19-29.
- 10- “Osmanlıların Kuruluş Döneminden İtibaren Alınmaya Başlanan İlk Ticarî Vergi Bâc-ı Bazâr’a Dâir”, *Osmanlı Öncesi İle Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri (9-10 Mayıs 2002), Bildiriler*, Cilt: I, İÜEF Tarih Araştırma Merkezi Yayınları, “Globus” Dünya Basınevi, İstanbul 2003, s. 165-180.
- 11- “Osmanlıların Fetihten Önce Gerçekleştirmiş Oldukları İstanbul Kuşatmaları”, *İstanbul Üniversitesi 550. Yıl Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sempozyumu (XV. Yüzyıl) 30-31 Mayıs 2003 / 550th Anniversary of the Istanbul University International Byzantine and Ottoman Symposium (XVth Century) 30-31 May 2003*, (Editör: Sümer Atasoy), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004, s. 113-127.
- 12- “İstanbul Kuşatmaları ve Bu Kuşatmalarda Eyüp Cephesinin Rolü”, *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla IX. Eyüpsultan Sempozyumu* (13-15 Mayıs 2005), Tebliğler, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2005, s. 30-39.
- 13- “Osmanlıların İlk İstanbul Kuşatmaları”, (Özet), *İstanbul’un Fethi Fatih ve Dönemi Sempozyumu*, Düzenleyen: Fatih Belediyesi, Aya İrini Müzesi, 28-29 Mayıs 2006.
- 14- “The role of Ottoman akıncı families in Balkan history”, (Abstracts), *Third International Congress on Islamic Civilisation in the Balkans*, Bucharest, Romania, 1-5 November 2006, Research Centre for Islamic History, Art and Culture (IRCICA), İstanbul 2006, s. 26.
- 15- “Osmanlıların İlk İstanbul Kuşatmaları”, *2005-2006 Fatih Sempozyumları I-II, Tebliğler*, Fatih Belediye Başkanlığı Yayını, İstanbul 2007, s. 136-147.

16- “13. Yüzyılın İkinci Yarısında Türk-Bizans Sınırları”, (Abstracts) , *I. Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu / First International Byzantine Studies Symposium*, Düzenleyen: Vehbi Koç Vakfı, 25-27 Haziran 2007, İstanbul.

3.2.1.7.Kitap Tanıtma ve Haber Yazıları

- 1- “Haçlı Seferleri Üzerine İki Toplantı”, *Dünya Kitap*, Temmuz 1997, s. 8. (Haber).
- 2- “Niketas Khoniates’in Historia’sı”, *Dünya Kitap*, Yıl: 14, Sayı: 157 (22 Ekim 2004), s. 22. (Kitap Tanıtma).
- 3- “Prof. Dr. Işın Demirkent’ten Bizans Tarihi Yazıları”, *Dünya Kitap*, Yıl 15, Sayı 169 (Kasım 2005), s. 18. (Kitap Tanıtma).
- 4- “Prof. Dr. Işın Demirkent’in Niketas’ı ... Bir Bizans Kroniğinin Farklı Öyküsü”, *Popüler Tarih*, Sayı 75 (Kasım 2006), s. 14-19. (Kitap Tanıtma).
- 5- “Prof. Dr. Işın Demirkent, Niketas Khoniates’in Historia’sı (1195-1206), İstanbul’un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması, Dünya Kitapları, No 309 (Tarih No 2), İstanbul 2004, XIII + 289 + Ek 1: Angelos Hanedanı Şeceresi + Ek 2: Sözlük + resim + 3 harita”, *İÜEF Tarih Dergisi*, Prof. Dr. Işın Demirkent Hatıra Sayısı, Sayı 42 (2005), s. 313-320. (Kitap Tanıtma).

3.2.1.8.Elektronik Yayın

1- L’histoire ottomane du temps du Sultan Mehmed I Çelebi (1413-1421), Forum Rhenanum, Literatur und Kunst am Hochrhein, Band 11, (Herausgegeben von Manfred Dietenberger - Horst Boxler), Jahrgang 2005, Waldshut-Deutschland, www.forum-rhenanum.de.

3.2.1.9.TV Konuşması

1- “Osmanlı Devleti’ni Beylikten İmparatorluğa Yükselten Dinamikler”, TRT-INT İstanbul Televizyonu, *Aydın Bakışı Programı*, 12 Eylül 2005, Saat 06.45-07.20.

3.3.Prof. Dr. Fikret IŞILTAN¹

İstanbul'daki Bizans Tarihi çalışmalarının ilk yürütücüsü (Demirkent, 2005: 66) olan Prof. Dr.Fikret IŞILTAN, 15 Şubat 1915 (2 Şubat 1331)'de, askerî mümeyyiz ve Beykoz Kundura Fabrikası başkâtibi Halid Bey ile Safvet Hanım'm ikinci çocuğu olarak İstanbul / Beykoz'da dünyaya geldi. İlkokula hazırlık sınıfını (Şube) İstanbul/Çamlıca'da Kısıklı İlk Mektebi'nde okudu. Fakat babasının görevi sebebiyle bundan sonra İlkokulun her sınıfını Anadolu'nun başka bir şehrinde (Adapazarı, Hendek, Eskişehir, tekrar Adapazarı) okuduktan sonra, beşinci sınıfı İstanbul Şark İdadîsi'nde tamamladı. Ortaokulun birinci sınıfını yine Şark İdadîsi'nde okuduktan sonra Kabataş Erkek Lisesi'ne geçti ve bu okulun Orta kısmını 1930'da, Lise kısmını ise 1933 yılında bitirdi. 1933 Eylül-Aralık aylarında Mülkiye Mektebi'ne devam ettiyse de, bu arada açılan Devlet Avrupa imtihanını kazanarak aynı yılın sonunda yüksek öğrenim yapmak üzere Almanya'ya gönderildi (Demirkent, 1995: 11).

Bir yıl kadar Berlin/Straussberg Lisesi'nde dil eğitimi gördükten sonra 1934/35 kış sömestrinde Berlin Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde Yüksek öğrenimine başladı. 1934 / 35 Berlin ve 1935 / 36'da Leipzig Üniversiteleri'nde ortaçağ tarihi, arapça, farsça ve türkoloji derslerini takip etti. 1936 / 37 kış sömestrinde ise, kendisine doktora mevzuunu vermiş olan Prof. Dr. FI. W. Duda'nın tayini dolayısıyla Breslau Üniversitesi'ne nakletti. Burada doktora tezini hazırlarken, Prof. Dr. Aubin'in yanında Batı Ortaçağ Tarihi, Prof. Dr. Duda'nın yanında türkoloji ve farsça, Prof. Dr. Spies'in yanında Sâmi Dilleri ve Prof. Dr. Santifaller'in yanında vesika tetkiki alanlarında çalıştı. 1940 Haziran'mda *DieSeltschuken - Geschichte des Âkserâyî* adlı tezi kabul edildi ve bundan sonra Ortaçağ Tarihi, Türkoloji, Samî Diller dallarında yapılan imtihanları vererek "Pekiyi" derece ile doktor unvanını kazandı (Demirkent, 1995: 11, 12).

Yurda döndükten sonra 31 Ocak 1941'den 31 Ağustos 1941'e kadar, tayin edildiği Ankara Atatürk Lisesi'nde tarih öğretmeni olarak çalıştı. Eylül 1941'de askerlik görevini

¹ Prof. Dr. Fikret Işıltan hakkında detaylı bilgi için; bkz: Demirkent, Işın, Prof. Dr. Fikret Işıltan'ın Hayatı ve Eserleri, *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Ortaçağ Anabilim Dalı, İstanbul 1995, s. 11, 17.

yapmak üzere Yedek Subay Okulu'na girerek, burasını tamamladıktan sonra Haziran 1944'e kadar Trakya Tahkimat Komutanlığı emrinde görev yaptı ve teğmen rütbesi ile terhis oldu. 1944 yılı Temmuz ayı sonunda İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine Ortaçağ Tarihi asistanı olarak girdi. Bir yıl sonra 1945'de Edremit eşrafından Halil Rüştü İzgi Bey'in kızı Semahat Hanım ile evlendi. Bağlı bulunduğu kürsüde hocası M. H. Yınanç'ın yanında İslâm Tarihi üzerindeki araştırmalarını sürdürürken, aynı kürsünün diğer bir dersi olan ve Prof. Schweinfurth tarafından verilen Bizans Tarihi derslerini ve onun hazırladığı birçok makaleyi de türkçeye çevirip basıma hazır hale getirdi. Bu arada Urfa Bölgesi Tarihi (Başlangıçtan H. 210 = M. 825'e kadar) adını taşıyan tezini tamamlayıp 1953 yılında Doçent ve 1962 yılında da Profesör oldu (Demirkent, 1995: 12).

Hocası M. H. Yınanç'ın Aralık 1961'de vefatından sonra Ortaçağ Tarihi Kürsüsü Başkanı olan Prof. Dr. Fikret İŞILTAN, bu kürsüde İslâm Tarihi, Bizans Tarihi, Haçlı Seferleri Tarihi ve Avrupa Ortaçağ Tarihi derslerini verdi. Bunun yanında, kürsiye almış olduğu asistanların (merhum Hakkı D. Yıldız, Erdoğan Merçil, Ramazan Şeşen, Işın Demirkent) doktora tezlerini yönettiği gibi, daha sonra da doçentlik çalışmalarında onlara yardımcı olmuştur (Demirkent, 1995: 13).

Ağustos 1960'da Moskova'da toplanan 25. *Beynelmilel Müsteşrikler Kongresi*'ne İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni temsilen katılıp "*Nesevi'nin Celâleddin Hârezmşah Sîreti'nin Farsça Nüshası Hakkında*" adını taşıyan bir tebliğ sundu. Ayrıca 1965'de Viyana'da tertiplenen *Beynelmilel Tarih İlimleri Kongresi*'ne de katıldı (Demirkent, 1995: 14).

Hocalığı yanında bazı idari görevler de üstlendi. 1976 Kasım'ında İstanbul Üniversitesi Senato üyeliğine seçildi. Temmuz 1983'de Tarih Araştırma Merkezi Müdürlüğü'ne, Kasım 1983'de de Tarih Bölümü Başkanlığına getirilen Prof. Dr. Fikret İŞILTAN aynı yılın sonunda, yaş haddinden emekliye ayrıldı (Demirkent, 1995: 15).

Mayıs 1970'de Türk Tarih Kurumu aslî üyeliğine seçilmiş olan Prof. Dr. F. İŞILTAN, 1983'den sonra bu kurumun Yürütme Kurulu 'nda da görev almıştır. 1944–1983 yılları arasında kırk yıla yakın bir süre İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak ders veren Prof. Dr. Fikret İŞILTAN, Almanca, Fransızca gibi modern batı dillerinin yanı sıra Arapça, Farsça ve Lâtince gibi kaynak dillerini de bilmektedir.

Başkanı bulunduğu Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nün gelişmesi hususunda büyük gayret sarfetmiş olup, bu kürsüde okuttuğu değişik konulu dersler dışında, birçok makale ve eser de kaleme almıştır. Ayrıca *İslâm Tarihi*, *Bizans Tarihi* ve *Haçlı Seferleri Tarihi* konularında yaptığı çevirilerle Türk tarih literatürüne büyük katkıda bulunmuştur, ilmî çalışmalarına emekli olduktan sonra da devam eden Prof. Dr. Fikret İŞILTAN, 1989 yılında J. Wellhausen'den çevirdiği İslâmiyetin İlk Devrinde Dinî-Siyasî Muhalefet Partileri adını taşıyan kitabını yayınlamıştır. Ayrıca, birkaç yıldan beri üzerinde çalışmakta olduğu, XII. yüzyıl Selçuklu-Bizans ilişkilerine ışık tutan Niketas Khoniates'in tarihinin birinci cildinin çevirisini de tamamlamış bulunmaktadır (Demirkent, 1995: 15, 17).

Bunlarla birlikte İşıltan'ın özellikle Bizans tarihi ile ilgili önemli Batılı eserlerin Türkçe'ye çevirileri Bizans çalışmaları sahasında büyük katkılar sağlamıştır.

3.3.1.Eserleri¹

3.3.1.1.Kitapları ve Makaleleri

1- İşıltan, Fikret, *Die Seltschuken-Geschichte Des Akserâyî*, Sammlung Orientalistischer Arbeiten, 12. Heft, Leipzig 1943, 129 s.

2- Walther Hinz, "Steuerinschriften aus dem mittelalterlichen Vorderen Orient", çev. Fikret İşıltan, "Ortaçağ Yakın Şarkına Ait Vergi Kitabeleri", *Belleten*, XIII/52 (1949), s. 745–793.

3- Ph. Schweinfurth, "İstanbul Suru ve Yıldızlı Kapı", trc. Fikret İşıltan, *Belleten*, XVI/62 (1952), s. 261–271.

4- Franz Taeschner, "İslâm Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilâtı)", trc. Fikret İşıltan, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, XV/1–4 (Ekim 1953 -Temmuz 1954), İstanbul 1955, s. 1–32.

¹ Prof. Dr. Fikret İşıltan'ın eserleri hakkında detaylı bilgi için; bkz: Demirkent, Işın, *Prof. Dr. Fikret İşıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, İÜEF Ortaçağ Anabilim Dalı, İstanbul 1995.

- 5- Işıltan, Fikret, Urfa Bölgesi Tarihi (Başlangıçtan H. 210 = M. 825'e kadar), *İÜEFYayınları*, No. 843, İstanbul 1960, XI165 s.
- 6- Işıltan, F. ,“Bizans Tarihini Nasıl Algılamalıyız?”, *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, İst., 1995, s.281 – 298.
- 7- Khoniates, N., *Historia*, Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1995.
- 8- Ernst Honigmann, Bizans Devletinin Doğu Sınırı, Grekçe, Arabca, Süryanice ve Ermenice kaynaklara göre, 363'den 1071'e kadar, Ter. Prof. Dr. Fikret Işıltan, *İÜEFYayınları*,No. 1528, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1970, LXIV, 282 Sayfa , 4 harita.
- 9- Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, trc. Prof. Dr. Fikret Işıltan, TTK Yayınları X. Dizi, Sayı 7, Ankara 1981, XXXV + 582 s., 8 harita.
- 10- Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi: Birinci Haçlı Seferi ve Kudüs Krallığı'nın Kuruluşu*, trc. Prof. Dr. Fikret Işıltan, C. I, TTK Yayınları, X. Dizi, Sayı 9, Ankara 1986, XVII + 309 s., 8 resim, 5 harita.
- 11- Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi: Kudüs Krallığı ve Frank Doğu 1100-1187*, C. II, trc. Prof. Dr. Fikret Işıltan, TTK Yayınları X. Dizi, sayı 91, Ankara 1987, XII + 452 s., 7 resim, 5 harita, 5 soy kütüğü.
- 12- Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi, Akkâ Krallığı ve daha sonraki Haçlı Seferleri*, C. III, trc. Prof. Dr. Fikret Işıltan, TTK, X. dizi, Sayı 92, Ankara 1987, XII + 465 s.,15 resim, 5 harita, 6 soy kütüğü.

3.4.Prof. Dr. Işın DEMİRKENT¹

Son dönemde, İstanbul Üniversitesi'nde Bizans Tarihi derslerini üstlenmiş olan ve Prof. Dr. Fikret Işıltan'ın öğrencisi, Haçlı Seferleri Tarihi uzmanı (Delilbaşı, 2005: 67) olan

¹ Prof. Dr. Işın Demirkent hakkında detaylı bilgi için bkz. Başar, Fahameddin, Prof. Dr. Işın Demirkent'in Hayatı ve Eserleri, *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*, İÜEF Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, Şubat 2008, 3–24.

Prof. Dr. Işın Demirkent, 18 Ocak 1938 tarihinde İzmir'de doğdu. İlköğrenimini İzmir Gazi İlkokulunda (1944–1949) yaptı. Memur olanı babası Süleyman Ener'in tayini dolayısıyla 1949 yılında İstanbul'a gelen Işın Ener, ortaokul ve liseyi İstanbul Kandilli Kız Lisesi'nde (1949–1956) tamamladı. Başarılı bir öğrenci olan Işın Ener, spora da çok meraklıydı ve okulun voleybol takımında oynuyordu. O dönemde Kandilli Kız Lisesi voleybol takımı, aynı zamanda Moda Spor Kulübü'nün de lisanslı takımıydı. O sırada, daha sonra hocamızın hayat arkadaşı olacak olan hukukçu ve gazeteci Nezih Demirkent Moda Spor Kulübü'nün antrenörü idi. Kandilli Kız Lisesi'nin genç voleybolcularından Işın Ener ile Nezih Demirkent bu vesile ile tanışmış ve aralarında evliliğe, mutlu bir yuva kurmaya giden arkadaşlık o sırada başlamıştı. Nitekim Işın Ener, Lise eğitimini bitirir bitirmez, 22 Temmuz 1956 tarihinde Nezih Demirkent ile nişanlandı ve yaklaşık bir yıl sonra, 21 Mayıs 1957'de de evlendi. Ertesi yıl, 5 Temmuz 1958'de bir kız çocuk annesi olan Işın Demirkent 1961 yılı Kasım'ında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde yüksek öğrenime başladı. 1962 Haziran'ında Hazırlık Sertifikası derslerini "Pekiye" derece ile geçtikten sonra Ortaçağ Tarihi Kürsüsü tezli öğrencisi oldu. Yardımcı Sertifika olarak da Eskiçağ Tarihi ile Arap Dili ve Edebiyatı derslerini seçmişti. 1964 yılı Haziran'ında Yardımcı Sertifika programını da Pekiye derece ile tamamlayan Işın Demirkent, hazırlamış olduğu "*Aynî Tarihi. H. 441–442 (1049–1051) Yılları Olayları*" adlı Mezuniyet Tezi ile 30 Haziran 1965 tarihinde tezli öğrencisi olduğu Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nden de aynı derece ile mezun oldu (Başar, 2008: 3, 4).

Artık genç bir tarihçi olan Işın Demirkent, öğretmen olmak istemiyor, mezun olduğu Fakültede asistan olarak araştırma yapmayı düşünüyordu. Ancak Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nde boş Asistanlık kadrosu olmadığı için 1966–1967 öğretim yılında yaklaşık bir yıl kadar hocası Prof. Dr. Fikret Işıltan'ın (1915–1997) yanında "*Fahri Asistan*" olarak çalıştıktan sonra, 1967 yılı Nisan ayında, Asistan Dr. Hakkı Dursun Yıldız'ın askere gitmesi ile boşalan 11. derece Asistanlık kadrosuna 540 TL maaşla atandı.. Böylece akademik hayatı başlamış olan Işın Demirkent, hocası merhum Prof. Dr. Fikret Işıltan'm danışmanlığında yaptığı "*Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098–1118)*" adlı doktora çalışmasını tamamlayarak 1972 yılı Mart ayında "*Doktor*" unvanını aldı. 1975–1976 öğretim yılında Almanya'ya giderek Frankfurt Üniversitesi'nde Ortaçağ Avrupa Tarihi ders ve seminerlerine katıldı. Yurda döndükten sonra araştırmalarını sürdürerek

doktora konusunun devamı olan "*Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118–1146)*" başlıklı çalışmasıyla 1981 yılı Nisarımında "*Doçent*" unvanını aldı. 1988'de Profesörlük kadrosuna atandı ve emekliye ayrıldığı 2005 yılı Ocak ayma kadar Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi olarak çalıştı. 15 Mart 1994'te Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Başkanı olan hocamız, bu idari görevini Üniversite öğretim üyeliğindeki kanunî süresini tamamlayarak emekliye ayrılmış olduğu 18 Ocak 2005 tarihine kadar sürdürdü (Başar, 2008: 4).

Prof. Dr. Işın Demirkent emekli olalı bir yıl olmuştu ve hiç beklemediğimiz bir anda, 3 Şubat 2006 Cuma günü, 68 yaşında vefat etti (Başar, 2008: 5).

Prof. Dr. Işın Demirkent, 1983 yılından itibaren Türk Tarih Kurumu *Aslî Üyesi* idi. Aynı zamanda 1993–1995 yılları arasında adı geçen kurumun Yürütme Kurulu'nda ve Basımevi Komisyonu'nda da görev almıştı. 1995 yılından itibaren de Türk Tarih Kurumu Kütüphane Komisyonunda çalışıyordu (Başar, 2008: 5).

Demirkent'in çeşitli uluslararası kuruluşlara da üye idi. 1998 yılında *The Society for the Study of the Crusades and the Latin East (Haçlı Seferleri ve Latin Doğu Çalışmalar Cemiyeti)* adını taşıyan uluslararası kuruluşa üye seçilmişti. 2001 yılından itibaren de *Bizans / Doğu Roma incelemeleri Türkiye Millî Komite Başkanlığı* görevini yürütüyordu. Bu komite, Türk Tarih Kurumu bünyesinde kurulmuş ve başkanlığına Demirkent seçilmişti. Prof. Dr. Işın Demirkent ayrıca, bu bilimsel kurumlar yanında *Türk Kadınlar Birliği*, *Beşiktaş Spor Kulübü* ve *Kandilli Kız Lisansından Yetişenler Derneği* gibi sivil toplum kuruluşlarına da üye idi (Başar, 2008: 5, 6).

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalında 40 yıl kadar görev yapmış olan Prof. Dr. Işın Demirkent bu dönem içerisinde *Haçlı Seferleri Tarihi*, *Haçlı Devletleri Tarihi*, *Bizans Tarihi* ve *Ortaçağ Avrupa Tarihi* konularında Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora dersleri vermiş, sayısız öğrenci okutmuş, birçok öğretmen ve araştırmacı yetiştirmiş ve bu alanlarda tez çalışmaları yaptırmıştır. O, bütün Ortaçağ Tarihi konularında ama bilhassa Haçlı Seferleri ile Haçlı Devletleri ve Bizans imparatorluğu alanında yalnız ülkemizde değil dünyaca tanınmış, saygı gören değerli bir bilim insanı idi. Bu konularda yazmış olduğu kitap ve makaleleri Ortaçağ Tarihi araştırmacılarının her zaman müracaat ettiği kaynak değerinde ilk eserler olduğu gibi, geride bırakmış olduğu neşriyatı sadece Ortaçağ Tarihi araştırmacıları ve meraklıları

için değil, hangi yaş ve meslekte olursa olsun her Türk insanının zevkle okuyup anlayabileceği çok kıymetli çalışmalardır (Başar, 2008: 6).

Prof. Dr. Işın Demirkent kendine özgü çalışma metodu ile çok disiplinli, titiz, çalışkan ve dikkatli bir akademisyendi. Demirkent'in yetişmesinde, ülkemizde *Haçlı Seferleri* ve *Bizans Tarihi* konularının üstadı olan, merhum Prof. Dr. Fikret Işıltan'm da rolü vardı. Hocası Işıltan (1915–1997) onu daha lisans talebesi iken, Ortaçağ tarihinin kaynak dillerinden biri olan Arapça'ya öğrenmek için Arap Dili ve Edebiyatı Kürsüsüne göndererek Yardımcı Sertifika derslerini bu disiplinden aldırılmıştı. Bu sırada İngilizce'sini ilerletmeye ve Almanca öğrenmeye de başlayan Demirkent, sonraki yıllarda yine Ortaçağ Tarihi araştırmaları için gerekli olan Latince ve Grekçe dillerini de öğrenmeye başlamıştı. "*Öğrenmenin yaşı yoktur*" diyen Demirkent, Bizans ve Haçlı Seferleri tarihini araştırmak için gerekli olan bu Ortaçağ dilleri üzerindeki çalışmalarına daha sonraki dönemlerde de devam etti (Başar, 2008: 7, 8).

Prof. Dr. Işın Demirkent, içerisinde Bizans ve Haçlı Seferleri dönemine ait pek çok kaynak külliyatını da barındıran zengin bir kütüphaneye sahipti. Kitap okumayı çok seven Demirkent, gittiği her yerde sahafları ve kitapçıları dolaşır, tarihle ilgili ama bilhassa çalışma alanıyla ilgili eski eserler ile yeni çıkan kitapları inceler ve gerekli olanları alırdı. Ayrıca merhum Prof. Dr. Fikret Işıltan'ın Kütüphanesi de, vasiyeti üzerine vefatından sonra kendisine verilmiş ve o kitaplar da tasnif edilerek "*Prof. Dr. Fikret Işıltan Kitaplığı*" adıyla "Globus" Dünya Basınevi'nin on beşinci katında araştırmacıların hizmetine sunulmuştu. Böylece hocamızın zengin bir "*ihhtisas kütüphanesi*" oluşmuştu (Başar, 2008: 8).

Demirkent, Fakülte'de derslerinin olduğu Salı ve" Perşembe günleri dışında her gün sabah erkenden "Globus" Dünya Basınevi'nin en son katındaki çalışma odasına gider ve bu zengin kütüphanedeki masasında bilgisayarının başına oturur, akşam geç saatlere kadar çalışırdı. Çok titiz ve dikkatli bir araştırmacıydı. Olayları incelerken muhakkak çağdaş kaynaklardaki bilgilere ulaşmak ister, ikinci elden kaynaklarda verilen kayıtlara pek güvenmezdi. Başkalarının yaptığı atıflara şüphe ile bakar, her bilgiyi muhakkak çağdaş kaynaklarla karşılaştırırdı. Olayları farklı kaynaklardan araştırır, kullandığı eserleri titiz bir şekilde eleştiri süzgecinden geçirir ve yorumlarını tarafsız olarak yapardı. Çalışmaları sırasında şayet kütüphanesinde bulunmayan bir kitap varsa onu

nerede olursa olsun muhakkak bulup görmek ister ve bu tür eserlerin mevcudu varsa satın alır, bu mümkün değilse fotokopisini çektirerek cilt yaptırıp kütüphaneye koyardı (Başar, 2008: 9).

Araştırmalarını, hemen hemen her yıl sonbaharda ve sömestr tatilinde olmak üzere yılda iki kez gittiği Almanya'da Frankfurt Üniversitesi ile bu ülkede ve Amerika'daki diğer bazı Üniversite kütüphanelerinde (meselâ 1994 yılında Amerika Cincinnati Üniversitesinde ve 1998/1999'da Washington DC. Dumbarton Oaks / Byzantine Studies'de) yaptığı çalışmalarla sürdüren Demirkent, meslek hayatı boyunca pek çok kitap ve makale yayımladığı gibi, yurtiçi ve yurtdışında düzenlenen birçok kongre, sempozyum, seminer, konferans ve panele de katılır, tebliğler sunar, tarihî konulan açık bir dille anlatırdı. Pek çok kimsenin katılmadığı, ya da söylemeğe cesaret edemediği tarihî gerçekleri her platformda dile getirir, fikirlerini ilim dünyası ile paylaşırdı. Demirkent, tarihçinin bir görevinin de halkı aydınlatmak olduğunu düşünür ve bu sebeple yazılalım sadece uzmanların değil, herkesin anlayıp zevkle okuyacağı bir dille yazardı. Hatta bu düşünceyle makalelerini yalnızca ilmî dergi ve mecmualarda yayımlamakla kalmaz, popüler dergiler yoluyla da halka ulaşmak isterdi. Nitekim aylık olarak yayımlanan Popüler Tarih dergisini de 2001 yılında bu amaçla "Globus" Dünya Basmevi Ailesi'ne dâhil etmiş ve derginin birçok sayısında yazmış olduğu yazılarla tarihî gerçeklerin yalnızca akademik çevrelerce değil herkes tarafından okunmasını sağlamıştı. Demirkent bu tür yazılarında daha çok Bizans ve Haçlıların Türklerle olan siyasî ve kültürel münasebetlerine değiniyor, Batı'lı tarihçilerin dinî amaçla düzenlendiğini söyledikleri bu seferlerin aslında Türklere karşı ve Türkleri Anadolu'dan çıkarmak için yapıldığını anlatıyordu. Demirkent bu ve benzeri konuların yalnız akademisyenler tarafından değil, tarihe meraklı genel okuyucu tarafından da bilinmesi için, Popüler Tarih'te "*İkinci Haçlı Seferi Günleri*", "*Dördüncü Haçlı Seferi Günleri: İstanbul'un Latinler Tarafından Zapt ve Yağması*", "*Birinci Haçlı Seferi So-nunda Kudüs'ün Zaptı*", "*Yakındoğu'nun Avrupa'ya Öğrettikleri*", "*Konstantinopolis'te Haçlılar*", "*Bizans'ın Son Günleri*", "*Haçlılar İstanbul'u Nasıl Yaktı?*", "*İstanbul Depremleri*", "*Haçlı Seferlerinin Vazgeçilmez Üssü: Kıbrıs*", "*İlgazi'nin Kanlı Meydan Zaferi*", "*Artuklu Beyi Timurtaş Karşısında Kudüs Kralı Nasıl Sözünden Döndü?*", "*Bizans Türk Kültüründen Neler Aldı?*", "*Güney Fransa'ya Haçlı Seferi: Albililere Karşı Savaş*" ve "*Franklann Ermenilere Yaptığı işkenceler*" gibi başlıklar taşıyan ve

günümüzdeki pek çok konu ile de bağlantılı olan makaleler kaleme almıştı (Başar, 2008: 9, 11).

Prof. Dr. Işın Demirkent'in asıl uzmanlık alanı, ülkemizde kendisinden önce başka hiçbir akademisyenin çalışmamış olduğu Haçlı Seferleri Tarihi idi. Demirkent, Anadolu Türk Tarihi'nin aydınlatılabilmesi için de çok önemli olan 1096–1291 yılları arasındaki bu dönemi âdeta gün gün biliyordu dersek abartmış olmayız. Çünkü O, alanındaki konulara çok hâkim bir hoca idi. 11.-13. yüzyılda meydana gelmiş olayları sanki kendisi o dönemde yaşamış gibi anlatırdı. Olaylarda adı geçen tarihî şahsiyetler sanki onun bizzat tanıdığı, onların yaşantılarına ve yaptıklarına tanık olduğu kişiler idi. Haçlı Seferleri'nin gerçek sebeplerini, bu seferlere katılan orduların Batı'dan çıktıktan sonra Ortadoğu'ya kadar takip ettiği yolları, bu yolculuk sırasında Anadolu'da Selçuklu hükümdarları I. Kılıç Arslan, Mesud, II. Kılıç Arslan ve diğerleriyle, Danişmendli Gümüştegin, Artuklu Belek ve Sökmen ile Musul valileri Kürboğa, Mevdud ve Çökürmüş ile ve nihayet İmadeddin Zengi, Nureddin Malıud ve Selahaddin Eyyubi gibi kahramanlarla yapılan mücadeleleri en ince ayrıntısına kadar anlatır; Batılıların gerçek amacının "Kutsal yerleri kurtarmak ve ziyaret" değil Türkleri Anadolu'dan çıkarmak ve bütün Ortadoğu'yu ele geçirmek olduğunu her toplantıda dile getirirdi (Başar, 2008: 12).

Prof. Dr. Işın Demirkent, Haçlı Seferleri konusundaki çalışmalarına Üniversitedeki akademik hayatına atılır atılmaz başlamıştı. "*Doktora Tezi*" olarak seçmiş olduğu konu, Birinci Haçlı Seferi sonunda Urfa ve civarında kurulmuş olan Urfa Haçlı Kontluğu'nun 1098–1118 yılları arasındaki döneminin siyasî tarihi idi. Demirkent bu monografik çalışmasını Haçlı tarihine ait vekayinameler ile bölgenin tarihini konu alan yerli tarihçilerin eserleri ve İslâm kaynaklarından yararlanarak kaleme almıştı. Haçlı Seferleri konusunda ülkemizde yapılmış ilk bilimsel çalışma olan bu tez, 1974 yılında Edebiyat Fakültesi Yayınları arasında neşredildi. *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098'den 1118'e kadar)* adını taşıyan bu eser, aynı zamanda Edebiyat Fakültesi, tarafından yayımlanması uygun görülmüş olan ilk Doktora Tezi idi. Bu eserin genişletilmiş yeni baskısı 1990 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından da yayımlandı (Başar, 2008: 12, 13).

Prof. Dr. Işın Demirkent daha sonra "*Doçentlik Takdim Tezi*" olarak da aynı konuya devam etmiş ve Urfa Haçlı Kontluğu'nun 1118–1146 yılları arasındaki olaylarını incelemiş, böylece Birinci Haçlı Seferi sonrasında Doğu'da kurulmuş olan Haçlı

devletlerinden Urfa Haçlı Kontluğu'nun yarım yüzyıl kadar süren tarihini tamamlamış ve bilimsel metotlarla ortaya koymuştur. Demirkent'in 1981 yılında hazırlamış olduğu bu çalışması Türk Tarih Kurumu tarafından *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118–1146)* adıyla yayımlandı (Ankara 1987). Eserin ikinci baskısı ise 1994 yılında yapıldı (Başar 2008: 13).

Demirkent daha sonra, bütün hükümdarlığı boyunca Haçlılarla mücadele eden Türkiye Şelçuklu Sultanı 1. Kılıç Arslan (1092–1110) döneminin siyasî tarihi hakkında çalışmaya başlamış ve kısa sürede tamamlamış olduğu bu eserini de Türk Tarih Kurumu yayınları arasında neşretmişim 1996 yılında yayımlanmış olan bu kitabında Demirkent, Anadolu'da kurulmuş ilk Türk devleti olan Türkiye Selçuklu Devleti'nin ikinci hükümdarı Kılıç Arslan'ın on beş yıl süren saltanatı boyunca, sayıca Türklerden çok kalabalık olan Birinci Haçlı Seferi ordularıyla ve arkasından gelen çok daha kalabalık Haçlı birlikleriyle yaptığı mücadeleleri anlatmış, onun özellikle 1101 yılında düzenlenmiş olan Haçlı ordularına karşı Merzifon yakınlarında, Konya civarında ve Ereğli suyu çevresinde olmak üzere üç ayrı yerde elde ettiği zaferlerle Türkleri Anadolu'dan atmak isteyen Haçlı hareketinin durdurulduğunu dönemin kaynaklarındaki bilgiler ışığında ortaya koymuştur. Eserin sonuna Sultan I. Kılıç Arslan'ın soy kütüğü ve dönemin kronolojisi eklenmiş, ayrıca Birinci Haçlı Seferi'ne ait üç harita ile on resim konulmuştur. Demirkent yine bu sırada Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisinde yayımlanan "*Haçlılar*" maddesi de yaklaşık iki yüz yıl kadar süren Haçlı Seferleri'ni bir ansiklopedi sınırları içerisinde Türk aydınının bakış açısıyla toplu olarak ele almış olan değerli bir çalışmadır (Başar, 2008: 14).

Sonraki yıllarda Haçlı Seferleri ve Selçuklu dönemi Anadolu tarihi hakkında daha birçok makale yayımlayan Prof. Dr. Işın Demirkent'in bu konudaki asıl çalışması ise *Haçlı Seferleri* adlı kitabıdır. Birinci Haçlı Seferi ordularının Anadolu'ya ulaştığı olduğu 1097 yılının 900. yıldönümü olan 1997'de Dünya Yayıncılık tarafından yayımlanan bu eser, aynı döneme ait Türk ve Haçlı kaynakları ile Doğu ve Batı'da yapılmış olan modern çalışmalardan yararlanılarak sade ve akıcı bir üslup ile kaleme alınmış olup, bu özelliği ile yalnız tarihçilere değil her yaşta ve her meslekte okuyucuya hitap eden çok kıymetli bir kitaptır Alanında ülkemizde yazılmış ilk ve tek eser olan bu kitap, konu ile ilgili çok sayıda resim, minyatür, gravür ve haritalarla süslenmiştir. Kısa sürede birinci baskısı bitmiş olan bu kitabın yine Dünya Yayıncılık tarafından 2004

yılında yayımlanan ikinci baskısı da azalmış olup şimdi üçüncü baskısı için hazırlık yapılmaktadır (Başar, 2008: 14, 15).

Prof. Dr. Işın Demirkent, çok uzun bir zamana yayılan ve büyük emek ürünü olan bu kıymetli eserinin önsözünde Batı dünyasının 1096–1291 yılları arasında Doğu'ya düzenlemiş olduğu ve tarih literatüründe Haçlı Seferleri olarak bilinen bu seferleri "*Haçlı Seferleri, 11. yüzyılın ortalarından itibaren Türklerin Yakındoğu'ya girmeleri ve Anadolu'yu yurt edinmeye başlamalarından aşağı yukarı yarım asır sonra Büyük Selçuklu Devleti'nin sürüklendiği iç karışıklıklardan faydalanmayı uman Avrupa dünyasının, Kutsal toprakları kurtarmak sloganıyla Türkleri Anadolu'dan atmak ve Anadolu ile birlikte bütün Yakındoğu'yu kendi ellerine geçirmek maksadıyla düzenleyip giriştiği siyasî amaçlı askeri bir harekettir*" şeklinde tanımlamış ve şöyle devam etmiştir: "*Haçlı Seferleri, 1096 yılında başlayan Birinci Sefer ile 1291'de Lâtin Hristiyanların Doğu'da son merkezleri olan Akkâ'dan çıkarılıp atılmaları arasında süren yaklaşık iki yüz yıllık bir dönem kapsar. Bu dönemde Haçlılar tarafından Birinci Sefer esnasında Urfa, Antakya, Kudüs ve Trablus'ta, Üçüncü Sefer sırasında Kıbrıs'ta, Dördüncü Sefer sonunda da İstanbul'da Lâtin devletleri kurulmuştur. Tarih literatüründe Haçlı Seferleri Dönemi olarak adlandırılan 1096–1291 yılları arasında Batı dünyası önce Yakındoğu'ya yerleşmek, sonra da, ya bu bölgede kundan Haçlı devletlerini desteklemek, ya da zaman içinde Müslümanların geri almaya başladıkdan toprakları elde tutmak amacıyla Doğu'ya dokuz büyük sefer düzenlemiştir. Bu seferler arasında bazı ufak girişimler de olmuştur*" (Başar, 2008: 15, 16).

Demirkent, Batı dünyasının içinde bulunduğu bu Haçlı düşüncesinin 13. yüzyıl sonlarında bitmeyip o günden günümüze kadar devam ettiğini de her yerde dile getirir, bunu örnekleriyle açıkladı. Bu düşüncesini, "*Haçlı Seferleri Hareketi, 1291'de Yakındoğu'ya Lâtin hâkimiyetinin son bulmasıyla bitmemiştir. Bu hareket, 13. yüzyıldan sonra da asırlarca hep aynı düşüncenin eylemi olarak, Batı'nın deyimi ile Son Haçlı Seferleri adıyla sürüp gitmiştir. Haçlı saldırılarına başından sonuna kadar karşı koyan Türkler olmuş ve Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslandan Memlûk Sultanı Baybars'a, Kalavun ve Eşrefe kadar Haçlılarla mücadeleyi aralıksız sürdürmüşlerdir. Son Haçlı Seferleri döneminde ise, Haçlı saldırılarını Yakındoğu hâkimiyetini elinde tutan Osmanlı Türkleri göğüslemek zorunda kalmışlardır. Bunun da ötesinde, Osmanlı Devleti'nin yıkılışından sonra Batılıların günümüze kadar devam eden Doğu'yu kolonize etme*

gayret ve çabalarını da, bu anlamda değerlendirilene mümkün" ifadeleriyle açıkça ortaya koymuştur (Başar, 2008: 16).

Prof. Dr. Işın Demirkent, Haçlı Seferlerinin yıllarca bize Batı tarihçilerinin görüşleri doğrultusunda, Batıdan yapılmış tercüme eserlerdeki bilgilerle yanlış olarak anlatıldığını söylüyor, oysa bu seferlerin hem Batı ve hem Doğu kaynakları kullanılarak tarafsız bir şekilde Türk aydını tarafından da işlenmesi gerektiğini ifade ediyordu. Bu sebeptendir ki, Haçlı Seferleri adlı kitabını "*Doğunun gözünden Haçlı Seferleri*" olarak tanımlamaya çalışmış ve bu konudaki fikirlerini de şu cümlelerle anlatmıştır: "*Batı dünyası bu konulardaki görüş ve yorumlarını ortaya koymuş bulunmakta ve aynı gayretle araştırmalarını sürdürmektedir. Aslında her olayın gerçeği birdir, ama her tarihçi de bu gerçeği yorumlamak durumundadır. Bunu yaparken de doğal olarak içinde yetiştiği ortama ve bağlı bulunduğu kültürün etkilerine uymaktadır. Bu sebeple, aynı konuyu işleyen bütün tarih eserleri tasvirlerinde ve vardığı yargılarda, birbirine zıt olmasa da, az çok farklılık arz ederler. Aynı kültür çevresine mensup oldukları halde, milletleri aynı olan Batılı tarihçilerin bile olaylara bakış açısı değişiktir. Bir kısmı Haçlı Seferleri hareketini milliyetçi açıdan, bir kısmı dini motifi öne çekerek, bir kısmı da sosyal ve ekonomik şartların önemini vurgulayarak veya başka nedenlere dayandırarak ele almaktadır. Bu da, aynı olayın değişik görüşlerin ışığı altında değerlendirilmesini mümkün kılmakta, hatta o olayın açıklık kazanıp anlaşılmasında daha geniş bir ufuk açması bakımından yarar sağlamaktadır. Durum böyle olunca, Batı dünyasının karşı cephesini oluşturan Doğu âleminin konuyu ele alışı, olayları tasvir ve yorumlaması, belli ölçüde de olsa, Batının değer yargılarına her zaman uymamaktadır. Bu sebeple, Türk-İslam dünyasının bilim çevresi de, Haçlı Seferleri konusunu işlerken birçok noktada kendi görüş ve iddialarını ileri sürmek durumundadır. Böylece Haçlı Seferleri Tarihi'nin sadece Batı'nın değil, Doğu'nun da bilimsel çalışmalarla ortaya koyduğu ve koyacağı sonuçlarla birlikte değerlendirilmesi bizleri daha doğru sonuçlara ulaştıracığı kanısındayım. Haçlı Seferleri adını taşıyan bu kitapta, okuyucu zaman zaman benim bu konuda değişik düşünce ve görüşlere sahip olduğumu ve Batılı tarihçilerin olayları tasvirinden, vardıkları hükümlerden farklı bir anlatım ortaya koyduğumu görecektir. Esasen bu kitapta konuyu okurlarıma sunarken, Türk aydınının biraz da bizim düşünüş ve değer yargılarımızla tanışmasını istedim. Bu istek*

doğrultusunda, yayınladığım kitabın okurlarımın ilgisini çekeceğine inanıyor ve bu çalışmamın toplumumuza yararlı olmasını diliyorum" (Başar, 2008: 16 - 18).

Prof. Dr. Işın Demirkent, Türk tarihini tam olarak anlayabilmek için Haçlı Seferleri tarihiyle birlikte, bütün Ortaçağ boyunca hüküm sürmüş olan Bizans İmparatorluğu'nun tarihini de çok iyi bilmemiz gerektiğine inanmış ve çalışmalarının bir kısmını bu konuya ayırmıştı. Bize her zaman, "*Bizans'ın mirasçısı olduğumuzu, atalarımızın asırlar boyunca Bizanslılarla iç içe, aynı coğrafyada birlikte yaşadığını, bunun tabii sonucu olarak birbirimizden etkilendiğimizi, bu sebeple Bizans'ı çok iyi öğrenmek zorunda olduğumuzu*" söylemiştir. Bunun için Bizans Tarihine de çok önem vermiş ve bütün Ortaçağ boyunca hüküm sürmüş olan bu büyük imparatorluğun tarihi hakkında önemli çalışmalar yapmıştır. Nitekim O'nun, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisine yazmış olduğu "*Bizans*" maddesi, bir ansiklopedi sınırları kapsamında, bin yıldan fazla bir süre hüküm sürmüş olan Bizans İmparatorluğu'nun bütünü üzerinde Türkiye'de yapılmış en güzel çalışmadır. Bundan başka Demirkent Bizans İmparatorluğunun siyasî, sosyal, askeri, ekonomik ve kültür tarihi konularında çeşitli dergiler ile kongre ve sempozyum kitaplarında da çok kıymetli makaleler yayımlamıştır. Demirkent vefatından kısa bir süre önce Bizans İmparatorluğu hakkında kaleme almış olduğu bu çalışmalarının bir kısmını, kısa bir süre önce *Bizans Tarihi Yazıları: Makaleler-Bildiriler-İncelemeler* adıyla bir kitapta toplayarak Türk okuyucusunun hizmetine sunmuştu. 2005 yılında Dünya Kitapları arasında çıkmış olan bu eserini, diğer konulardaki makaleleri izleyecekti (Başar, 2008: 18).

Demirkent'in Bizans İmparatorluğu tarihi hakkında Türk tarih literatürüne kazandırmış olduğu en önemli çalışmalar ise Bizans tarihçilerinin eserlerinden dilimize yapmış olduğu çevirilerdir. Bizans tarih eserlerinin yalnızca Bizans için değil, Türk tarihi için de çok önemli bilgiler içerdiğini vurgulayan Demirkent, bu eserlerin tercümelerinin yapılarak ilmî metotlarla yayımlanması gerektiğine inanıyordu. Zira bu kaynak eserler üzerinde Batı'da oldukça fazla çalışma yapılmış, olmasına rağmen bunlar ülkemizde tanınmıyordu. Üstelik bu Bizans kaynakları özellikle on birinci yüzyıldan itibaren Anadolu Türk tarihi için de çok ayrıntılı bilgiler vermekte idi. Bu amaçla önce, Mikhail Psellos'un, 976 – 1077 yılları arasındaki Bizans tarihini kapsayan *Khronographia*'sını tercüme ederek notlar ve açıklamalarla *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı* adıyla neşretti (Başar, 2008: 19).

Psellos'un eseri daha çok Bizans'ın iç dünyasına ve bilhassa saraya ait bilgiler içermekte ise de az da olsa eserde Bulgarlara, Peçenek, Oğuz ve Selçuklulara ait de bilgi bulmak mümkündür. Ayrıca bu eserde Malazgirt Savaşı hakkında da bilgi verilmiştir. Savaş sonunda İmparator Romanos Diogenes'in Selçuklu hükümdarı Alp Arslan tarafından esir edilmesinden başlayarak, Malazgirt sonrasında İstanbul'da yaşanan olaylar ve İmparatorun serbest bırakılışından sonra kaybettiği tahtını ele geçirmek için Anadolu'da giriştiği mücadele, kısaca alt üst olan Bizans dünyası gözler önüne serilmiştir. Eseri İngilizce çevirisinden dilimize aktarmış olan Demirkent, bu İngilizce çeviriyi, Grekçe metin ve eserin Fransızca tercümesi ile de karşılaştırmıştır. Her iki çeviride verilen notların tarihî açıdan eksik olduğunu gören Demirkent, İslâm kaynaklarını da kullanarak Türk dünyasını yakından ilgilendiren olaylar hakkında dipnotlarda açıklamalar yapmış ve eserin sonuna İngilizce ve Fransızca tercümelerde bulunmayan geniş bir bibliyografya ilâve etmiştir. Bilhassa İmparator Konstantinos IX. Monomakhos devrinden itibaren, Selçukluların Anadolu'da ilerlemeleri ve Bizans ile yapılan mücadeleler hakkında Türk okuyucusuna yararlı olacağı düşüncesiyle, bu dönem için oldukça fazla not vermiştir. Önsözden sonra yer alan Giriş kısmında Psellos'un hayatı ve *Khronographia* adlı tarih eseri hakkında bilgi verilmiş, bu eserin Bizans tarih yazıcılığındaki yeri belirtilmiştir. Notlar ve açıklamaların yer aldığı metin kısmından sonra esere Makedonya Hanedanının (867–1059), Dukas Hanedanı'nın (1059- 1078) ve Komnenos Hanedanı'nın (1081–1185) Soy Kütüğü, Sıvı Ateş (Grek Ateşi), Türk asıllı bir Bizans kumandanı olduğu ileri sürülen Georgios Maniakes gibi ekler ve ayrıca Bizans dünyasına ait makam, unvan ve benzeri terimleri açıklayan Ek Sözlük, Bibliyografya ve Kısaltmalar ile İmparator XI. Basileios'un saltanatının sonlarında (1025) Bizans imparatorluğunun hâkimiyet alanını gösteren bir Harita eklemiştir. Bütün bu özellikleri ile Bizans İmparatorluğunun yüz yıllık bir devresini, hem de Selçuklu Türklerinin Anadolu'yu fethetmeye başladıkları bir dönemi içine alan bu eserin, konunun uzmanı olan Prof. Dr. Işın Demirkent tarafından dilimize kazandırılmış olması önemini daha da arttırmıştır (Başar, 2008: 19, 20).

Prof. Dr. Işın Demirkent'in Bizans tarihçilerinin eserlerinden yaptığı çevirilerden ikincisi Ioannes Kinnamos'un *Historia* adlı kitabıdır. 1118–1176 yılları arasındaki olayları anlatan bu eser, Bizans'ın Komnenos Hanedanı'nın imparatorlarından II. Ioannees (1118–1143) ile I. Manuel (1143–1176) döneminin tarihi olup, bu eserde de

on ikinci yüzyıl Türk-Bizans münasebetleri ve Anadolu Türk tarihi hakkında bilgiler vardır. Hocamız, bu eseri, Avrupa'da 19. yüzyılda Grekçe metin, Latince tercüme şeklinde *Bonn Corpusu*'nda yayımlanmış olan nüshasını esas alarak İngilizce çevirisinden dilimize aktarmıştır. Ayrıca eserin Fransızca çevirisini de dikkate alan Demirkent, dipnotlarda, Kinnamos'un verdiği bilgileri diğer kaynak verileriyle karşılaştırmış; Latince, İngilizce ve Fransızca çevirilerin dipnotlarında özellikle Türk tarihi açısından eksik bulunduğu noktaları tamamlamaya çalışmış ve gerekli gördüğü yerlerde kendi yorumlarını da ilâve etmiştir. Hocamızın *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118–1176)* adını vermiş olduğu bu eser de Türk Tarih Kurumu tarafından 2001 yılında yayımlanmıştır (Başar, 2008: 21).

Saygıdeğer Demirkent, Türkçe'ye kazandırmış olduğu bu kitabında da Giriş bölümünde Ioannes Kinnamos'un hayatı ile eseri hakkında geniş bilgi vermiş, bu eserin Bizans İmparatorluğu tarihi ile on ikinci yüzyıl Anadolu'sunun olaylarına ışık tutan önemli bir kaynak olduğunu belirtmiştir. Metin sonuna geniş bir Bibliyografya ile Komnenos Hanedanı'na ait iki Soy Kütüğü ve Ek Sözlük konulmuş, ayrıca Komnenoslar dönemiyle ilgili üç harita ile birkaç resim ilâve edilmiştir. Kitabın başında ise, ilk defa yayımlanmakta olan, Kinnamos'un on yedinci yüzyılda yapılmış ve halen Münih'de Bayerisches Nationalmuseum'da bulunan bronz büstünün fotoğrafı konulmuştur. Eser Genel Dizin ile son bulmuştur (Başar, 2008: 22).

Prof. Demirkent'in Bizans tarih yazarlarından dilimize kazandırmış olduğu kaynak kitapların üçüncüsü *Niketas Khoniates'in Historia* adlı eserinin son kısmını içeren yedi bölümden oluşmaktadır. Bu eserin, 1143–1180 yılları arasındaki olayları içine alan ilk yedi kitabı daha önce merhum Prof. Dr. Fikret Işıltan tarafından tercüme edilerek *Niketas Khoniates, Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)* adıyla Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlanmıştı (Ankara 1995). Demirkent ise, İstanbul'un 1204 yılında Latinler tarafından zaptının ve yağmalanmasının bir görgü tanığı olan Romalı yazar Niketas Khoniates'in eserinin 1195–1206 yılları olaylarını anlatan son kısmının tercümesini, Dördüncü Haçlı Seferinin 800. yılı olan 2004 yılında tamamlayarak, önceki çeviri eserlerinde olduğu gibi çok zengin notlar ve açıklamalarla *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195–1206) İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması* adıyla Dünya Kitapları arasında yayımladı (Başar, 2008: 23).

Niketas'ın bu eserinde Haçlılar'ın İstanbul'u zaptı ve yağmalaması çok ayrıntılı olarak anlatıldığı gibi Bizans İmparatorluğu ile Türkiye Selçuklu Devleti arasında cereyan eden savaşlar ile siyasî ve ticarî ilişkilere de yer verilmiştir. Bu bakımdan Prof. Dr. Işın Demirkent'in Türkçe'ye çevirmiş olduğu Niketas'ın Historia'sının bu son kısmı sadece Bizans imparatorluğu açısından değil, aynı zamanda Anadolu Türk tarihi bakımından da büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile Türk Tarih Kurumu'nun Üniversiteler ve Valiliklerle birlikte yürüttüğü konferanslar programı içinde yurdumuzun birçok şehir ve üniversitesinde özellikle Türkiye Selçuklularının Bizans ve Haçlılar ile olan ilişkilerini konu alan konferanslar verir, Haçlı Seferleri'nin Türk tarihi bakımından önemini anlatırdı. Davet edildiği bilimsel etkinliklerin hepsine gitmek ister, kimseyi geri çevirme di. Duyduğu, haberini aldığı her toplantıya ya bir bildiri ile katılır, ya da dinleyici olarak gider ve müzakerelerde bulunurdu (Başar, 2008: 23, 24).

3.4.1.Eserleri¹

3.4.1.1.Kitapları ve Makaleleri

1- Demirkent, Işın, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098'den 1118'e Kadar)*, İÜEF Yayınları, No: 1896, İstanbul 1974, XXXIX + 160 sayfa + 1 resim + 1 harita.

2- Demirkent, Işın, "1071 Malazgirt Savaşına Kadar Bizans'ın Askerî ve Siyasî Durumu", *İÜEF Tarih Dergisi: Fatih Sultan Mehmed'e Hatıra Sayısı*, Sayı 33 (Mart 1980 / 81), İstanbul 1982, s. 133–146.

3- Demirkent, Işın, "Haçlılara Karşı Mücadelede Başarılı Bir Türk Kumandanı: Savar", *TTK Belleten*, XLVIII/191–192 (Temmuz-Ekim 1984), Ankara 1985, s. 453–479.

4- Demirkent, Işın, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118–1146)*, (II. Cilt), TTK Yayınları, VII. Dizi, Sayı 91, Ankara 1987, XXVIII + 170 sayfa + 11 resim + 1 harita.

¹ Prof. Dr. Işın Demirkent'in eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Başar, Fahameddin, (2008), Prof. Dr. Işın Demirkent'in Hayatı ve Eserleri, *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*, İÜEF Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, 3-24.

- 5- Demirkent, Işın, "Urfa Haçlı Kontluğu Tarihine Bir Bakış (1098–1144)", *Tarihi ve Kültürel Boyutları İçerisinde Şanlıurfa ve Güney-Doğu Anadolu Projesi (GAP) Sempozyumu (Şanlıurfa, 16–19 Kasım 1987) Bildiriler Kitabı*, (Hazırlayan: Prof. Dr. Abdülkadir Karahan), İstanbul 1988, s. 83–89.
- 6- Demirkent, Işın, "Urfa Haçlı Kontluğu Tarihine Bir Bakış (1098–1146)", *TTK Belleten*, LIII/206 (Nisan 1989), Ankara 1989, s. 167–174.
- 7- Demirkent, Işın, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098–1118)*, I. Cilt, TTK Yayınları, Ankara 1990, VII. Dizi, Sayı 91-a, LXIII + 176 sayfa + 16 resim.
- 8- Demirkent, Işın, "Haçlı Seferleri Kaynaklarının Büyük Külliyyatı. Recueil des Historiens des Croisades, I: Doğulu Tarihçiler", *TTK Belleten*, LIV/210 (Ağustos 1990), Ankara 1990, s. 863–898.
- 9- Demirkent, Işın, "14. Yüzyıla Kadar Balkan Yarımadasında Bizans Hâkimiyeti", *I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu (Ankara, 26 Nisan 1989)*, *Bildiriler*, TTK Yayınları, Ankara 1992, s. 1–11.
- 10- Demirkent, Işın, "Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Râvendân (11 resim ile birlikte)", *TTK Belleten*, LVI/216 (Ağustos 1992), Ankara 1992, s.371–389.
- 11- Demirkent, Işın, "Jews in Christian Europe During the Crusades", *Focus on Türkiye, Turizm ve Otelcilik Dergisi*, 8'th Year, No. 31 (Winter '92), Dünya Yayıncılık A.Ş., İstanbul 1992, s. 35-37 + 3 resim.
- 12- Demirkent, Işın, *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı*, Yayına Haz.: Prof. Dr. Işın Demirkent, TTK Yayınları, XIX. Dizi, Sayı 12, Ankara 1992, XXI + 280 sayfa + 2 harita.
- 13- Demirkent, Işın, "Bizans", *DİA*, Cilt 6 (İstanbul 1992), s. 230–244.
- 14- Demirkent, Işın, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118–1146)*, II. Cilt, TTK Yayınları, VII. Dizi, Sayı 91, 2. Baskı: Ankara 1994, XXVIII + 170 sayfa+ 11 resim + 1 harita.
- 15- Demirkent, Işın, "Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Râvendân", *XI. Türk Tarih Kongresi (5–9 Eylül 1990). Kongreye Sunulan Bildiriler*, II, TTK Yayınları, Ankara 1994, s. 741–747.

- 16- Demirkent, Işın, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", *İÜEF Tarih Dergisi: Prof Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı*, Sayı 35 (1984–94), İstanbul 1994, s. 65–78.
- 17- Demirkent, Işın, "Haçlılar", *DBİA*, III (İstanbul 1994), s. 483–489.
- 18- Demirkent, Işın, *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, (Yayına Hazırlayan: İÜEF Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı), Dizgi ve Baskı: Dünya Yayıncılık A.Ş., İstanbul 1995, Önsöz: Prof. Dr. Işın Demirkent + 14 makale (280 sayfa).
- 19- Demirkent, Işın, "Prof. Dr. Fikret Işıltan'ın Hayatı ve Eserleri", *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, Yayına Hazırlayan: İÜEF Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, Dizgi ve Baskı: Dünya Yayıncılık A.Ş., İstanbul 1995, s. 11-16.
- 20- Demirkent, Işın, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", *Prof Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, (Yayına Hazırlayan: İÜEF Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı), Dizgi ve Baskı: Dünya Yayıncılık A.Ş., İstanbul 1995, s. 17-56.
- 21- Demirkent, Işın, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK Yayınları, XXIV. Dizi, Sayı 22, Ankara 1996, VII + 80 sayfa + 3 harita + 10 resim.
- 22- " Demirkent, Işın, Komnenos Hanedanının Büyük Başkumandanı: Türk Asıllı Ioannes Aksukhos", *TTK Belleten*, LX/227 (Nisan 1996), Ankara 1996, s. 59–72 + soy kütüğü.
- 23- Demirkent, Işın, "Antakya Prinkepsi Bohemund'un Esir Alınması, Niksar'da Hapsedilmesi ve Serbest Bırakılması (1100–1103)", *Niksar'ın Fethi ve Danışmendliler Döneminde Niksar Bilgi Şöleni Tebliğleri* (8 Haziran 1996), Niksar Belediyesi Yayını, Niksar 1996, s. 3–7.
- 24- Demirkent, Işın, "Haçlılar", *DİA*, C. 14 (İstanbul 1996) s. 525–546.
- 25- Demirkent, Işın, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1997, Önsöz + 306 sayfa + 17 harita + 7 kroki + 208 resim.
- 26- Demirkent, Işın, "Fetih Öncesinde Bizans'ın Siyasî Durumu", *1. Uluslararası İstanbul'un Fethi Konferansı (24- 25 Mayıs 1996)*, *Bildiriler*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1997, s. 32–40.

- 27- Demirkent, Işın, "Haçlı Seferlerinin Mahiyeti ve Başlaması", *Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri (26–27 Mayıs 1997)*, *Bildiriler*, İÜEF Tarih Araştırma Merkezi Yayını, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1998, s. 1–14.
- 28- Demirkent, Işın, "Herakleios", *DİA*, C. 17 (İstanbul 1998), s. 210–215.
- 29- Demirkent, Işın, *Bizans İmparatorluğu Dönemi İstanbul, 330 -1453*, Metin Yazan: Prof. Dr. Işın Demirkent, Fotoğraflar: Haluk Özözlü, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1999, 16 sayfa (Tanıtım Kitabı).
- 30- Demirkent, Işın, *The Era of the Byzantine Empire İstanbul, 330 -1453 A.D.*, Text: Prof. Dr. Işın Demirkent, Photographs: Haluk Özözlü, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1999, 16 pages. (Guide Book).
- 31- Demirkent, Işın, "Komnenoslar Sarayında Bir Türk: Aksukhos", *XII. Türk Tarih Kongresi (12–17 Eylül 1994) Kongreye Sunulan Bildiriler*, II, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 539–544.
- 32- Demirkent, Işın, "1101 Yılı Haçlı Seferleri Ordularının Anadolu'da Takip Ettiği Yollar Hakkında", *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu (İstanbul, 23–25 Haziran 1997)*, *Bildiriler*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 115–122.
- 33- Demirkent, Işın, "Türk Kültürünün Bizans'a Etkilerinden Birkaç Örnek", *Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri (25–26 Mayıs 1998)*, *Bildiriler*, İÜEF Tarih Araştırma Merkezi Yayını, "Globus" Dünya Basımevi, İstanbul 2000, s. 145–154.
- 34- Demirkent, Işın, "1082–1302 Yılları Arasında Bizans-Venedik İlişkilerine Kısa Bir Bakış", *İÜEF Tarih Dergisi: Prof. Dr. Fikret Işıltan Hatıra Sayısı*, Sayı 36 (1995–2000), İstanbul 2000, s. 137–154.
- 35- Demirkent, Işın, "Bizans İmparatorluğu Döneminde Dorylaion", *Tarihte Eskişehir Sempozyumu I (Eskişehir, 2–4 Kasım 1998)*, *Bildiriler*, AÜEF Yayınları, Eskişehir 2001, s. 45–60.
- 36- Demirkent, Işın, "Bizans Kaynaklarına Göre IV.-XI. Yüzyıllarda İstanbul ve Çevresinde Depremler", *Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afetler ve Deprem Semineri (22–23 Mayıs 2000)*, *Bildiriler*, İÜEF Tarih Araştırma Merkezi Yayını, "Globus" Dünya Basımevi, İstanbul 2001, s. 51–65.

- 37- Demirkent, Işın, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118–1176)*, Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Işın Demirkent, TTK Yayınları, XIX. Dizi, Sayı 18, Ankara 2001, XXXIII + 261 sayfa + 3 harita + 11 resim.
- 38- Demirkent, Işın, "İstanbul Tarihi: Kuruluşundan Fethine Kadar", *DİA*, C. 23 (İstanbul 2001), s. 205–212.
- 39- Demirkent, Işın, "Bizans Kaynaklarına Göre IV.-XI. Yüzyıllarda İstanbul ve Çevresinde Depremler", *Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afetler ve Deprem Semineri (22–23 Mayıs 2000)*, *Bildiriler*, 2. Baskı, İÜEF Tarih Araştırma Merkezi Yayını, (Yay.: İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü), İstanbul 2002, s. 51–65.
- 40- Demirkent, Işın, "Haçlı Seferleri Kaynaklarının Büyük Külliyyatı, Recueil des Historiens des Croisades, II: Bizanslı Tarihçiler", *TTK Belleten*, LXV/244 (Aralık 2001), Ankara 2002, s. 921- 958.
- 41- Demirkent, Işın, "XII. Yüzyılda Bizans'ın Ege Bölgesinden Güneye inen Yolları Hakkında", *Anadolu'da Tarihî Yollar ve Şehirler Semineri (21 Mayıs 2001)*, *Bildiriler*, İÜEF Tarih Araştırma Merkezi Yayını, "Globus" Dünya Basımevi, İstanbul 2002, s. 1–13 + 4 harita.
- 42- Demirkent, Işın, "Haçlı Seferleri ve Türkler", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, (Editörler: Hasan Celâl Güzel- Prof. Dr. Kemal Çiçek - Prof. Dr. Salim Koca), Cilt 6 (Ankara 2002), s. 651–668.
- 43- Demirkent, Işın, "Haçlı Seferleri ve Türkler", *Genel Türk Tarihi*, Yeni Türkiye Yayınları, (Editörler: Hasan Celâl Güzel - Prof. Dr. Ali Birinci), Cilt 4 (Ankara 2002), s. 193–221.
- 44- Demirkent, Işın, "İkinci Haçlı Seferi Günleri", *Popüler Tarih*, Sayı 18 (Şubat 2002), Dünya Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 22–27.
- 45- Demirkent, Işın, "Dördüncü Haçlı Seferi Günleri; İstanbul'un Latinler Tarafından Zapt ve Yağması", *Popüler Tarih*, Sayı 20 (Nisan 2002), Dünya Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 14–20.
- 46- Demirkent, Işın, "Birinci Haçlı Seferi Sonunda Kudüs'ün Zaptı", *Popüler Tarih*, Sayı 23 (Temmuz 2002), Dünya Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 16–22.

- 47- Demirkent, Işın, "11. Yüzyılda Türk Asıllı Bir Bizans Kumandanı, Megas Primikerios Tatikios", *XIV. Uluslar arası Türk-Tarih Kongresi (9-13 Eylül 2002), Bildiri Özetleri*, TTK Yayınları, Ankara 2002, s. 40-42.
- 48- Demirkent, Işın, "Ortaçağ'da Urfa (III. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Kadar)", *Uygurlıklar Kapısı Urfa*, (ed. Filiz Özdem) YKY., İstanbul 2002, s. 47-67.
- 49- Demirkent, Işın, "Kayser", *DİA*, C. 25 (Ankara 2002), s. 94-96.
- 50- Demirkent, Işın, "Kıbrıs Tarih (Osmanlı Öncesi)", *DİA*, C. 25 (Ankara 2002), s. 370-374.
- 51- Demirkent, Işın, "Kılıçarslan I", *DİA*, Cilt 25 (Ankara 2002), s. 396-399.
- 52- Demirkent, Işın, "Kudüs: Haçlılar Dönemi", *DİA*, C. 26 (Ankara 2002), s. 329-332.
- 53- Demirkent, Işın, "1101 Yılı Haçlı Ordularına Karşı Mücadelede Selçuklu - Danişmendli İşbirliği", *Danişmendliler Döneminde Niksar'da Tıp, Tarih ve Kültür Sempozyumu (6-8 Ekim 2000), Bildiriler*, Niksar Belediyesi Yayını, Niksar, 2003, s. 79-89.
- 54- Demirkent, Işın, "XII. Yüzyıla Kadar Bizans'da Loncalar", *Osmanlı Öncesi ile Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri (9-10 Mayıs 2002), Bildiriler*, İÜEF Tarih Araştırma Merkezi Yayını, "Globus" Dünya Basımevi, İstanbul 2003, s. 61-70.
- 55- Demirkent, Işın, "Haçlı Seferleri Döneminde Yakındoğu Kültürünün Batı'ya Taşınması ve Bunun Avrupa Toplumuna Etkileri Üzerine", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Özel Sayı; Prof. Dr. Coşkun Alptekin'e Armağan: Osmanlı Öncesi Bati Asya'da Türk Varlığı, Sayı 12 (Eylül 2002), İstanbul 2003, s. 209-218.
- 56- Demirkent, Işın, "Alexis, G.C. Savvides, *Enkylopaidiko Prosopographiko Leksiko Byzantinis Historias kai Politismou (Encyclopaedic Prosopographical Lexion of Byzantine History and Civilation)*, Metron / Iolkas, Atina 1996, I. cilt: 282 sayfa, II. cilt: 243 sayfa, III. cilt: 318 sayfa (*Bizans Tarihinin ve Kültürünün Ansiklopedik Prosopographik Sözlüğü*)", (Kitap Tanıtma), TTK Belleten, LXVI/247, Ankara 2003, s. 1003-1004.

- 57- Demirkent, Işın, *Son Dönem Bizans İmparatorluğu Tarihi Bibliyografyası (1261–1453)*, (Hazırlayanlar: Prof. Dr. Işın Demirkent, Doç. Dr. Fahmeddin Başar, Yrd. Doç. Dr. Ebru Altan, Yrd. Doç. Dr. Muharrem Kesik, Yrd. Doç. Dr. Halûk Kortel), İstanbul'un Fethinin ve İstanbul Üniversitesi'nin Kuruluşunun 550. Yıldönümü Armağanı, İÜEF Yayınları, Yayın No. 3436, İstanbul 2003, XI + 228 sayfa
- 58- Demirkent, Işın, "Tatikios (Türk Asıllı Bir Bizans Kumandanı)", *TTK Belleten*, LXVII/248 (Nisan 2003), Ankara 2003, s. 93–110.
- 59- Demirkent, Işın, "Yakındoğu'nun Avrupa'ya Öğrettikleri", *Popüler Tarih*, Sayı 32 (Nisan 2003), Dünya Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 24–29.
- 60- "Konstantinopolis'te Haçlılar", *Toplumsal Tarih*, Sayı 112 (Nisan 2003), İstanbul 2003, s. 82–85.
- 61- Demirkent, Işın, "Bizans'ın Son Günleri", *Popüler Tarih*, Sayı 33 (Mayıs 2003), Dünya Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 26–31
- 62- Demirkent, Işın, "Haçlılar İstanbul'u Nasıl Yaktı?", *Popüler Tarih*, Sayı 40 (Aralık 2003), Dünya Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 32–37.
- 63- Demirkent, Işın, "Die byzantinische Herrschaft auf der Balkanhalbinsel bis zum 14. Jahrhundert", *İÜEF Tarih Dergisi*, Sayı 38 (2002–2003), İstanbul 2003, s. 1–15.
- 64- Demirkent, Işın, "Maarretünnu'mân", *DİA*, C. 27 (Ankara 2003), s. 274–276.
- 65- Demirkent, Işın, "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde Bizans Devleti Tarihi Dersleri, Cumhuriyetin 80. Yılında Üniversitelerde Tarih Öğrenimi, Araştırmaları ve Yayınları Semineri, (16–17 Aralık 2003), Bildiriler, İÜEF Tarih Araştırma Merkezi Yayını, "Globus" Dünya Bsm., İstanbul 2004, s. 47–54.
- 66- Demirkent, Işın, *Haçlı Seferleri*, 2. Baskı, Dünya Kitapları, Tarih Dizisi 1, İstanbul 2004, Önsöz + 2: Baskıya Önsöz + 306 sayfa + 17 harita + 7 kroki + 208 resim.
- 67- Demirkent, Işın, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195–1206). İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması*, Dünya Kitapları, Tarih Dizisi 2, İstanbul 2004, XXXIII + 289 sayfa + 3 harita + 24 resim.

- 68- Demirkent, Işın, "İstanbul Depremleri", *Popüler Tarih*, Sayı 41 (Ocak 2004), Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 22–25.
- 69- Demirkent, Işın, "Haçlı Seferleri'nin Vazgeçilmez Üssü: Kıbrıs", *Popüler Tarih*, Sayı 44 (Nisan 2004), Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 16–21.
- 70- Demirkent, Işın, "İlgazi'nin Kanlı Meydan Zaferi", *Popüler Tarih*, Sayı 46 (Haziran 2004), Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 14–17.
- 71- Demirkent, Işın, "İzник'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs –19 Haziran 1097) / The Siege of Nicae by the Crusaders (May 6 - June 19 1097)", *Tarih Boyunca İzник / İzник Throughout History, İzник Foundation*, (ed. Işıl Akbaygil - Halil İnalçık - Oktay Aslanapa), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2004, s. 121–130.
- 72- Demirkent, Işın, "Fatih Dönemi Devletleri, Avrupa Devletleri / Fatih Era Europe Governments", *Fatih ve Dönemi / Mehmed II and his Period*, (ed. Prof. Dr. Necat Birinci), İstanbul'un Fethi'nin 550. Yılı Armağanı, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayını, İstanbul 2004, s. 23–34, 505–510.
- 73- Demirkent, Işın, "Râvendân A Castle of the Crusader Era", *İÜEF Tarih Dergisi*, Sayı 40 (2004), İstanbul 2004, s. 141–157.
- 74- Demirkent, Işın, "Bizans, Türk Kültüründen Neler Aldı?", *Popüler Tarih*, Sayı 53 (Ocak 2005), Dünya Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 12–17.
- 75- Demirkent, Işın, "Güney Fransa'ya Haçlı Seferi: Albililere Karşı Savaş", *Popüler Tarih*, Sayı 55 (Mart 2005), Dünya Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 20–29.
- 76- Demirkent, Işın, "Haçlı Seferleri Döneminde Doğu - Akdeniz'de Deniz Hâkimiyeti", *Tarih Boyunca Dünyada ve Türklerde Denizcilik Semineri (17–18 Mayıs 2004)*, *Bildiriler*, İÜEF Tarih Araştırma Merkezi Yayını, "Globus" Dünya Basımevi, İstanbul 2005, s. 49–70.
- 77- Demirkent, Işın, *Bizans Tarihi Yazıları. Makaleler - Bildiriler - İncelemeler*, (Önsöz: Feridun Andaç), Dünya Kitapları, Tarih Dizisi No. 4, İstanbul 2005, IX + 196 sayfa.

78- Demirkent, Işın, "Ortaçağ'da Mardin (3. Yüzyıldan 16. Yüzyıla Kadar)", *Taşın Belleği Mardin*, (Kitap Editörü: Filiz Özdem), YKY, İstanbul 2005, s. 75–97.

79- Demirkent, Işın, "Kudüs Haçlı Krallığında Devlet İdaresi", *Tarih Boyunca Saray, Hayatı ve Teşkilâtı*, (23 Mayıs 2005), *Bildiriler, İÜEF Tarih Araştırma Merkezi Yayını*, "Globus" Dünya Bsm., İstanbul 2006, s. 53–61.

80- Demirkent, Işın, "Anadolu'nun Türkleşmesinde Haçlı Seferlerinin Rolü", *Sosyoloji ve Coğrafya, Sosyoloji Yıllığı Kitap 15: Süha Göney ve Sabahattin Güllülü'ye Saygı*, (Yayına Haz. Ertan Eğribel - Ufuk Özcan), Kızılelma Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 466–482.

81- Demirkent, Işın, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180–1195) Komnenos Hanedanı'nın Sonu ve II Isaakios Angelos Devri*, (Yayına haz. Fahameddin Başar - Bedia Demiriş), Dünya Kitapları, İstanbul 2006.

82- Demirkent, Işın, *Haçlı Seferleri Tarihi Makaleler-Bildiriler-İncelemeler*, (Yayına haz. Ebru Altan), Dünya Yayıncılık, İstanbul 2007.

83- Demirkent, Işın, Prof. Dr. Fikret Işıltan'ın Hayatı ve Eserleri, *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, İÜEF Ortaçağ Anabilim Dalı, İstanbul 1995, s. 11, 17.

3.4.1.2. Prof. Dr. Işın Demirkent'in Danışmanlığında Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri¹

1- Nuray Arabacı, "İznik-Bizans İmparatoru III. İoannes Dukas Vatatzes Devri (1222–1254) ve Türkiye Selçuklu Devleti ile İlişkileri", *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.

¹ Prof. Dr. Işın Demirkent'in Danışmanlığında Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Başar, Fahameddin, Demirkent, Işın, Prof. Dr. Fikret Işıltan'ın Hayatı ve Eserleri, *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, İÜEF Ortaçağ Anabilim Dalı, İstanbul 1995, s. 11 – 17.

- 2- Ergin Ayan, "Willermus Tyrensis'in historia rerum in partibus transmarinis gestarum Adlı Eserinin XVI, XVII ve XVIII Kitaplarının Türkçe Çevirisi", *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.
- 3- Ebru Altan, "Willermus Tyrensis'in historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum (Deniz Aşın Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi) Adlı Eserinin XI. ve XII. Kitaplarının Türkçe Çevirisi", *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.
- 4- Hayati Doktemir, "Antakya Haçlı Devletinde Roger de Saleme Devri Tarihi (1112–1119)", *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998.
- 5- Mukadder Yıldız, "Fulcherius Carnotensis Birinci Haçlı Seferi Vakayinamesi (Fulcheri Carnotensis Historia Hierosolymitana), Kitap I", *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999.
- 6- Ebru Altan, "İkinci Haçlı Seferi (1147–1148)", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000, Yayımları: *İkinci Haçlı Seferi (1147–1148)*, X. TTK Yayınları, Ankara 2003.
- 7- Birsal Küçüksipahioğlu, "Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi (1109–1187)", *Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003, Yayımları: *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007.
- 8- Jung Hye Lee, "Bizans Siyasî ve Sosyal Tarihinde Tasvir Kincilik (İkonoklazm) Hareketinin Başlangıç Dönemi", *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004.

3.4.1.3. Prof. Dr. Işın Demirkent'in Katılmış Olduğu Sempozyum, Kongre ve Seminerler¹

1- "Urfa Haçlı Kontluğu Tarihine Bir Bakış (1098–1144)", *Tarihî ve Kültürel Boyudan İçerisinde Şanlıurfa ve Güney-Doğu Anadolu Projesi (GAP) Sempozyumu* (Şanlıurfa, 16–19 Kasım 1987), Düzenleyen: Şanlıurfa Valiliği ve Şanlıurfa Belediye Başkanlığı, Şanlıurfa. '

2- "14. Yüzyıla Kadar Balkan Yarımadasında Bizans Hâkimiyeti", *1. Kosova Zaferinin 600. Yıldönümü Sempozyumu* (26 Nisan 1989), TTK, Ankara.

3- "Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Râvendân", *XI. Türk Tarih Kongresi* (5–9 Eylül 1990), TTK, Ankara.

4- "Komnenoslar Sarayında Bir Türk: Aksukhos", *XII. Türk Tarih Kongresi* (12–17 Eylül 1994), TTK, Ankara.

5- *600 th Years Anniversary of King Marco's Death Sempozyumu* (23–25 Haziran 1995), (Tartışmacı olarak), Prilepe-Makedonya.

6- *XIX. Uluslararası Bizans Çalışmaları Kongresi* (18–24 Ağustos 1996) / *(XIX international Congress of Byzantine Studies, Universty of Copehhagen, 18–24 August 1996)*, (Tartışmacı olarak), Kopenhag.

7- "*Fetih Öncesinde Bizans'ın Siyasî Durumu*", *I. Uluslararası Fetih Sempozyumu* (24–25 Mayıs 1996), Düzenleyen: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul.

8- "Antakya Prinkepsi Bohemund'un Esir Alınması, Niksar' da Hapsedilmesi ve Serbest Bırakılması (1100–1103)", *Niksar'ın Fethi ve Danişmendliler Döneminde Niksar Sempozyumu* (7–8 Haziran 1996), Düzenleyen: Gaziosmanpaşa Üniversitesi ve Niksar Belediyesi, Niksar.

¹ Prof. Dr. Işın Demirkent'in Katılmış Olduğu Sempozyum, Kongre ve Seminerler hakkında detaylı bilgi için bkz. Demirkent, Işın, Prof. Dr. Fikret Işıltan'ın Hayatı ve Eserleri, *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, İÜEF Ortaçağ Anabilim Dalı, İstanbul 1995, s. 11- 17.

- 9- "Haçlı Seferlerinin Mahiyeti ve Başlaması", *Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri (26–27 Mayıs 1997)*, Düzenleyen: İÜEF Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul.
- 10- "1101 Yılı Haçlı Seferleri Ordularının Anadolu' da Takip Ettiği Yollar Hakkında", *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu (İstanbul, 23–25 Haziran 1997)*, Düzenleyen: TTK, Conrad Otel, İstanbul.
- 11- "Myriokephalon Savaşı'nın Yeri Hakkında", *III. Myriokephalon Sempozyumu (13 Eylül 1997)*, Çivril-Denizli
- 12- "Türk Kültürünün Bizans'a Etkilerinden Birkaç Örnek", *Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri (25–26 Mayıs 1998)*, Düzenleyen: İÜEF Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul.
- 13- *Uluslararası Ortaçağ Kongresi (International Medieval Congress)*, 13–16 Temmuz 1998 (Tartışmacı olarak), Leeds Üniversitesi - İngiltere.
- 14- "Bizans imparatorluğu Döneminde Dorylaion", *Tarih Boyunca Eskişehir Tarihi Sempozyumu (3–4 Kasım 1998)*, Düzenleyen: Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü, Eskişehir.
- 15- "Jerusalem and Acre", *The Fifth International Conference of the Society for the Study of the Crusades and the Latin East (13–18 July 1999)*, (Tartışmacı olarak), Kudüs ve Akkâ, *XIII. Türk Tarih Kongresi (4–8 Ekim 1999)*, TTK, (Uluslararası Askerî ve Diplomatik İlişkiler Oturumu Başkanı olarak), Ankara.
- 16- "Bizans Kaynaklarına Göre IV. - XI. Yüzyıllarda İstanbul ve Çevresinde Depremler", *Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afetler ve Deprem Semineri (22–23 Mayıs 2000)*, Düzenleyen: İÜEF Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul.
- 17- "1101 Yılı Haçlı Ordularına Karşı Mücadelede Danişmendli-Selçuklu İşbirliği", *Danişmendliler Döneminde Niksar'da Tıp, Tarih ve Kültür Sempozyumu (6–8 Ekim 2000)*, Düzenleyen: Niksar Belediyesi ve Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Niksar.
- 18- "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs - 19 Haziran 1097)", *I. Uluslararası İznik Sempozyumu (1–4 Kasım 2000)*, Düzenleyen: İznik Eğitim ve Öğretim Vakfı, İznik.

- 19- "XII. Yüzyılda Bizans'ın Ege Bölgesinden Güneye İnen Yolları Hakkında", *Anadolu'da Tarihî Yollar ve Şehirler Semineri (21 Mayıs 2001)*, Düzenleyen: İÜEF Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul, XX. *Uluslararası Bizans İlişkileri Kongresi (19–25 Ağustos 2001)*, (Ulusal Komite Başkanı olarak), Paris.
- 20- "XII. Yüzyıla Kadar Bizans'da Loncalar", *Osmanlı Öncesi ile Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri (9–10 Mayıs 2002)*, Düzenleyen: İÜEF Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul.
- 21- "11. Yüzyılda Türk Asıllı Bir Bizans Kumandanı, Megas Primikerios Tatikios", *XIV. Uluslararası Türk Tarih Kongresi (9–13 Eylül 2002)*, Düzenleyen: TTK, Ankara.
- 22- *İstanbul Üniversitesi 550. Yıl Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sempozyumu (XV. Yüzyıl) / 30–31 Mayıs 2003*, Düzenleyen: İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, (Düzenleme Kurulu Başkanı ve Oturum Başkanı olarak), İstanbul.
- 23- "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde Bizans Devleti Tarihi Dersleri", *Cumhuriyetin 80. yılında Üniversitelerde Tarih Öğrenimi, Araştırmaları ve Yayınları Semineri (16–17 Aralık 2003)*, Düzenleyen: İÜEF Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul.
- 24- "Haçlı Seferleri Döneminde Doğu-Akdeniz'de Deniz Hâkimiyeti", *Dünyada ve Türklerde Denizcilik Semineri (17–18 Mayıs 2004)*, Düzenleyen: İÜEF Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul.
- 25- *XIII. Ahilik Kültürü Sempozyumu (12 Ekim 2004)*, Düzenleyen: T.C. İstanbul Valiliği ve İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odası, (Oturum Başkanı olarak), Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi, İstanbul.
- 26- "Kudüs Haçlı Krallığı'nda Devlet İdaresi", *Tarih Boyunca Saray, Hayatı ve Teşkilâtı Semineri (23 Mayıs 2005)*, Düzenleyen: İÜEF Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul.

3.4.1.4. Prof. Dr. Işın Demirkent'in Katılmış Olduğu Konferanslarda Yaptığı Konuşmaların Başlık ve Tarihleri¹

- 1- "*Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri*", 10 Mayıs 1991, TTK, Ankara.
- 2- "*1101 Yılı Haçlı Seferlerinin Anadolu'nun Türkleşmesi Bakımından Önemi ve Merzifon Savaşı*", 21 Nisan 1994, Amasya.
- 3- "*1101 Yılı Haçlı Seferlerinin Anadolu'nun Türkleşmesi Bakımından Önemi ve Merzifon Savaşı*", 22 Nisan 1994, Merzifon.
- 4- "*Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri*", 30 Ekim 1995, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- 5- "*Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri*", 27 Kasım 1995, Antakya.
- 6- "*Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan Tarafından Keşiş Pierre Termite Haçlı Ordusunun Drakon Vadisi'nde Yok Edilmesi (21 Ekim 1096)*", 21 Ekim 1996, Kültür Merkezi, Yalova - İstanbul.
- 7- "*İkinci Haçlı Seferi'ne Katılan Alman Kralı III. Konrad'ın Dorylaion (Eskişehir)'de Uğradığı Yenilgi*", 8 Aralık 1997, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- 8- "*İkinci Haçlı Seferi'ne Katılan Fransız Kralı VII. Louis'nin Denizli'den Sonra Honaz (Kadmus) Dağı'nda Uğradığı Yenilgi*", 23 Şubat 1998, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- 9- "*Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu, Haçlı Hareketinin Başlaması ve Anadolu'dan Geçen Haçlı Orduları Hakkında Kısa Bilgiler*", *Tarihi ve Kültürel Gelişimi İçinde Anadolu Seminerleri II*, Düzenleyen: ÇEKÜL Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı Gençlik Birimi, 27 Nisan 1999, İTÜ, Taşkışla - İstanbul.

¹ Prof. Dr. Işın Demirkent'in Katılmış Olduğu Konferanslarda Yaptığı Konuşmaların Başlık ve Tarihleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Demirkent, Işın, Prof. Dr. Fikret Işıltan'ın Hayatı ve Eserleri, *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, İÜEF Ortaçağ Anabilim Dalı, İstanbul 1995, s. 11 - 17.

- 10- *"Haçlı Seferleri Döneminde Batı Dünyasına Taşman İslâm Kültürü ve Bunların Avrupa Toplumunu Üzerindeki Etkileri"*, 8 Aralık 1999, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.
- 11- *"Haçlı Seferlerinin Anadolu Tarihi Bakımından Önemi"*, 3 Mart 2000, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- 12- *"Haçlı Seferlerinin Anadolu Tarihi Bakımından Önemi"*, 14 Nisan 2000, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- 13- *"Haçlı Seferlerinin Anadolu Tarihi Bakımından Önemi"*, 26 Nisan 2000, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- 14- *"1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin Anadolu'nun Türkleşmesi Bakımından Önemi"*, 1 Kasım 2001, TTK, Ankara.
- 15- *"Haçlı Seferleri"*, İstanbul Rehberler Odası, 25 Kasım- 2001, Saat: 09.00–12.00, 14.00- 17.00, Olcay Oteli, Topkapı - İstanbul.
- 16- *"Haçlı Seferleri"*, İstanbul Rehberler Odası, 28 Kasım 2001, Saat: 09.00–12.00, 12.30- 15.30, Eresin Oteli, Topkapı - İstanbul.
- 17- *"Haçlı Seferleri"*, İstanbul Rehberler Odası, 10 Aralık 2001, Saat: 09.00–12.00, 12.30.- 15.30, Eresin Oteli, Topkapı - İstanbul.
- 18- *"Haçlı Seferleri"*, İstanbul Rehberler Odası, 14 Aralık 2001, Saat: 12.30 – 15.30, Parliament Oteli, Beyazıt - İstanbul.
- 19- *"İstanbul'un Dördüncü Haçlı Seferi Sırasında Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması, 800. Yılı Dolayısıyla"*, Adalar Rotary Kulübü, 3 Kasım 2004, Saat 19.00, Divan Oteli, Harbiye - İstanbul.
- 20- *"Haçlı Seferleri Dönemi ve Anadolu"*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Boğaziçi Sohbetleri, 14 Nisan 2005, Saat: 20.00–22.00, Eresin Oteli, Topkapı - İstanbul.
- 21- *"Birinci, İkinci, Üçüncü Haçlı Seferleri'nin Anadolu'dan Geçişi Hakkında"*, Boğaziçi Üniversitesi Tarih ve Kültür Vakfı Öğrenci Kulübü, 18 Mayıs 2005, Saat 15.00, Bebek-İstanbul.

22- "*Fetih Öncesinde Bizans'ın Durumu*", Yeniden Müdafaa-i Hukuk Hareketi Derneği tarafından düzenlenen İstanbul'un Fethini Anma ve Yeniden Anlama Etkinlikleri, 29 Mayıs 2005, Tepebaşı - İstanbul.

23- "*Haçlı Seferleri'nin Anadolu Türk Dünyası Üzerine Etkileri*", Avrasya Bir Vakfı, 18 Haziran 2005, Saat: 14.30, Küçükçekmece - İstanbul.

3.5.Prof. Dr. M. Fuat KÖPRÜLÜ¹

Türkiye’de Bilimsel tarihçiliğin kurucusu Fuad Köprülü; XX. yüzyılda Türkiye’de sosyal bilimler alanında yetişmiş olan en büyük bilim adamı olup, Türkiye’nin modern anlamdaki ilk Türkologudur. Elli yıla yaklaşan bilimsel faaliyetleri ile Türkiye’de olduğu kadar dünyada da büyük bir üne sahiptir.

Modern anlamda bilimsel tarih çalışmalarını da Türkiye’deki urucusu olan Fuad Köprülü, 4 Aralık 1890’da İstanbul’da bir yüzü Sultan Mahmud türbesine, diğer yüzü Divanyolu Caddesi’ne bakan ve o zamanlar maliye nazırı Halil Efendi Konağı adı ile bilinen kargir binada doğdu. Onuncu göbekte baba tarafından soyu Köprülü Mehmet Paşa’ya dayanan Fuad Köprülü, Tanzimat devri ileri gelenlerinden Divan-ı Hümayun Beylikçisi Köprülüzade Arif Bey’in oğlu olan eski Bükreş sefirlerinden Ahmed Ziya Bey’in torunudur. Babası Faiz Bey, Ahmed Ziya Bey’in ortanca oğlu, annesi Hatice Hanım ise İslimye eşrafından ve ulemadan Arif Hikmet Bey’in kızı idi Fuad Köprülü” Mercan İdadisi’ni bitirdikten sonra 1907–1910 yılları arasında Mekteb-i Hukuk’a (Hukuk Fakültesi) gitmiş, fakat hocaların yetersiz bulduğu ve uzmanlaşmak istediği ilim alanının bir mektebi olmadığı için öğrenimini yarıda bırakarak, Mercan, Kabataş, Galatasaray ve İstanbul Liseleri’nde Türkçe ve edebiyat hocalıkları yapmıştır. 1913 yılında Halid Ziya Uşaklıgil’den boşalan İstanbul Darülfunun (Üniversitesi) Türk Edebiyatı Tarihi müderrisliğine (profesör) getirilmiştir. 23 yaşında profesör olan Fuad Köprülü, Mercan’da öğrenci iken Teavün adlı bir mecmua çıkarmış, 15 yaşında yazdığı

¹ Prof. Dr. Fuad Köprülü’nün hakkında detaylı bilgi için bkz Köprülü, Orhan, F., *Fuad Köprülü*, 1987, Kültür Bakanlığı Yay.; Halil İnalcık, "Türk İlimi ve M. Fuad Köprülü" *Türk Kültürü*, S. 65, 1968; Bülent Arı-Selim Aslantaş "Türkiye’de Modern Tarihçiliğin Öncüsü Fuad Köprülü" *Doğu Batı*, S.12 Ankara 2000.

ilk şiiri de Musavver Terakki’de basılmıştır. İlk ilmi yazıları Bilgi Mecmuası’nda yer almıştır. 1913 yılında kadar yazdığı şiirler ve makaleler Mehasin ve Servet-i Fünun’ da yayımlanmıştır (Köprülü, 2003: 13).

Köprülü “Türk Edebiyatı Tarihinde Usul” (1913) adlı makalesiyle Türk Edebiyat tarihinin ilmi bir görüşle nasıl yazılabileceğinin esaslarını ortaya koymuştur. Ayrıca metodolojik problemler üzerinde durarak, bu problemlerin hem tarih, hem de edebiyat tarihi bakımından nasıl çözüleceğini açıklamıştır. Onun bu makalesi daha sonraki çalışmaları için bir yol haritası niteliği taşımaktadır. Köprülü bu dönemde Şahabedin Süleyman ile birlikte edebiyat tarihine dair önemli çalışmalar yapmıştır. Milliyetçilik ve Türkçülük alanlarında önemli bir rol oynayarak, Ziya Gökalp ile birlikte Milli Tetebbular Mecmuası’nı çıkarmıştır. Bu mecmua Türkoloji alanında yapılmış ilk ciddi yayın olup, Türkiyat Mecmuası ‘nın bir portotipi mahiyetindedir. Köprülü, bu dergide Türk edebiyatının kökenlerini araştıran iki önemli makaleyle birlikte tamamlanmamış olan, Anadolu’da Selçuklu varlığını inceleyen bir araştırma da yayınlamıştır. Köprülü, ayrıca 1908’de Türk Derneği’nin 1911 ‘de Türk Yurdu Cemiyeti’nin 1912’de ise Türk Ocağı’nın üyeleri arasında yer almıştır. Köprülü 1918 yılı sonlarında ilk büyük eseri olan “*Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*” ile ilim dünyasında büyük bir şöhret bulmuştur. Ünlü Macar Profesör Nemeth, Prof. Mordtmann ve Prof. Huart bu eserinden dolayı sadece Köprülü’yü değil, Türkiye’yi de tebrik etmişlerdir. Halil İncik tarafından Türkiye’de modern tarihçiliğe açılan kapı olarak değerlendirilen bu eser, ilmi değerini günümüze kadar korumuştur (İncik, 1968: 291).

1922’de Edebiyat Fakültesi Mecmuası’nda yayınladığı “Anadolu’da İslamiyet” adlı makalesiyle ünlü Şarkiyatçı Franz Babinger’in “*Der İslam in Kleinasien*” isimli makalesine cevap vererek, önemli düzeltmelerde bulunmuştur (Arı ve Aslantaş, 2000: 194). Köprülü aynı zamanda idari görevlerini de sürdürerek, 1923’de Edebiyat Fakültesi Reisliği (Dekanlığı)ne seçilmiştir. Aynı yıl “*Türkiye Tarihi*”ni yayımlamıştır. Köprülü’nün yapmak istediği ilmi milliyetçiliği takdir eden Ziya Gökalp, 1923 ‘te çıkardığı “*Türkçülüğün Esasları*” adlı kitabında, “*Köprülüzade Fuad Bey, Türkiyat sahasında büyük bir mütebahhir bir âlim oldu. İlmî eserleriyle Türkçülüğü tenvir etti*” diyerek onun yaptığı çalışmaların önemini belirtmiştir. 1924’te Maarif Vekili Vasıf (Çınar) Bey’in ısrarıyla bu vekâlete yeni bir düzen verebilmek amacıyla, 8 ay bu bakanlığın müsteşarlığına tayin edilmiştir. Buradan ayrıldıktan sonra, Bakanlar Kurulu

kararıyla kurulan Türkiyat Enstitüsü'nün müdürlüğüne getirilerek, bizzat Atatürk'ün isteğiyle 1925'de İstanbul'da toplanması düşünülen ilk Milletlerarası Türkoloji Kongre'nin hazırlanmasıyla görevlendirilmiştir. Onun çalışmaları yabancı ülkelerde de dikkatle takip edilmiştir. Bunun sonucunda Köprülü 1925'te Rusya'nın o dönemdeki en tanınmış şarkiyatçıları olan Barthold, Kraçkowsky ve Oldenburg'un ortak teklifleri ile Sovyetler İlim Akademisi muhabir üyeliğine seçilmiştir. 1927'de Heiderberg Üniversitesi tarafından "fahri felsefe doktoru" unvanını almıştır. 1926'da yayımlanan "*Türk Edebiyat Tarihi*" adlı eseriyle Türk edebiyat tarihi ilk defa modern bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur, Bu eser Köprülü'yü hem Türkiye'de hem de dünyada Türkoloji alanının en büyük otoritesi haline getirmiştir (Arı ve Aslantaş, 2000: 194).

Köprülü 1923'te Paris'teki Dinler Kongre'sine, 1926'da Bakü'deki Türkiyat, 1928'de ise Oxford'daki müsteşrikler kongrelerine önemli tezlerle katılmıştır. 1931'de "Bizans Müesseseleri'nin Osmanlı Müesseselerine Tesiri Hakkında Bazı Mülahazalar" (Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası) adlı monografisi ile Avrupalı tarihçilerin haksız iddialarını çürütmeyi başarmıştır. Kabul edilen müesseselerin doğrudan Bizans'tan Osmanlılara değil, Abbasiler aracılığıyla Ortadoğu geleneği şeklinde etki ettiğini savunmuştur. 1931-32 yıllarında Encyclopaedia of İslam (Leiden) in Turks maddesine Türk Edebiyatı Tarihi kısmına ait yazdığı maddeyle katılarak, bu yandan Türk edebiyat tarihini yepyeni bir görüşle ve hiç kullanılmamış kaynakları kullanarak incelerken, diğer yandan da bu edebiyatın yeni meselelerini ileri sürmüştür (Köprülü, 1987:15).

Köprülü, İstanbul Üniversitesi'nin yeniden kurulmasında önmeli rol oynamıştır. 1934'te, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi dekanı iken Atatürk'ün ısrarı ile politikaya girerek Kars Milletvekilliğine seçilmiştir. 1935'ten sonra İstanbul Edebiyat Fakültesi'ndeki kürsüsünü korumakla birlikte, Ankara'daki Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde Orta zaman Türk Tarihi kürsüsüne getirildiği gibi, Siyasal Bilgiler Mektebi'nde de Müesseseler Tarihi hocalığına getirilmiştir (Köprülü, 1987: 15). 1934 yılında Sorbanne Üniversitesi'nin daveti üzerine orada verdiği konferanslar, bir yıl sonra "*Les Origines de L'empire Otoman*" (Paris 1935) adıyla yayımlamış ve büyük yankılar uyandırmıştır. Köprülü burada Gibbons tarafından Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve Osmanlı hanedanının kökeni hakkında ileri sürülen fikirleri çürütmüş ve kendi tezini delilleriyle birlikte ortaya koymuştur (Arı, Aslanbaş, 2000: 195). Bu konuyu tamamlayıcı nitelikte olarak *Osmanlı İmparatorluğu'nun Etnik Menşei*

Meseleleri isimli makaleyi de 1943'te yayınlamıştır. 1941 yılından sonra milletvekilliğini tercih etmek zorunda kalarak fiili hocalık hayatını bitirmiş, ancak çeşitli kitap ve makaleleriyle ilmi çalışmalarını devam ettirmiştir. 1940 yılında Dr. Adnan Adıvar'ın murahhas müdürlüğü altında yayımlanmaya başlayan İslam Ansiklopedisi'ne 1940 – 50 arasında yazdığı 71 makale ile katkıda bulunmuştur (Köprülü, 1987: 16).

II. Dünya Savaşı'nın sonunda ülkenin demokratik bir düzene geçmesi için verilen Dörtlü Takrir'i imzalayanların arasında yer almıştır. Bu takrir'in reddedilmesinden sonra 1945'ten itibaren Vatan gazetesinde çıkan makaleleri ile ülkede ciddi anlamda bir muhalefet hareketi başlatmıştır. 7 Ocak 1946'da Celal Bayar, Adnan Menderes ve Refik Koraltan ile birlikte Demokrat Parti'yi kurmuştur. Bu arada Kuvvet, Kudret, Vatan ve diğer gazetelerde yazılar yazmayı sürdürmüştür. Köprülü, 1946 Temmuz'unda yapılan seçimler ile İstanbul milletvekili seçilmiş, buna rağmen 1950 genel seçimlerine kadar geçen süreye kadar ilmi çalışmalarına devam etmiştir. 1950 seçimleri sonunda D.P.'nin iktidara geçmesi üzerine, Dışişleri Bakanı olmuş, 1955'teki kısa bir dönem hariç 1956 Mayıs'ına kadar bu görevini sürdürmüştür. Köprülü, 1952'de Türkiye'nin NATO'ya girişinde büyük rol oynamıştır. Mayıs 1956'da D.P.'nin iç politikadaki tutumunu onaylamadığı için 1957'de partiden ayrılmış, önce Hürriyet Partisi, 1960 ihtilalinden sonra ise kendi kurduğu Hür Demokrat Parti'de bir süre daha siyaset yapmış, fakat bu çalışmaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Arı, Aslanbaş, 2000: 204).

Harvard Üniversitesi'nin daveti üzerine 1958 – 59 ders yılını Cambridge'de geçirmiş, Columbia ve Harvard'da bazı konferanslar vermiştir. 1959 yazında Türkiye'ye dönüş, 1960 ihtilalinden sonra siyasi faaliyette bulunmasından çekinildiği için, 6 – 7 Eylül olayları bahane edilerek, tutuklanmış ve Yassıada'ya gönderilmiştir. Üç aylık tutukluluk süresinden sonra tahliye olmuştur. İlerleyen dönemlerde çalışmalarını F. A. Tansel'in yardımıyla eski kitaplarının yeni baskıları ile uğraşarak geçirmiştir. Köprülü 15 Ekim 1965 Cuma günü Ankara'da geçirdiği trafik kazası sonucunda yatağa düşmüş ve 28 Haziran 1966'da İstanbul'da Balta Limanı Kemik Hastanesi'nde vefat etmiştir. Sultan Mahmut Türbesi karşısındaki eski Köprülü Türbesi'nde babası Faiz Bey ile aynı mezarı paylaşmaktadır (Köprülü, 1987: 17).

Fuad Köprülü, birçok ilmi mecmuanın kurucusu ve müdürü olarak ülkenin ilim ve fikir hayatında önemli bir rol oynamıştır. Bunlardan bazıları; ilk ciddi 1915'te çıkan "Milli Tetebbular Mecmuası", Türkiyat Enstitüsü'nün organı olarak 1925'den beri yayınlanan "Türkiyat Mecmuası" ki bunun altıncı cildi Köprülü'nün müdürlüğü sırasında çıkmıştır. 1931-39 yılları arasında iki cilt halinde basılan "*Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*", Ankara'da 1944'de sadece bir cildi basılabilen "*Türk Hukuk Tarihi Dergisi*" ve "*Ülkü*" mecmuasıdır ((Köprülü, 1987: 17). Ayrıca onun başkanlığındaki bir komisyonca yapılan TTK Belleten 1937' den bu yana yayımını sürdürmektedir.

Köprülü'ye yabancı ülkeler tarafından verilen ilmi unvanlar arasında şunlar da yer almaktadır:

1929'da Çekoslovak Şark Cemiyeti Muhabir üyeliği, 1937'de Atina Üniversitesi fahri doktorluk, 1939' da Sarbonne Üniversitesi fahri doktorluk, 1939' da Macar İlimler Akademisi muhabir üyelik (bu üyelik 1964 'te şeref üyeliğine çevrilmiştir), 1947'de American Oriental Society tarafından şeref üyeliği, 1953'te Hür Ukrayna Üniversitesi fahri doktorluk, 1956'da Karaçi Üniversitesi fahri hukuk doktorluğu, 1959'da Amerika Tarih Cemiyeti şeref üyeliği, 1964'de School of Oriental ve African Studies muhabir üyeliği (Köprülü, 1987: 17).

Köprülü, yaklaşık 6 yıl görev yaptığı Dışişleri Bakanlığı sırasında da Fransa ve Almanya başta olmak üzere Yugoslavya, Arjantin v.s. gibi yabancı devletler tarafından verilen sekiz nişana sahipti (Köprülü, 1987: 17).

Köprülü, 1500'ün üzerinde kitap ve makale yazmıştır. Onun yazıları hakkında ilk bibliyografya Şerif Hulusi tarafından 1935'de yayımlanmış, bunu aynı yazarın "*Fuad Köprülü'nün Yazıları İçin Bibliyografya*" (İstanbul 1940) izlemiştir. Sami Özerdim'in "Fuat Köprülü'nün Yazıları 1908-1950" (Türk Dili ve Araştırmaları I, 1950, s.159-248) adlı üçüncü bibliyografya Şerif Hulusi'nin hazırladığı iki bibliyografyayı geliştirmiştir. "*Fuat Köprülü Armağanı*" adlı makaleler mecmuasında Osman Turan'ın "*Prof M. Fuad Köprülü*" (İstanbul, 1953) başlığı altında, Köprülü'nün ilmi faaliyetlerinden bahseden araştırma yazısının sonunda "*Fuad Köprülü'nün İlmi Neşriyatı*" başlığı altında Köprülü'nün 1912-50 yılları arasındaki ilmi yazılarını ele alan bibliyografyayı dördüncü bibliyografya olarak sayabiliriz (Köprülü, 1987: 18).

Köprülü'nün ölümünden sonra ise Sami Özerdim'in 1908–50 arasında kendi eksiklerini tamamlayan yazısı F.A. Tansel tarafından (Belleten XXX; sayı 120, Ekim 1966, s. 631–632) yayımlanmış, Tansel aynı yazısının 633–635. sayfalarında, Köprülü'nün 1950–66 arasında yayımlanan kitap ve makalelerini ek olarak vermiştir. Tansel daha sonraki dönemlerde Türk Kültürü'nde önceki makalesine yeni bazı ilavelerde bulunmuştur. İlerleyen yıllarda Orhan Köprülü tarafından eski bibliyografyaların tamamlanabilmesi için üç makale yayımlanmıştır. Bunlar; Dr. Orhan F. Köprülü, “*Prof. Fuad Köprülü için Yazılmış, Bibliyografyalar ve Bunlara Bazı ilaveler*” (Türk Kültürü, Ankara 1970 VII, 616–620); Dr. Orhan F. Köprülü, “*Fuad Köprülü Bibliyografyasına Yeni ilaveler (Türk Kültürü, Ankara 1972, X. s. 1242–1245)*”, Dr. Orhan F. Köprülü, “*Köprülü Bibliyografyası'nda Yeni Gelişmeler*” (Türk Kültürü, Ankara 1975, XIV, s. 52_55) (Köprülü, 1987: 18).

Fuad Köprülü hakkında yerli ve yabancı bilim adamları tarafından 1975'te George Park'ın tespitine göre 65, Orhan Köprülü'nün araştırmalarına göre ise 80 makale yayımlanmıştır. Fakat bunlardan hiçbiri bir monografi özelliğinde değildir. Köprülü hakkındaki en iyi monografi George Park'ın 1975'te John's Hopkins Üniversitesi doktor unvanını aldığı “*The Life and Writing of Mehmet Fuad Köprülü*” isimli 432 sayfalık basılmamış doktora tezidir. Köprülü hakkındaki yazılan ikinci kitapta Amerika'da yaşayan bir Türk alan Ali Galip Erdican tarafından İngilizce olarak yazılan “*Mehmet Fuat Köprülü*”, A Study of His Contribution to Cultural Reform in Modern Turkey” (Hartford Connecticut ,1974)dir (Köprülü, 1987: 19).

3.5.1.Fuad Köprülü'nün Tarih Anlayışı

Fuad Köprülü'nün tarih anlayışına geçmeden önce onun tarih anlayışında önemli bir yere sahip olan Annales Okulu'ndan bahsetmekte yarar vardır.

Annales Okulu, Lucien Febvre ve Marc Bloch'un 1929'da Strasburg Üniversitesi 'nde kurdukları Annales dergisi etrafındaki Fransız tarihçilerinin oluşturduğu etkili bir ekoldür. Annales Okulu, olayların basit bir kronolojisini sunmakla yetinen mevcut tarihsel metodolojinin eleştirisi olarak bir total tarih geliştirmeye çalışmıştır. Bu okula bağlı tarihçiler siyasal tarihten uzaklaşarak, toplumların uzun dönemlere yayılan mikro-tarihsel analizlerine dikkat çekmeyi amaç edinmişlerdir. Maurice Helbwachs, Andre Slegrie ve Georges Duby gibi tarihçileri de bünyesinde toplayan bu okul, tarihin

disiplinlerarası bir alan olduğunu, dolayısıyla çok uzun tarihsel dönemlerin incelenmesi gerektiğini savunurken, aynı zamanda coğrafi ortam, maddi kültür ile toplum arasındaki etkileşimleri incelemişlerdi. Okulun ilk üyelerini çalışmalarını, örneğin “Feodal Toplum” adlı eseriyle Ortaçağ toplumunun bütünsel bir analizi ortaya koymaya çalışan Bloch’un temsil ettiğini söyleyebiliriz. Savaştan sonraki dönemde ise sosyal bilimlerde özel olarak iki eser büyük bir etki bırakmıştır. Bunlar Fernand Braudel’in Akdeniz’i anlattığı incelemesi “*Akdeniz ve II. Philip Çağında Akdeniz Dünyası*” ile Le Roy Ladurie’nin XIV. yüzyıldaki bir köyü ele aldığı eseridir (Marshall, 2005: 216, 217, 218; Arı, Aslanbaş, 2000: 96).

Bu okulun kurucuları olan Bloch ve Febvre’nin üstadı İtalyan tarihçi Henri Pirenne idi. 1946’dan itibaren adı *Annales: Economies Societes, Civilisations* olarak değişmiştir. Bu okulun takipçisi olarak İngiltere’de de “*Past and Present*” adlı bir dergi çıkmaya başlamıştı. Bu ekolden etkilenen Fuad Köprülü, düzgün bir tarih eğitimi almadığı halde Türkiye’de modern tarihçiliği kuran kişi olmuş, Türk tarih yazıcılığı onun “*Türk Edebiyatında ilk Mutasavvıflar*” adlı eseri ile modern tarihçiliğe ilk adımını atmıştır. Bu başarısının temelinde onun metodolojiye verdiği önem yatar. Ona göre ilmin esası usuldür. Her ilim ancak kendisini özel ilmi usullerin kullanılmasıyla oluşabilir. Bu anlayış Batılı anlamdaki metodolojik yaklaşımdır. Köprülü, “*Türk Edebiyat Tarihinde Usul*” adlı ünlü makalesinde hala geçerliliğini yitirmemiş ve hiçbir zaman da yitirmeyecek olan metodolojisini ortaya koymuştur (Arı, Aslanbaş, 2000: 196).

Köprülü’nün eserlerinde görülün bazı ortak özellikler vardır. Bu özellikler onun bilimsel kariyerinin niteliklerini ortaya koyar. Bunlar şöyle sıralanabilir:

Köprülü Türk tarihinin önemli konularını ve sorunlarını görüp teşhis edebilmiş, araştırmalarını her zaman için değerini ve güncelliğini koruyacak önemli meseleler üzerinde yoğunlaştırmıştır. O, ayrıntıyla uğraşarak bir sürü gereksiz bilgi yığını içinde boğulmamış olaylara genel açıdan bakan gerçek bir bilim adamıdır. Ele aldığı her sorunu, yalnızca o sorunla sınırla tutmamış çok daha geniş çerçevede ve karşılaştırmalı bir yöntemle araştırmıştır. Ulaştığı sonuçlar, daha sonraki araştırmalarında elde ettiği verilerce doğrulanmadığı veya farklı biçimler aldığı durumlarda bunları açıkça belirtmiştir. Araştırmalarında her zaman birinci elden, orjinal kaynaklara dayanmayı tercih etmiştir. Ele aldığı konuların kaynakların tenkitli bir şekilde tanıtılmış ve bilimsel

değerlerini ortaya koyarak, kendinden sonra gelen araştırmacıların işini kolaylaştırmıştır. Bunların hepsinden daha da önemlisi, araştırmalarını her zaman mutlaka sosyal tarih bakış açısı ile yapmış olmasıdır. Bu onun araştırmalarına hiç bir zaman kaybolmayacak ikna edicilik özelliği kazandırmıştır. Bunları işe yarar hale getiren onun bilimsel sezgi ve sentez yeteneğidir. İşte onu Köprülü yapan, eserlerine uzun ömürlü ve klasik hale getiren de onun bu yönüdür (Ocak, 1997: 222).

Köprü'lü de Annales'ciler gibi materyalist (bilimsel) bir düşünme tarzına ve geniş bir kültür birikiminden hareket ederek karşılaştırmalı tarih sorunlarını ortaya atabilme yeteneğine sahiptir (Berktaş, 1983: 2466).

“*Tarih-i Tekâmül*” Köprülü'nün geçmişe bakışının özü ve Türkler'in tarihine uyguladığı ana fikirdir. “*Tarih her şeyden önce değişimin bilimidir*” diyen Marc Bloch gibi, Köprülü de tarihçinin hedefini” herhangi bir cemiyetin muayyen bir zaman ve mekân içindeki gidişinin sebeplerini izah etmek” olarak tanımlar (Berktaş, 1983: 2466).

Cevdet Paşa ile başlayan terakibi tarihçilik Köprülü ile olgunluğa ulaşarak alanını genişletmiş ve Türkiye'de modern sosyal tarih anlayışının temellerinin atılmasına vesile olmuştur. Köprülü bizdeki tarih yazıcılığının hanedan ve devlet büyüklerini temel alan klasik anlayıştan sıyrılarak modern anlayışla yeni bir zemine oturtulması gerektiğine inanır. Ona göre tarihin konusu toplum ve onun ürettiği değerler olmalıdır. O, eserlerinde arşiv vesikalarından çok menakıbnameler, şair tezkireleri ve divanlar esas almıştır (Arı, Aslantaş, 2000: 197).

Köprülü'nün bütün incelemeleri o zamana kadar yapılan işlerin özenle gözden geçirilmesi ve eleştirilmesi ile başlar Batılı yazarların bu eski geleneğini ilim edebiyatımıza önce o getirmiştir. O, Türk tarih ve edebiyatı ile ilgili Batı'daki çalışmaları eleştiri süzgecinden geçirerek, yalnız Türk âlimlerin değil, Batılı âlimlerin de bazen dar görüşler içinde kalarak yanlışlara sürüklendiklerini göstermiş ve geniş bilgisi, ilmi metodu, açık ve kesin üslubu ile fikirlerini onlara da kabul ettirmiştir (İnalçık, 1968: 290).

Köprülü'nün ilmi araştırmaları aslında Türk Kültür tarihinin belli cephelerinden incelenmesidir. O Türk edebiyat tarihi ve Türk din tarihinin kurucusu kabul edilmektedir (İnalçık, 1968: 291).

Köprülü'nün ilgi alanı çok geniş olmasına rağmen onun düşüncesine göre tarihçiler yalnız Ortaçağ'la uğraşanlardır. İlkçağ arkeolojidir. Yeniçağ gazete koleksiyonu karıştırmaktır. Ortaçağ ise yazılı vesikaları arşivde araştırmak, kütüphanelerde vakanüvislerin abartılı bir dille yazdıkları eserleri okuyup anlamaktır. Ona göre tarihçi yalnız Ortaçağ'ı inceleyenler arasında çıkar Osmanlı Devleti'nin kuruluşu meselesi onun tarihçiliğinde önemli bir konudur. Çünkü kuruluş devri Batılı tarihçilerin üzerinde en fazla spekülasyon yaptıkları, Türk tarihçilerin ise efsane ve rivayetlerden bir türlü gerçeklere ulaşamadıkları bir alandır. Köprülü Osmanlı tarihini bağımsız olarak ele almaz. Osmanlı tarihi genel Türk tarihinin akışı içinde bir anlam ifade eder. Bu nokta ondan önceki tarihçilerin üzerinde durmadıkları bir konudur. Onun tarih oluşumunda Orta Asya Türk Tarihi, Horasan'daki Türk varlığı, Anadolu Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti bir bütünü parçalarını oluşturur (Arı-Aslanbaş, 2000: 199, 200).

Türkiye'de metodik din ve tasavvuf tarihi araştırmaları Köprülü'nün "Türk Edebiyatın İlk Mutasavvıflar" isimli eseriyle başlamıştır. Kitabın birinci kısmı görünüşte Ahmet Yesevi'ye, ikinci kısmı Yunus Emre'ye ayrılmışsa da kitap esas itibarıyla bir bütün olarak, Osmanlı dönemi de dâhil Türk sülûlünün ilk genel tarih tecrübesi kabul edilebilir. Kitaba bu kimliğini veren, en az metinler kadar önemli olan uzun dipnotlarıdır. Bu dipnotlar, kaynaklar, hakkındaki tenkitli bilgilerin yanında, birçok önemli sorunu gündeme getirir, analize tabi tutar ve tartışır (Ocak, 1997: 223). Bu eser Türk edebiyat tarihi, din tarihi ve genellikle Türk kültür tarihi üzerinde devir açmıştır. Din tarihi araştırmaların devamı niteliğinde 1921 'de "*Anadolu'da İslamiyet*" 1930'da "*Abu İshak Kazeruni*" ve 1935'te "*Mısır'da Bektaşilik*" makalelerini yayınlamıştır (İnalçık, 1968: 292).

Genel Türk tarihiyle ilgili olarak ise 1915'te "Selçukiler Zamanında Anadolu'da Türk Medeniyeti" 1941 'de "Altınordu'ya Ait Yeni Araştırmalar" ve 1943'te "Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları" makalelerini yazmıştır (İnalçık, 1968: 292).

Fuad Köprülü'nün zamanla olgunlaşan tarihçiliği, Cumhuriyet ideolojisinin resmi tezlerden çok daha sağlıklı, gerçek izdüşümünü oluşturmaktadır. 20. yüzyıl başlarının Oryantalist paradigmasını, bilim dünyasını ikna ederek yıkıp, yerine bütüncül bir kavrayış getirmiştir (Berktaş, 1983: 2465).

Cumhuriyet dönemi tarihçiliğinin son kırk yılının önemli isim ve eserlerine bakıldığında en önlere, çalışmalarını Köprülü'nün taslağının çeşitli alanlarında yapan Köprülü'nün asistan ve öğrencileriyle karşılaşırız Şamanızın'in tarihçisi Abdülkadir İnan, Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar her aşamada Türk göçebe kabile yaşantısını izleyen Faruk Sümer, Ortaçağ mezhep ve tarikatlarımızı en iyi bilenlerden Abdülkadir Gölpınarlı, dünya çapındaki halkbilimcimiz Pertev Naili Boratav, Selçuklu uzmanı Osman Turan, özgün araştırmalarında daha çok 16. yüzyıl sonu buhranı üzerinde duran, fakat Selçuklu-Osmanlı sosyo-ekonomik tarihine ilişkin sentetik denemeler de kaleme alan Mustafa Akdağ ve günümüzün en önemli Ottomanist'i sayılan Halil İnalçık bunlardan bir kaçıdır (Berktaş, 1983: 2469).

Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri Hakkında Bazı Mülahazalar başlıklı çalışmasında Bizans ve Osmanlı Müesseselerinin mukayesesinde ilk defa bilimsel metodları kullanmış olan Köprülü'nün başlıca Bizans ile ilgili çalışmaları şunlardır (Demirkent, 2005: 64).

3.5.2.Eserleri¹

3.5.2.1.Kitapları ve Makaleleri

1. Köprülü, M. Fuat (1959), *Osmanlı Devlet'inin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan, VIII. Seri- Sayı 3, Ankara, TTK Bsm., 1959, XIV+124 Sayfa (Müzellifimizin, Les Origines De L'empire Ottaman (Paris E.De Boccard, 1935) Adlı Eserinin Tercümesidir. (Bu Mühim Eserin, 1955'de Saray Bosna'da Satılan Ve Prof. Nedim Filipoviç'in Müellifimizin Hakkınsa Mukaddemesini İçine Alan Porijeklo Osmanske Carevine Adıyla Sırp-Hırvatça Tercümesi de vardır.), Güven Matbaası, 1962, 78 sayfa

2. Köprülü, M. Fuat (1981), "Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri

¹ Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz Köprülü, Orhan, F., *Fuad Köprülü*, 1987, Kültür Bakanlığı Yay.; Halil İnalçık, "Türk İlimi ve M. Fuad Köprülü" *Türk Kültürü*, S. 65, 1968; Bülent Arı - Selim Aslantaş "Türkiye'de Modern Tarihçiliğin Öncüsü Fuad Köprülü" *Doğu Batı*, S.12 Ankara 2000; Altunay, H., "Fuad Köprülü", *Tarih ve Toplum*, cilt VII, sa. 38, Şubat, 1987.

Hakkında Bazı Mülahazalar", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, C. I, İstanbul.

3. Köprülü, M. Fuat (2002), *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Kaynak Yayınları, İstanbul.

3.6.Prof. Dr. M. Şerif BAŞTAV

Türkiye’de Bizans çalışmalarının kurucusu olarak kabul edilen ve Doktorasını, Gyula Moravcsik’in danışmanlığında Macaristan’da tamamlamış olan Mekki Şerif Baştav (Delilbaşı, 2005: 64), 1913 yılında Konya’nın Beyşehir ilçesinde doğdu. Babası Abbas Bey askere alınarak, Çanakkale’ye gönderildi. Fakat Çanakkale Savaşı bitince, Irak cephesine nakledilen Abbas’tan bir daha haber alınamadı. Mekki Şerif üç yaşında babasız kaldı. Babası askere gittikten altı ay sonra dünyaya gelen kardeşi Cemal de beş yaşında iken Kurtuluş Savaşı sırasında 1921’de vefat etti. Çanakkale Savaşında Mekki Şerif’in ailesinden 18 yaşında iki genç daha şehit oldu. Mekki Şerif Baştav, 1926 yılında Beyşehir Merkez İlkokul’unu pekiyi derece ile bitirdi. Lakin babasız büyüyen ve hem I.Dünya Savaş’ının hem de Kurtuluş Savaşı’nın bütün ıstıraplarını çeken Mekki Şerif Baştav, çok istediği halde öğrenimine devam edemedi. Bu arzusuna ancak 1929 yılında, Konya Erkek Öğretmen Okul’una parasız girebilmek suretiyle kavuştu. Beş yılını Konya Öğretmen Okul’unda tamamlayan Baştav, 1934 yılında İstanbul Öğretmen Okul’una nakledildi ve o sırada Haydar Paşa Lisesi ile aynı binada bulunan Öğretmen Okul’undan 1935 yılında mezun oldu. Aynı yıl kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin 1935 Eylülünde açılan parasız yatılı sınavını kazanan Şerif Baştav, burada yükseköğrenimine başladı. 1940 yılında bu fakültenin Hungaroloji ve Ortaçağ Tarihi Bölümlerinden mezun oldu. Kaynak dili Latince olan. 1942 yılında doktora yapmak üzere Macaristan’a gönderildi. Budapeşte Üniversitesinde Yunanca, Türkoloji, İç-Asya tarihi, Osmanlı Tarihi Bölümlerine kaydoldu. 1947 yılında Fatih’in saray ve ordu teşkilatına dair Yunanca bir metin üzerindeki çalışmaları ile “Yunan Filolojisi Doktoru” ünvanını kazandı. 1948’de Almanca öğrenmek üzere Viyana’ya gönderildi. 1948 sonbaharında yurda döndüğü zaman, mezun olduğu Fakültenin Hungaroloji Bölümü’ne öğretim görevlisi olarak tayin edildi. 1951-1952’de askerliğini yaptı. 1955’te, Yunanca Anonim Osmanlı Tarihi (I. Murad - I. Mehmed) üzerindeki araştırmalarıyla doçent ünvanını kazandı. 1956 yılı başında, aynı fakültenin Ortaçağ Kürsüsü’ne doçent oldu. 1957 Eylülünde Batı-Almanya’nın Humboldt bursunu kazanarak Münih’e gitti. Orada

Avrupa'nın en eski ve en tanınmış Bizantonoloji kürsüsünde Prof. Dölger'in seminerlerine katıldı. Münih'deki araştırmaları sırasında Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi'nin II. Murad devrine dair kaynaklarının tenkidini yaptı ve bütün Anonim metnini (1374–1512 yılları) Türkçe tercümesi ile birlikte, bir önsöz yazarak yayımladı ve 1973'te profesör oldu. 1974–1975 Öğretim yılının başından itibaren Ortaçağ tarihi kürsüsünden başka fakülte'nin Hungaroloji Bölümü'nün başkanlığını yaptı ve bu kürsüde Macar dili, Macar edebiyatı ve Macar Tarihi dersleri okuttu.1982 yılında emekli oldu. 1983 yılında Harvard Üniversitesi'nden kazandığı bir bursla Amerika'ya giderek Washington'daki Dumbarton Oaks Kütüphanesi'nde sekiz buçuk ay çalıştı. Prof. Dr. Şerif Baştav Modern dillerden Almanca, Fransızca ve Macarcadan başka Yeni Yunanca, biraz Rusça ve İngilizce bilmektedir (“Prof. Dr. Mekki Şerif Baştav'ın Hal Tercümesi”, 1987: 5, 6).

Baştav'ın 1974'de Budapeşte'de yayınlanmış olan doktora tezi *Ordo Portae: Description Greque de la Porte et de l'armee du Sultan Mehmet II – (Sultan II. Mehmed'in Saray ve Askeri Organizasyonu Hakkında bir Metnin Tercüme ve Değerlendirilmesi)*, Bizans Tarih üzerinde son derece saygın bir çalışmadır. Baştav, 16. yüzyılda yazılmış bir Anonim Osmanlı Tarihini Yunanca'dan Türkçe'ye tercüme etmiştir. Bu çalışmasında, kroniğin II. Mehmet'in saltanatına kadar olan dönemle ilgili kısmında geniş ölçüde Yunanca, Osmanlıca ve İtalyanca kaynaklardan ve en son yayınlardan istifade etmiştir. Baştav ayrıca Bizans Tarihçileri Dukas ve Chalkokondiles hakkında da makaleler kaleme almıştır ve bir el kitabı olan Son Devir Bizans İmparatorluğu Tarihi 1989'da yayınlanmıştır (Delilbaşı, 2005: 64 – 65).

3.6.1.Eserleri¹

3.6.1.1.Kitapları ve Makaleleri

1- Baştav, Şerif, *Ordo Portae: Description Greque de la Porte et de l'armee du Sultan Mehmet II – (Sultan II. Mehmed'in Saray ve Askeri Organizasyonu Hakkında bir Metnin Tercüme ve Değerlendirilmesi)*, Budapeşte 1974.

2- Baştav, Şerif, *İkinci Murat Devri* (Devrin Tarihi İle İlgili Kaynakları), Ankara 1973.

3- Baştav, Şerif, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, TKAE, Ankara 1989.

4- Baştav, M. Ş.; Eyice, S, Andre Guillou, *La Civilisation byzantine – Bizans Medeniyeti, Belleten*, 1978, S. 166.

3.7.Prof. Dr. Melek DELİLBAŞI²

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi'nde Şerif Baştav ve Akdes Nimet Kurat'ın öğrencisi olan Melek Delilbaşı, 1947 yılında İstanbul'da doğdu. 1968 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ortaçağ Bölümü'nden mezun oldu. 1968 yılında aynı bölümde asistan olarak doktora çalışmalarına başladı. 1970–1972 yılları arasında Selanik Üniversitesi (Yunanistan)'nde bu çalışmalarını sürdürdü. 1973 yılında DTCF Ortaçağ Kürsüsünde "*J.Anagnostis, Sultan II. Murad Dönemine Ait Bir Bizans Kaynağı*" konulu teziyle doktor unvanını aldı. Delilbaşı bu tezi üzerinde Selanik Üniversitesi'nde çalışmalar yaptı ve 1973'de Ankara Üniv. DTCF'den doktorasını almıştır. Öğrencilik yıllarında klasik Yunanca öğrenmiş ve 1970 yılının başlarında Prof. Dr. Karayannopoulos'un seminerlerini izleme imkanı bulmuştur. Nitekim 1982 yılında Dumbortan Oaks'da Prof. Dr. N. Oikonomides'in verdiği Grekçe

¹ Prof. Dr. M. Şerif Baştav'ın eserleri için bkz: "*Prof. Dr. Mekki Şerif Baştav'ın Hal Tercümesi*", **Türk Kültürü Araştırmaları (Prof. Dr. Şerif Baştav'a Armağan)**, Yıl: XXV/2, 1987, s,V-VI.

² Prof. Dr. Melek Delilbaşı hakkında detaylı bilgi için bkz. <http://www.dtcf.ankara.edu.tr/melekdelilbasi.html#yayinlar>, 10.03.2010; Delilbaşı, Melek, Selanik (Thessaloniki)'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih. (Sultan II. Murad Dönemine Ait Bir Bizans Kaynağı, 1989, TTK Yay.; Sever İlker, Türkiye'de Ortaçağ Tarihçiliği Dünü, Bugünü ve Sorunları, Dokuz Eylül Üniv. Sos. Bil. Enst. Tarih Anabilim Dalı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2006; Necipoğlu, Nevra, Türkiye'de Bizans Tarihçiliğinin Dünü, Bugünü ve Sorunları, *Toplumsal Tarih*, S. 112, Nisan 2003 s. 72 - 77.

Paleografya seminerine katılma olanağı bulması onun kariyerinde dönüm noktası oldu (delilbaşı, 2005: 66, Prof. Dr. Melek Delilbaşı, <http://www.dtcf.ankara.edu.tr/melekdililbasi.html#yayinlar>, 10.03.2010) .

1973–1974 yılları arasında, Londra'da, British Museum ve King's College'de araştırma ve incelemelerde bulundu. 1980 yılında DTCF'nde "*Türk Hükümdarlarına Ait Yunanca Nameler ve Ahidnâmeler*" konulu tezi ile doçent unvanını aldı (Prof. Dr. Melek Delilbaşı, <http://www.dtcf.ankara.edu.tr/melekdililbasi.html#yayinlar>, 10.03.2010) .

1987–1988 yılları arasında Washington'da, Harvard Byzantinoloji Enstitüsü'nde (Dumbarton Oaks) burslu olarak araştırma yaptı. ABD'nin çeşitli üniversitelerinde konferanslar verdi. 1988 yılında D.T.C. Fakültesinde profesör unvanını aldı. Aynı fakültede öğretim üyeliği yaptı. Tarih Bölümü Başkanı ve Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı oldu. Ayrıca Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde "*Bizans-Osmanlı Tarihi*" dersleri verdi (Prof. Dr. Melek Delilbaşı, <http://www.dtcf.ankara.edu.tr/melekdililbasi.html#yayinlar>, 10.03.2010) .

Türk Sultanlarına ait ahitnameler ve mektuplar üzerinde çeşitli makaleler yazdıktan sonra, erken dönem Osmanlı ve geç dönem Bizans tarihi hakkında son derece değerli bilgiler sunan en eski Osmanlı tahrir defterleri üzerinde yoğunlaşan Delilbaşı, Yanya ve Selânik hakkında ve Bizans'tan Osmanlı'ya geçiş dönemi hakkındaki makalelerini, Prof. Dr. Muzaffer Arıkan ile birlikte hazırladıkları 1454/1455 tarihli Tırhala Mufassal Tahrir Defteri izledi. Bu ortak çalışma 2001'de Ankara'da yayınlandı (Delilbaşı, 2005: 65).Eserleri¹

3.7.1.1.Kitapları ve Makaleleri

1- Johannis Anagnostis, *Selânik'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih (II. Murad Dönemine*

¹ Prof. Dr. Melek Delilbaşı'nın eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz. <http://www.dtcf.ankara.edu.tr/melekdililbasi.html#yayinlar>, 10.03.2010; Delilbaşı, Melek, Selânik (Thessaloniki)'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih. (Sultan II. Murad Dönemine Ait Bir Bizans Kaynağı, 1989, TTK Yay.; Sever İlker, Türkiye'de Ortaçağ Trahiçiliği Dünü, Bugünü ve Sorunları, Dokuz Eylül Üniv. Sos. Bil. Enst. Tarih Anabilim Dalı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2006; Necipoğlu, Nevra, Türkiye'de Bizans Tarihçiliğinin Dünü, Bugünü ve Sorunları, *Toplumsal Tarih*, S. 112, Nisan 2003 s. 72, 77.

Ait Bir Bizans Kaynağı), TTK Yayınları, Ankara 1989.

2- “Selanik’in Venedik İdaresine Geçmesi ve Osmanlı Venedik Savaşı (1423–1430)”, *Belleten*, XL/150 (1976), s. 573–588.

3- “Sultan II. Murad’ın Fethinden Sonra Selanik’te İzlediği Politika ve Bir Hamam Kitabesi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XIV/25, s. 361–364, 1982.

4- “Ortaçağ’da Türk Hükümdarlarının Ahidnamelerle Batılılara Verdikleri İmtiyazlara Genel Bir Bakış”, *Belleten*, XLVII/185 (1983), s. 95–103.

1- “Selanik ve Yanya’da Osmanlı Egemenliğinin Kurulması”, *Belleten*, LI/199 (1987), s. 75–106.

5- “History of Preveza in XVIth Century”, *OTAM II*, s. 53–60, 1991.

6- “He Historia tis Prevezas ton 16th Aiona Symphona met is Forologikes Apographes tis Othomanikis Autokratorias”, *Prevezanika Chronika*, V. 25, Preveza, s. 22–30, 1991.

7- “Greek as a Diplomatic Language in the Turkish Chancery”, *Praktika B’Diethnous Symposiou “He Epikoinonia sto Byzantion” Kentro Byzantinon Erevnon*, Athens, s. 145–153, 1993.

8- “The Via Egnatia and Selanik (Thessalonica) in the 16th Century”, *The Via Egnatia Under Ottoman Rule (1380–1699)*, Edited by: Elizabeth Zachariadou, Crete University Press, Rethymnon, s. 67–84, 1996.

9- “1564 Tarihli Mufassal Yanya Livasi Tahrir Defterine Göre Yanya Kenti ve Köyleri”, *TTK Belgeler Dergisi*, XVII/21 (1997), s. 171–223.

10- “Türk Tarihinin Bizans Kaynakları”, Yapı Kredi Bankası Kültür ve Sanat Yayınları, *Cogito Dergisi*, Sonbahar 1998, İstanbul, s. 339–351.

11- “Aydınoğlu Hızır Bey’e Ait Bir Ahidname”, *CIEPO XIV. Sempozyum Bildirileri*, 18–22 Eylül 2000, Çeşme, s. 97–110.

12- “Balkanlarda Osmanlı Fetihlerine Karşı Ortodoks Halkın Tutumu”, *XIII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 4–8 Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara, TTK, 2002, 31–38.

- 13- “Osmanlı-Bizans İlişkileri”, *Türkler*, c. 9, eds. H. Celal Güzel-Prof. Dr. Kemal Çiçek, Prof. Dr. Salim Koca, 122–132, 2002.
- 14- “Bizans’tan Osmanlı Fethine Selanik (Thessaloniki)”, *Toplumsal Tarih*, XIX/112 (Nisan 2003), 90–93.
- 15- “Christian Sipahis in the Tırhala Taxation Registers (15th and 16th Centuries)”, *Symposium on the Provincial Elites in the Ottoman Empire*, Girit / Yunanistan, 2003.
- 16- “*The Present and Future of Byzantine Studies in Turkey*”, in memory of Nikos Oikonomides, Edited By Florentia Evangelatou Notara, Triantafyllitsa Maniati-Kokkini, Athens-Thessaloniki 2005, pp. 63-72.
- 17- “A contribution to the Ottoman demographic history in the 15th and 16th centuries-special reference to the northern Greece and the Mediterranean world”, La Sicile, la Méditerranée, les Balkans histoire culture languages peuples, *Atti delle Giornate di Studio Palermo 7–9 settembre 2006 a cura di Matteo Mandalá A.C. Mirror*, s. 17–34.
- 18- Söğüt, *İkinci Osmanlı Sempozyumu*, “Bizans Kaynaklarında Osmanlıların Fetih Konularına İlişkin Bilgiler”, 1986.
- 19- A.B.D., Washington, *Harvard University’s Center for Byzantology*, “*Ionia (Yanya) from Byzantine to the Ottoman Period*”, 1988.
- 20- Rusya, Moskova, *XIIIth International Congress of Byzantine Studies*, “The Significance of the Ottoman Tahrir Defters for the Late Byzantine History”, 1991.
- 21- Yunanistan, Girit Rethymnon, “*The Via Egnatia Under Ottoman Rule (1380–1699)*” *Symposium*, “Selanik and Via Egnatia in the XVIth Century”, 1994.
- 22- A.B.D., Washington, *Dumbarton Oaks*, “Thessaly from Byzantine to Ottoman Period”, 1994.
- 23- Almanya, Heildelberg, *VIIIth International Congress of Ottoman Social and Economic History*, “Osmanlı Döneminde Tesalya Tarihi”, 1995.
- 24- Danimarka, Copenhagen University, *XIXth International Congress of Byzantine Studies*, “The Present and Future of the Byzantine Studies in Turkey”, 1996.

- 25- Ankara, *South East Europe in History: The Past, The Present and the Problems of Balkanology Symposium organized by Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi*, “The Significance of Comparative Study on Byzantine and Ottoman Sources for Balkan History”, 1996.
- 26- Bursa-Uludağ, Uludağ Üniversitesi tarafından düzenlenen *VIII. Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi*, “Teselya’da Bizans’tan Osmanlı Egemenliğine Geçiş”, 1998.
- 27- İstanbul, *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi*, “Bizans Kaynaklarında Osmanlı Devleti’nin Hoşgörü ve Koruma Politikası (XIV-XV. yy.)”, 1999.
- 28- Ankara, *XIII. Türk Tarih Kongresi*, “Balkanlarda Osmanlı Fetihlerine Karşı Ortodoks Halkın Tutumu”, 1999.
- 29- İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, “Multidisciplinary Education in Faculty of Letters in Ankara University, A Case Study on Byzantine and Modern Greek Studies.”, 2004.
- 30- The Evaluation of Tırhala (Thessaly) Taxation Register for late Byzantine History”, *XXI. International Congress of Byzantine Studies*, 20–26 Ağustos 2006 Londra.
- 31- “*Classical Tradition Byzantine and Modern Greek Studies in Turkey and Prospects for The Future Projects*”, 17–20 Ekim 2007, Atina.
- 32- Dennis, G.T., “Byzantine-Turkish Treaty of 1403” (1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması), *D.T.C.F. Dergisi*, XXIX/1-4 (1971-1978), s. 153-166.
- 33- Haranis, P., “Economic Factors in the Decline of the Byzantine Empire” (Bizans İmparatorluğu’nun Çöküşündeki Ekonomik Faktörler), *Belleten*, XLVIII/191-192 (1985), s. 163-168.

3.8.Prof. Dr. Nevra NECİPOĞLU¹

Türkiye, Eski Yunan ve Bizans eserlerini en çok barındıran ülke ve Bizans tarihinin merkezi olmasına rağmen Türkiye’de hiçbir üniversitede Bizans Tarihi Kürsüsü kurulmamıştır. Bizans tarihi çalışmaları Türk üniversitelerinde anabilim dalı olarak bağımsız bir akademik disiplin olarak varlık gösterememiştir. Günümüzde Bizans tarihi dersleri ortaçağ tarihi anabilim dalının bir alt bölümü olarak birkaç üniversitede verilebilmektedir. 1990 – 1991 yıllarında Prof. Dr. Nevra Necipoglu’nun Amerika’dan dönüp Boğaziçi Üniversitesi’nde göreve başlamasıyla, bu üniversitedeki tarih derslerine ilk defa Bizans tarihi alınmış, ancak o da Bizans’ın geç dönem sosyal ve ekonomik tarihiyle XII ve “*Bizans – Osmanlı İtalyan İlişkileri*”yle sınırlı kalmıştır.

1978’de lise eğitimini tamamlayıp Robert Lisesi’nden mezun olan Nevra Necipoğlu, Amerika’da Wellesley Koleji’nde tarih ve iktisat bölümlerinde okumuştur. Yüksek lisans ve doktorasını ise Harvard Üniversitesi’nde yapmış olan Necipoğlu, Prof. Laiou’nun danışmanlığında yürütmüş ve *Byzantium between the Ottomans and the Latins: A Study of Political Attitudes in the Late Palaiologan Period 1310–1460* başlıklı doktora tezini 1990 yılında tamamlamıştır. Necipoğlu’nun basım aşamasında olan doktora tezi, Osmanlı’nın yayılma sürecinde Bizans nüfusunun farklı kesimlerinde ortaya çıkan siyasî tutumu konu almaktadır.

1990’dan itibaren Boğaziçi Üniversitesi’nde ders veren Nevra Necipoğlu 1994’te doçent, 2002’de de profesör olmuştur. 2001 yılından beri Bizans İncelemeleri Türkiye Milli Komitesi’nin genel sekreteri olmasının yanı sıra Bizans Araştırmaları Teşvik Derneği (Society for the Promotion of Byzantine Studies) üyesidir. Nevra Necipoğlu, şu anda Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü’nde Bizans tarihi dersleri vermektedir.

Boğaziçi Üniversitesi’nde Bizans tarihi dersleri müfredata ilk kez 1990- 1991 ders yılında Prof. Dr. Nevra Necipoğlu tarafından, kendisinin üniversitenin tarih bölümüne atanmasıyla konulmuştur. Necipoğlu’nun araştırma alanı ise son yüzyıllarında Bizans’ın

¹ Prof. Dr. Nevra Necipoğlu hakkında bilgi için bkz: <http://hist.boun.edu.tr/cv/cv-necipoglu.doc>, 05.04.2010.

sosyal ve ekonomik tarihi ve Bizans-Osmanlı-İtalyan (Venedik ve Ceneviz) ilişkileri olmuştur. Özeldede ele alınan araştırma konularından biri ise Bizans'ın son yüzyıllarında toplumunda Osmanlı fetihleri ve Latinlerin etkisi neticesinde şekillenen Latin veya Osmanlı yanlısı tavırlar ve bunların oluşmasında rol oynayan etmenlerdir. Prof. Dr. Necipoğlu aynı zamanda, daha önce sistematik bir araştırma yapılmayan 13.-15. yy'larda Bizans İmparatorluğu'nun kent ve kırsal nüfusunu oluşturan sosyal gruplar politik eğilimleri hakkında, imparatorluğun bu yüzyıllarda siyasi tarihine ve dış ilişkilerine ilişkin birçok kitap yayınlanmıştır (Necipoğlu, 2003: 73, 74).

Son zamanlarda Bizans tarihi ile ilgili iki önemli bilimsel toplantı yapılmıştır. İlki *Balkanolojinin Dünü, Bugünü ve Yarını* Sempozyumu Ankara Üniversitesi'nin 50. kuruluş yıldönümü vesilesiyle Prof. Dr. Melek Delilbaşı ve Prof. Dr. Özer Ergenç tarafından düzenlendi ve açılışı o zamanın Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından yapıldı. Bu sempozyuma, Oikonomides, Laiou, Zachariadou ve İnalçık gibi Bizantoloji ve Türkoloji sahasının saygın bilim adamları katıldılar.¹ İkincisi 1999 yılında *Byzantine Constantinople: Monuments, Topography and Everyday Life* başlığıyla Nevra Necipoğlu tarafından Boğaziçi Üniversitesi'nde düzenlendi ve aralarında Oikonomides, Laiou, Mango ve Alice-Mary Talbot'un da bulunduğu pek çok seçkin Bizantinist tarafından yürütülen oturumlar şeklinde takdim edildi. Bu konferans Türkiye'de Bizans çalışmaları için ileri doğru önemli bir atılıma işaret etti ve bu oturumlardaki sunumlar J. Brill tarafından yayınlanan bir ciltte Bizantinistlerin hizmetine sunuldu.²

¹ Tarihte Güney-Doğu Avrupa: Balkanolojinin Dünü, Bugünü ve Sorunları/ South East Europe in History: The Past, the Present and the Problems of Balkanology, düzenleyenler: Prof. Dr. Melek Delilbaşı ve Prof. Dr. Özer Ergenç, Ankara Üniversitesi 1999.

² Byzantine Constantinople: Monuments, Topography and Everyday Life, ed. N. Necipoğlu, Leiden 2001.

3.8.1.Eserleri¹

3.8.1.1.Kitapları ve Makaleleri

1- (Editor, with A. Ödekan and E. Akyürek), First International Sevgi Gönül Byzantine Studies Symposium: Proceedings, *1. Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu: Bildiriler* (İstanbul, 2010).

2- (Editor), *Byzantine Constantinople: Monuments, Topography and Everyday Life, The Medieval Mediterranean vol. 33* (Leiden-Boston-Köln: E. J. Brill). (Turkish translation forthcoming from YKY in 2010).

3- *Byzantium Between the Ottomans and the Latins: Politics and Society in the Late Empire* (Cambridge: Cambridge University Press). (Turkish translation forthcoming from Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları in 2010).

4- “Empire and Imperial Ideology in the Late Byzantine Era: Tradition, Transformation, and Innovation,” in *The Kariye Camii Reconsidered*, eds. Holger A. Klein, Robert G. Ousterhout, Brigitte Pitarakis (Istanbul: Istanbul Research Institute Publications, 2010).

5- “The Byzantine Aristocracy during the Period of Ottoman Conquests,” in *Halil İnalçık Armağanı / Festschrift for Halil İnalçık* (Istanbul: Eren Yayıncılık).

6- “Constantinople à la veille de la conquête,” in *De Byzance à Istanbul. Un port pour deux continents*, ed. Edhem Eldem (Paris: Éditions de la Réunion des musées nationaux, 2009), s. 163, 173.

7- “Prof. Dr. Işın Demirkent, Türkiye’de Haçlı Seferleri Tarihi Alanındaki Çalışmaların İlk Temsilcisi” (Işın Demirkent, Turkey’s Pioneer in the Field of Crusader History), in *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına / In Memory of Prof. Dr. Işın Demirkent*, eds. Abdülkerim Özyayın, Fahameddin Başar et al (Istanbul: Dünya Yayıncılık), s. 29, 30.

8- “XII. ve XIII. Yüzyıllarda Bizans İmparatorluğu / *The Byzantine Empire in the Twelfth and Thirteenth Centuries*,” in “Kalanlar”: 12. ve 13. Yüzyıllarda Türkiye’de

¹ Prof. Dr. Nevra Necipoğlu’nun eserleri için bkz: <http://hist.boun.edu.tr/cv/cv-necipoglu.doc>, 05.04.2010.

Bizans / “The Remnants”: 12th and 13th Centuries Byzantine Objects in Turkey, ed. Ayla Ödekan (Istanbul: Vehbi Koç Vakfı), s. 14, 19.

9- “Türkler ve Bizanslılar (Onbirinci ve Onikinci Yüzyıllar),” *Türkçe Konuşanlar: Asya’dan Balkanlar’a 2000 Yıllık Sanat ve Kültür*, eds. Ergun Çağatay and Doğan Kuban (Istanbul), s. 254, 265. (Turkish translation of N. Necipoğlu, 2006a).

10- “Turks and Byzantines (Eleventh and Twelfth Centuries),” in *The Turkic Speaking Peoples: 2,000 Years of Art and Culture from Inner Asia to the Balkans*, eds. Ergun Çağatay and Doğan Kuban (Munich-Berlin-London-New York: Prestel Verlag), s. 254, 265.

11- “The Empire Challenged: Tradition, Transformation and Adaptation in Late Byzantine Politics and Society,” in *Proceedings of the 21st International Congress of Byzantine Studies*. London, 21–26 August, 2006, Vol. 1: Plenary Papers (Aldershot: Ashgate Publishing), s. 79, 80.

12- “Social and Economic Conditions in Constantinople during Mehmed II’s Siege,” in *1453: Η άλωση της Κωνσταντινούπολης και η μετάβαση από τους μεσαιωνικούς στους νεότερους χρόνους*, ed. Tonia Kioussopoulou (Iraklion: University of Crete Press), s. 75, 86.

13- “La prise de Constantinople par les Ottomans,” *Cahiers Art et Science* 8, s. 129, 144.

14- “The Aristocracy in Late Byzantine Thessalonike: A Case Study of the City’s Archontes (14th–15th Centuries),” *Dumbarton Oaks Papers* 57, s. 133, 151.

15- “Türkiye’de Bizans Tarihçiliğinin Dünü, Bugünü ve Sorunları” (The Past, the Present and the Problems of Byzantine Historical Studies in Turkey), *Toplumsal Tarih* 112 (April 2003), s. 72, 77.

16- (Editor), Dossier on: “Bizans Dünyası” (The Byzantine World), *Toplumsal Tarih* 112 (April 2003), s. 70, 97.

17- “Introduction,” in *Byzantine Constantinople: Monuments, Topography and Everyday Life*, ed. Nevra Necipoğlu (Leiden-Boston-Köln: E. J. Brill), s. 1, 14.

- 18- “Türklerin ve Bizanslıların Ortaçağda Anadolu’da Birliktelikleri (11. ve 12. Yüzyıllar),” *Cogito* 29 (Fall 2001), s. 74, 91. (Turkish translation of N. Necipoğlu, 2000a).
- 19- “The Coexistence of Turks and Greeks in Medieval Anatolia (Eleventh–Twelfth Centuries),” *Harvard Middle Eastern and Islamic Review* 5 (1999–2000), s. 58, 76.
- 20- “Constantinopolitan Merchants and the Question of their Attitudes towards Italians and Ottomans in the Late Palaiologan Period,” in *Polypleuros nous: Miscellanea für Peter Schreiner zu seinem 60. Geburtstag*, eds. Cordula Scholz and Georgios Makris (Munich-Leipzig: K. G. Saur Verlag, 2000), s. 251, 263.
- 21- “The Current State and Future Direction of Byzantine History in Turkey,” in *Aptullah Kuran İçin Yazılar / Essays in Honour of Aptullah Kuran*, eds. Çiğdem Kafescioğlu and Lucienne Thys-Şenocak (İstanbul: YKY), s. 37, 41.
- 22- “Sources for the Social and Economic History of Late Medieval Thessalonike and Their Significance for Byzantine and Ottoman Studies,” *Tarihte Güney-Doğu Avrupa: Balkanolojinin Dünü, Bugünü ve Sorunları / South East Europe in History: The Past, the Present and the Problems of Balkanology*, ed. Levent Kayapınar (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları), s. 97, 107.
- 23- “15. Yüzyılın İlk Yarısında Konstantinopolis’te Osmanlı Tacirleri,” *Cogito* 17 (Winter 1999), s. 235, 246. (Turkish translation of N. Necipoğlu, 1992a)
- 24- “Evrensellikten Geri Çekiliş: Bizans İmparatorluk İdeolojisinin Evrimi ve Osmanlı Fütuhâtı” (From Universalism to Particularism: The Evolution of Byzantine Imperial Ideology and the Ottoman Conquests), in *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar*, ed. Hamdi Can Tuncer (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları), s. 146, 156.
- 25- “Bizans İstanbul’unda Gündelik Hayat Üzerine Notlar” [Notes on Daily Life in Byzantine Constantinople], in *İstanbul Armağanı, 3: Gündelik Hayatın Renkleri*, ed. Mustafa Armağan (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları), s. 59, 64.

- 26- (With Semavi Eyice, Erdem Yücel, and Nezih Başgelen), “Bizans İstanbul’u” (Byzantine Constantinople), in *İstanbul’un Dört Çağı, İstanbul Panelleri*, ed. Fatma Türe (Istanbul: Yapı Kredi Yayınları), s. 9, 39.
- 27- “Byzantines and Italians in Fifteenth-Century Constantinople: Commercial Cooperation and Conflict,” *New Perspectives on Turkey* 12 (Spring 1995), s. 129, 143.
- 28- “Economic Conditions in Constantinople during the Siege of Bayezid I (1394–1402),” in *Constantinople and its Hinterland*, eds. Cyril Mango and Gilbert Dagron (Aldershot: Ashgate Publishing), s. 157, 167.
- 29- “Byzantine Monasteries and Monastic Property in Thessalonike and Constantinople during the Period of Ottoman Conquests (Late Fourteenth and Early Fifteenth Centuries),” *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies* 15, s. 123, 135.
- 30- “Osmanlı Fethi Arifesinde Bizans Başkentine İçerden Bakış: Bizans ve Batı Kaynaklarına Göre Konstantinopolis (1439–1453)” [Constantinople on the Eve of the Ottoman Conquest According to the Testimony of Byzantine and Western Sources (1439–1453)], in *İstanbul Armağanı, 1: Fetih ve Fatih*, ed. Mustafa Armağan (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları), s. 61, 69.
- 31- “Byzantine Women,” in *Woman in Anatolia. 9000 Years of the Anatolian Woman (İstanbul): Turkish Ministry of Culture General Directorate of Monuments and Museums*, s. 125, 131.
- 32- “Bizans’ta Kadınlar,” *Çağlarboyu Anadolu’da Kadın. Anadolu Kadınının 9000 Yılı (İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü)*, s. 125, 131.
- 33- “Daily Life in Constantinople during the Siege of Yıldırım Bayezid,” *Istanbul Biannual 1* (Winter 1993), s. 67, 72. [English translation of N. Necipoğlu, 1992a]
- 34- “Yıldırım Bayezid’in Kuşatması Sırasında Bizans Başkenti Konstantinopolis’te Gündelik Yaşam,” *İstanbul 2* (July 1992), s. 102, 107.
- 35- “Ottoman Merchants in Constantinople during the First Half of the Fifteenth Century,” *Byzantine and Modern Greek Studies* 16, s. 158, 169.

3.8.1.2. Ansiklopedi Maddeleri

1- *DBİA*, 8 vols., gen. eds. Doğan Kuban and Semavi Eyice (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı): “Agallianos, Theodoros,” I: 90; “Aile (Bizans Dönemi)” (Family (Byzantine Period)), I: 139; “Akakios,” I: 146–147; “Akropolites Ailesi” (Akropolites Family), I: 161; “Aksuhos Ailesi” (Axouchos Family), I: 166–167; “Aleksander D’jak,” I: 181; “Aleksios I Komnenos,” I: 182–183; “Andreas, Apostolos (Ayios),” I: 268; “Angelos Hanedanı” (Angelos Dynasty), I: 271; “Anikia Iuliana,” I: 274; “Anthemios,” I: 277; “Apokaukos Ailesi” (Apokaukos Family), I: 283–284; “Arkadios,” I: 305–306; “Athanasios I,” I: 379–380; “Ayaklanmalar (Bizans Dönemi)” (Uprisings (Byzantine Period)), I: 438–440; “Badoer, Giacomo,” I: 527–528; “Barbaro, Nicolo,” II: 52; “Boucicaut (Jean II le Meingre),” II: 314; “Branas Ailesi” (Branas Family), II: 321–322; “Buondelmonti, Cristoforo,” II: 333–334; “Constantinus I,” II: 439–440; “Depremler (Bizans Dönemi)” (Earthquakes (Byzantine Period)), III: 33; “Eğitim (Bizans Dönemi)” (Education (Byzantine Period)), III: 136–138; “İaşe (Bizans Dönemi)” (Provisioning (Byzantine Period)), IV: 116; “Kadın Yaşamı (Bizans Dönemi)” (Women’s Life (Byz. Per.)), IV: 358–360; “Loncalar (Bizans Dönemi)” (Guilds (Byzantine Period)), V: 224–225; “Sarraflar (Bizans Dönemi)” (Bankers (Byzantine Period)), VI: 472; “Ticaret (Bizans Dönemi)” (Trade (Byzantine Period)), VII: 265–266.

3.8.1.3. Konferanslara ve Panellere Sunduğu Metinler

1- “Byzantine Studies in Turkey: Contemporary Trends in Historical Scholarship,” invited lecture at *international symposium on “Contemporary Perceptions of Byzantium”* organized by the Istanbul Studies Center, Kadir Has University, Istanbul, November 2009.

2- “The Ottoman Expansion and the Byzantine Aristocracy,” invited lecture at *the Symposium in Memory of Angeliki Laiou* organized by the Gennadius Library, Athens, October 2009.

3- “Empire and Imperial Ideology in the Late Byzantine Era: Tradition, Transformation and Innovation,” invited lecture at *international symposium on “Theodore Metochites, the Chora Monastery, and Palaiologan Constantinople”* organized by the Istanbul Research Institute and Pera Museum, Istanbul, April 2007.

- 4- “The Empire Challenged: Tradition, Transformation and Adaptation in Late Byzantine Politics and Society,” invited plenary lecture presented at the *21st International Congress of Byzantine Studies*, London, August 2006.
- 5- “Trade and Politics in the Late Byzantine World,” invited lecture at *international conference on “Greeks and the Routes of the East”* organized by the Thessaloniki History Center, Thessaloniki, November 2004.
- 6- “La prise de Constantinople par les Ottomans,” invited lecture at *international colloquium on “1453, rencontres européennes”* organized by Université Bordeaux 1 and Maison des Arts (Mairie de Castillon-la-Bataille), Castillon-la-Bataille/France, October 2003.
- 7- “Constantinople on the Eve of the Ottoman Conquest,” invited lecture at *international symposium on “The Conquest and Istanbul in 550th Anniversary”* organized by the Turkish Historical Association, Istanbul, June 2003.
- 8- “The Fall of Constantinople: A Social and Economic Analysis,” invited lecture at *Colloquium on “1453: the fall of Constantinople and the transition from medieval to early modern times,”* University of Crete, Department of History and Archaeology, Rethymnon, October 2002.
- 9- “Social Relations in Thessalonike under the Venetian Domination (1423–1430),” invited lecture in *Seminar on “Colonisation occidentale au Moyen-Âge”* organized by Michel Balard, Collège de France, Centre d’Histoire et Civilisation de Byzance, Paris, June 2002.
- 10- “Observations on Socio-political and Commercial Relations between Byzantines, Ottomans and Latins (14th–15th centuries),” invited lecture in *Seminar organized by Michel Kaplan*, Université Paris 1, Centre de recherches d’histoire et civilisation byzantines et du Proche Orient médiéval, May 2002.
- 11- “Social and Economic Conditions in Constantinople on the Eve of the Ottoman Conquest,” *XXth International Congress of Byzantine Studies*, Paris, August 2001.

- 12- “The Aristocracy in Late Byzantine Thessalonike (14th–15th centuries),” invited lecture at the *Dumbarton Oaks Symposium on “Late Byzantine Thessalonike”* under the direction of Jean-Michel Spieser, Washington D.C., May 2001.
- 13- “From the Fringes to the Center of the Byzantine Empire: The Ottoman Expansion and its Effects on the Byzantine Aristocracy,” invited lecture in *Seminar on “Byzance et ses confins du IV au XV siècle”* organized by Michel Kaplan, Université Paris 1, Centre de recherches d’histoire et civilisation byzantines et du Proche Orient médiéval, March 2001.
- 14- “The Present State and Future Direction of Studies on Byzantine Constantinople,” opening lecture at *International Workshop on “Byzantine Constantinople: Monuments, Topography and Everyday Life,”* Boğaziçi University, Istanbul, April 1999.
- 15- “Byzantine History in Turkey Today,” invited lecture at *Unesco Symposium on “Socio-Political Sciences and Historiography in Turkey Today: Major Currents,”* Panteion University, Athens, May 1998.
- 16- “The Co-existence of Greeks and Turks in Medieval Anatolia (11th–12th centuries),” invited lecture in *The American Research Institute in Turkey Lecture Series,* ARIT, Istanbul, December 1997.
- 17- “Ottoman Conquests and the Byzantine Local Aristocracy: The *Archontes* of Thessalonike,” *Twenty-Third Annual Byzantine Studies Conference,* University of Wisconsin-Madison, September 1997.
- 18- “Sources for the Social and Economic History of Late Medieval Thessalonike and their Significance for Byzantine and Ottoman Studies,” invited lecture at *Symposium on “South-East Europe in History: The Past, the Present, and the Problems of Balkanology”* organized by Melek Delilbaşı, Ankara University, November 1996.
- 19- “The Byzantine Aristocracy during the Period of Ottoman Conquests,” invited lecture at *Colloquium on “Aristocracies of the Northern Mediterranean Regions in the Medieval and Early Modern Periods”* organized by Angeliki Laiou and Pierre Toubert, Fondation des Treilles/France, June 1996.

- 20- “Byzantine Merchants and the Question of their Attitudes towards the Italians and the Ottomans on the Eve of the Fall of Constantinople,” invited lecture at *Conference on “The Business of Change: Merchants and the Fall of Constantinople,”* Princeton University, November 1994.
- 21- “Political Attitudes and Socio-Economic Conditions in Constantinople, 1403–1453,” work in progress report, *Dumbarton Oaks*, Washington D.C., April 1994.
- 22- “Byzantium between the Ottomans and the Latins,” invited lecture in *Graduate Seminar* organized by The Five College Near Eastern Studies Committee, Mount Holyoke College, October 1993.
- 23- “From Universalism to Particularism: The Evolution of Byzantine Imperial Ideology and the Ottoman Conquests,” invited lecture at *The First International History Congress organized by The Economic and Social History Foundation of Turkey*, Middle East Technical University, Ankara, May 1993.
- 24- “Economic Conditions in Constantinople during the Siege of Bayezid I,” *27th Spring Symposium of Byzantine Studies*, Oxford University, April 1993.
- 25- “Considerations on Some Aspects of Byzantine-Ottoman Relations,” *XVIIIth International Congress of Byzantine Studies*, Moscow, August 1991.
- 26- “Constantinople and the Byzantine Empire,” invited lecture in *The American Research Institute in Turkey’s “Friends of ARIT, 1990–91 Lecture Series,”* Istanbul, November 1990.
- 27- “Byzantine-Turkish Relations in the Late 11th and 12th Centuries,” *Conference on “Greece and Turkey: Exploring Common Bonds,”* University of Pennsylvania, The Middle East Center, April 1985.

3.9.Prof. Dr. Semavi EYİCE¹

1923 yılında İstanbul'da doğdu. Annesi ve babası Amasra'lıydı. Dedesi çocuklarını okutmak için İstanbul'a gelmiş, buraya yerleşmişti. İlköğrenimini, Kadıköy'deki Fransız okullarında yaptı. Sonra Galatasaray Lisesi'ne geçerek, oradan mezun oldu. Bizans ve Osmanlı sanatı tahsili yapmaya karar verdi. İkinci Dünya Savaşı'nın en şiddetli günlerinde Almanya'ya gitti. 1944–45 yıllarında Viyana ve Berlin Üniversitelerinde iki dönem eğitim gördü. Berlin Üniversitesi'nin üçte biri bombalanmıştı. Sanat tarihi dersi, o şartlarda yapıyordu. 1945 yılının ortalarında yurda dönerek, İstanbul Üniversitesi'nde öğrenimine devam etti. 1948'de Sanat Tarihi kürsüsünden “*İstanbul Minareleri*” teziyle mezun oldu aynı yıl bu kürsüye asistan olarak atandı. 1954 yılında ise Kâmrân Yalgın Hanım'la evlendi (Akçaoğlu, Doğan, 2009: 9, 18).

1952 yılında “*Side'nin Bizans Dönemine Ait Yapıları*” başlıklı teziyle doktorasını verdi. Bizans sanatı konusundaki bu ilk kapsamlı çalışmasını 1955'te doçentlik tezi olarak sunduğu “*Son Devir Bizans Mimarisi*” izledi. 1964 yılında ise Eyice; “İlk Osmanlı Devrinin Dini – İctimai Bir Müessesesi: *Zaviyeler*” konulu teziyle 1963 yılında Edebiyat Fakültesi'nde ayrı bir kürsü olarak kurulan Bizans Sanatı Tarihi kürsüsü'nün başına profesör olarak getirildi. Yurt içinde ve dışında konferanslar verip, kongre ve toplantılarda bildiriler sundu. İlk yazısının yayınlandığı 1946 yılından günümüze

¹ Semavi Eyice'nin Hayatı ve Eserleri Hakkında bkz. Adnan, Amiral Fahri, *TTK Kuruluş Amaçları ve Çalışmaları*, Ankara, TTK, 1983, s. 718, 737; Akçaoğlu, Yasemin, “Türk Sanatı ve Tarihine Katkılarıyla Semavi Eyice (Hayatı ve Eserleri),” Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü *Yüksek Lisans Tezi*, 2005; Anadol, Çağatay, “*Semavi Eyice*,” İstanbul, S: 12 (1995), s. 16, 20; Aslanapa, Oktay, “Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünün Kuruluşunun Otuzuncu Yıldönümü-Prof. Dr. Semavi Eyice'nin Yayınları,” *Sanat Tarihi Yıllığı*, C.VI (1974–1975), s. 10,15; Çoker, Fahri, “Prof. Dr. Semavi Eyice.” *TTK Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*, Ankara 1983, s. 718, 737; BAYKAL, Saadet, “Semavi Eyice,” *Yaşamöyküm – Salı Toplantıları* (2001-2002), İstanbul, Yapı Kredi Yayını, 2004, s. 73,103; “Doç. Dr. Semavi Eyice'nin Biyografisi- Doç. Dr. Semavi Eyice'nin Başlıca Yayınları,” *Sanat Tarihi Kürsü ve Enstitüsünün Öğretim ve Araştırma Çalışmaları, 1943-1962*, İstanbul 1962, s. 97, 102; Garan, Cemile, “Prof. Dr. Semavi Eyice Kimdir?,” *Sanat Olayı*, S: 59 (Nisan 1987), s. 35; İŞİN, Ekrem, “Eyice, Semavi,” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3, s. 236, 237; Madra, Beral, “Bu Sayımızın Konuğu-Semavi Eyice,” *Arkeoloji ve Sanat*, C. 5, S: 20, 21 (1984), s. 21, 24; Şakiroğlu, Mahmut, *Prof. Dr. Semavi Eyice Bibliyografyası*, Ankara, Turhan Kitapevi, 1991; Tok, Gökhan, “Sanat Tarihinden Tarihe Bizanstan Osmanlıya Bilimden Kültüre Semavi Eyice”, *Bilim ve Teknik*, C. 30, S: 353 (1997),s. 82, 89; Yücel, Erdem, “Eyice, Mustafa Semavi”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. V, 1994, s. 5434, 5436.

gelinceye kadar, Türkçe ve yabancı dillerde olmak üzere 15 kadar kitap, 500 den fazla bilimsel makale ve araştırması basıldı (Akçaoğlu, Doğan, 2009: 17, 22) .

1971'de kaleme aldığı *Malazgirt Savaşını Kaybeden IV. Romanos Diogenes (1068–1071)* adlı eseri Türkiye'de Bizans Tarihi çalışanları için önemli bir kaynak eser olarak itibar görmüştür. Devamında ise 1940 yıllarda İstanbul'da başlatılan Bizans sanatı ve tarihi alanlarındaki çalışmalar kapsamında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin daveti ile ünlü İngiliz Bizantolog Steven Runciman, bu üniveristede 1941'den 1944'e kadar Bizans sanatı ve tarihi üzerine dersler verdi. Runciman'dan sonra davet edilenler arasında en ünlü bilim adamı Alman sanat tarihçisi Philipp Schweinfurth idi. Schweinfurth, 1950–1954 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Bizans sanatını öğretti. İstanbul Üniversitesinde başlatılan bu Bizans Sanatı Sertifikası programında yer alan ilk bilim adamımız, Türkiye'de Bizans çalışmalarının öncüsü ve uluslararası platformda Bizantinoloji alanında da Türkiye'nin adını duyuran Prof. Dr. Semavi Eyice'dir. Semavi Eyice aynı zamanda İstanbul'da Schweinfurth'un asistanı idi. 1954'de İstanbul'da Schweinfurth'un ölümünden sonra, Bizans sanatının öğretimini Semavi Eyice üstlendi. Daha sonra, 1960'larda Bizans Sanat Tarihi Kürsüsü kurulduğunda Semavi Eyice 1980'e kadar bu kürsünün başkanlığını yapmıştır Sanat tarihi kürsüsü dâhilinde yürütülen Bizans Sanatı Sertifikası, Eyice'nin çabalarıyla kendisinin başkanlığında bağımsız bir kürsü olarak düzenlendi. 1982 yılında Üniversiteler Kanunundaki değişiklikle kürsü sisteminin ortadan kalkmasıyla da Bizans Sanatı kürsüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi bölümüne bağlı bir anabilim dalı haline geldi (Akçaoğlu, Doğan, 2009: 17, 19) .

Antalya, Side ve Silifke'de kazılar yürüten Eyice, ayrıca Sümela Manastırı, Aya Sofya ve Türkiye'de Bizans sanatının çeşitli alanlarında önemli yayınlar yapmıştır. Klasik Filolojinin 1940'lardan beri öğretildiği İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Bizans sanatı üzerine çalışmalar bu şekilde başlamıştır. Günümüzde de halen başta İstanbul Üniversitesi olmak üzere Türkiye'deki birkaç üniversitede Sanat Tarihi bölümlerinde Bizans sanatı anabilim dalları bulunmakta ve söz konusu bölümlerde Bizans sanatı dersleri verilmektedir (Necipoglu, 2003: 72, 73).

3.9.1.Eserleri¹

3.9.1.1.Kitapları ve Makaleleri

- 1- *İstanbul Petit Guide a Trovers les Monuments Byzantins et Turcs*, İstanbul, X. Milletlerarası Bizans Tetkikleri Kongresi Tertip Komitesi Yayını, 138 Sayfa, 1955.
- 2- *Son Devir Bizans Mimarisi: İstanbul'da Palaiologos'lar Devri Anıtları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 100 Sayfa, 1963.
- 3- *Galata ve Kulesi - Galata and its Tower*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, 128 Sayfa (İngilizce metinle birlikte), 1969.
- 4- *Malazgirt Savaşını Kaybeden IV. Romanos Diogenes (1068–1071)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, 167 sayfa, 1971.
- 5- *Bizans Devrinde Boğaziçi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 184 Sayfa, 1971.
- 6- *Son Devir Bizans Mimarisi: İstanbul'da Palailogos'lar Devri Anıtları*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu (Genişletilmiş 2.bs.), 150 Sayfa, 1980.
- 7- *Ayasofya I*, Yapı ve Kredi Bankası Yayını, 56 Sayfa. İngilizcesi Virginia T., 1984.
- 8- *Ayasofya II*, Yapı ve Kredi Bankası Yayını, 56 Sayfa. İngilizcesi Virginia T. Saçlıoğlu, 1984.
- 9- *Topkapı Sarayı*, İstanbul, Epoch Yayıncılık, 69 sayfa, 1985.
- 10- *Topkapı Palace* (Çev. Handan Dedehayır), Epoch Yayıncılık, 1985.
- 11- *Ayasofya III*, 60 Sayfa. İngilizcesi Virginia T. Saçlıoğlu, 1986.
- 12- *İznik (Nicea) Tarihçesi ve Eski Eserleri. The History and the Monuments*, Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi Yayını, 80 Sayfa (İngilizce metinle birlikte), 1988.

¹ Semavi Eyice'nin Eserleri Hakkında bkz. Akçaoğlu - Doğan, 2009.

- 13- *İznik Tarihçesi ve Eski Eserleri, Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi* Yayını (2. bs.).
Ortaköy: Tarih-Sosyal ve Mimari Doku, İstanbul, Dragon Yayınları, 31 Sayfa, 1991.
- 14- *İstanbul: City of Domes*, İstanbul, Ertuğ & Kocabıyık Publications, 132 Sayfa, 1992.
- 15- Eyice, Semavi, vd, *İstanbul*, Kültür Bakanlığı Yayını, 192 Sayfa, 1993.
- 16- Eyice, Semavi, vd, *Trabzon*, Kültür Bakanlığı Yayını, 192 Sayfa, 1996.
- 17- Eyice, Semavi, vd, *Bursa*, Kültür Bakanlığı Yayını, 174 Sayfa, 1996.
- 18- *Kariye Mosque Church of Chora Monastery*, İstanbul, Net Turistik Yayınlar A.Ş., 72 Sayfa, 1997.
- 19- *Kariye Moschee: die Khora klosterkirche*, İstanbul, Net Turistik Yayınlar A.Ş., 1997.
- 20- *Kariye la Mosquee, İstanbul*, Net Turistik Yayınlar A.Ş., 1997.
- 21- *Eski İstanbul'dan Notlar*, İstanbul, Küre Yayınları, 199 Sayfa, 2006.¹
- 22- *Tarih Boyunca İstanbul*, İstanbul, Etkileşim Yayınları, 276 Sayfa, 2006.
- 23- *Bizans Devrinde Boğaziçi*, İstanbul, Yeditepe Yayınları (Gözden Geçirilmiş 2.bs.), 134 Sayfa, 2007.
- 24- "İznik'de Bir Bizans Kilisesi," *TTK Belleten*, C. XIII, 1949, S. 49, s. 37, 49.
Fransızca özet: "Une eglise byzantine a Iznik (Nicee)," s. 49, 51.
- 25- "Galata Hakkında İki Kitap ve Bu Münasebetle Bazı Notlar," *Tarih Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, C. I, S. 1, 1949, s. 201, 219.
- 26- "Bizanslılar Zamanında İstanbul," *Resimli Tarih Mecmuası*, C. II, S. 13 (Ocak 1951), s. 554, 556.

¹ Bu kitap İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 2000–2004 yılları arasında yayınladığı İstanbul Bülteninde yayınlanmış yazılardan meydana gelmiştir (Akçaoğlu - Doğan, 2009: 27).

- 27- "Ein kurzer Bericht über die byzantischen Funde und Veröffentlichungen in der Türkei (1945–1948)," *Jahrbuch der Osterreichischen Byzantinischen Gesellschaft*, C. I, 1951, s. 146, 148.
- 28- "Ayasofya Mozayikleri ve Bunları Meydana Çıkartan Thomas Whittemore," *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, S. 113 {Haziran 1951}, s. 1, 12.
- 29- "Amasra Büyükkada'sında Bir Bizans Kilisesi," *Türk Tank Kurumu Belleten*, C. XV, S. 60, s. 469, 491. Fransızcası: "Leglise byzantine de 'Biiyukada' a Amasra (Amastris de Paphlagonie)," 1952, s. 492, 496.
- 30- "Temakhia tina byzantines epokhes en Amasra," *Ortodoxia*, 1952, s. 88, 95.
- 31- "Amasra Kalesinde Fatih Sultan Mehmed II Tarafından Camiye Çevrilmiş, iki Eski Bizans Kilisesi," *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, S. 131 (Aralık 1952), s. 12 - 14, Almanca özet: "Einige Bemerkungen iiber zwei byzantinische Kirchen in der Burg von Amasra, die von Mehmed der Eroberer in Moscheen verwandelt wurden," s. 14.
- 32- "Fatih'in Portreleri," *Hafta Mecmuası*, S. 192 (29 Mayıs 1953), s. 15, 18.
- 33- "İstanbul Hakkındaki Düşünceler," *Hafta Mecmuası*, S. 192 (29 Mayıs 1953).
- 34- "İstanbul'da Bizans Devri Eserleri," *Hafta Mecmuası*, S. 194 (12 Haziran 1953), s. 5, 7.
- 35- "İstanbul'un Türk Yapısı Abidelerine Bir Bakış" *Hafta Mecmuası*, S. 195 (19 Haziran 1953), s. 2, 7.
- 36- "Zoe," *Hafta Mecmuası*, 8: 2007 (Eylül 1953), s. 14, 15.
- 37- "Sekizinci Paleolog," *Hafta Mecmuası*, 8: 209 (25 Eylül 1953).
- 38- "İstanbul'da Latin İmparatorluğu Nasıl Kuruldu?, I" *Hafta Mecmuası*, S. 212 (16 Ekim 1953).
- 39- "İstanbul'da Latin İmparatorluğu Nasıl Kuruldu?-II," *Hafta Mecmuası*, S. 213 (23 Ekim 1953).

- 40- "İstanbul'da Latin İmparatorluğu'nun Devamı," Hafta Mecmuası, S. 213 (23 Ekim 1953).
- 41- "Tarihin en korkunç ve fethan kadını: Teodora'nın Hayatı," *Yeni Tarih Dünyası*, Yılı, S. 8 (31 Aralık 1953), s. 328, 332.¹
- 42- "İstanbul'da Bazı Cami ve Mescid Minareleri," *Türkiyat Mecmuası*, C. X, 1953, s. 247, 268.
- 43- "Aleksandr Aleksandrovic Vasiliev," *Tarih Dergisi*, İÜEF, C. IV, S. 7 (Eylül 1952), s. 164.
- 44- "IX. Milletlerarası Bizans Tetkikleri Kongresi," *Tarih Dergisi*, İÜEF, C. IV, S. 7 (Eylül 1953), s. 164, 165.
- 45- "İstanbul'un Fethinden Önceki Eserlere Ait Eski Bir Kitap Hakkında," *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İÜEF, C. V (Aralık 1953), s. 85 90.
- 46- "Deux Anciennes Eglise Byzantines de la Citadelle d'Amasra," *Cahiers Archeologiques*², C.VII, 1954, s. 97, 105.
- 47- "Prof. Dr. Philipp Schweinfurth (1887–1954)," TTK Belleten, C. XVIII, S. 70 (Nisan 1954), s. 231, 252.
- 48- "Recherches d'Archeologie Byzantine," *Anadolu. Revue des études d'Histoire en Turquie*, 1955, C.II, s. 79, 88.
- 49- "İstanbul'da Bizans Sanatı," *Basın -Yayın Genel Müdürlüğü Rehber Kursu*, (On iki sayfalık teksir), 1955.
- 50- "Hoş Ayasofya sını Yılda Bir Mescit Doğurursun," *İstanbul Sanat-Edebiyat Dergisi*, C. II, S. 4, Nisan 1955, s. 29, 30.

¹ Bu yazı S. Kamil imzasıyla yayınlanmıştır (Akçaoğlu - Doğan, 2009: 28).

² Bu yazı S. Karmil imzasıyla yayınlanmıştır (Akçaoğlu - Doğan, 2009: 29).

- 51- "Çancı Keşiş ve İstanbul'un Camiye çevrilen Son Kiliseleri," *İstanbul Sanat-Edebiyat Dergisi*, C. III, S. 4, Nisan 1956, s. 12, 13.
- 52- "Bizans Hizmetinde Bir Arap Emiri," *İstanbul Sanat-Edebiyat Dergisi*, C. III, S. 8 (Ağustos 1956), s. 26, 27.
- 53- "Un baptistere byzantin a Side en Pamphylie," Actes du ve Congres International d'Archeologie Chretienne, Citta del Vaticano, 1956, s. 577, 583.
- 54- "La Ville Byzantine de Side en Pamphylie," X. Milletlerarası Bizans Tetkikleri Kongresi Tebliğleri (Actes du Xe Congres International des Etudes Byzantines) (25-21 Eylül 1955), İstanbul, s. 130, 133.
- 55- "Fatih Devri Mimarisi," *Bilgi*, C. XI, S. 122, 1957, s. 23, 25.
- 56- "Fatih'in Devrinde Yapılan Portre ve Madalyonları," *Bilgi*, C. XI, S. 122, 1957, s. 33, 35.
- 57- "Bizans Adlarının Dilimizde Yazılışı Hakkında," *Türk Dili*, C.VII, S. 76, 1958, s. 159, 163.
- 58- "L'eglise cruciforme Byzantine de Side en Pamphylie," *Anatolia*, C. III, 1958, s. 35, 42.
- 59- "Un type architectural peu connu de l'epoque des Paleologues a Byzance," *Anadolu Araştırmaları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Hititoloji, Protohistorya ve Cnasya Arkeolojisi ve Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalları Yayını, C. I, 1959, s. 223, 234.
- 60- "Contributions a rhistoire de l'art byzantin: Quatre edifices inedites ou malconnus," *Cahiers Archeologiques*¹, C. X, 1959, s. 245, 258.
- 61- "Les palais byzantin de Nymphaion pres d'Izmir," *Akten des XI. Internati-onalen Byzantinisten Kongresses* 1958, Mlinchen, 1960, s. 150, 153.

¹ Türk Yurdu Dergisi'nin 1957 yılı 269. sayısında çıkan yazının tekrarıdır (Akçaoğlu - Doğan, 2009: 33).

- 62- "Side'nin Bizans Devrine Ait Binalarının Sanat Tarihi Bakımından Değerleri," *V. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Tebliğler*, 1960, s. 53, 60.
- 63- "Bizans-İslam ve Türk Sanat Münasebetleri," *V. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Tebliğler*, 1960, s. 298, 302.
- 64- "İzmir Yakınındaki Kemalpaşa (Nif)'da Laskarisler Sarayı," *TTK Belleten*, C. XXV, S. 97 (Ocak 1961), s. 1, 7.
- 65- "Bizans Mimarisinde Dış Cephelerde Kullanılan Bazı Keramoplastik Süsler," *Ayasofya Müzesi Yıllığı*, C. III, 1961, s. 25, 28. (İngilizcesi s. 57, 60).
- 66- "Alexios Apocauque et l'eglise Byzantine de Selymbria (Silivri)," *Byzantion*, C. XXXIV, S: i, Hommage a Silvio Giuseppe Mercati, 1964, s. 77, 104.
- 67- "Bizans Devrinde Edirne ve Bu Devire Ait Eserler," *Edirne - Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara: TTK Yayını, S. 43, 1965, s. 39, 76.
- 68- "Fetihten Sonraki İstanbul'daki Kiliselerin Durumu," *Türk Yurdu*, Yıl: 54, C. IV, S. 307 (Ocak 1965), s. 33, 34.
- 69- "Trakya'da Bizans Devrine Ait Eserler," *TTK Belleten*, C. XXX, 8: 131 (Temmuz 1969), s. 325, 358. Fransızcası: "Recherches d'archeologie byzantine en Thrace," s. 358.
- 70- "Monuments Byzantins Anatoliens Inedits ou peu connu," *XVIII Corsi di Cultura sull'Arte Ravennati e Bizantina*, Ravenna, 1971, s. 275, 292.
- 71- "Les monuments byzantins de la Thrace Turque," *XVIII Corsi di Cultura sull'Arte Ravennati e Bizantina*, Ravenna, 1971, s. 293, 308.
- 72- "İstanbul'un Ortadan Kalkan Bazı Tarihi Eserleri I. Çobancavus, Adilşah Kadın, Hoca Teberrük, Revani Çelebi ve Yayla Camileri," *Tarih Dergisi*, İÜEF, S. 26 (Mart 1973), s. 129, 146.
- 73- "Tuzla'nın Değirmenaltı Mevkiinde Bir Bizans Kalıntısı," *Sanat Tarihi Yıllığı*, C. V, 1973, s. 27, 52. Fransızca özet: "Une ruine byzantine a l'endroit dit Degirmenaltı pres de Tuzla," s. 77, 78.

- 74- "Türkiye'de Bizans Sanatı Araştırmaları ve İstanbul Üniversitesinde Bizans Sanatı," *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, İÜEF, 1973, s. 375, 428.
- 75- "La fontaine et les citernes byzantines de la citadelle d'Afyonkarahisarı," *Dumbarton Oaks Papers*, S. XVIII, 1973, s. 303, 307.
- 76- "Ortaçağ içinde Bizans Sanatının Yeri," *SED Sanat-Edebiyat*, C. I, S. 1, 1974, s. 9, 15.
- 77- "Bizans Devrinde Boğaziçi Hakkında Bazı Görüşler," *İstanbul Boğazı ve Çevresi Sorunları Sempozyumu* (12, 15 Kasım 1973), İstanbul, 1975, s. 118, 127.
- 78- "İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde Bizans-Türk Çesmesi," *TTK Belleten*, C. XXXIX, 8: 155, 1975, s. 429, 444. İngilizce özet: "The Byzantine-Turkish Fountain in the Archaeological Museum of İstanbul", s. 445, 446.
- 79- "Tarihte Haliç," *İTÜ İstanbul Geoteknik Su ve çevre Mühendisliği Sorunları Araştırma Grubu Sempozyumları: Haliç Sempozyumu* (10–11 Aralık), 1975, s. 263, 307.
- 80- "Türkiye'de Bizans Mimarisi Hakkında Araştırmaların Kısa Tarihçesi (İkinci Dünya Savaşına Kadar)" *Sanat Tarihi Yıllığı*, İÜEF (Sanat Tarihi Bölümünün 30. Kuruluş Yıldönümü Sayısı), C. VI (1974–1975), 1975, s. 453, 469.
- 81- "Das byzantinische Kaiserreich Einflüsse Anatoliens und des Nahen Ostens," *Das Parlament-Die Woche im Bundeshaus-Auf Politik und Zeitgeschichte*, 26 fhg. 50, Dezember, 1976, s. 12, 13.
- 82- "Kritobulos ve Eseri," *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, C.VI, 8: 3 (Temmuz 1977), s. 12, 21,
- 83- "La baptistere de Saint Sophie d'Istanbul," *Atti del I Congresso Internazi-onale di Archeologia Cristiana Roma* (21–27 settembre 1975), Roma, C. 2, 1978, s. 257, 273.
- 84- "Les Basiliques byzantines d'Istanbul," *Corsi di Cultura sull'Arte Ravennate e Bizantina*, C. XXVI, Ravenna, 1979, s. 91, 113.
- 85- "Les eglise byzantines a plan central d'Istanbul," *Corsi di Cultura sull'Arte Ravennate e Bizantina*, C. XXVI, Ravenna, 1979, s. 115, 149.

- 86- "Byzantinische Wasserversorgungsanlagen in Istanbul" *Leichtweiss Institut für Wasserbauten Technischen Universität-Braunschweig-Mitteilungen, Heft 64*, 16 sayfa, 1979.
- 87- "Byzantine Art in Turkey," *The Art and Architecture of Turkey* (Ed. Ekrem Akurgal), Oxford, 1980, s. 48, 79.
- 88- "Tarih İçinde İstanbul ve Şehrin Gelişmesi," *Atatürk Konferansları VII* (1975), 1980, s. 89, 182.
- 89- "Edirne Saat Kulesi ve Üzerindeki Bizans Kitabesi," *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, S. 8, 9, 1980, s. 1, 14.
- 90- "Friedrich Barbarossa'nın Üçüncü Haçlı Seferi ve Konya Savaşı ile Sibilika Kalesi," *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. V-VI, 1981, s. 151, 178.¹
- 91- "Einige byzantinische Kleinstade im Rauhen Kilikien," 150 Jahre Deutsches Archaeologisches Institut, 1981, Mainz, s. 204, 209.
- 92- "Un site byzantin la Cilicie: Öküzlü et ses Basiliques," *Rayonnement Grec Hommage a Charles Delvove, Bruxelles*, 1982, s. 355, 367. (levhalar 37, 38)
- 93- "İstanbul'un En Eski Bizans Kilisesi: İmrahor İlyas Bey Camii," *İlgi*, Yıl: 16, 8: 33 (Mayıs 1982), s. 28, 31.
- 94- "Byzance: sa gloire et sa chute", *Forum Conseil de l'Europe*, 1983.
- 95- "Ayasofya Horologion'u ve Muvakkithanesi," *Ayasofya Müzesi Yıllığı* (Cumhuriyetin 60. Yıl Özel Sayısı), C. 9, 1983, s. 15, 24. İngilizcesi: "The Saint Sophia Horologion and Clock Room," *Annual of Ayasofya Museum* (N. 9) Summaries, s. 5, 9.

¹ Derginin bu sayısı hiç bir vakit yayınlanamamış ancak yazarın gayretleriyle ayrı basım olarak kalmıştır. Aynı makale hiç değiştirilmeksizin 1998 yılında Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi'nde yayınlanmıştır (Akçaoğlu - Doğan, 2009: 47).

- 96- "Die Byzantinische Kirche in der Nahe des Yenişehir-Tores zu İznik (Nikaia) (Kirche)," *Materialia Turcica, Byzantino-Altaica, Festschrift jur Hans-Wilhelm Haussig*, S. 7, 8, 1983, s. 152, 167.
- 97- "İstanbul'un Bizans Su Tesisleri," *ECA'dan Haberler*, 1983, s. 2, 3.
- 98- "İstanbul'da Bizans Sanatı," *İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız*, Milliyet Gazetesi, S. 10, 1984, s. 78.
- 99- "Bizantinolojinin Kurucusu Krumbacher'in 1884-1885'te Osmanlı Devleti'nde Gördükleri," *Tarih ve Toplum*, C. 4, S. 23 (Kasım 1985), s. 57, 63.
- 100- "Über die byzantinischen Krankenhäuser", *Historia Hospitalium – Zeitschrift der Deutschen Gesellschaft für Krankenhausgeschichte*, S. 15, Achen 1983 – 1984, s. 141 – 163.
- 101- "Bizans Hastanelerine Dair," *Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı*, C.I, S. 3 (Eylül 1986), s. 5, 15.
- 102- "Quelques Observations sur l'Habitat Byzantin en Turquie," *Anadolu Araştırmaları* (Bahadır Alkım Özel Sayısı), İÜEF Hititoloji, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi ve Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalları Yayını, C. X, s. 513, 529. Türkçe özet: "Türkiye'de Bizans Donemi Evleri Hakkında Notlar," 1986, s. 529, 530.
- 103- "Akkale in der Naeh von Elaiussa-Sebaste (Ayaş)," *Studien zur Späetantiken und Byzantinischen Kunst-Festschrift Friedrich Wilhelm Deichmann* (Monographien des Romisch-Germanischen Zentralmuseums X), Mainz 1986, s. 63, 76.
- 104- "İstanbul'da İhmal Edilmiş, Tarihi Bir Semt. Ayvansaray," *Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı*, C. 2, S. 5 (Nisan 1987), s. 33, 49.
- 105- "Marmara Ereğlisi Bizans Kilisesi," *Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı*, C. 2, S. 7 (Kasım 1987), s. 3, 7.
- 106- "Nuruosmani Caddesindeki Bizans Sarmıcı," *Sanat Çevresi*, S. 3 (Ocak 1988), s. 22, 24.
- 107- "Ricerche e scoperte nella regione di Silifke nella Turchia meridionale," *Million-Studi di Ricerche d'Arte Bizantina*, Roma, 1988, s. 15, 33.

- 108- "İstanbul'da Bizans imparatorların Sarayı: Büyük Saray," *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. I, S. 3 (Eylül 1988), s. 3, 36.
- 109- "Bizans Mimarisi", *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, İstanbul, Vakıflar Genel Müdürlüğü-Türkiye Vakıflar Bankası, C, I, 1988, s, 45, 51.
- 110- "İstanbul'un Bizans Su Tesisleri," *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 5 (Ağustos 1989), s. 3, 14.
- 111- "İstanbul'da Kiliseden Çevrilmiş Camii ve Mescidler ve Bunların Restorasyonu" *VII Vakıf Haftası (5-7 Aralık 1989)*, s. 279, 291.
- 112- "Quelques campements militaires de L'epoque Byzantine dans la region de Silifke," *Armos i*, 1990, s, 624, 635.
- 113- "Ayasofya'lar," *Ayasofya Müzesi Yıllığı*, S. 2, 1990, s. 1, 17. İngilizcesi: The Other Ayasofyas, s. 18, 37, s. 177, 196.
- 114- "Bizans'ta ve Osmanlı Devri Türk Sanatında Aydınlatmada Cam," *I. Uluslararası Anadolu Cam Sanatı Sempozyumu (26-27 Nisan 1988)*, İstanbul, s. 51, 57.
- 115- "Ankara'nın Kaybolan Eski Bir Eseri - Klemens Kilisesi", *Ankara Dergisi*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayını, C. I, S. 2 (Mayıs 1991), s. 5, 8.
- 116- "Demre'de Hagios Nicolaos Kilisesi," *Türkiyemiz*, C. XXI, S. 64 (Haziran 1991), s. 4, 25
- 117- "Kaybolan İstanbul'dan Notlar," *Dünden Bugüne İstanbul*, S. 3, 4 (Mart – Mayıs 1991).
- 118- "Bizans Donemi Ankara'sı," *Ankara Konuşmaları*, Ankara, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yayını, 1992, s. 19, 32.
- 119- "Dünüyle, Bugünüyle, Çevresiyle Zindan Kapisi," *İstanbul*, S. 3 (Ekim 1992), s. 129, 138.
- 120- "İlk Kuruluştan Türk Devrinin Başlarına İstanbul," *İstanbul Armağanı I: Fetih ve Fatih*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, C. I, 1995, s. 11, 36.

- 121- "Haçlı Seferi ile Gelen Batılıların Gördükleri İstanbul," *Habitat II*, İstanbul, 1996, s, 12, 21.
- 122- "Fetihten Önce Boğaziçi," *İstanbul Armağanı II: Boğaziçi Medeniyeti*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996, s. 95, 117.
- 123- "Fatih Külliyesinin Kaybolmuş Bir Parçası: Çukurhamam," *Aslanapa Armağanı*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık (1.bs.), 1996, s. 117, 128.
- 124- "Bizans Döneminde Ankara," *Anadolu Araştırmaları* (Prof. Dr. Afif Erzen'e Armağanı, İÜEF Hititoloji, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi ve Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalları Yayını, C. XIV, 1996, s. 243, 264.
- 125- "Türkiye'de Bizans Dönemi Yerleşimi Hakkında Notlar," *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, İstanbul Tarih Vakfı, 1996, s. 206, 220.
- 126- "Haçlı Seferi ile Gelen Batılıların Gördükleri İstanbul," *Dünya Kenti İstanbul/İstanbul-World City*, İstanbul Tarih Vakfı, 1996, s. 12, 21.
- 127- "Trabzon Yakınında Meryemana (Sümela) Manastırı," *Bir Tutkudur Trabzon*, (Haz. Gündoğ Kayaoğlu-Öner Ciravoğlu-Cüneyt Akalın), İstanbul, YKY, 1997, s. 25, 70.
- 128- "Eyüp Sultan Semtinde Tarih ve Sanat Tarihi," *II. Eyüp Sultan Sempozyumu* (8–10 Mayıs 1998), Eyüp Sultan Belediyesi ve Eyüp Sultan Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, s. 12, 37.
- 129- "Haliç Kıyısında Kalan Son Osmanlı Sarayı: Aynalıkavak Kasrı," *Tarih, Kültür, Sanat, Mimarlık (Milli Saraylar)*, S. I, 1999, s. 112, 131.
- 130- "Türkiye'de Bizans Araştırmalarının Tarihçesi," *Cumhuriyetin Yetmişbeş Yılında Kültür ve Sanat (18–39 Mart 1999 Sempozyum Bildirileri)*, İstanbul Sanat Tarihi Derneği Yayınları, S. 5, 2000, s. 35, 51.
- 131- "17.Yüzyılda Camiye Dönüştürülen Son Bizans Kiliseleri," *37. Yüzyıl Osmanlı Kültür ve Sanatı Sempozyum Bildirileri* (19–20 Mart 1998), İstanbul Sanat Tarihi Derneği Yayınları, S. 4, 2000, s. 95, 124.

- 132- "Fetihten Sonra İstanbul'da Büyük Depremler," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl. 7, 8: 134 (Aralık 2000), s. 16, 17.
- 133- "Fetihten Sonra İstanbul'da Büyük Yangınlar," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl. 7, S. 135 (Aralık 2000), s. 16, 17.
- 134- "Türkiye'de Bizans Sanat Tarihi Araştırmalarında 50 Yılım," *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932–1999)*, (Ed. Oktay Belli), Ankara, 2000, s. 444, 447.
- 135- Haliç ve Tarihçesi," *Haliç 2001 Sempozyumu (3–4 Mayıs 2001)*, *İstanbul: İSKİ*, s. 104, 130.
- 136- "Roma Çağının Bir Şiirinde Amasra ve Çevresi," *Bartın Gazetesi*, Yıl. 78, S. 3310 (20 Aralık 2001), s. 2.
- 137- "İstanbul Yangınları Üzerine," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl. 8, S. 136 (Ekim 2001), s. 32, 33.
- 138- "Geç Roma Döneminde İstanbul'da Açık Su Hazneleri-," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl. 8, S. 138, 2001, s. 16, 17.
- 139- "Çemberlitaş ve Çevresi," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl. 8, S. 138, 2001, s. 16, 17.
- 140- "İstanbul'da Halk Çeşitliliği," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl. 8, S. 139 (Mart), 2001, s. 16, 17.
- 141- "Osmanlı Döneminde Galata," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl. 8, S. 145 (Haziran 2001), s. 56, 57.
- 142- "Türk Devri Eserleri," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl. 8, S. 146 (Temmuz 2001), s. 16, 17.
- 143- "Galata'dan Beyoğlu'na," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl. 8, S. 147 (Temmuz 2001), s. 16, 17.
- 144- "Beyoğlu," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl. 8, S. 148 (Ağustos 2001), s. 16, 17.

- 145- "Arcadius Amti (Avrat Pazarı Taşı)," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl. 8, S. 156 (Aralık 2001), s. 16, 17.
- 146- "Tuzla Önündeki Hagia Glykeria Kilise ve Manastırı," Yıldız Demiriz'e Armağan, İstanbul, Simurg Yayınları, 2001, s. 67, 79.
- 147- "Side'de Bir Bizans Hastahanesi mi?," *Adalya Dergisi*, İstanbul Suna-İnan Kiraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, S. V, 2002, s. 153, 158.
- 148- "Geçmişten Günümüze Tüm Yönleriyle İstanbul," *İstanbul*, S. 2 (Ekim-Aralık), 2003, s. 6-11.
- 149- "İstanbul'un Fethinde Bizansın Mimari Mirası," *VII. Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğleri* (9–11 Mayıs 2003), Eyüp Sultan Belediyesi ve Eyüp Sultan Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, s. 20, 47.
- 150- "İstanbul'un Cadde ve Sokak Adları Hakkında," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl. 10, S. 166 (Mart 2003), s. 14, 15.
- 151- "Roma/Bizans Donemi -Yedikule-," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl. 10, S. 172 (Eylül 2003), s. 16, 17.
- 152- "Türk Döneminde İçkale Olarak -Yedikule-," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl.10, S. 173 (Ekim 2003), s. 16, 17.
- 153- "Beykoz ve Tarih," *İstanbul*, S. 45 (Nisan 2003), s. 24, 39.
- 154- "Bizans İmparatorluğu'nun çöküşünün Başlangıcı," *Divan*, İstanbul Bilim ve Sanat Vakfı Yayını, Yıl. 9, S. 16, 2004, s. 183, 208.
- 155- "Fetihten Önceki Üsküdar," *I. Üsküdar Sempozyumu Bildiriler* (23–25 Mayıs 2003), Üsküdar Belediyesi, C. I, 2004, s. 17, 23.
- 156- "Anemas Zindanı – I", *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl.11, S. 177 (Mart 2004), s. 16, 17.
- 157- "Anemas Zindanı - II," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl. 11, S. 178 (Nisan 2004), s. 16, 17.

- 158- "Helenizm, Bizans, Yunanlılık ve Türkiye," Baykan Sezer'e Armağan Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi (Yay. Haz. Ertan Eğribel, Ufuk Özcan), İstanbul, Kızılelma Yayıncılık, 2004, s. 295, 327.
- 159- "Ayasofya' daki Otomat Saat," *İstanbul*, S. 51 (Ekim 2004), s. 84, 86.
- 160- "Bizans Dönemi Bronz At Koşum Tokaları," *İzzet Gündoğdu Kayaoğlu Hatıra Kitabı Makaleler*, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, 2005, s. 159, 162.
- 161- "İstanbul'un ve Bizans'ın Fetihten Önceki Durumu," *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Fatih Sempozyumu I*, Fatih Belediye Başkanlığı, 2006, s. 59, 69.
- 162- "Kiliseler," *1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi*, S. 2 (Aralık 2007), s. 45, 52.
- 163- "Fetihten Önceki ve Fetihten Az Sonraki İstanbul'un İki Gravürü," *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*, İstanbul, Globus Dünya Basımevi, 2008, s. 285, 297.
- 164- "Ayasofya ile İlgili Garip Bir Belge," *Kültür*, S.10 (Bahar 2008), s. 100, 101.
- 165- "İstanbul'un Tarihi Mahalleleri ve Bunların Değiştirilmek istenen Adları," *Kültür*, S. 11 (Yaz), 2008, s. 134, 139.
- 166- "Bizans'tan Osmanlı'ya Vefa," Bir Semte Vefa, *İstanbul*, Klasik Yayınları, 2009, s. 19, 29.¹ "Korykos", 2009.²
- 167- "İstanbul'un Şehircilik Tarihine Bilimsel Bir Bakış", *İstanbul Dersleri*, Marmara Belediyeler Birliği Yayını, 2009.³

¹ 3, 5 Kasım 2006 tarihinde Bilim ve Sanat Vakfı tarafımdan gerçekleştirilen Vefa Sempti: Dünü, Bugünü, Yarını Ulusal Sempozyumu'nda sunulan tebliğidir (Akçaoğlu - Doğan, 2009: 66).

² Sanat Tarihi Derneği'nin Beylikler Dönemi Sempozyumu tebliği olup 2009 yılının Ekim ayında yayınlanmıştır.

³ Kitap 2010 yılı Ocak ayı itibari ile basılmıştır.

3.9.1.2. Ansiklopedi Maddeleri

1- **İA, 1958 - 1988**: Benedictus Angelus, C. V, s. 2503; Bıçakçı Çeşmesi Sokağındaki Bizans Ayazması (1961), C. V, s. 2745,2746; Bosporus (1963), C. VI, s. 2968,2969; Bosporus und Marmara, C. C. VI, s. 2969; Galata Kulesi, C. II, s. 5901,5907; Gotlar Sütunu, C. II, s. 7051,7053; İstanbul'un Tarihi Eserleri, C. V/II, s. 1214/44, 1214/144; İstanbul'un Tarihi Eserleri (Galata), C. V/II, s. 1214/144, 1214/157, Rumelihisarı, C. IX, s. 773, 777, İstanbul (Güzel Sanatlar), C. VI, s. 494, 497.

2- **DBİA, 1995**: Aetios Sarnıcı, C. I, s. 86; Aleksios Sarayı, C. I, s. 183; Altın Kapı, C. I, s. 216,218; Anadolu Hisarı, C. I, s. 251,253; Anadoluhisarı Namazgâhı, s. 259,260; Anastasios Suru, C. I, s. 265,266; Anemas Zindanı ve Kulesi, C. I, s. 269,271; Antemios (Trallesli), C. I, s. 277; Aretas Sarayı, C. I, s. 299,300; Arkadios Sütunu, C. I, s. 306,307; Ayakapı Kilisesi, C. I, s. 438; Ayasofya, C. I, s. 446, 457; Ayasofya imareti, C. I, s. 458, 459; Ayasofya Kütüphanesi, C. I, s. 459, 460; Ayasofya Medresesi, C. I, s. 460, 461; Ayasofya Muvakkithanesi, C. I, s. 461; Ayasofya Sebilleri, C. I, s. 462, 463; Ayasofya Sibyan Mektebi, C. I, s. 463; Ayasofya Şadırvanı, C. I, s. 463, 464; Ayazma Camii, C. I, s. 471, 472; Ayvansaray, C. I, s. 491, 495; Balat Hamamı, C. II, s. 12, 13; Binbirdirek Sarnıcı, C. II, s. 232, 233; Bizans Sanatı, C. II, s. 251, 257; Blahernai Kilisesi, C. II, s. 262, 263; Blahernai Sarayı, C. II, s. 263; Bodrum Camii Sarnıcı, C. II, s. 264, 265; Bogdan Sarayı ve Şapeli, C. II, s. 292, 293; Bonos Sarnıcı, C. II, s. 298, 299; Bosporus, C. II, s. 301; Botaneiates Sarayı, C. II, s. 311; Bouvy, Edmond, C. II, s. 316; Brias Sarayı, C. II, s. 322, 324; Constantinus Forumu, C. II, s. 440, 441; Constantinus Suru, C. II, s. 441; Çemberlitas, C. II, s. 482-483; Çemberlitaş Hamamı, C. II, s. 484, 485; C. III, Dikilitaş, s. 51, 52; Eufemia {Ayia} Kilisesi, C. III, s. 22; Fenari Isa Camii, C. III, s. 277, 278; C. III, Fildamı, s. 318; Filopation Sarayı, C. III, s. 320, 321; Galata, C. III, s. 348, 349; Galata Bedesteni, C. III, s. 355, 356; Galata Kulesi, C. III, s. 359, 362; Glikeria Adası ve Manastırı, C. III, s. 402, 403; Hieria Sarayı, C. IV, s. 71, 72; İmrahor Camii, C. IV, s. 166, 168; Isidoros, Miletoslu, C. IV, s. 198; Karagümrük Sarnıcı, C. IV, s. 453, 454; Konstantios I (Patrik), C. V, s. 61, 62; Küçük Ayasofya Camii, C. V, s. 146, 149; Manastır Mescidi, C. V, s. 287, 288; Manastırlar, C. V, s. 288, 294; Mangana Sarayı, C. V, s. 295, 296; Meludion Sarayı, C. V, s. 388; Modestus Sarnıcı, C. V, s. 482; Mokios Sarnıcı, C. V, s. 482, 483; Pantokrator Sarnıcı, C. VI, s. 218; Papadopoulos, Toannis, C. VI, s. 219; Paspatis, Alexandras G., C. VI, s.

226-227; Poleatikon Semti ve Köşkü, C. VI, s. 276; Rumeli Hisarı, C. VI, s. 355, 357; Sarnıçlar, C. VI, s. 469, 472; Tauri Forumu, C. VII, s. 225, 227; Tekfur Sarayı, C. VII, s. 233, 235; Teodosios II Amti, C. VII, s. 247; Theodosius I Amti, C. VII, s. 262, 263; Vefa Kilise Camii, C. VII, s. 373, 375; Yedikule Hisarı ve Zindanı(Fatih Mescidi), C. VII, s. 462; Yerebatan Sarayı, C. VII, s. 503, 504; Yoros Kalesi, C. VII, s. 534, 536; Zeuksippos Hamami, C. VII, s. 548; Zeyrek Kilise Camii, C. VII, s. 555, 557; Zindankapi, C. VII, s. 560, 561; Zootikos Cuzamhanesi, C. VII, s. 566, 567.

3- **TA, 1955 - 1982:** Bizans Sanatı, C. VII, s. 72, 82; Bizantinoloji, C. VII, s. 90, 93; Blakhernai, C. VII, s. 103, 104; Bosphorus, C. VII, s. 366, 373; Bozdoğan Kemeri, C. VIII, s. 5, 6; Büyüksaray, C. IX, s. 110, 114; Byzantion, C. IX, s. 130, 148, Fenari Isa Camii, C. XVI, s. 228, 229, Gotlar Sütunu, C. XVII, s. 449, 450, İmrahor Kasrı, C. XX, s. 112, C. XXXI, Tekfur Sarayı, s. 39, 40.

4- **KTİA, 1980:** Ayasofya, s. 241, 245.

5- **AUA, 1983:** Türkiye'de Bizans Sanatı, C. III, s. 513, 564.

6- **OA, 1993:** Bizans Devrinde İstanbul, C. II, s. 28, 36.

7- **DİA, 1988 – 2004:** Akmanastir (Konya-Sille arasında, Mevlana'nın ziyaret ettiği bir Bizans Ortodoks manastırı), C. II, s. 281, 282, Anadoluhisarı (İstanbul Bogazi'nin Anadolu yakasında XIV. yüzyılda yapılmış eser), C. III, s. 147, 149; Ayasağa Kasrı (İstanbul'un Rumeli tarafında günümüzde aynı adla anılan yerde 19. yüzyılda yapılmış Sultan Kasrı), C. IV, s. 205, 206; Ayasofya (Bizans devrinde İstanbul'un en büyük kilisesi iken fetihten sonra şehrin baş camii haline getirilen ve etrafında zamanla bir külliye tefekkül eden mabed), C. IV, s. 206, 210; Ayasofya Hamami, C. IV, s. 211, 212; Ayasofya İmareti, C. IV, s. 212; Ayasofya Kutuphanesi (mimari), C. IV, s. 213, 214; Ayasofya Medresesi, C. IV, s. 214, 215; Ayasofya Muvakkithanesi, C. IV, s. 215, 216; Ayasofya Sebilleri, C. IV, s. 216; Ayasofya Sibyan Mektebi, C. IV, s. 216, 217; Ayasofya Şadirvanı, C. IV, s. 217, Ayasofya Camii (Benefşe Kalesi'nde Kanuni tarafından Fethiye adıyla kiliseden çevrilen cami), C. IV, s. 217, 218; Ayasofya Camii (Edirne'de Kaleici'nde geçen yüzyıla kadar Ayasofya adıyla tanınan cami) C. IV, s. 218; Ayasofya Camii (Edirne'nin Enez ilçesinde kiliseden çevrilen cami), C. IV, s. 218, 219; Ayasofya Camii (İznik'te fetihten sonra kiliseden çevrilen cami), C. IV, s. 219, 220;

Byzantinische Zeitschrift (Almanya'da yayınlanan Bizans araştırmaları dergisi}, C. V, s. 523, 524; Byzantion (Belçika'da yayınlanan Bizans araştırmaları dergisi), C. V, s. 524; Çemberlitaş Hamamı (İstanbul'da 16. yüzyıl sonlarında yapılmış büyük çifte hamam), C. VIII, s. 266, 268; Haliç (İstanbul Boğazı'nın Marmara Denizi ağızına yakın kesiminde karalar içine 8 km.kadar sokulan deniz girintisi: I-Bizans Dönemi, II. Fetih ve Türk Dönemi, III. Haliç Köprüleri), C. XIV, s. 264, 280; Kritovulos, Mikhael (15. yüzyılda Fatih Sultan Mehmed'in hayatına ve seferlerine dair eserleriyle tanınan Bizans tarihçi), C. XXVI, s. 293; Küçük Ayasofya Külliyesi (İstanbul'da 16. yüzyılın ilk yıllarında bir Bizans kilisesinden dönüştürülen cami ile etrafındaki vakıf binaları), C. XXVI, s. 520, 522.

3.9.1.3.Kitap Tanıtımları

1- R. Boulanger, "*İstanbul et ses Environs Paris 1957*," İstanbul Enstitüsü Dergisi, C. 3, (1957), s. 193, 199.

2- Alfons-Maria Schneider, *Konstantinopel-Gesicht und Gesalt einer Geschichtlichen Weltmetropole* (İstanbul, Tarihi Bir Merkezin Çehre ve Şekli), Sammlung Perdegrinus, Mainz ve Berlin, Florian Kupferberg Verlag 1956, 56 sayfa, *TTK Belleten*, C. XXI, S. 83 (Temmuz 1957), s. 497, 500.

3- Friedrich Wilhelm Deichmann, *Studien zur Architektur Konstantinopels im 5 und 6. Jahrhundert nach Christus* (M.S. 5. ve 6. Yüzyıllardaki İstanbul Mimarisi Hakkında incelemeler), Baden 1956,117 Sayfa, *TTK Belleten*, C. XXIII, S. 89 (Ocak 1956), s. 157, 161.

4- Martin Hurliman, *İstanbul-Konstantinopel*, Atlantis Verlag, Zürich-Freiburg, Br. 1957, 160 sayfa, *TTK Belleten*, C. XXIII, S: 89 (Ocak 1956), s. 161, 165.

5- Gyula Moravscik, *Byzantinoturcica*, I. Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Turkvolker (Turk Milletinin Tarihine Dair Bizans Kaynakları). II. Sprachreste der Turkvolker in der byzantinischen Quellen (Bizans Kaynaklarında Türk Milletlerine Ait Dil Kalıntıları), Berlin, Akademie Verlag 1958 (islenmiş 2. bs.), C. I, XXVIII + 609 sayfa; C. II, XXV + 376 sayfa, *TTK Belleten*, C. XXIV, S. 95 (Temmuz 1960), s. 493, 497.

- 6- Cyril Mango, Materials for the Study of the Mosaics of St. Sophia at İstanbul (İstanbul'da Ayasofya'nın Mozayiklerinin İncelenmesi İçin Malzeme), The Dumbarton Oaks Studies, 8, Washington-The Dumbarton Oaks Research Library and Collection-Trustees for Narvard University, 1962, XVII - 145 sayfa, *TTK Belleten*, C. XXVIII, S. 112 (Ekim 1964), s. 771, 789.
- 7- Andre Guillou, *La civilisation'byzantine (Bizans Medeniyeti)*, Paris Arthaud Yayınevi 1974, 620 sayfa, *TTK Belleten*, C. XLII, S. 166 (Nisan 1978), s. 305, 318.
- 8- "İstanbul Camileri Hakkında Başka Bir Kaynak," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl: 8, S. 157 (2001/2), s. 16, 17.
- 9- "İstanbul Abideleri," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, S. 160 (2002), s. 28.
- 10- "İstanbul'da Gündelik Hayat," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl. 9, S. 160 (2002), s. 28.
- 11- "İstanbul, Bir Kent Tarihi," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl. 9, S. 162 (2002), s. 26.
- 12- "Alman Gezi Derneginin Yıllık Dergileri (Mitterlungen des Deutschen Excursions Clubs in Constantinopel, Mitteilungen dens deutscheri Exkur-sions-Klubs in Konstantinopel)" *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl. 10, S. 169 (2003), s. 26.
- 13- "Knut Olof Dalman, Der Valens-Aquadukt in Konstantinopel, Bamberg 1933," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl. II, S.178 (2004), s. 24.
- 14- "Ekrem Hakkı Ayverdi", 19. Asırda İstanbul Haritasi, İstanbul 1958," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl. II, S. 178 (2004), s. 24.
- 15- "Heinrich Gluck, Die Bader Konstantinopels, Wien 1921," *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, Yıl. II, S. 178 (2004), s. 24, 25.

3.9.1.4.Çevirileri

- 1- Philipp Schweinfurth, "Bizans İkonografyasında İsa," *Tarih Dergisi*, İÜEF, CIII, S. 5-6 (Eylül 1951-Mart 1952, basımı 1953), s. 1, 20.

2- Philipp Schwemfurth/İstanbul'da Komnenoslar Devrine Ait Bir Mozaik," *TTK Belleten*, C.XVII, S. 68 (1953), s. 489, 494,

3- Charles Texier, *Küçük Asya*, Ankara Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, 2002.¹

3.9.1.5.Yazdığı Önsözler

1- *Bizans İstanbul'u ve Doğu Seyyahları*, Jean Ebersolt (Çev. İlhan Arda), İstanbul, Pera Turizm Yayınları, 1996.

2- *Sultanahmet Tarihi Alanı Araştırması çevre Düzenlemesi Öncesi İnceleme ve Metod Önerisi*, Ali Muslubaş, İstanbul, 2007.

3.9.1.6.Semavi Eyice'nin Hayatı ve Eserleri Hakkında

1- Akçaoğlu, Yasemin, "Türk Sanatı ve Tarihine Katkılarıyla Semavi Eyice (Hayatı ve Eserleri)", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, 2005.

2- Anadol, Çağatay, "Semavi Eyice," *İstanbul*, S. 12 (1995), s. 16, 20.

3- "Anıt Tarihçi - Semavi Eyice," *Sky Life*, Yıl. 13, S. 151 (Kasım 1995), s. 37, 40.

4- Aslanapa, Oktay, "Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünün Kuruluşunun Otuzuncu Yıldönümü-Prof. Dr. Semavi Eyice'nin Yayınları", *Sanat Tarihi Yıllığı*, C.VI (1974-1975), s. 10-15. t

5- Çoker, Fahri, "Prof. Dr. Semavi Eyice," *TTK Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*, Ankara 1983, s. 718, 737.

6- Baykal, Saadet, "Semavi Eyice," *Yaşamöyküm - Salı Toplantıları (2001-2002)*, İstanbul, YKY, 2004, s. 73, 103.

¹ Sadeleştirme ve çeviri yoluyla elde edilen metin, Semavi Eyice tarafından kontrol edilmiş olup, yer adlarının Latince ya da Yunanca asıllarının belirlenerek verilmesi ricasi, eserin orijinalindeki yer adlarının yazım şekli esas alındığından ve bu çalışmanın çeviri amaçlı olmasından dolayı yerine getirilememiştir (Akçaoğlu - Doğan, 2009: 111).

- 7- Eyice, Semavi, "Bizans Sanatı Kürsüsü Başkanı Prof. Dr. Semavi Eyice'nin Bizans Sanatı ile İlgili Yayınları," *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, İÜEF, 1973, s. 421, 428.
- 8- "Doc. Dr. Semavi Eyice'nin Biyografisi- Doç. Dr. Semavi Eyice'nin Başlıca Yayınları," *Sanat Tarihi Kürsü ve Enstitüsünün Öğretim ve Araştırma çalışmaları*, 1943-1962, İstanbul 1962, s. 97,102.
- 9- Garan, Cemile, "Prof. Dr. Semavi Eyice Kimdir? *Sanat Olayı*, S. 59 (Nisan 1987), s. 35.
- 10- "Prof. Dr. Semavi Eyice ile Topraküstü Çalışmaları Üzerine," *Sanat Olayı*, S. 59 (Nisan 1987), (bsm. Aralık 2001), s. 35, 37.
- 11- *Günümüz Türkiyesinde Kim Kimdir/Who's Who In Turkey, İletişim Yayınları*, 1987-1988 (2. bsm.), s. 270, 271.
- 12- Işın, Ekrem, "Eyice, Semavi," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C, 3, 1988, s. 236, 237.
- 13- Kabacalı, Alpay, "Bizans Sanat Uzmanı, Tarihçi, Arkeolog Semavi Eyice-İstanbul Tutkusu," *Cumhuriyet* (10 Temmuz 1989), s. 16.
- 14- Koksall, Aykut, "Söyleşi. Prof. Dr. Semavi Eyice ile," *Anedamentoet Dekorasyon* (Nisan 1990), s. 36, 42.
- 15- Madra, Beral, "Bu Sayımızın Konuğu-Semavi Eyice," *Arkeoloji ve Sanat*, C. 5, S. 20, 21 (1984), s. 21, 24.
- 16- Şakiroğlu, Mahmut, *Prof Dr. Semavi Eyice Bibliyografyası*, Ankara, Turhan Kitapevi, 1991.
- 17- "Prof. Dr. Semavi Eyice Bibliyografyası," *Semavi Eyice Armağanı*, İstanbul 1992.
- 18- Uluaba, N., "Semavi Eyice," *Eczaabaşı Sanat Ansiklopedisi*, C.1 (1997), s. 572.
- 19- Sariahmetoclu, Emsal, "Geçmişten Geleceğe Uzanan Bir Çınar: Semavi Eyice," *Sesamos*, t. y.
- 20- Tok, Gökhan, "Sanat Tarihinden Tarihe Bizanstan Osmanlıya Bilimden Kültüre Semavi Eyice," *Bilim ve Teknik*, C. 30, S. 353 (1997), s. 82, 89.

21- *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, Anadolu Yayıncılık, C. 4 (1983), s.2065, 2066.

22- Yücel, Erdem, "Eyice, Mustafa Semavi," *İA*, C. V, s. 5434, 5436.

3.9.1.7.Semavi Eyice Hakkında Gazete ve Dergilerde Çıkan Ropörtajlar, Çeşitli Haberler

1- Işın, Ekrem, "Bizans Yok Demekle Bizans Yok Olmaz," *Sanat Dünyamız*, İstanbul, YKY, S. 69, 70 (1998), s, 94, 113.

2- Türe, Fatma, "Bizans İstanbul'u," *İstanbul'un Dört Çağı İstanbul Panelleri*, İstanbul, YKY, 1996, (sohbet, 15 Haziran 1993 tarihinde yapılmıştır), s. 11, 39.

3.10.Doç Dr. Ebru ALTAN¹

25.11.1969 Sivas doğumlu olan Ebru ALTAN; Avcılar 50.yıl İNSA Lisesi'nden mezun olduktan sonra 1988–1992 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde Lisans öğrenimini tamamladı. 1992 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisans öğrenimine başladı. Yüksek Lisans tezi olarak Prof. Dr. Işın Demirkent'in danışmanlığında, *Willermus Tyrensis'in historia rerum in partibus transmarinis gestarum (Deniz Aşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi)* adlı eserinin XI. ve XII. Kitaplarını notlandırarak Türkçe'ye çevirdi ve 1995 yılında Yüksek Lisans programından mezun oldu (Doç Dr. Ebru ALTAN, http://www.istanbul.edu.tr/edebiyat/kisisel_sayfalar/kisisel_ealtan.html#ozgecmis, 14.04.2010).

1994–1995 yıllarında İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalıştıktan sonra 17.10.1995 tarihinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı'na Araştırma Görevlisi olarak atandı. Yine Prof. Dr. Işın Demirkent'in danışmanlığında hazırlamış olduğu *İkinci Haçlı Seferi (1147–1148)* adlı teziyle 27 Mart 2000 tarihinde *Doktor* unvanını

¹ Ebru ALTAN'ın Hayatı ve Eserleri Hakkında bkz: Doç Dr. Ebru ALTAN, http://www.istanbul.edu.tr/edebiyat/kisisel_sayfalar/kisisel_ealtan.html#ozgecmis, 14.04.2010.

aldı ve 10 Kasım 2003 tarihinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda Yardımcı Doçentlik kadrosuna atandı. Halen aynı Anabilim Dalında *Haçlı Seferleri tarihi ve 12. yüzyıl Türk-Bizans* ilişkileriyle ilgili dersleri vermekte, bu konulardaki ilmi çalışmalarına ve Edebiyat Fakültesi Bülteni yayın kurulu üyesi olarak faaliyetlerine devam etmektedir. İngilizce bilen ALTAN, evli ve bir çocuk annesidir (Doç Dr. Ebru ALTAN, http://www.istanbul.edu.tr/edebiyat/kisisel_sayfalar/kisisel_ealtan.html#ozgecmis, 14.04.2010).

3.10.1.Eserleri¹

3.10.1.1.Kitapları ve Makaleleri

- 1- Altan, Ebru, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, TTK Yay., Ankara 2003.
- 2- Altan, Ebru, *Son Dönem Bizans İmparatorluğu Tarihi Bibliyografyası (1261-1453)*, (I. Demirkent, F. Başar, M. Kesik ve H. Kortel ile birlikte), İstanbul'un Fethinin ve İstanbul Üniversitesi'nin Kuruluşunun 550. Yıldönümü Armağanı, İÜEF Yay., İstanbul 2003.
- 3- Altan, Ebru, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", *Bellekten*, sayı: 243 (2001), s. 571-582.
- 4- Altan, Ebru, "Myriokephalon (Karamıkbeli) Savaşı'nın Anadolu Türk Tarihindeki Yeri", *Türkler*, C. 6, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 630-634.
- 5- Altan, Ebru, "İkinci Haçlı Seferi ve Selçuklular", *Türkler*, C. 6, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 630-634.
- 6- Altan, Ebru, "Kıbrıs Haçlı Krallığı", *Türkler*, C. 6, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 695-700.

¹ Doç. Dr. Ebru Altan, Yayınları için bkz: http://www.istanbul.edu.tr/edebiyat/kisisel_sayfalar/kisisel_ealtan.html#yayinlar, 14.04.2010.

- 7- Altan, Ebru, “Birinci Haçlı Seferi’nin Bir Görgü Tanığı: Fulcherius Carnotensis”, *İÜEF Tarih Dergisi (2001–2002)*, Prof.Dr. İsmet Miroğlu Hatıra Sayısı, İstanbul 2002, s. 45–49.
- 8- Altan, Ebru, “Çocukların Haçlı Seferi (1212)”, *Popüler Tarih*, sayı: 40 (Aralık 2003), s. 38–41.
- 9- Altan, Ebru, “Birinci Haçlı Seferi (1096–1099) ve Anadolu”, *Sosyoloji Yıllığı-Kitap 12*, Semavi Eyice’ye Saygı. Tarihte Doğu-Batı Çatışması, İstanbul 2005, s. 298–305.
- 10- Altan, Ebru, “1150–1250 Yılları Arasında Anadolu’da Doğal Afetler”, İÜEF Tarih Araştırma Merkezi, *Tarih Boyunca Anadolu’da Doğal Âfetler ve Deprem Semineri*, 22-23 Mayıs 2000, *Bildiriler*, İstanbul 2001, 2002, s. 41-49.
- 11- Altan, Ebru, “Cumhuriyet Döneminde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nde Haçlı Seferleri Tarihi Çalışmaları ve Öğretimi”, İÜEF. Tarih Araştırma Merkezi, *Cumhuriyetin 80. Yılında Üniversitelerde Tarih Öğrenimi, Araştırmaları ve Yayınları Semineri*, 16–17 Aralık 2003, *Bildiriler*, “Globus” Dünya Basımevi, İstanbul 2004, s. 65–76.
- 12- Altan, Ebru, “Anatolia After the Fourth Crusade”, *Society for the Study of the Latin East*, Around the Fourth Crusade Before and After, 25–29 Ağustos 2004: Boğaziçi Üniversitesi.
- 13- Altan, Ebru, “Işın Demirkent, Haçlı Seferleri”, İstanbul 1997, *İÜEF Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 16, İstanbul 1998, s. 177–180.
- 14- Altan, Ebru, “Işın Demirkent, Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan”, TTK-Ankara 1996, *İÜEF Tarih Dergisi* 1995–2000, Prof. Dr. Fikret Işıltan Hatıra Sayısı, İstanbul 2000, s. 467–469.
- 15- Altan, Ebru, “Prof.Dr. Işın Demirkent: Ioannes Kinnamos’un Historia’sı (1118–1176)”, TTK-Ankara 2001, *İÜEF Tarih Dergisi*, 2002–2003, sayı: 38, İstanbul 2003, s.169–176.
- 16- “Prof. Dr. Işın Demirkent’in Hayatı ve Eserleri”, *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına / In Memory of Prof. Dr. Işın Demirkent*, (Yayına Hazırlayanlar: Abdülkerim Özaydın,

Fahameddin Başar, Ebru Altan, Birsnel Küçüksipahioğlu, Muharrem Kesik), Globus Dünya Bsm., İstanbul 2008, s. 3-24.

3.11.Doç. Dr. Levent KAYAPINAR¹

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Ortaçağ Nabilim Dalı Öğretim Üyesi ve Bizans Tarihçisi olan Doç. Dr. Levent KAYAPINAR; 1966 Ankara doğumlu olup, Ayşe KAYAPINAR ile evlidir.

1985 yılında Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü'nde lisans eğitimine başlamış ve 1989 yılında bu bölümden mezun olmuştur. 1990 Şubat ayında Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü'nde araştırma görevlisi kadrosuna atanan KAYAPINAR, 1991–1992 öğretim yılında görevli olarak Atina Üniversitesi, Filoloji Fakültesi'nde Yunanca Derslerini takip etmiş, 1989 yılında ise Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başlamıştır. 1993 yılında “*Bizans İmparatoru II. Manuel Palaiologos’un Mektuplarının Tarihi Kaynak Olarak Değerlendirilmesi (1389–1402)*” adlı master tezi ile Yüksek Lisans eğitimini tamamlamış ve 1994–1995 öğretim yılında Atina Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde devlet burslusu olarak araştırma yapmak üzere Atina'ya gitmiştir (Doç. Dr. Levent KAYAPINAR”, http://www.fef.ibu.edu.tr/bolumler/tarih/public_html/levent_by.htm, 14.04.2010).

1993 yılında Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda doktora öğrenimine başlamış ve Mayıs 1999'da “*Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi*” adlı tez ile Bilim Doktoru unvanını almaya hak kazanmıştır. 1999 – 2000 yıllarında ise Kara Harp Okulu'nda Yunanca öğretim görevlisi olarak asteğmen rütbesi ile askerlik hizmetini yerine getirmiş olan KAYAPINAR; görevli olarak Atina'da bir yıl süren Post-doktorasını yapmıştır. 2003 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi Tarih Bölümü'nde Yardımcı Doçent olan KAYAPINAR, 2003–2006 yılları arasında Harp Okulunda Ek Görevli Yunanca dersleri için Öğretim Üyeliği, 2004–2007 yılları arasında ise Orta

¹Levent KAYAPINAR'ın Hayatı ve Eserleri Hakkında bkz: “Doç. Dr. Levent KAYAPINAR”, http://www.fef.ibu.edu.tr/bolumler/tarih/public_html/levent_by.htm, 14.04.2010.

Doğu Teknik Üniversitesi Tarih Bölümünde Ek Görevli Öğretim Üyeliği yapmış ve 2006 Kasım ayında ise doçent unvanı almaya ve kullanmaya hak kazanmış olup, 2007 Ağustos ayında aynı üniversitenin adı geçen bölümünde doçent kadrosuna atanmıştır. Halen Abant İzzet Baysal Üniversitesi Tarih Bölümü'nde akademik yaşamını sürdüren KAYAPINAR, İngilizce ve Yunanca dillerini bildiği gibi Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Dış Yayınlar Müdürlüğü tarafından Türkiye'nin Sesi Radyosu'nda 2004 yılında yayınlanan "650. Yılında Balkanlar'da Osmanlı-Türk Kültürü" ,2005 yılında "Osmanlı Sultanları" 2006 yılında "Türk Kültüründe Önemli İsimler" adlı haftalık radyo programının prodüktörlüğü; TRT Ankara Televizyonu tarafından çekimleri 2004 ve 2005 yıllarında gerçekleştirilen "Balkanlardan Göç" ve "Selanik" adlı belgesellere danışmanlık ve kaynak metin yazarlığı ve "Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Journal of Social Sciences" adlı derginin editörlüğü (2004–2006) yapmıştır (Doç. Dr. Levent KAYAPINAR", http://www.fef.ibu.edu.tr/bolumler/tarih/public_html/levent_by.htm, 14.04.2010).

3.11.1.Eserleri¹

3.11.1.1.Kitapları ve Makaleleri

- 1- Kayapınar, L., "The Ottoman Conquest of the Morea (1387-1460)", *Mésogaios, Méditerranée*, 17-18 (Paris 2002), s. 5-24.
- 2- Kayapınar, L., Fariba Zarinebaf, John Bennet, Jack L. Davis; A Historical and Economic Geography of Ottoman Greece. The Southwestern Morea in the 18th Century (Osmanlı Yunanistanı'nın İktisadî ve Tarihî Coğrafyası XVIII. Yüzyılda Güneybatı Mora), Atina 2005, XXXII+328+CD-ROM, adlı kitabın *Bulleten*, LXX/259 (Aralık 2006)'da tanıtımı.
- 3- Kayapınar, L., Kemal H. Karpat, Studies on Ottoman Social and Political History, Selected Articles and Essays, Brill-Leiden-Boston-Köln, 2002, ISBN 9004121013 adlı kitabın *Bulleten* LXVIII/253 (Aralık 2004)'de tanıtımı.

¹ Levent KAYAPINAR'ın Eserleri Hakkında bkz: "Doç. Dr. Levent KAYAPINAR", http://www.fef.ibu.edu.tr/bolumler/tarih/public_html/levent_by.htm, 14.04.2010.

- 4- Kayapınar, L., *The Ottomans and the Balkans, A Discussion of Historiography*, ed. by Fikret Adanır and Suraiya Faroqhi, Brill-Leiden-Boston-Köln, 2002, ISBN 9004119027 adlı kitabın *Belleten*, LXVIII/252 (Ağustos 2004)'de tanıtımı.
- 5- Kayapınar, L., *The Economic History of Byzantium, From the Seventh through the Fifteenth Century*, ed. Angeliki E. Laiou, Washington 2002, ISBN 0-88402-288-9 adlı kitabın *Belleten*, LXVII/250 (Aralık 2003)'de tanıtımı.
- 6- Kayapınar, L., Sia Anagnostopoulou, Μικρά Ασία 19ος αι. 1919 οι Ελληνορθόδοξες Κοινότητες από το Μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος, Atina 1997, 730s, ISBN 940-344-420-0, isimli kitabın, *Belleten*, LXIII/236 (Nisan 1999)'da tanıtımı.
- 7- Kayapınar, L., Meropi Anastasiadou, Salonique, 1830-1912. Une ville ottomane à l'age des Réformes, Brill, Leiden-New York-Köln, 1997, IX+456, ISBN 90 04 10798.3, adlı kitabın *Belleten*, LXI/232 (Aralık1997)'da tanıtımı.
- 8- Kayapınar, L., “Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre Dimitsana'nın Demografik Yapısı” *A.İ.B.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Journal of Social Sciences*, Cilt/Volume 2005-2, Sayı 11 (2005), s. 133-164.
- 9- Kayapınar, L., “Teselya Bölgesinin Fatih Turahan Bey Ailesi ve XV. – XVI. Yüzyıllardaki Hayır Kurumları” *A.İ.B.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Journal of Social Sciences*, Cilt/Volume 2005-1, Sayı 10 (2005), s. 183-196.
- 10- Kayapınar, L., “Makedonya'daki Etnik Grupların Türkiye ve Yunanistan Açısından Değerlendirilmesi” *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, s. 3 (Şubat 2004), s. 81-102.
- 11- Kayapınar, L., “Osmanlı Uç Beyi Evrenos Bey Ailesinin Menşei, Yunanistan Coğrafyasındaki Faaliyetleri ve Eserleri”, *A.İ.B.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Journal of Social Sciences*, Cilt/Volume 2004-1, Sayı 8 (2004), s. 133-142.
- 12- Kayapınar, L., “The Charitable Foundations of the Family of Turahan Bey Who Conquered Thessaly Region in Greece in the 15th – 16th Centuries” *Proceedings of the Second International Symposium on Islamic Civilisation in the Balkans*, İstanbul 2006, s.149-162.

- 13- Kayapınar, L., “Mora’da Tourkokratia’nın Tesisi”, *XIV. Uluslararası Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 9-13 Eylül 2002. Ankara 2005, C.II, I.Kısım, s.3-21+6 EK.
- 14- Kayapınar, L., “Bizans Tarihçisi Georgios Sphrantzes'in "Kronikon Mikron" Adlı Eserinin Osmanlı Tarihine Katkıları” *XV’inci Türk Tarih Kongresi* (11-15 Eylül 2006).
- 15- Kayapınar, L., *Tarihte Güney-Doğu Avrupa: Balkanolojinin Dünü, Bugünü ve Sorunları; South East Europe in History: The Past, the Present and the Problems of Balkanology* adlı uluslar arası kongrede sunulan bildirilerin yayına hazırlanması ve editörlüğü, Ankara 1999
- 16- Kayapınar, L., “The Establishment of Ottoman Rule in Greece (1361-1461), *The Turks*, Vol. III, Ankara 2002, s. 102-110.
- 17- Kayapınar, L., “Yunanistan’da Osmanlı Egemenliğinin Kurulması”, *Türkler*, C. IX, Ankara 2002, s. 187-195.
- 18- Kayapınar, L., “Bizans’ın Hakimiyet Sağlama Dönemi: II. Basileos’tan IV. Haçlı Seferine“, *Balkanlar El Kitabı*, derleyen Osman Karatay – Bilgehan A. Gökdağ, Çorum 2006, s. 215-231.
- 19- Kayapınar, L.,- A. Kayapınar ile birlikte, “Ortaçağ’da Sırplar ve Devletleri”, *Balkanlar El Kitabı*, derleyen Osman Karatay – Bilgehan A. Gökdağ, Çorum 2006, 129-140.
- 20- Tankut, G,- Tunçoku, M, -Akgün, S, - Çelik, B, -Kayapınar, L., “History, Battlefields and Historical Heritage”, *The Book Gallipoli Peninsula Peace Park International Ideas and Design Competition*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1997, s. 43-57.

3.12.Doç. Dr. Mustafa DAŞ¹

09. 07. 1968 yılında Tokat'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini Tokat'ta yaptıktan sonra 1985 yılında İstanbul Kartal - Maltepe Lisesinden mezun oldu. 1989'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde Lisans eğitimini tamamladı. Aynı Üniversite'de Tarih Bölümünde 1989 – 1991 yılları arası Araştırma Görevlisi olarak çalıştı. 1993'te devlet bursu kazanarak lisansüstü öğrenim yapmak amacıyla Fransa'ya gitti. Poitiers Üniversitesinde 1995 yılında yüksek lisansını tamamladı. L'Universite de Pantheon Sorbonne – Paris 1 ve L'Universite d'Artois'de 1999 yılında doktorosunu tamamladı. 1993 – 200 yılları arasında Mersin Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışan DAŞ, 2000 – 2003 yılları arasında yine aynı Üniversite'de Yardımcı Doçent Doktor olarak dersler verdi. 2003 yılında ise Dokuz Eylül Üniversitesi'ne geçmiş ve 2007 Aralık ayından itibaren Doçent olarak bu Üniversite'nin Tarih bölümünde Bölüm Başkanı olarak görev almaktadır. Halen Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde (Ortaçağ Anabilim Dalında) Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır.

Uzmanlık alanı Türk – Bizans İlişkileri olan Mustafa Daş, Fransızca ve Eski Yunanca dillerini bilmektedir.

3.12.1.Eserleri²

3.12.1.1.Kitapları ve Makaleleri

1- "XIV. Yüzyılda Bozcaada Üzerinde Venedik-Cenova Rekabeti", *Miko Mevsimlik Ege Kültür Dergisi*, Cilt 1, sayı 2, s. 14, 22, (Bahar Yaz 2004).

2- "Bizans Kaynaklarında Timur İmajı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XX, sayı 2, (Aralık 2005), s. 43 - 58.

¹ Mustafa DAŞ'ın Hayatı için bkz: "Doç. Dr. Mustafa DAŞ, <http://kisi.deu.edu.tr/mustafa.das/>, 15.04.2010; Daş, 2006: 2 - 5.

² Mustafa DAŞ'ın Eserleri için bkz: "Doç. Dr. Mustafa DAŞ, <http://kisi.deu.edu.tr/mustafa.das/>, 15.04.2010; Daş, 2006: 2 - 5.

- 3- "Osmanlı Tesiri ile Bizans Sarayında Oluşturulan Yeniçeri Muhafız Birliği Hakkında", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 12, (Eylül 2002), s. 293, 304.
- 4- "Selçuklu ülkesinde Bizanslı Mülteciler", *Toplumsal Tarih*, Cilt 14, sayı 84, (Aralık 2000), s. 4 - 12.
- 5- "Aydınöğulları Beyliğinde Denizcilik Faaliyetleri", *Tarihte Batı Anadolu Türk Denizciliği Sempozyumu*, 2 Haziran 2005, Çeşme-İzmir 2005.
- 6- "Çakabey ve Koyun Adaları Muharebesi", *3. Deniz Harp Tarihi Semineri*, 19-21 Nisan 2006 Gölcük.
- 7- "Bizans Döneminde Eminönü", "Payitaht-ı Zemin: Eminönü / Bir Dünya Başkenti", *İlber Ortaylı, Erhan Afyoncu, Eminönü Belediyesi*, İstanbul, 2008, s. 45, 77.
- 8- Daş, Mustafa, *Bizans İmparatorluğunun Düşüşü*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2006.

3.12.1.2.Çeviriler

- 1- Collard, F., *Ortaçağda Zehir ve Cinayet*, Çev. M. Daş, Yeditepe Yay., İstanbul 2005.
- 2- Ostrogorsky, G., "Türk İmparatorluğuna Vergi veren Devlet: Bizans", çev. M. Daş, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 11, Mart 2002, s.209, 221.

3.12.1.3.Yayımlanmak üzere çeşitli kurumlara gönderilen çalışmalar

- 1- "*Les membres de la dynastie ottomane residant à la capitale byzantine*" (2009 yılında Turcica dergisine gönderildi).

3.12.1.4.Yayım kararı olan uluslar arası bilimsel toplantılarda sunulmuş bildiriler

- 1- "XIV. Asırda Dinler Arası İletişim: Bizans İmparatoru II. Manuel Palaiologos ve Hacı Bayram Veli'nin Ankara'da Yaptıkları Tartışma", *XI. ve XVII. Yüzyıllar İslam - Türk Medeniyeti ve Avrupa Uluslararası Sempozyumu*, Kasım 2006, İstanbul.
- 2- "Laskarisler Döneminde İznik ve çevresinde Türk varlığı", *Uluslararası İznik Sempozyumu*, 5-7 Eylül 2005, İznik 2005.
- 3- "Les Refugies Turcs Au Pays Byzantin", *Second Europa-Forum Congress*, Eylül 2000, Yunanistan.

4- "Les refugies turcs au pays byzantin", *Second Europa-Forum Congress*, 28. 09- 30. 09. 2000, Ionian University Korfu, Yunanistan.

3.12.1.5. Diğer ulusal bilimsel toplantılarda sunulmuş bildiriler

1- "Türk-Bizans İlişkilerine Bir Bakış", *Mersin Buluşması: 1, Sanat Tarihi Oturumları*, 18 Kasım 2000.

2- "Osmanlı Öncesi Türk Denizciliği", *Cumhuriyetimiz ve Denizciliğimiz Paneli*, D. E. Ü. Deniz İşletmeciliği ve Yönetimi Yüksekokulu, 2003.

3.13. Yrd. Doç Dr. Muharrem KESİK¹

1969 yılında Giresun'da doğmuş olan Yrd. Doç. Dr. Muharrem KESİK 1979'da İlkokul, 1987'de Lise öğrenimini İstanbul'da tamamlamıştır. 1991 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun olup daha sonra İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans öğrenimine başladı. 1991 – 1993 yılları arasında İstanbul'da bulunan M. E. B. Ahmet Çuhadaroğlu İlköğretim Okulu'nda tarih öğretmenliği yapmış ve 1993 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. 1994'de *Cenâbî Mustafa Efendi'nin el – Aylemü'z – zâhir fî ahvâli'l- evâil ve'l – evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları İle İlgili Kısımının Tenkidli Metin Neşri* adlı tezi ile Yüksek Lisans öğrenimini tamamlamış ve aynı yıl İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı Doktora Programı'nı kazanmıştır. 27 Temmuz 1999'da *Sultan I. Mesud Devri Türkiye Selçukluları Tarihi (1116 – 1155)* adlı tezi ile ise doktor unvanını almıştır. 4 Haziran 2003 tarihinde de aynı üniversitenin aynı bölümünde Yardımcı Doçentlik kadrosuna atanmış olup halen bu unvan ile İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Anabilim Dalında görevini sürdürmektedir. Evli ve iki çocuk babası olan KESİK, İlk Müslüman Türk Devletleri ve Türkiye Selçuklu Devleti üzerine çalışmalar yapmakta olup, İngilizce bilmektedir (Özgeçmiş,

¹ Yrd. Doç. Dr. Muharrem KESİK'in hayatı ve eserleri için bkz: http://www.istanbul.edu.tr/edebiyat/kisisel_sayfalar/kisisel_mkesik.html#ozgecmis, 14.04.2010.

http://www.istanbul.edu.tr/edebiyat/kisisel_sayfalar/kisisel_mkesik.html#ozgecmis,
14.04.2010).

3.13.1.Eserleri

3.13.1.1.Kitapları ve Makaleleri

- 1- Kesik, Muharrem, *Türkiye Selçukluları Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi 1116 – 1155*, Ankara 2003, TTK Yayını.
- 2- Kesik, Muharrem, *Son Dönem Bizans İmparatorluğu Tarihi Bibliyografyası (1261–1453)*, İstanbul 2003.
- 3- Kesik, Muharrem, “Cenâbî’ye Göre Türkiye Selçukluları”, *İÜEF Tarih Dergisi*, (İstanbul 2000), S. 36, s. 213–259.
- 4- Kesik, Muharrem, “Kutalmış’ın Büyük Selçuklu Tahtını Ele Geçirme Gayretleri”, *Türk Kültürü Dergisi*, (Şubat 2001), S. 454, s. 97 – 105.
- 5- Kesik, Muharrem, “Yağıbasan Devrinde Dânişmendliler – Türkiye Selçukluları İlişkileri”, *İÜEF Fakültesi Tarih Dergisi*, (İstanbul 2002), S. 37, s. 137 – 147.
- 6- Kesik, Muharrem, “Türkiye Selçukluları ile Dânişmendliler Arasındaki İlişkiler”, *Türkler*, Ankara 2002, C. VI, s. 537 – 546.
- 7- Kesik, Muharrem, “Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Aslan’ın İstanbul’u Ziyareti ve Türklerin Tarihteki İlk Uçuş Denemesi (1262)”, TTK, *Belleten*, (Aralık 2002), Ankara, 2003, S. 247, s. 839 – 848.

3.13.1.2.Kitap İçinde Bölüm Yazarlığı

- 1- Kesik, Muharrem, “Selçuklular Zamanında Anadolu (1071 – 1308)”, *Coğrafya*, İstanbul 2002, Tüsiad Yay., s. 144 – 151.
- 2- “Prof. Dr. Işın Demirkent’in Hayatı ve Eserleri”, Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına / In Memory of Prof. Dr. Işın Demirkent, (Yayına Hazırlayanlar: Abdülkerim Özaydın, Fahameddin Başar, Ebru Altan, Birsal Küçüksipahioğlu, Muharrem Kesik), “*Globus*” Dünya Bsm., İstanbul 2008, s. 3-24.

3- *Son Dönem Bizans İmparatorluğu Tarihi Bibliyografyası (1261-1453)*, (Prof. Dr. Işın Demirkent, Yrd. Doç. Dr. Ebru Altan, Yrd. Doç. Dr. Muharrem Kesik ve Yrd. Doç. Dr. Haluk Kortel ile birlikte), İstanbul'un Fethinin ve İstanbul Üniversitesi'nin Kuruluşunun 550. Yıldönümü Armağanı, İÜEF Yayınları, İstanbul 2003 (XII + 228 sayfa).

3.13.1.3.Bildiriler

4- Kesik, Muharrem, "XII. Yüzyılın İlk Yarısında Anadolu'da Meydana Gelen Depremler ve Doğal Afetler", *Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afetler ve Deprem Semineri*, İstanbul 22 – 23 Mayıs 2000, İÜEF Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 2001, s. 29 – 40.

5- Kesik, Muharrem, "Dânişmendliler–Türkiye Selçukluları İlişkileri (1116 – 1164)", *Dânişmendliler Döneminde Niksar'da Tıp, Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Niksar 6 – 8 Ekim 2000, Niksar Belediyesi – Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Niksar 2003, s. 52 – 73.

6- Kesik, Muharrem, "Sultan I. Kılıç Aslan'dan Sonra Türkiye Selçuklu Tahtına Kim Oturdu?", *XIV. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 9 – 13 Eylül 2002, TTK.

SONUÇ

Dünya’da Bizans tarihi çalışmalarının en önemli dönemeci 17.yüzyılda Fransa kralı XIV. Louis ve Maliye Bakanı Colbert’in himayesinde Labbe ve Ducange idaresinde kaynak çevirilerinin neşriyle alınmıştır. Bu çeviri işinde görevli olan Charles Dufresne sieur Du Cange (1610–1688) aynı zamanda Bizantinolojinin kurucusudur. Du Cange ve Labbe’nin ortaya koydukları eser ile dünya’da Bizans Tarihçiliği geliştirilmeye ve Bizans İmparatorluğu’na dair her şey araştırılıp, gün yüzüne çıkartılmaya çalışılırken, Bizans Tarihi üzerine çalışmalarda bulunan İngiliz Edwar Gibbon ise Bizans çalışmalarına karşı kötü bir etkide bulunacak çalışmalara imza atmak üzereydi. Öyle ki tüm Avrupa dillerine çevrilen *History of The Decline and Fall of The Roman Empire* adlı eseriyle Bizans tarihini uzunca bir süre hak etmediği bir boşluğa ve değersizliğe itmiştir.

Diğer bir yandan ise Ch. Lebeau ilk genel Bizans Tarihi çalışmasını oluşturmuş, Bizans Edebiyatı Tarihi çalışmaları ile ün yapan K.Krumbacher ise Avrupa’da ilk Bizantinoloji kürsüsünü kuran kişi olarak tarihe geçmiştir.1892 yılında Münih Üniversitesinde kurmuş olduğu kürsü beraberinde 1899 tarihinde Sorbonne Üniversitesinde İlk Bizans Tarihi Kürsüsünün kurulmasını sağlayacaktır.

Krumbacher daha sonra Bizans ile ilgili ilk ve yayınına uzun süre devam edilen bir dergi olacak olan ki Bizantinoloji kürsüsünü 1892’de kurması sonucu önce Leipzig’te yayınlanmaya başlanan ve yayınına daha sonra Münih’te devam eden *Byzantinische Zeitschrift* adlı bir dergi çıkartmaya başlamıştır.

19. yüzyılda ise Bizans Tarihi üzerine yoğunlaşan çalışmalar genellikle klasik filoloji uzmanı kişilere ait olurken, Seeck ve F. Dölger isimli iki Bizans Tarihi araştırmacısı tarafından 20.yüzyılın ilk çeyreğinde birçok ülkeye dağılmış bulunan Bizans yazmaları tasnif edilmiş, katalogları hazırlanmış ve bazıları tıpkı basım halinde basılmıştır. İstanbul Patrikhanesinde bulunan belgeler ise V. Grumel tarafından yayınlanmıştır.

Bizans tarihi ve tarihçiliği için yaşanan tüm bu olumlu gelişmeler ve ortaya konulan değerli çalışmalar ile birlikte 1924 yılından itibaren ise uluslararası Bizans Kongreleri düzenlenmeye başlamıştır. 1939 yılında Cezayir’de düzenlenmesi planlanan ve II.

Dünya savaşı nedeniyle yapılamayan kongre dışında bu organizasyonlar düzenli olarak bugüne kadar devam ettirilmiştir.

Bizans ile en sık teması olan ve İslam, Slav ve Batı dünyaları ile yakın ilişkiler kuran kavim ve devletler Türk kavim ve devletleri olduğundan Bizans üzerine çalışmalar başta Türk tarihi açısından önemlidir. IV. yüzyılda Hunlar, daha sonra Avarlar, Sabirler, Bulgarlar, Peçenekler, Selçuklular ve nihayet Osmanlılar, bir şekilde, bazen müttefikleri olarak fakat daha güçlü düşmanları olarak Bizanslılar ile karşılaştılar. Dolayısıyla, Bizans kaynakları IV. – XV. Yüzyıllar arası Türk tarihinin aydınlatılmasında başlıca kaynaklardan birini oluşturmaktadır (Demirkent, 2005: 70).

Cumhuriyet döneminde bunun farkında olunmasının başarılması ile ülkemizde Bizans Tarihçiliği ve Tarihi araştırmaları İstanbul Tarihi ve arkeolojisinin araştırılmasıyla başlamıştır. Bu noktada Prof. Dr. Mehmet Köprülü Türkiye’de bir Türk tarihçisi tarafından Bizans alanında yayınlanan ilk bilimsel çalışmanın sahibi iken Prof. Dr. Semavi Eyice, Türkiye’de Bizans çalışmalarının öncüsü ve uluslararası platformda Bizantinoloji alanında da Türkiye’nin adını duyuran yazardır. Öyle ki Semavi Eyice’nin çabaları ile Türkiye’de Bizans Sanatı üzerine olan olumlu ve önemli gelişmeler yaşanmış ama maalesef Bizans Tarihi çalışmalarında ise bu olumlu ve önemli gelişmeler görülmemiştir. Türkiye’de Bizans Tarihi bağımsız akademik bir disiplin haline getirilmemiştir. Ne 1982 Üniversite Kanunu değişikliği öncesi bir Bizans Tarihi kürsüsü ne de sonrasında tarih bölümlerine bağlı bir Bizans Tarihi anabilim dalı üniversitemizde görülmemektedir. Fakat günümüzde Bizans Tarihi dersleri birkaç üniversitemizde ortaçağ tarihi dallarında verilmektedir.

Bu noktada Türkiye’de Bizans Tarihi konusunda önemli tarihçiler yetişmiş ve bugün hala bu alanda çalışmalarını sürdürmektedirler. Bu çalışmada da adları geçen bu Türk Bizanstinistler ortaya koydukları çok değerli çalışmaları ile birlikte Prof. Dr. Şerif Baştav, Prof. Dr. Melek Delilbaşı, Prof. Dr. Nevra Necipoğlu, Prof. Dr. Semavi Eyice, Prof. Dr. Fikret Işıltan, Prof. Dr. Işın Demirkent, Prof. Dr. M. Fuat Köprülü, Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat, Prof. Dr. Fahameddin Başar, Doç. Dr. Mustafa Daş, Doç. Dr. Ebru Altan, Doç. Dr. Levent Kayapınar ve Yrd. Doç. Dr. Muharrem Kesik’tir.

Adı geçen Türk Bizanstinistlerin çalışmalarına rağmen, Bizans Medeniyetine ev sahipliği yapmış Anadolu topraklarında kurulan bir ülke olmamaıza rağmen Türkiye’de

Bizans tarihçiliği yeterince gelişmemiş olmakla birlikte son yıllarda önemli gelişmeler göstermektedir. Fakat günümüze Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, İtalya ve birçok Balkan ülkesinde Bizans tarihine gösterilen ilgi Türkiye’de aynı oranda değildir. Özellikle adı geçen birçok ülkede Bizans araştırmaları enstitüleri kurulmuşken ve aktif faaliyet gösterirlerken bin yıldan fazla Bizans İmparatorluğu’na başkentlik yapmış İstanbul’da benzeri bir enstitünün bulunmaması buna yerinde bir örnektir.

Ülkemizde Bizans tarihi çalışmalarının yetersiz olmasının önündeki bir sorun Türkiye’de Bizans tarihi konusunda uzmanlaşmış bir kurumun, bir kütüphanenin ve yazılı belgelerin eksikliğidir. Bu durum kaynağa ulaşmada zorluğu ve beraberinde maddi engeli de getirmektedir. Özellikle İstanbul’da Bizans elyazmaları yok denecek kadar az olmakla birlikte Topkapı Sarayı ve Fener Rum Patrikhanesinde az sayıda belge bulunmaktadır. Ayrıca 1971 yılında kapatılan Heybeliada Ruhban okulunda da bazı örnekler mevcuttu.¹ Rus Enstitüsü ve Assomption rahiplerinin İstanbul’dan taşınırken kütüphanelerinin de İstanbul’dan ayrılmasının ardından Türkiye’de Bizantinoloji alanında yayınları barındıran zengin kitaplıklar ve bu alanda çalışan kurum da kalmamıştır.

Ülkemizde Bizans tarihi alanında çalışanların karşılaştıkları veya bu alanda çalışmak isteyenlerin karşılanacakları diğer zorluk ise veya sorun ise dil sorunudur. Bizans tarihi alanında çalışma yapmak öncelikle Bizans kaynaklarının yazılı olduğu Grekçe ve Latince dillerini iyi derece bilmek ayrıca birkaç tane modern dile de hâkim olmayı gerektirmektedir.² Bu alana gösterilen ilgisizliğin bir diğer nedeni önyargılardır.

Bunların yanında ise teknolojinin ilerlemesiyle birlikte herhangi bir alanda çalışan meslektaşlarla ve o alanın meraklılarının diyalog içerisinde kalmalarını, onların ilgi alanlarındaki yeni gelişmelerden haberdar olmalarını sağlayan sanal araştırma merkezleri kurulmaya başlanmıştır. Bunlardan biri de *Bizans Araştırmaları*

¹ “Bizantinoloji”, 1955: 93; Necipoğlu, 2003: s.75.

² Necipoğlu, 2003:75.

Merkezi'dir.¹ 2003 yılında kurulan sanal merkez özelde Bizans tarihi alanında kısmen de Ortaçağ tarihi araştırmalarındaki yenilikleri ve faaliyetleri üyelerine ve bu alanın meraklılarına bildirmektedir. Bunun yanı sıra kuruldukları yıldan itibaren Bizans tarihi alandaki çalışmalara verdikleri ödülleri bu alandaki araştırmaları teşvik etmektedir. Ayrıca Bizans tarihi alanında çalışmak isteyen araştırmacıları yurtdışı ve yurtiçinde devlet, üniversite veya özel kuruluşların burslarından haberdar etmektedir.

¹ Bizans Araştırmaları Merkezi, www.bizans.org, 13.04.2010.

KAYNAKÇA

- “Bizans Dünyası”, *Toplumsal Tarih*, Nisan 2003.
- “Bizantinoloji” (1955), *TA*, C. VII, Maarif Vekaleti Yay., Ankara.
- “Doç. Dr. Semavi Eyice’nin Biyografisi - Doç. Dr. Semavi Eyice’nin Başlıca Yayınları” (1962), *Sanat Tarihi Kürsü ve Enstitüsünün Öğretim ve Araştırma Çalışmaları*, 1943–1962, İstanbul.
- “Prof. Dr. Mekki Şerif Başstav’ın Hal Tercümesi” (1987), *Türk Kültürü Araştırmaları (Prof. Dr. Şerif Başstav’a Armağan)*, Yıl: XXV / 2
- “Yazarlarının Ad / Soyadlarında KURAT / kurat”, <http://www.oncu.com/tallib/search.php?AKURAT>, 04. 04. 2010.
- ADIVAR, A. Adnan (1954), *İstanbul’un Fethi Sırasında Bizans ve Türk Kültür Vaziyeti*, İstanbul.
- ADNAN, Amiral Fahri (1983), *Türk Tarih Kurumu Kuruluş Amaçları ve Çalışmaları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- AKÇAOĞLU, Yasemin (2005), “Türk Sanatı ve Tarihine Katkılarıyla Semavi Eyice (Hayatı ve Eserleri),” Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- AKÇAOĞLU, Yasemin ve DOĞAN, Sema (2009), *Semavi Eyice Kaynakçası: 86 Yıla Armağan*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- AKYÜREK, Engin (2009), “Bizans Uygarlığı Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, http://www.tayproject.org/downloads/Bizans_EA.pdf, 10.05.2010.
- ALPTEKİN, Çoşkun (1989), *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 8, TTK Yay., Ankara.
- ANADOL, Çağatay (1995), “*Semavi Eyice*,” İstanbul, S: 12.
- AND, M. (1962), *Bizans Tiyatrosu*, Ankara Forum Yay., Ankara.

- ANDREASYAN, H. D. (2000), *Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, TTK Yay., 3.b., Ankara.
- ANONİM (2002), *İstanbul Seçme Yazılar*, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul..
- ARI, Bülent ve ASLANTAŞ, Selim (2000), "Türkiye'de Modern Tarihçiliğin Öncüsü Fuad Köprülü" *Doğu Batı*, S.12 Ankara.
- ASH, John (2005), *Bizans'a Yolculuk*, Çev. Özge Özgür, Albatros Yay., İstanbul.
- ASLANAPA, Oktay (1974), "Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünün Kuruluşunun Otuzuncu Yıldönümü - Prof. Dr. Semavi Eyice'nin Yayınları", *Sanat Tarihi Yıllığı*, C.VI.
- AVCI, Asım (2003), *İslam-Bizans İlişkileri*, İstanbul.
- BAİLLY, Aguste (1970), *Bizans Tarihi*, Çev: Haluk Şaman, C. 2, Tercüman 1001 Eser, İstanbul.
- BARKER Ernest (1995), *Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüüşü*, Çev. Mete Tunçay, İmge Kitapevi, Ankara.
- BASKICI, M. Murat (2009), *Bizans Döneminde Anadolu (İktisadi ve Sosyal Yapı (900–1261)*, Phoenix Yayınevi, İstanbul.
- BAŞAR, Fahameddin (1991), Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı- Bizans Münasebetleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, *Basılmamış Doktora Tezi*, İstanbul.
- BAŞAR, Fahameddin, Prof. Dr. Işın Demirknet'in Hayatı ve Eserleri, *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*, İÜEF Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, Şubat 2008, 3–24.
- BAŞTAV, Şerif (1965), "Türk Tarihi Bakımından Dukas'ın Eserinin Değeri", *Türk Kültürü Araştırmaları*, II.
- BAŞTAV, Şerif (1989), *Bizans İmparatorluğu Tarihi (1261–1461)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara.
- BAŞTAV, Şerif (1999), "Bizans Ve Haçlı Seferleri", *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu*, TTK Yay., Ankara.

- BAYAZIT, Ali (2001), Osmanlı Bizans Münasebetleri, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatlar Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Bursa.
- BAYDUR, N. (1982), *İmparator Iulianus*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul.
- BAYKAL, Saadet (2004), “*Semavi Eyice*,” *Yaşamöyküm – Salı Toplantıları* (2001–2002), Yapı Kredi Yayını, İstanbul.
- BAYKARA, Tuncer (2004), *Türkiye Selçukluları'nın Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- BERKTAY, Halil (1983), "Tarih Çalışmaları", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 9, İletişim Yay. İstanbul.
- BERKTAY, Halil (1983), *Cumhuriyet İdeoloji ve Fuat Köprülü*, İstanbul.
- BERL, Emmanuel (1999), ; *Attila'dan Timur'a Avrupa ve Asya*, Çev. Gülseren Devrim, Doğan Kitapçılık, İstanbul.
- Bizans Araştırmaları Merkezi, www.bizans.org, 13.04.2010.
- Bizans Özel Sayısı, *COGITO*, YKY, 1999.
- Bizans Özel Sayısı, *Sanat Dünyamız*, 1998.
- BROWN, Peter (2000), *Genç Antikçağda Roma ve Bizans Dünyası*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul
- BROWNING, Robert (1980), *The Byzantine Empire*, Encore Editions, London.
- BRYER, A. and LOWRY, H. (1986), *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Otoman Society*, Birmingham, Washington.
- CALAP, A. (2002), *Prokopius'un İstanbul'da İsyan ve Veba*, Çev. A. Calap, Lir Yay., İstanbul.
- CHARANİS, Peter (1955), “*The Byzantine Empire in Eleventh Century: A History of Crusade*”, University of Pennsylvania Pres, Philedelphia,
- CHEYNET, Jean- Claude (2008): *Bizans Tarihi*, Dost Kitapevi, Ankara.

- CUTLER, Anthony (1992). "Some talk of Alexander". *Dumbarton Oaks Papers* 46: 1–4. ISSN 0070–7546.
- ÇELİK, M. (1999), *Siyasal Sistem Açısından Bizans İmparatorluğu'nda Din – Devlet ilişkileri (Kuruluşundan X.Yüzyıla Kadar)*, 3.b., Akademi Kitapevi, İzmir.
- ÇİFTÇİ, Cafer (1999), “XIV. Yüzyılda Anadolu’da Uç Beyliklerinin Siyasi ve İktisadi Faaliyetleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.10, Yeni Türkiye Yay., İstanbul.
- ÇOKER, Fahri (1983), “Prof. Dr. Semavi Eyice” *Türk Tarih Kurumu Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*, Ankara.
- DALBY, Andrew (2004), *Bizans'ın Damak Tadı (Kokular, Şaraplar, Yemekler)*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- DAŞ, Mustafa (2006), *Bizans'ın Düşüşü*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- DE CLARİ, Robert (1994), *İstanbul'un Zaptı (1204)*, Çev. Beynun Akyavaş, TTK Basımevi, Ankara.
- DE VİLLHARDİN, Geoffroi ve DE VALENCİENNES, Henri de (2001), *Konstantinopolis'te Haçlılar*, Çev. Ali Berktay, İletişim Yay., İstanbul.
- DELİLBAŞI, Melek (1989), *Johannis Anagnostis, “Selanik (Thessaloniki)'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih” (Sultan II. Murad Dönemine Ait Bir Bizans Kaynağı)*, TTK Yay., Ankara.
- DELİLBAŞI, Melek (1999), Türk Tarihinin Bizans Kaynakları, *Cogito*, Bizans, S. 17, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- DELİLBAŞI, Melek (2005), “The Present and Future of Byzantine Studies in Turkey”, *Κλητόριον in memory of Nikos Oikonomides*, ed. Florentina Evangelatou – Notara – Triantafyllitsa Maniati – Kokkini, (Çev. Hatice Oruç), Athens – Thessaloniki, 63 – 72.
- DEMİRCİOĞLU, Halil (1998), *Roma Tarihi*, C. 1, Ankara.
- DEMİRKENT, Işın (1990), *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098–1146)*, 2 cilt, Ankara.
- DEMİRKENT, Işın (1992), “Bizans”, *DİA*, C. 6, İstanbul.

- DEMİR KENT, Işın (1992), *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı*, TTK Yay., Ankara.
- DEMİR KENT, Işın, Prof. Dr. Fikret Işıltan'ın Hayatı ve Eserleri, *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Ortaçağ Anabilim Dalı, İstanbul 1995, s. 11 - 17.
- DEMİR KENT, Işın (1997), *Haçlı Seferleri*, Dünya Yay., İstanbul.
- DEMİR KENT, Işın (1997b), "Fetih Öncesinde Bizans'ın Siyasi Durumu" , *I. Uluslararası İstanbul'un Fethi Konferansı (24-25 Mayıs 1996) Bildiriler*, İstanbul.
- DEMİR KENT, Işın (2000), "Türk Yasamının Bizans'a Etkilerinden Birkaç Örnek", *Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri (25-26 Mayıs 1998) Bildiriler*, İstanbul.
- DEMİR KENT, Işın (2001), *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, TTK Yay., Ankara.
- DEMİR KENT, Işın (2003), " Konstantinopolis'te Haçlılar", *Toplumsal Tarih*, S. 51, İstanbul.
- DEMİR KENT, Işın (2003b), "Tatikios (Türk Asıllı Bir Bizans Kumandanı)" , *TTK Belleten*, C. LXVII, TTK Yay., Ankara.
- DEMİR KENT, Işın (2004), *Niketas Khoniates'in Historiası (1195-1206) İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması*, Dünya Yay., İstanbul.
- DEMİR KENT, Prof. Dr. Işın (2005), : *Bizans Tarihi Yazıları Makaleler- Bildiriler- İncelemeler*, Dünya Kitapları, İstanbul.
- DIEHL, Charles (2006), *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Çev. A. Göke Bozkurt, İlgı Yay., İstanbul.
- DIETRICH, Richard C. (2005), *Digenês Akritês Destanında Hristiyan-Müslüman Sınır Kültürünün Yansımaları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Ortaçağ Tarihi) Anabilim Dalı, *Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara.

- DİKİCİ, Radi (2008), *Şu Bizim Bizans*, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- DİLER, Ş., T., (1976), *Nicolo Barbaro'nun Konstantaniyye Muharasası Ruznamesi*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul.
- DİLGAN, H. (1963), *Bizans'ın Matematik Kültürü*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yüksek Matematik Kürsüsü Yay., İstanbul.
- DİNÇMEN, K. (2004), *Francis'in Şehir Düştü: 600'lü Yıllardan 1461'e*, Arion Yay., İstanbul.
- Doç. Dr. Levent KAYAPINAR'ın Fotoğrafı,
http://www.fef.ibu.edu.tr/bolumler/tarih/public_html/levent_by.htm,05.05.2010
- Doç. Dr. Mustafa DAŞ'ın Fotoğrafı, <http://kisi.deu.edu.tr/mustafa.das/>,05.05.2010
- DUKAS (1956), *Bizans Tarihi*, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- DURU, Orhan (1999), “Bizans Şaşırtıyor”, *Cogito: Bizans*, S. 17, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- DURU, Orhan (2001), *Prokopius'un Bizans'ın Gizli Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul.
- DVORNİK, Francis (1990), *Konsiller Tarihi*, TTK Yay., Ankara.
- EKİNCİKLİ, Mustafa (1998), *Türk Ortodoksları*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- EMİNE, E. (1988), *Bizans Sohbetleri*, Metis Yayınları, İstanbul.
- ERDEMİR, Hatice Palas (2003), *VI. Yüzyıl Bizans Kaynaklarına Göre Göktürk- Bizans İlişkileri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- ERTUĞRUL, Ö. (t.y.), *Bizans Kültürü (Genel Bakış)*, Troya Yay., İstanbul.
- EYİCE, S. (1971), *Malazgirt Savaşını Kaybeden IV.Romanos Diogenes (1068-1071)*, 2 cilt, TTK Yay., Ankara.
- EYİCE, Semavi (1973), “Türkiye’de Bizans Sanatı Araştırmaları ve İstanbul Üniversitesinde Bizans Sanatı”, *Cumhuriyet'in 50. Yılına Armağan*, İÜEF Yay., İstanbul.

- EYİCE, Semavi (1996–99), "Cumhuriyet Dönemi Bizans Çalışmaları", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3/5, 27, 41.
- FRANKLİN, Simon (1992). "Bibliography of works by Alexander Kazhdan". *Dumbarton Oaks Papers* 46: 5–26. ISSN 0070–7546.
- GARAN, Cemile (1987), "Prof. Dr. Semavi Eyice Kimdir?," *Sanat Olayı*, S: 59.
- GİBBON, E. (1995), *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, Çev. A. Baltacıgil, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul.
- GİLL, S., Joseph (1979), *Byzantium and Papacy 1198- 1400*, Rutgers University Pres, America-New Jersey.
- GOLDEN, Peter, B. (2002), *Türk Halkları Tarihine Giriş*, Çev. Osman Karatay, Karam Yay., Ankara.
- GORDLEVSKİ, V. (1988), *Anadolu Selçuklu Devleti*, Çev. Azer Yaran, Onur Yay., İstanbul.
- GRECU, V. (1958), *Historia Turco-Byzantina (1341–1462)*, Bükreş.
- GÜRAN, Tevfik (1988), *İktisat Tarihi*, Acar Matbaacılık, İstanbul.
- HALDON, John (2007), *Bizans Tarih Atlası*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- HARL, Kenneth W. (2002), *Bizans*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- HAYRULLAH EFENDİ, *Devlet-i Aliye-i Osmaniye Tarihi*, Haz. Zuhuri Danışman, İstanbul 1971, C. III.
- HEYD, W. (1975), *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, Çev. E. Ziya Karal, Ankara.
- HİLL, Barbara (2003), *Bizans İmparatorluğu'nun Kadınları (İktidarı Himaye ve İdeoloji)*, Tarih Vakfı ve Yurt Yay., İstanbul
- HONİGMANN, Ernst (1970), *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, Çev. F. Işıltan, İÜEF Yay., İstanbul.
- İŞILTAN, Fikret (1995), "Bizans Tarihini Nasıl Algılamalıyız?," *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, İstanbul.

- İŞILTAN, Fikret (1995), *Niketas Khoniates'in Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, TTK Yay., Ankara.
- İŞİN, Ekrem (1994) , “Eyice, Semavi,” *Düinden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3.
- İNALCIK, Halil (1968), "Türk İlmi ve M. Fuad Köprülü" *Türk Kültürü* S. 65.
- İNALCIK, Halil (2005), “Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Problemi”, *Doğu Batı Makaleler I*, İstanbul.
- KAEGI, Prof.Walter E. (2000), *Bizans ve İlk İslam Fetihleri*, Kaktüs Yayınları, İstanbul.
- KAPLAN, Michel (2006), *Bizans'ın Altınları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- KARAKÖSE, Hasan (2002), *Ortaçağ Tarihi ve Uygarlığı*, Nobel Yay., Ankara.
- KARAMUK, Gümeç (2004), “Dağılmış Roma İmparatorluğu'nun Alanında Roma Zihniyetinin İzleri”, *Belleten*, C.LXVIII, S.253, Ankara.
- KAYA, Abdullah (1998), Anadolu Selçuklu- Bizans İlişkileri/ Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Bilim Dalı, *Basılmış Yüksek Lisans Tezi*, Konya.
- KEÇİŞ, Murat (2003), Aydınoğulları Beyliği – Bizans Devleti İlişkileri (1308 – 1390), *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniv. Sos. Bil. Enst., Tarih (Ortaçağ Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara.
- KOÇU, Reşat Ekrem (1934), *Bizans Tarihi Şarki Roma İmparatorluğu (395–1453)*, Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul.
- KOMMENA, Anna (1996), *Alexiad; Malazgirt'in Sonrası*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- KORDATOS, Yannis (2006), *Bizans'ın Son Günleri*, Akım Yayınevi, İstanbul.
- KÖKER, Levent ve AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali (2004), *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, İmge Kitabevi Yay., Ankara.

- KÖPRÜLÜ, M. Fuat (1981), "Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, C. I, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat (2002), *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat (2003), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Akçay Yay. Ankara.
- KÖPRÜLÜ, Orhan, F. (1987), *Fuad Köprülü*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- KRİTOVOULOS (1910), *Tarih-i Sultan Mehmed Han Sani*, Tr. Karolidi, İstanbul.
- KUBAN, Doğan (1996), *İstanbul; Bir Kent Tarihi: Bizantion, Konstantinopolis*, İstanbul, Çev. Z. Rona, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul.
- KURAT, Akdes Nimet (1935), "Bizans'ın Son ve Osmanlıların İlk Tarihçileri", *Türkiyat Mecmuası*, S. 3.
- KURAT, Akdes Nimet (1937), *Peçenek Tarihi*, 1937, Kubbealtı Sahaf, İstanbul.
- KURAT, Akdes Nimet (1999), *Rusya Tarihi: Başlangıcından 1917'ye Kadar*, 1999, TTK Yay., Ankara.
- KURAT, Akdes Nimet (2002), *Türk Kavimleri ve Devletleri*, Murat Kitap Yayınevi, Ankara.
- KURAT, Akdes, Nimet (1933), Die türkische Prosopographie bei Laonikos Chalkokondyles Hamburg 1933, *Yayınlanmamış Doktora Tezi; Peçenek Tarihi*, İstanbul 1933.
- LAÏOU, Angeliki E. ve TALBOT, Alice - Mary (1997). "Alexander Petrovich Kazhdan, 1922–1997". *Dumbarton Oaks Papers* 51: XII-XVII. ISSN 0070–7546.
- LE GOLF, Jacques (2005), "Ortaçağ'da Batı Avrupa", *Doğu-Batı*, Ortaçağ, Ankara.
- LEMERLE, Paul (1994), *Bizans Tarihi*, Çev. Galip Üstün, İletişim Yay., İstanbul.

- LEVÇENKO, M. V. (1999), *Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi*, Özne Yayınları, İstanbul.
- MADRA, Beral (1984), "Bu Sayımızın Konuğu-Semavi Eyice," *Arkeoloji ve Sanat*, C. 5, S. 20, 21.
- MAGOUIİAS, J. H. (1975), *Decline and Fail of Byzantium to the Ottoman Turks by Dukas*, Detroit.
- MANGO, Cyril (2008), *Bizans Yeni Roma İmparatorluğu*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- MANGO, Cyril (2002), *The Oxford History of Byzantium*, Oxford Universty Press.
- MARSHALL, Gordon (2005), *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yay., Ankara.
- MİLLER, W. (1926), "The Historians Dukas and Sphrantzes", *Journal of Hellenic Sıudies*, 46.
- MİRMİROĞLU, V. (1956), *Dukas'ın Bizans Tarihi*, İstanbul Fetih Derneği İstanbul Enstitüsü Yay., İstanbul.
- MOLLAOĞLU, Ferhan Kırıldökme (2005), Laonikos Cholkokodyles' in Kroniği ve Değerlendirilmesi (V-VII-Bölümler), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Ortaçağ Tarihi) Anabilim Dalı, *Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara.
- MONTESQUIEU (2001), *Romalıların Yükselişi ve Doğuşu*, Söylem Yayınları, İstanbul.
- MORAVCSİK, G. (1983), *Byzantionturcica*, I, Leiden.
- NECİPOĞLU, Nevra (1992), "Otoman Merchants in Constantinople during the First Half of the Fifteenth Century", *BMGS* 16, 58, 69- Türkçe çevirisi: "15. Yüzyılın İlk Yansında Konstantinopolis'te Osmanlı Tacirleri", *Cogito* 17 (Kış - 1999), 235, 246.
- NECİPOĞLU, Nevra (1995), "Byzantine Monasteries and Monastic Property in Thessalonike and Constantinople during the Period of Otoman Conquest (Late Fourteenth and Early Fifteenth Centuries)", *Osmanlı Araştırmaları/ The Journal of Otoman Studies* 15, s. 123, 135.

- NECİPOĞLU, Nevra (1995), "*Byzantines and Italians in Fifteenth Century Constantinople: Commercial Cooperation and Conflict, New Perspectives on Turkey*", 12, s. 129, 143.
- NECİPOĞLU, Nevra (1995), "Economic Conditions in Constantinople during its Seige of Bayezid I (1394–1402)", *Constantinople and its Hinterland*, eds. C. Mango - G. Dagron, London, s. 157, 167.
- NECİPOĞLU, Nevra (1999), "Sources for the Social and Economic History of Late Medieval Thessalonike and their Significance for Byzantine and Otoman Studies, *Tarihte Güney-Doğu Avrupa: Balkanolojinin Dünü, Bugünü ve Sorunları*, Ankara, 97, 107.
- NECİPOĞLU, Nevra (2001), *Byzantine Constantinople: Monuments, Topography and Everyday Life*, Leiden.
- NECİPOĞLU, Nevra (2003), "Türkiye’de Bizans Tarihçiliğinin Dünü, Bugünü ve Sorunları", *Toplumsal Tarih*, S. 112.
- NİCOL, Donald M. (1999), *Bizans’ın Son Yüzyılları (1261–1453)*, Tarih Vakfı Yurt. Yay., İstanbul.
- NİCOL, Donald M. (2009), *Bizans’ın Soylu Kadınları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- NOMİKOS, H., A. (2004), *Haçlı Seferleri, 600’lü Yıllardan 1460’lı Yıllara Haçlı Seferleri*, Çev. Krinton Dinçmen, İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1997), "Fuad Köprülü, Sosyal Tarih Perspektifi ve Günümüz Türkiyesi'nde Din ve Tasavvuf Araştırmalarında Tarihin Saptırılması ve Problemi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 3.
- ORTAYLI, İlber (2006), *Son İmparatorluk Osmanlı*, Timaş Yay., İstanbul
- OSTROGORSKY, George (1999), "Bizans İmparatoru ve Hiyerarşik Dünya Düzeni", *Cogito*, S.17, İstanbul.
- OSTROGORSKY, George (1999), *Bizans Devleti Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

ÖZAYDIN, Abdülkerim (2008), *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısı'na (In Memory of Prof. Dr. Işın Demirkent)*, Dünya Yayıncılık, İstanbul.

ÖZKAN, Doç. Dr. Haldun (2007), *Bizans Mimarisi*, Atatürk Üniversitesi Ders Notları, Erzurum.

PAMUK, Şevket (1999), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.

Prof. Dr. Semavi EYİCE'nin Fotoğrafi,
http://www.marmarahaber.net/haber_detay.php?haber_no=10127, 05.05.2010

PROF. DR. FİKRET İŞILTAN'A 80. DOĞUM YILI ARMAĞANI (1995), İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.

PROF. DR. IŞIN DEMİRKENT ANISINA (2008), İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.

Prof. Dr. Işın DEMİRKENT'in Fotoğrafi, <http://www.haberler.com/prof-dr-isin-demirkent-vefat-etti-haberi/>, 05.05.2010

Prof. Dr. M. Fuat KÖPRÜLÜ'nün Fotoğrafi,
<http://mub.meb.gov.tr/mustesarlarimiz.php?x=3>, 05.05.2010

PROF. DR. MELEK DELİLBAŞI,
<http://www.dtcf.ankara.edu.tr/melekdellilbasi.html#yayinlar>, Erişim tarihi 10.03.2010.

Prof. Dr. Melek DELİLBAŞI'nın Fotoğrafi,
<http://www.dtcf.ankara.edu.tr/melekdellilbasi.html>, 05.05.2010

Prof. Dr. Nevra NECİPOĞLU'nun Fotoğrafi,
<http://www.obmuze.com/2006/etk081106.asp>, 05.05.2010

Prof. Dr. Şerif BAŞTAV'ın Fotoğrafi,
http://www.tariharastirmalari.com/gazi_fef_tarih.html, 05.05.2010

PROKOPIOS (2008), *Bizans'ın Gizli Tarihi*, Çev. Orhan Duru, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.

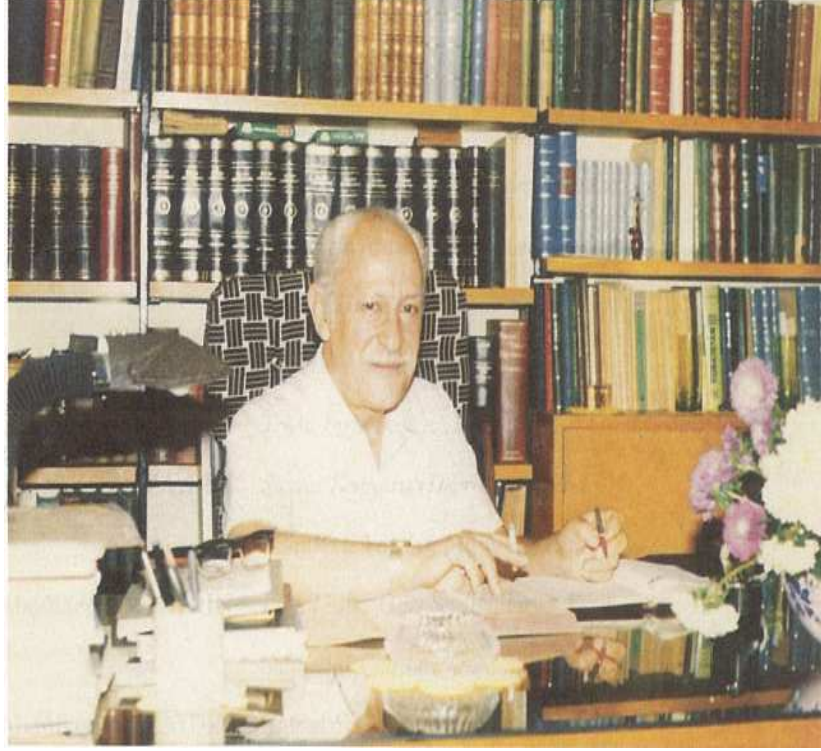
- RAUTMAN, Marcus (2006), *Daily Life in the Byzantine Empire*, Greenword Press.
- REFİK, Ahmet (2003), *Bizans İmparatoriçeleri*, Oku Yayınları, İstanbul.
- REFİK, Ahmet (2005), *Bizans Karşısında Türkler*, Kitapevi Yay., İstanbul.
- RİCE, Tamara Talbot (2000), *Bizansta Günlük Yaşam*, Çev: Bilgi Altınok, Özne Yay., İstanbul.
- RUNCİMAN, Steven (2005) , *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, C. I, TTK Yay., Ankara.
- SEÇTELLİ, İskender Fahrettin (2006), *Bizans'ın Son Günleri*, Elips Kitap, İstanbul.
- SEIGNOBOS, Charles (1960), *Avrupa Milletlerinin Mukayeseli Tarihi*, Çev: Samih Tiryakioğlu, Varlık Yay., İstanbul.
- SEİDLER, G.U. (1980), *Bizans'ın Siyasal Düşüncesi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- SEİDLER, G.U. (1999), *Bizans Halk Hareketlerinin İdeolojik Kökeni*, Özne Yayınları, İstanbul.
- SEVER, İlker (2006), *Türkiye'de Ortaçağ Tarihçiliği; Dünyü, Bugünü ve Sorunları*, Dokuz Eylül Üniv. Sos. Bil. Enst. Tarih Anabilim Dalı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İzmir.
- ŞAKİROĞLU, Mahmut (1991), *Prof. Dr. Semavi Eyice Bibliyografyası*, Turhan Kitapevi, Ankara.
- TEKELİ, Sevim (1975), *Modern Bilimin Doğusunda Bizans'ın Etkisi*, Kalite Matbaası, Ankara.
- TEMİZKAN, Sema (2002), *Bizanslı Yemekler*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- TOK, Gökhan (1997), "Sanat Tarihinden Tarihe Bizans'tan Osmanlıya Bilimden Kültüre Semavi Eyice", *Bilim ve Teknik*, C. 30, S. 353.
- TOKALAK, İsmail (2006), *Bizans- Osmanlı Sentezi (Bizans Kültür ve Kurumlarının Osmanlı üzerindeki etkisi)*, Gülerbay Yay., İstanbul.

- TURAN, Osman (1998), *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Boğaziçi Yay., İstanbul.
- TÜRE, F. (1996), *İstanbul'un 4 Çağı*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- UÇAR, Şahin (1990), *Anadolu'da İslam Bizans Mücadelesi*, İşaret Yay., İstanbul.
- UMAR, Bilge (1996), *Alexiad - Anna Komnena (Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi Malazgirt'in Sonrası)*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- UMAR, Bilge (1998), *Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- UZUN, E. (2004), *Panaret'in Trabzon Tarihi*, Trabzon, 2004.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı (1932)., *Bizans ve Selçukilerle Germiyan ve Osmanoğulları zamanında Kütahya Şehri*, Devlet Matbaası, İstanbul.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı (1988), *Osmanlı Tarihi*, C. I, TTK Basımevi, Ankara.
- VASİLİEV, A. A. (1970), *History of the Byzantine Empire*, Çev. Müfid Mansel, Ankara.
- YÜCEL, Erdem (1970), "Bizans Tarihinde İkonoklazm Akımı", *Hayat Tarih Mecmuası*, 1 / 3, İstanbul.
- YÜCEL, Erdem (1994), "Eyice, Mustafa Semavi", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. V.
- ZEYTİNOĞLU, Erol (1971), ; *İktisat Tarihi*, Met - Er Matbaası, İstanbul.

EKLER

Ek A: Prof. Dr. Fikret İŞILTAN'ın Fotoğrafi

(*Prof. Dr. Fikret İşıltan'a 80. Doğum Yılı Armağani*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul,1995, s5)

Ek B: Prof. Dr. Işın DEMİRKENT'in Fotoğrafi

(<http://www.haberler.com/prof-dr-isin-demirkent-vefat-etti-haberi/>, 05.05.2010)

Ek C: Prof. Dr. M. Fuat KÖPRÜLÜ'nün Fotoğrafi

(<http://mub.meb.gov.tr/mustesarlarimiz.php?x=3>, 05.05.2010)

Ek D: Prof. Dr. Melek DELİLBAŞI'nın Fotoğrafi

(<http://www.dtcf.ankara.edu.tr/melekdelilbasi.html>,05.50.2010)

Ek E: Prof. Dr. Nevra NECİPOĞLU'nun Fotoğrafi

(<http://www.obmuze.com/2006/etk081106.asp>,05.05.2010)

Ek F: Prof. Dr Semavi EYİCE'nin Fotoğrafi

(http://www.marmarahaber.net/haber_detay.php?haber_no=10127,05.05.2010)

Ek G: Prof. Dr. Şerif BAŞTAV'ın Fotoğrafi

(http://www.tariharastirmalari.com/gazi_fef_tarih.html, 05.05.2010)

Ek H: Doç. Dr. Levent KAYAPINAR'ın Fotoğrafi

(http://www.fef.ibu.edu.tr/bolumler/tarih/public_html/levent_by.htm,05.05.2010)

Ek İ: Doç. Dr. Mustafa DAŞ'ın Fotoğrafi

(<http://kisi.deu.edu.tr/mustafa.das/>,05.05.2010)

Ek J: Alman Hümanist ve Bizans Tarihçisi Hieronymus Wolf (1516 – 1580)

(Tokalak, 2006: 57)

Ek K: Charles du Frense du Cange (1610 – 1688)

(Tokalak, 2006: 57)

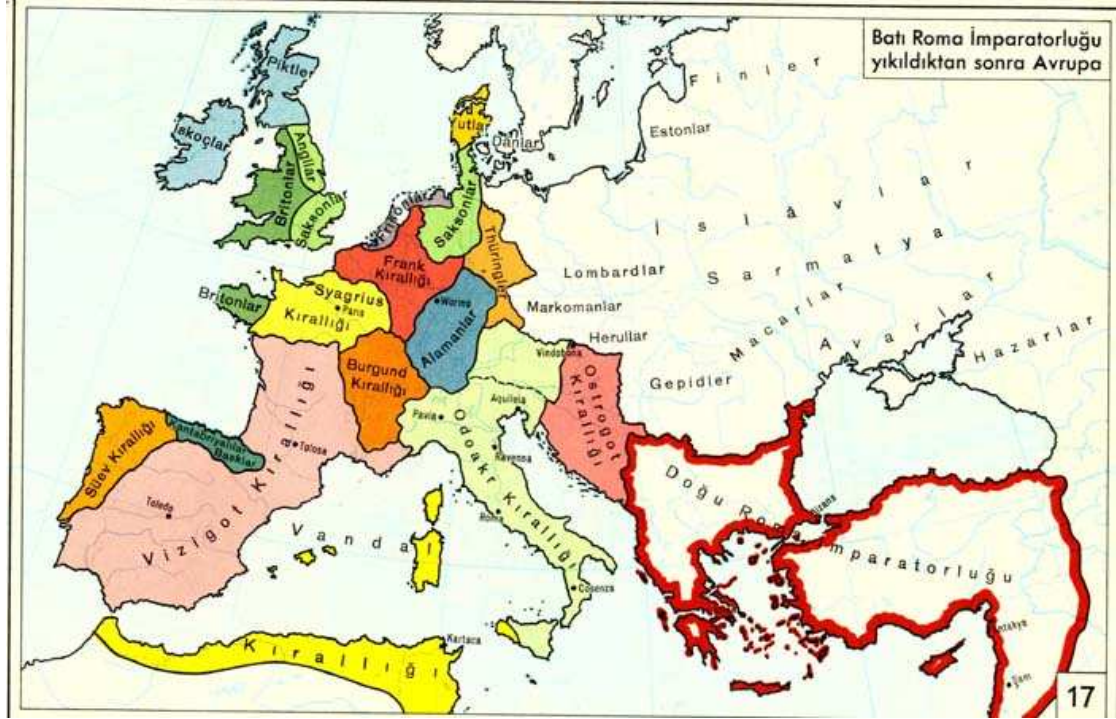
Ek L: Edward Gibbon (1737 – 1794)

(Tokalak, 2006: 57)

Ek M: Batı Roma İmparatorluğu Yıkıldıktan Sonra Avrupa

(Haldon, 2007: 40.)

Ek N: Bizans İmparatorluğu Haritası İ. S. 550

(Haldon, 2007: 57.)

Ek O: Bizans İmparatorluğu Haritası İ. S. 1265

(Haldon, 2007: 58.)

ÖZGEÇMİŞ

Tunay KARAKÖK; 26.03.1984 yılında Zonguldak İli-Devrek İlçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini sırası ile Devrek Fatih İlkokul'u, Devrek Ahmet Taner Kışlalı İlköğretim Okulu ve Devrek Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi'nde tamamladı. 2002 yılında başladığı Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden 2007 yılında mezun oldu. 15 Aralık 2007 tarihine kadar ODTÜ Kültür ve Kongre Merkezi Destek Hizmetler Birimi Yönetici olarak görev yapan KARAKÖK, 01.01.2008 tarihinde Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Atatürk İlkleri ve İnkılâp Tarihi Bölümünde Öğretim Görevlisi olarak akademik hayata ilk adımını attı. İngilizce, Arapça ve Osmanlıca bilen KARAKÖK, halen ZKÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümünde Bölüm Sorumlusu ve Tarih Okutmanı olarak görev yapmaktadır.